

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**ORMANLAR ÜZERİNDE HAKİMİYET
MÜCADELESİ: İSTRANCA ORMANLARI
ÖRNEĞİNDE REFORM, MODERNİTE ve
KÖYLÜLÜK**

Yüksek Lisans Tezi

RECEP ÖLMEZ

İZMİR-2021

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ORMANLAR ÜZERİNDE HAKİMİYET
MÜCADELESİ: İSTRANCA ORMANLARI
ÖRNEĞİNDE REFORM, MODERNİTE ve
KÖYLÜLÜK

Yüksek Lisans Tezi

RECEP ÖLMEZ

DANIŞMAN: DR. İRFAN KOKDAŞ

İZMİR-2021

YEMİN METNİ

Tezli Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Ormanlar Üzerinde Hakimiyet Mücadelesi: Istranca Ormanları Örneğinde Reform, Modernite ve Köylülük" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/06/2021

Recep ÖLMEZ

ÖZET

Tezli Yüksek Lisans Tezi

**Ormanlar Üzerinde Hakimiyet Mücadelesi: Istranca Ormanları Örneğinde
Reform, Modernite ve Köylülük**

RECEP ÖLMEZ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Bu çalışma, Osmanlı ormancılığının XIX. yüzyıldaki hukuksal evrimini irdelemekte ve Istranca Ormanları üzerinden bu sürecin pratiklerini işlemektedir. XIX. yüzyıldaki bu süreç Tanzimat'ın ilanına kadar gitmektedir. 1840 tarihli Lâyiha ile başlatılan orman reformlarının temel misyonu bu ekosistemi kontrol altına almak ve hazineye gelir sağlamaktır. Fakat Lâyiha'nın yürürlüğe konulmasıyla birlikte bu reformlar, farklı toplumsal kesimlerden büyük tepkiler almıştır. Orman Müdüriyeti'nin nitelikli işgücüne sahip olamaması ve kadrolaşamaması bu reformların layıkıyla uygulanamamasına sebebiyet vermiştir. Öte yandan tercüme bir eser olan Lâyiha, Avrupa ülkelerinin kendi koşul ve iklimlerinde gelişim göstermiş bir kanunun Osmanlı dinamiklerine uyarlanmış bir versiyonudur. Artan tepkilere karşılık olarak Osmanlı makamları, hızlı ve hızlandırılmış bir reformda ısrar etmemiş ve politikaları uzun bir süre boyunca uygulamayı tercih etmişlerdir.

Çalışma bir giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, orman reformlarının uzun vadeli yasal gelişimine odaklanmaktadır. İkinci bölüm, Istranca Ormanlarının sosyotopografik yapısını incelemeye ayrılmıştır. Önce bölgenin idari yapısı ve coğrafi karakteri incelenmiş, ardından yerel halkın ekonomik yaşamını açıklamak için örnek bölgeler incelenmiştir. İkinci bölüm, Istranca Ormanları'ndaki özel koşullara vurgu yaparak, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren “göç meselesi” ile nasıl mücadele etmek zorunda kaldığını göstermiştir. Son bölüm ise Istranca Vakıf Ormanları yönetiminin bölgede nasıl bir “modernizasyon

programı” yürüttüğünü irdemiştir. Bu bölüm, vakıf kayıtlarının analizi yoluyla aşağıdaki sorulara yanıt bulmaya çalışır: Modern ormancılık idaresinin mekanizmaları neden Istranca'ya getirildi? Ne tür modern politikalar, bunlara uygun yasal altyapılarla birlikte hayata geçirildi?

Üçüncü bölüm bu nedenlerle Istranca Vakıf Ormanları'nda yasal düzenlemelerin uygulanmaya başlama yollarını ve yerel halkın “orman yönetiminin modernizasyon planlarını” nasıl algıladığını araştırmaktadır. Sinekli Köyü ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti arasındaki hukuki ihtilafa ilişkin bir vaka incelemesinde, insanların reform karşıtı hareketlere girişme sebepleri ve eylemlerinin sonuçları da gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, orman reformlarının ekosistem üzerinde devlet kontrolünü sağlamayı amaçladığı için ciddi bir yasal altyapı üzerine inşa edildiğini iddia etmektedir. *Evcilleştirilmiş* orman ekosisteminden elde edilen ekonomik faydalar bu kontrol mekanizmasının bir sonucu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Ormancılığı, Orman Reformları, Orman Köylüsü, Istranca Vakıf Ormanları, Modernite

ABSTRACT

Master's Thesis

**The Struggle For Domination Over Forests: Reform, Modernity and Peasantry
In The Istranca Forests**

RECEP ÖLMEZ

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

This study scrutinizes the legal evolution of Ottoman forestry in the 19th century and deals with the reflections of this process in the Istranca Forests. This process in the 19th century goes back to the proclamation of the Tanzimat. The main mission of the forest reforms initiated with the Layiha of 1840 is to control the forest ecosystem and to generate income for the treasury. However, with the Code of Layiha, these reforms received a great reaction from different social segments. The Forestry Directorate did not have a qualified workforce and was understaffed, which inhibited proper implementation of the reforms. On the other hand, Layiha, a translated work, was indeed the transmission of a law that emerged in the specific conditions and climates of European countries, adapted to Ottoman dynamics. As a response to the increasing reactions, the Ottoman authorities did not insist on a fast and accelerated reform; and they rather chose to enforce the policies over a long period.

The study consists of an introduction and three main parts. The first part focuses on the long-term legal development of forest reforms. The second part is devoted to examining the sociotopographic nature of Istranca Forests. First, the administrative structure and geographical character of the region are analyzed, and then sample regions are studied to explain the economic life of the local people. With a special emphasis on the conditions in the Istranca Forests, the second part demonstrates how the Ottoman state had to struggle with the “issue of migrants”

since the second half of the 19th century. The final part investigates how the administration of the Istranca Waqf Forests carried out "a modernization program" in the region. Through an analysis of *waqf* registers, this section attempts to find answers to the following questions: Why were the mechanisms of modern forestry administration introduced into Istranca? What sort of modern policies were put into practice together with their corresponding legal infrastructures? The third chapter thus investigates ways through which the legal regulations started to be imposed on the Istranca Waqf Forests and how the local people perceived "modernization schemes of forest administration". In a case study of the legal conflict between the Sinekli Village and the Ministry of Evkaf-ı Hümayun, it also attempts to illustrate the reasons why people took anti-reform movements and the outcome of their actions.

This study claims that forest reforms were built on a serious legal infrastructure as these reforms aimed to achieve state control over the ecosystem. The economic benefits obtained from the *domesticated* forest ecosystem have been a result of this control mechanism.

Keywords: Ottoman Forestry, Forest Reforms, Forest Villager, Istranca Waqf Forests, Modernity.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
GÖRÜNTÜLER LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xii
PLANLAR LİSTESİ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
ÖNSÖZ	xvi
GİRİŞ	1
Neden İstranca Ormanları?	7
Literatür Değerlendirmesi	9
Kavramlar Üzerine.....	14
Orman Biliminin Kavramları	14
Orman Hukukunun Kavramları	16

BÖLÜM I

REFORMLAR, KANUNLAR VE NİZAMNAMESLER İŞİĞİNDA ORMAN MODERNLEŞMESİ

1. Modern Osmanlı Ormancılığı	20
1.1. Tanzimat'tan Kırım Harbi'ne Kadar Olan Dönem (1840 Tarihli Lâyiha ve 1851 Tarihli İsti'lâm-nâme-i Umûmî)	23
1.1.1. 1840 Tarihli Lâyiha'nın İdeal Düzenine Göre Osmanlı'da Rasyonel Ormancılığın Başlangıcı	23
1.1.1.1. Lâyiha'nın Öngördüğü Düzenlemeler ve Taşra Pratikleri	25
1.1.1.2. Lâyiha'ya Göre Memurların Görevleri ve Ormanlardan Yararlanabilme Şartları.....	28
1.1.1.3. Değerlendirme	32
1.1.2. 1851 Tarihli İsti'lâm-nâme-i Umûmî.....	35
1.1.2.1. İsti'lâm-nâme-i Umûmî'nin İçeriği	36
1.1.2.3. Değerlendirme	38

1.2.	Kırım Harbi’nden Sonraki Dönem (Orman Mektebi, Arazi Kanunnâmesi, 1862 Orman Lâyihası, 1870 Orman Nizamnâmesi, Orman ve Mera Kanunu ve Sonrası) 39	
1.2.1.	1862 Orman Lâyihası ve Değerlendirilmesi	41
1.2.1.1.	I. Kısım	42
1.2.1.2.	II. Kısım: “Ormanların Mahsulatı”	43
1.2.1.3.	III. Kısım: Cezalar	46
1.2.1.4.	IV. Kısım: Mahkeme	46
1.2.1.5.	Değerlendirme	46
1.3.	1870 Orman Nizamnâmesi ve Değerlendirilmesi.....	49
1.3.1.	Miri Ormanlar	50
1.3.2.	Vakıf Ormanları	52
1.3.3.	Köy ve Kasaba Baltalıkları	56
1.3.4.	Değerlendirme.....	58
1.4.	Hukuki Süreç Üzerine Genel Bir Değerlendirme	59

BÖLÜM II

ISTRANCA VAKIF ORMANLARI

1.	Istranca’nın Konumu, İdari ve Coğrafi Sınırları ile Jeolojik Özellikleri .	62
1.1.	Istranca’nın Jeolojik Karakteri.....	62
1.2.	Istranca’nın İdari Sınırları.....	66
1.3.	Haritalara Göre Istranca Ormanları	75
2.	Istranca Vakıf Ormanları’nda Nüfus ve Demografi	79
2.1.	Vakıf Ormanlarının Sakinleri: Orman Köyleri	79
2.1.1.	Bir Orman Köyü Olarak Sinekli Köyü’nün İktisadi Hayatı ve Gelişimi 80	
2.1.1.1.	Kömürcüler	81
2.1.1.2.	Diğer Meslek Grupları.....	83
2.1.1.3.	Temettuat Üzerine Bir Değerlendirme	87
2.1.2.	Orman Köyü’nden Ticaret Merkezine	90
2.2.	Ormanda İstenmeyenler: Muhacirler	97
2.2.1.	Istranca Vakıf Ormanları’na Yerleşen Muhacirler	99
2.2.2.	Hükümetin Çözüm Politikaları	104
2.2.3.	Cumhuriyet’e Devreden Sorunlar	106
3.	Ekolojik (Çevresel) Kaygıların Gölgesinde Ticari Kârlar	109
3.1.	Devlet’in Ekolojik (Çevresel) Kaynakları: Ormanlar.....	109
3.1.1.	Vakıf İdaresinde “Modernite” veya Artan Kontrol.....	110
3.2.	Kayda Alınan Ekolojik (Çevresel) Zenginlik: Orman Defterleri	114
3.2.1.	Müfredat Defterleri	116
3.2.2.	Pul Müfredat Defterleri	117
3.2.3.	Hasılat Defterleri	122
3.2.4.	Varidat-Medfuat Defterleri	131
3.2.5.	Koçanlar	135
3.2.6.	Maaş, Masarrıfat ve Aidat Defterleri	141

3.2.8. Vakıf Defterleri Üzerine Genel Değerlendirme.....	146
--	-----

Bölüm III

TASARRUF HAKLARI

1. Tasarruf ya da Tahribat.....	149
1.1. Ormanın Eski ve Yeni Sahipleri: Sinekli Köyü ve Evkâf-ı Hümayun Nezaretî.....	150
1.1.1. İdari Süreç.....	151
1.1.2. Hukuki Süreç.....	156
1.1.3. İtiraz Süreci.....	166
SONUÇ.....	170
KAYNAKÇA.....	174

GÖRÜNTÜLER LİSTESİ

Görüntü 1: I. tip Koçan Defteri	136
Görüntü 2: II. tip Koçan Defteri.....	137
Görüntü 3: II. tip Koçan Defteri'nde Köylüye Verilen Koçan Sureti	140

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Sinekli Köyü'nün Meslek Dağılımı ve Kişi Başı Ortalama Gelir Düzeyi	81
Grafik 2: Sinekli Köyü'nde Arıcılık Faaliyetleri.....	87
Grafik 3: Sinekli Köyü'nün Gelir Grafiği. Veriler kuruş cinsinden aktarılmıştır.....	88
Grafik 4: 1895 yılında Istranca Vakıf Ormanları'nda Muhacirlerin Nüfusu.....	103
Grafik 5: Hasılat Defterlerine Göre Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312-1316 Yıllarındaki Aylık Hasılatı.....	128
Grafik 6: 1312 Yılı'nda Istranca Vakıf Ormanları Memurlarına Ödenen Maaşların Aylık Toplamı.....	143

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Anadolu İlm-i Arz Haritası.....	62
Harita 2: Rumeli-i Şahane Haritası.....	63
Harita 3: Rumeli-i Şahane Haritası.....	64
Harita 4: Carte partielle de la Turquie d'Europe	65
Harita 5: Tarih-i harp ve coğrafyâ-yı sevkü'l-ceyşi için İstanbul ve civarı ile Batı Trakya bölgesi haritasıdır.....	66
Harita 6: İstanbul Vilayeti Haritası.....	66
Harita 7: Çatalca Vilayeti Haritası	68
Harita 8: Çatalca, İstanbul ve Şile Haritası	69
Harita 9: Rumeli'deki Nizamiye, Redif ve Müstahfız Ordularını Gösterir Harita	70
Harita 10: Erkan-ı Harbiye-i Umumiye İçin İstanbul Haritası	71
Harita 11: İstanbul-Terkos ile Büyükçekmece Arasında Yapılması Düşünülen Demiryolunu Gösterir Harita	72
Harita 12: Trakya Bölgesinde Çeşitli Savunma Hatları ve İstihkamları Gösterir Harita	74
Harita 13: İstranca Bölgesinde Orman Varlığını Gösterir Harita.....	76
Harita 14: Türkiye Orman Varlığı Haritası	77
Harita 15: Marmara Bölgesi'nin Trakya Kesimindeki Yol Şebekesini Gösterir Harita	80
Harita 16: Çatalca Bölgesinde Rumeli Demiryolu.....	91
Harita 17: Türkiye Cumhuriyeti'nde Çeşitli Merkezlerin Saat Cinsinden Uzaklıklarını Gösterir Harita	92
Harita 18: Rumeli'deki Demiryollarını Gösterir Harita	93
Harita 19: Çatalca ve Bakırköy Kazalarının Hudutları Haritası.....	154
Harita 20: İstanbul, Terkos gölü, İstranca, Silivri, Çorlu Mevkiilerini Gösteren Harita	157
Harita 21: Çatalca Sancağı'nın Kara ve Demiryollarını Gösterir Harita.....	158

PLANLAR LİSTESİ

Plan 1: Sinekli Tren İstasyonu	94
Plan 2: Istranca Yolu Köprü Planı	95
Plan 3: Sinekli Yol Planı	95

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Sinekli Köyü'nde Kömürcüler.....	82
Tablo 2: Sinekli Köyü'nün 1260 (1844) Senesi Hububat Üretimi.....	83
Tablo 3: Sinekli Köyü'nün 1260 (1844) Senesi Zirai Verileri.....	84
Tablo 4: Erbab-ı Ziraat Taifesinin Hayvancılık Faaliyetleri.....	84
Tablo 5: Sinekli Köyü'nde Erbab-ı Ziraat Taifesinin Kişi Başına Düşen Ortalama Varlık, Gelir ve Vergi Tablosu.....	85
Tablo 6: Sinekli Köyü'nde Muhtab Esnafı	85
Tablo 7: Sinekli Köyü'nde Odun Arabacısı.....	86
Tablo 8: Sinekli Köyü'nde Hizmetkar Taifesi	86
Tablo 9: Sinekli Köyü'nde Mesleklere Göre Hayvancılık.....	86
Tablo 10: Sinekli Köyü'nün Toplam Gelir, Öşr ve Vergi Miktarları	89
Tablo 11: İstanbul-Edirne-Bellova Arasında Trenlerinin Hareket Saatleri.....	96
Tablo 12: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1305 Yılına Ait Müfredat Defterleri	116
Tablo 13: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1306 Senesi Mart, Nisan, Mayıs Ayları Pul Müfredat Defteri	118
Tablo 14: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1306 Senesi Haziran, Temmuz, Ağustos Ayları Pul Müfredat Defteri	119
Tablo 15: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1306 Senesi Eylül, Teşrinievvel, Teşrinisani Ayları Pul Müfredat Defteri	120
Tablo 16: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Senesi Pul Müfredat Defteri.....	121
Tablo 17: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1313 Senesi Pul Müfredat Defterleri.....	122
Tablo 18: Hasılat Defterlerine Göre İstranca Vakıf Ormanları'nın 1303-1304 Yıllarındaki Aylık Hasılatı.....	123
Tablo 19: Hasılat Defterlerine Göre İstranca Vakıf Ormanları'nın 1312-1316 Yıllarındaki Aylık Hasılatı.....	126
Tablo 20: Hasılat Defterlerine Göre İstranca Vakıf Ormanları'nın 1312-1316 Yıllarındaki Yıllık Hasılatı.....	129
Tablo 21: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1316 Yılı Varidat-Medfuat Defterleri.....	132
Tablo 22: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1317-1318 Yılları Varidat-Medfuat Defterleri ...	133
Tablo 23: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1323 Yılı Haziran- Ağustos Ayları Varidat-Medfuat Defteri	133
Tablo 24: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Yılı Daimî Memurları. Maaşlar kuruluş cinsinden hesaplanmıştır	141
Tablo 25: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Yılı Mart Ayı Memurları. Maaşlar kuruluş cinsinden hesaplanmıştır.....	142
Tablo 26: İstranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Yılı Nisan Ayı Memurları. Maaşlar kuruluş cinsinden hesaplanmıştır	142
Tablo 27: Hasılat Defterlerine Göre 1312 Yılında Orman Köylüsünün Kişi Başına Aylık Ortalama Verileri	145

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BCA.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
der.	: Derleyen
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hrt.	: Harita
HÜİİBFD Dergisi	: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
JASS	: The Journal of Academic Social Science Studies
KÜOFD	: Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi
M.	: Miladi
No.	: Numara
OTAM Merkezi Dergisi	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SÜTAD	: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
v.	: varak
vd.	: ve diğerleri
Vol.	: Volume

ÖNSÖZ

Osmanlı ormancılığının modernleştirilmesi süreci, Tanzimat'ın ilanından Cumhuriyet'e kadar uzayan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu alanda görülebilen en erken tarihli reform 1840 tarihli Lâyiha'dır. Çeşitli sebeplerden ötürü başarısızlıklara uğrayan reformlar, yerel istisnalar haricinde, ancak 1870 tarihli Orman Nizamnâmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra gerçekleştirilebilmiştir. Fakat bu süreç içerisinde teorik evrede olsa dahi farklı reformların ve Avrupalı tekniklerin tartışılıyor olması, uygulanmak istenmesi ve Osmanlı toplumunun dinamiklerine özgü bir şekilde evrilmesi son derece önemli gelişmelerdir.

Devlet eliyle başlatılan reformların yaklaşık her on senede bir güncellenerek yeniden denenmesi, devletin bu konudaki kararlılığının bir göstergesidir. Devletin kararlı tavrının altında yatan sebep, merkezileşmeye çalışan devletin "otoritesi"yle yakından ilgilidir. Çünkü bu reformlar aynı zamanda çok geniş bir ekosistemi vergilendirmekte, bu bölgelerden faydalanan insanların istifade yöntemlerini sınırlandırmakta ve sonuç olarak devletin hazinesine gelir sağlamaktadır.

Devletin sahip olduğu geniş coğrafya içerisinde bu reformların eşit bir şekilde uygulanması elbette beklenemez bir durumdur. Bunun için gerekli altyapı ve nitelikli memur kadrosu bulunamamıştır. Ayrıca kâr getirecek olan reformların uygulanabilmesi için de ciddi yatırımların yapılması gerekmiştir. Dolayısıyla bu noktada devletin kendisine maksimum fayda sağlayacak bölgelere öncelik vermesi son derece doğaldır. Osmanlı ormancılığı üzerine yapılan çalışmaların sınırlılığı sebebiyle, bu coğrafyanın bütününe dair bir çerçeve sunulamamaktadır. Fakat orman kaynakları hususunda devletin gündemini meşgul eden iki meselenin olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi, Tersane-i Amire ve Tophane-i Amire'nin her türlü ihtiyaçlarının temini meselesidir. Bunun için tarihsel süreçte kıyı bölgelerinde bol ormanları olan coğrafyalar ön plana çıkmıştır. İkincisi husus ise İstanbul nüfusunun mâhrukat iâşesini temin etmek meselesidir. Bu bağlamda, dönemin imkân ve koşullarına bağlı olarak, minimum taşıma maliyetiyle ihtiyaçların temin edilebilmesi için, İstanbul'a en yakın coğrafya olan Istranca Ormanları ön plana çıkmıştır. Bu sebeplerden ötürü Istranca Ormanları'ndaki üretim faaliyetleri devletin gündeminde sıklıkla yer etmiştir. Aynı zamanda Istranca Ormanları'nın Sultan

Abdölmecid'in *vakf-ı şerifesi* olması, ormanların korunması amacına hizmet etmiştir. 19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise bu ormanların Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından yönetilmiş olması burada uygulanacak modern usullerin nezaret tarafından donöre edilmesine imkân sağlamıştır. Nihai olarak Istranca Ormanları ekolojik varlığı ve jeopolitik konumundan ötürü orman reformlarının denendiğı ve uygulandığı bir bölge olmuştur.

Burada sunulan tezde öncelikle Istranca Ormanları'nda uygulanmak istenen reformların tarihi alt yapısı sunulmuştur. Daha sonra Istranca Ormanları'nın idari ve fiziki coğrafyası incelenmiş, bölgenin devlet için ne anlam ifade ettiğı anlatılmaya çalışılmıştır. Bölge insanların yaşamlarını daha iyi anlayabilmek maksadıyla örnek bir orman köyünün 19. yüzyıldaki gelişimi incelenmiştir. Ardından vakıf sınırları içerisindeki hayatın, muhacir göçlerinden nasıl etkilendiğı anlatılmaya çalışılmıştır. Vakıf yönetiminin bölgede gerçekleştirdiğı reformlar, birçok iktisadi faaliyetin kaydedildiğı vakıf defterleri üzerinden incelenmiştir. "Modernite"nin ne olduğı, bölgedeki üretimin nasıl ticaret ağına entegre edildiğı anlatılmıştır. Son olarak vakıf yönetiminin gerçekleştirmek istediğı ve devletin desteklediğı bu "modernite"nin köylülerce nasıl karşılandığı Sinekli Köyü ve Evkaf-ı Hümayun Nezareti arasında gerçekleşen davalar serisi üzerinden incelenmiştir.

Konunun tercih edilmesinde fikir, öneri ve görüşleriyle etkili olan ve çalışmalarımız süresince maddi-manevi desteğini hiçbir şekilde esirgemeyen danışmanım Dr. İrfan Kokdaş'a sonsuz teşekkürler borçluyum. Yüksek lisansa kabul edildiğim tarihten itibaren her daim yanımda olduğı, bana kendi disiplinde çalışmayı öğrettiğı, mesleğı öğrenebilmem adına her türlü çalışma sürecinin içerisinde beni de dahil ettiğı için kendisine her zaman minnettar olacağım. Odasında bana çalışma alanı yarattığı için de ayrıca teşekkür ederim. Lisans eğitimimi bitirdikten sonra akademiye girmeme vesile olan ve bu süreç içerisinde hiçbir desteğini eksik etmeyen hocam Doç. Dr. Yahya Araz'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Yalnızca bana yol göstermekle kalmamış aynı zamanda bu yolda yürüyebilmem için her türlü eğitimi almama olanak sağlamıştır. Onun teşviki ve yönlendirmeleri olmasaydı hocalarımla ve akademiyle hiç tanışamayabilirdim.

Lisans eğitimimi tamamlamak üzereyken bütün bilgi birikimini ve tecrübesini benimle paylaşmaya çalışan, beni çırak gibi yetiştirmekle uğraşmış olan

ama artık aramızda olmayan Mahmut Tat'a olan şükran borcumu asla ödeyemeyeceğim.

Tezimin değerlendirme jürisinde olan ve görüşleri, önerileri ve yapıcı eleştirileri ile tezin son haline gelmesinde katkıları bulunan sayın hocalarım Prof. Dr. Cahit Telci ve Prof. Dr. Alp Yücel Kaya'ya her zaman müteşekkir kalacağım.

Yüksek lisans eğitimimi yaparken bilgi birikimlerinden, eserlerinden ve ekollerinden etkilendiğim hocalarım Prof. Dr. Turan Gökçe, Prof. Dr. Özer Küpeli, Doç. Dr. Mikail Acıpınar'a sonsuz teşekkürler borçluyum. Bu süre zarfında odasındaki kitaplardan faydalanmamı sağlayan ve odasında çalışabilmem için odasının anahtarını bana veren Prof. Dr. Özer Küpeli'ye ayrıca teşekkürü borç bilirim.

Dostlarım İncilay Terlemiş, Rabia Demir, Can Türkarıslan ve Ege Öztabak ihtiyaç duyduğum her anımda yanımda oldular. Bana verdikleri değeri hakkedebilmek umuduyla her birine teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmanın tamamlanmasında ailemin katkısını da göz ardı edemem. Eğitim hayatımın her safhasında yanımda oldukları ve her alanda beni cesaretlendirip teşvik ettikleri için başta annem Ümmü Ölmez olmak üzere abilerim Ömer Faruk Ölmez ve Ebu Bekir Ölmez'e hayatımın sonuna kadar minnettar kalacağım. Hayatı boyunca daha iyi bir eğitim alabilmem için dünyanın farklı yerlerinde çalışmak zorunda kalan ve bu uğurda hayatını kaybeden babam Halit Ölmez'e olan borcumu asla ödeyemeyeceğim. Bu tez ailemin bana katkıları sayesinde yazılabilmektedir.

Recep ÖLMEZ

İzmir-2021

GİRİŞ

Osmanlı ormancılığının modernleşmesi, geleneksel usullerden modern orman biliminin temel esaslarına geçiş sürecidir. Bu süreç Tanzimat'ın ilanından sonra yayımlanan Orman Lâyihası'na (1840) kadar uzanmaktadır. Bir tercüme eser olan Lâyiha'nın çevrilmesi, Osmanlı dinamiklerine uyarlanması ve yürürlüğe konulmasıyla muhtemelen bu alanda ilk defa Avrupa etkisinde atılımlar gerçekleştirilmiştir. Ormancılık biliminin ya da eski adıyla *orman fenninin* ilke ve esasları, Osmanlı'daki gelişimine oranla çok daha erken tarihlerde Avrupa'da oluşturulmuştur.

Fransa'da ormanlarla ilgili ilk hukuki düzenlemelerin tarihi XIII. yüzyıla kadar gitmektedir. Sahlins, Orta Çağ'ın ormanlarını tanımlarken bu bölgeler için “uygarlığın sınırlarının ötesinde yapılandırılmış, hiyerarşik toplum düzenine yabancı ve karşıt unsurların isyan ve yıkım yeri”¹ demektedir. Whited, bu ekosistemin “kontrol edilme” sürecinin Philippe-August (1165-1223) döneminde başladığını ve ormanların kullanımının 1219 yılında belirli yasalara bağlandığını söylemektedir². Mazhar, bu dönemi şöyle ifade etmektedir; “*Derebey, zadeğân, duka ve emsâli ashab-ı arazi ve emlak, neşrettikleri evâmîr ve idarelerle tebalarına kendi ormanlarından sûret-i istifâdelerini tanzim ederler ve krallarda ancak kendi ormanlarına karıştırlardı*”. Fakat mülki sınırlar içerisindeki serbestiyet, aşırı kullanıma bağlı olarak ormansızlaşmaya sebebiyet vermiştir³. I. Francis (1494-1547) döneminde kraliyet bu durumu bahane ederek ormanları yeni bir takım yönetmeliğe bağlamıştır⁴. 1543'te şahıs ormanları, 1558'de kiliseye ait ormanlar bu yönetmeliklere göre idare edilmeye başlanmıştır. Yönetmelik, ormanların satışını parlamentonun onayına tabi tutan, 10 yaşından küçük ağaçların kesimini yasaklayan ve nöbetleşe kesim⁵ şartı getiren basit bir düzenlemedir. Fakat bu basitliğe karşın

¹ Peter Sahlins, *Forest Rites, The War of the Demoiselles in Nineteenth-Century France*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1994, s. 29-30.

² Tamara L. Whited, *Forest and Peasant Politics in Modern France*, New Haven, London: Yale University Press, 2000, s. 22.

³ Mehmet Mazhar, “Kanunlarımız ve Orman Usul İdaresi”, *Orman ve Av*, Cilt, 1 Sayı 2, 1928, s. 18.

⁴ Whited, *a.g.e.*, s. 22.

⁵ Nöbetleşe kesim, eski tabirle “*ihtiyatiye terk*”, kesim yapılan alan kadar bir alanın, takriben $\frac{3}{4}$ veya $\frac{1}{3}$, bir sonraki kesime ayrılması demektir. Böylelikle kesim yapılan ağaçların yerine yenileri

ormanların kullanımını konusundaki yaklaşık 4 asırlık tecrübe, 1669 Talimatnamesi'ni yaratmıştır.

XIV. Louis (1643-1715) döneminde ortaya konan talimatname, ormancılık uygulamalarında standart bir ölçü belirlemiştir. Ormanlarda yapılacak kesim işlemleri maksimum verimi öngören bilimsel esaslara göre düzenlenmiş ve kesim yapılan alanların yeniden kullanılabilmesi amacıyla parselleme usulüne başlanmıştır⁶. Böylelikle kaçınılmaz olarak, ormanlarda kimin neyi yapabileceği ve buralardan neyin çıkarılabileceği ile ilgili sorular, kullanım haklarının sınırlarını ve içeriğini belirledi. Talimatnamelerin sonucu olarak; fiziksel çevrenin hem sosyal ilişkileri hem de kaynak kullanımını düzenlemesi, farkında olunmadan, politik ekolojinin⁷ oluşmasını sağlamıştı. Bu tarihten itibaren ormancılık iki paralel rotada gelişim gösterdi. Bunlardan birincisi, ormanlardan tasarruf yöntemlerini ve ormanların alım-satım ve devir işlemlerinin düzenlendiği orman hukukuydu. İkincisi ormancuların, ormancılığı bir bilim olarak ele almalarıyla gelişen rasyonel ormancılıktı. Her iki kültürü ortak bir bağlama oturtan ve böylelikle rasyonel ormancılık esaslarını ön gören 1669 Kararnamesi, misyon edindiği yasal görevleri başardı ve ekosistem üzerindeki yetki alanını idareye bağlayarak 1827 Orman Kanunu için “kilit bir model” olarak hizmet etti⁸.

Fransız ormancılık geleneğinin gelişimi birçok açıdan, özellikle kıta Avrupası ve Osmanlı ormancılığı için, modern ormancılığa geçiş sürecinde rol model olmuştur. Bunun yanı sıra II. Friedrich döneminde Berlin'de kurulan Alman Orman Akademisi ile Alman ormancılığında da hızlı bir değişim yaşanmıştır. Alman ormancıları tarafından yaratılan orman bilimi, sürdürülebilir verimli ormancılık faaliyetleri için cebir, geometri, stereometri ve ksilometri gibi birçok yöntemle ormanları matematiksel analize tabi tutmuştur. Franz Heske, *German Forestry* (1938) adlı eserinde, Almanya'daki bu sistematik orman yönetiminin bütün dünyadaki

yeşeriyor ve birim alanda zayıf verilmeden ormanlaşma yaşıyordu. Detaylı bilgi için bkz. Mazhar, *a.g.m.*, s. 18.

⁶ Mazhar, *a.g.m.*, s. 18.

⁷ Politik ekolojinin kökenleri ve kapsamı hakkında ayrıntılı bir açıklama için bkz. Raymond L. Bryant, Sinead Bailey, *Third World Political Ecology*, London, New York: Routledge, 1997.

⁸ Whited, *a.g.e.*, s. 26.

ormancılık için örnek olduğunu vurgulamıştır⁹. Fakat gerek hukuki platformlardaki gelişimin gerekse rasyonel ormancılıktaki ilerlemenin tek bir kaynağı ya da tek bir düzlemi bulunmamaktadır.

Dünya ormancılığının büyük ölçüde Fransız/Alman ekolünden etkilendiği konusunda görüş birliği olmakla beraber, global kültürün bu ekollerin yörüngesinde olduğunu iddia eden görüşler büyük oranda eleştiriye tabi tutulmuşlardır. Örneğin Vandergeseet ve Peluso, Avrupa eksenli bu klasik teorinin eksikliklerine vurgu yaparak, “ormancılık hakkında bilgi ve model üretmenin, coğrafi ve tarihsel olarak özel politikaları, ekonomileri, ekolojileri ve pratikleri” içerdiğini savunmaktadır¹⁰. Çünkü ormancılık aynı zamanda politik, ekonomik ve hatta kültürel bir girişimdir. Örneğin kolonilerdeki iklim ve çevre koşulları, ekonomik altyapı, toplumun ihtiyaçları ve siyasal zemin kıta Avrupa’sıyla karşılaştırıldığında, Heske’nin öne sürdüğü “ideal model”in, kolonyal ormancılığın dinamikleriyle uyuşmadığı görülmektedir¹¹. Radkau konuya daha geniş bir perspektiften bakarak,

⁹ “For all time, this century [the 19th] of systematic forest management in Germany, during which the depleted, abused woods were transformed into well-managed forests with steadily increasing yields, will be a shining example for forestry in all the world. German experience over a century makes it considerably easier for the rest of the world to pursue a similar course, because the attainable goal is now known, at least in principle. The sponsors of sustained-yield management in countries where forestry is still new can find in the results of this large-scale German experiment a strong support in their battle with those who know nothing, who believe nothing, and who wish to do nothing. This experiment and its outcome have rendered inestimable service in the cause of a regulated, planned development and use of the earth's raw materials, which will be an essential feature of the coming organic world economy.”, Franz Heske, *German Forestry*, New Haven: Yale University Press, 1938, s. 81. Heske’den aktaran Henry E. Lowood, “The Calculating Forester: Quantification, Cameral Science, and the Emergence of Scientific Forestry Management in Germany”, *The Quantifying Spirit in the 18th Century*, (ed. Tore Frängsmyr vd.), Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, 1990, s. 342. Ayrıca Lowood üzerinden yürütülen tartışma için bkz. Robert Pogue Harrison, *Forests: The Shadow of Civilization*, Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992, s.122.

¹⁰ Peter Vandergeest, Nancy Lee Peluso, “Empires of Forestry: Professional Forestry and State Power in Southeast Asia, Part 1”, *Environment and History*, Vol. 12, No. 1, 2006, s. 32.

¹¹ Koloni ormancılığı üzerine çalışmalar için bkz. Andrea E. Duffy, “Fighting Fire with Fire: Mobile Pastoralists and French Discourse on Wildfires in Nineteenth-Century Algeria”, *Resilience: A Journal of the Environmental Humanities*, Vol. 3, 2016, s. 71-87; Kalyanakrishnan Sivaramakrishnan, *Modern Forests: Statemaking and Environmental Change in Colonial Eastern India*, Stanford: Stanford University Press, 1999; Ramachandra Guha, “Forestry in British and Post-British India: A Historical Analysis”, *Economic and Political Weekly*, Vol. 18, No. 44, 1983, s. 1882-1896; Richard H. Grove, *Green Imperialism, Colonial expansion, tropical island Edens and the origins of environmentalism, 1600-1860*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995; Richard Grove, Toyin Falola, “Chiefs, Boundaries, and Sacred Woodlands: Early Nationalism and the Defeat of Colonial Conservationism in the Gold Coast and Nigeria, 1870-1916”, *African Economic History*, No. 24, 1996, s. 1-23; Ravi Rajan, *Modernizing Nature: Forestry and Imperial Eco-Development 1800-1950*, (ed. J. Harries vd.), Oxford: Clarendon Press, 2006; Ravi Rajan, “Imperial Environmentalism or Environmental Imperialism? European Forestry, Colonial

sömürgeciliğin erken modern dönemde bir “ekolojik devrim” anlamına gelip gelmediği üzerine yapmış olduğu tartışmasında, kolonilerdeki “çevresel kaynakların kullanımı”nı çevrede yarattıkları sorunlardan ötürü iki sınıfta ele almaktadır. Bunlardan ilkinin “sadece kıyı limanlarında bir dayanak oluşturan ticari sömürgecilik” olarak ifade ederken ikincisini “karaya derinlemesine nüfuz eden yerleşim sömürgeciliği” olarak tanımlar¹². “Kolonyal tekniklerin” ekolojik etkileri, uygulandıkları dönemde koloni hükümetleri tarafından başarılı olarak algılanmasına rağmen, uzun vadede ortaya çıkmış ve genellikle post-kolonyal çağda görünür hale gelmiştir. Nihai olarak dünyadaki profesyonel ormancılığın gelişimi ve yaygınlaşmasında Fransız/Alman etkisi bulunmaktaysa bile her coğrafyada farklı periyotlarda ve farklı şekillerde gelişmiştir. Kıta Avrupa’ında yaratılan ve uygulanan idealler diğer coğrafyalarda aynı başarıyı elde edememiştir.

Dünyadaki profesyonel ormancılığın tarihsel sürecine dair yapılan çalışmalar artmakta ise de Osmanlı ormancılığına dair henüz yeterli çalışmalar yapılmamıştır¹³. Halbuki Osmanlı’daki rasyonel ormancılığa geçiş süreci, kıta Avrupası’ndaki birçok ülkeye nazaran daha erken tarihlerde başlamıştır¹⁴. Bu alanda

Foresters and the Agendas of Forest Management in British India 1800-1900”, *Nature and the Orient: The Environmental History of South and Southeast Asia*, (ed. Richard H. Grove vd.), Delhi: Oxford University Press, 1998, s. 324-371; Gregory A. Barton, “Empire Forestry and American Environmentalism”, *Environment and History*, Vol. 6, No. 2, 2000, s. 187-203.

¹² Joachim Radkau, *Nature and Power: A Global History of the Environment*, (çev. Thomas Dunlap), Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 152. Eserin ilk basımı için bkz. Joachim Radkau *Natur und Macht: eine Weltgeschichte der Umwelt*, München: C.H. Beck, 2002.

¹³ Dünya ormancılığı hakkındaki örnek çalışmalar için bkz. Peter Sahlins, *a.g.e.*; Guseppe Scarascia-Mugnozza vd., “Forests of the Mediterranean Region: Gaps in Knowledge and Research Needs”, *Forest Ecology and Management*, Vol. 132, No. 1, 2000, s. 97-109; Rajan, *Modernizing Nature: Forestry and Imperial Eco-Development 1800-1950*, 2006; Rajan, “Imperial Environmentalism or Environmental Imperialism? European Forestry, Colonial Foresters and the Agendas of Forest Management in British India 1800-1900”, s. 324-371; Harrison, *a.g.e.*; Radkau, *a.g.e.*; Lowood, *a.g.m.*, s. 315-343; Whited, *a.g.e.*; Sivaramakrishnan, *a.g.e.*; Guha, *a.g.m.*, s. 1882-1896; Grove, Falola, *a.g.m.*, s. 1-23; Vandergeest, Peluso, *a.g.m.* s. 31-64; Barton, *a.g.m.*, s. 187-203; *Culture and the Question of Rights: Forests, Coasts, and Seas in Southeast Asia*, (ed. Charles Zerner), Durham, London: Duke University Press, 2003; David Martin Luebke, *His Majesty’s Rebels, Communities, Factions, and Rural Revolt in the Black Forests, 1725-1745*, Ithaca, London: Cornell University Press, 1997; *Global Deforestation and the Nineteenth-Century World Economy*, (ed. Richard P. Tucker, vd.), Durham, N.C.: Duke Press Policy Studies, 1983; *Methods and Approaches in Forest History*, (ed. Mauro Agnoletti vd.), New York, Wallingford: CABI Publishing, 2000.

¹⁴ İsviçre 1876 tarihinde bir genel kanun ile ormanları korumaya almıştır. İtalya’da 1910 tarihinde müstakil bir orman idaresi kurularak ormanlar hükümetin kontrol ve denetimi altına alınmıştır. Rusya’da 1645 yılından itibaren çeşitli karar ve talimatnameler çıkarılmışsa da ilk defa 1888 yılında “Muhafaza Kanunu” çıkartılarak ormanlar kapsamlı bir korumaya tabi tutulmuştur. Keza İsveç’teki süreç de Rusya’ya benzer bir şekilde gelişmiştir. 1650 yılından itibaren çeşitli şekillerde

yapılan ilk kanunlaştırma hareketlerinde Fransız ormancılığının rol model olarak alındığı görülmektedir. Kaptan-ı Derya Mehmet Said Paşa, tercüme odasında görevli J. W. Redhouse'a Avrupa'daki orman kanunlarını derleyip çevirmesini emretmiş ve bu doğrultuda Dar-ı Şura-yı Bahriye'ye 1827 Fransız Orman Kanunu'nun çevirisi teslim edilmiştir¹⁵. Fakat 225 maddelik Orman Kanunu, yukarıda bahsedildiği gibi, belirli aşamaların evrilmesiyle meydana gelmiş bir kanundur. Üstelik Fransız toplumunun 1827 yılına kadar geçirdiği değişim ve dönüşümlere rağmen, köylüler, kanunlar vasıtasıyla köylerinin ellerinden alınmasına seyirci kalmamışlardır. Ortak mülkiyete dayanan orman tasarrufunun özel mülkiyet rejimine indirgenmesi, köylü erkekler tarafından silahlı mücadelenin başlatılmasına sebebiyet vermiştir¹⁶. Dolayısıyla Fransa'da geniş bir periyotta gelişim göstermiş olan kanunların dahi böylesine tepkilere maruz kaldığı bir ortamda, 1827 Orman Kanunu'nun Osmanlı İmparatorluğu'nda "doğrudan" tatbik edilmesi düşünülemezdi.

Nihai olarak Ahmet Fethi Paşa tarafından daha temel düzeyde hazırlanan ve yine bir tercüme eser olan 22 maddelik Lâyiha, Meclis-i Vâlâ'nın onayını almış ve yürürlüğe girmiştir. Lâyihanın başlığında her ne kadar "mütercime" ifadesi bulunuyorsa da bu tercüme faaliyeti yalnızca diller arası kuru bir çeviri ya da aynen nakletme olarak algılanmamalıdır. Zira burada Ahmet Fethi Paşa imparatorluğun sınırlı imkânlarını göz önüne alarak ve Osmanlı toplumunun geleneklerini değerlendirerek orijinal metni bir süzgeçten geçirmiş ve adeta bu coğrafyanın

ormanlar korunmaya çalışılmış fakat ilk defa 1903 yılında kapsamlı bir kanunla ormancılık faaliyetleri düzenlenmiştir. Norveç'teki süreç 1854 yılında başlamış 1861, 1892 ve 1893 yıllarında peşi sıra çıkartılan kanunlarla ormanlar devlet güvencesine alınmıştır. İspanya'daki süreç görece daha erken tarihlerde, 1256 ve 1351 tarihlerinde, yapılan düzenlemelerle başlamışsa da başarı elde edilememiştir. 1877 ve 1908 kanunlarıyla ormanlar üzerindeki devlet otoritesi tesis edilmiştir. Bulgaristan'daki ilk kapsamlı kanun 1904 yılında çıkartılmış ve bilimsel esaslarla ormanlar yönetilmeye başlanmıştır. Romanya ilk defa 1881 yılında modern ormancılık uygulamaları başlatılmış ve 1910 tarihli kanun ile devlet ormanları kapsamlı bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Mazhar, *a.g.m.*; s. 18-19.

¹⁵ Kaptan-ı Derya Mehmet Said Paşa tarafından ormanlara dair kanun tasarısının Meclis-i Vala'ya sunulmasının altında yatan birkaç sebep bulunmaktadır. 1827 yılında Navarin'de donanmayı hümayunun yakılması ve talihsiz bir şekilde 1839 yılında eski kaptanı derya Ahmet Fevzi Paşa tarafından donanmanın Mısır'a kaçırılışıyla birlikte yeni bir donanma ihtiyacı hasıl olmuştu.¹⁵ Bir donanmanın inşası için Tersane-i Amire adına çok fazla kerestenin kestirilmesi ve tersanelere getirilmesi gerekirdi. Dolayısıyla yeni kurulacak donanma, hazine üzerinde ciddi bir yüke sebebiyet verirdi. Detaylı bilgi için bkz. Erhan Kılıç, Kenan Ok, "Memalik-i Mahruse-i Şahane'de Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercimedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Osmanlı Ormancılığındaki Rolü", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Cilt 2016, Sayı 22, 2019, s. 5-34.

¹⁶ Sahlins, *a.g.e.*; Curtis Sarles, "The instatement of order: state initiatives and hegemony in the modernization of French forest policy", *Theory and Society*, Vol. 35, No. 5-6, 2006, s. 565-585.

ihtiyaçlarına uyarlamıştır. Böylelikle Osmanlı ormancılığında yeni bir dönem başlamış ve rasyonel ormancılığın uygulanabilmesi için gerekli olan hukuki alt yapı hazırlanmıştır.

Lâyiha'nın teorik evresinden uygulamaya geçilmesiyle birlikte taşradan çeşitli tepkiler gelmişti. Çünkü Lâyiha ile birlikte ormanların hukuki ve idari sınırları çizilmeye çalışılmış, çevresel kaynakların kullanımı büyük ölçüde kısıtlanmış ve kurallara tabi tutularak vergilendirilmeye çalışılmıştı. Fakat bu uygulamaların yalnız toplum tarafından değil taşradaki idareciler tarafından da sindirilmesi çok kolay olmamıştı. Fransa'daki süreç hatırlanacak olursa dört asırdan fazla süren kanunlaşma hareketleri ormanların halk tarafından kullanımını ve ormanlardan istifade yöntemlerini kademeli olarak sınırlandırmış, yavaş yavaş yönetmeliğe bağlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise 1840 yılından önce bu tarz bir regülasyon olmamıştı. Rasyonel ormancılığın altyapısının bulunmamasının yanı sıra, Lâyiha'nın ön gördüğü düzenlemeleri uygulayacak nitelikli memur kadrosu da mevcut bulunmamaktaydı. Bu gibi sebeplerden ötürü Lâyiha hedeflerine ulaşamadı ve rasyonel ormancılığa geçiş sürecinde farklı politikalar üretilmeye başlandı.

Tezin I. bölümünde Osmanlı orman “modernleşmesi”, hukuki zeminler üzerinden anlatılmış ve tartışılmıştır. Modernleşmenin evrimsel bir süreç olduğu ve bu sürecin tarihsel altyapısından bağımsız değerlendirilemeyeceği vurgulanmıştır. 1840 yılında atılan temellerin daha sonra çıkartılan kanun, lâyiha ve nizamnâmelere bir dayanak olduğu iddia edilmiştir.

Bu gelişim sürecinde ortaya atılan idealler, imparatorluğun her yerinde uygulanamamıştır. Fakat Istranca Ormanları, ileride anlatılacak olan özel konumunun verdiği avantaj sayesinde, orman reformlarının uygulanabildiği ender bölgelerden biri olmuştur. Bu uygulamaların tarihi altyapısını sunabilmek maksadıyla hukuki süreç bir bütün halinde ele alınmıştır. Aynı zamanda tezin diğer bölümlerinde sıklıkla vurgulanan Istranca Ormanları'ndaki profesyonel ormancılık uygulamalarının hukuki dayanaklarına atıf yapılmıştır.

Herder'in tanımlamasına göre tarih, “*harekete geçmiş coğrafyadan başka bir şey değildi*”¹⁷. Bu ekole göre iktisat tarihi ve iktisadi coğrafya iç içe geçmiş ve

¹⁷ Johann Gottfried Herder'den aktaran Alexander Rüstow, *İktisadi Coğrafya: Birinci Cilt*, (ev. Refii Şükrü Suvla), İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1946, s.8.

birbirlerini besleyen disiplinlerdir. Disiplinler arası bu ilişki, tabiatın verimli kullanımını, doğanın iktisadi imkânlarını ve aynı zamanda imkânsızlıklarını araştırmacılara sunmaktadır¹⁸. Bu sebeple II. bölümde Istranca Ormanları'nın idari taksimatına ve coğrafi izahına öncelik verilmiştir. Orman ekosistemi yakından tanıtarak bölgede yaşayan insanların hayatına dair sosyolojik bir inceleme yapılmıştır. Orman köylerinin iktisadi yapıları Sinekli Köyü örneğinde ele alınmış ve Sinekli Köyü'nün gelişim süreci yakından izlenmiştir. Vakıf içerisine yerleşen muhacirlerin vakıf ekosistemi içerisindeki hayata dahil olma süreçleri irdelenmiş ve bu insanların “vakıf sakini olma mücadeleleri” arşiv evrakları vasıtasıyla aktarılmıştır. Istranca Ormanları'nın Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin idaresine geçmesiyle birlikte ne gibi bir değişim sürecine girdiği anlatılmaya çalışılmıştır. Vakıf idaresinde gerçekleştirilen modern ıslah çalışmaları ve bunun sonuçları rakamsal veriler üzerinden incelenmiştir.

III. bölümde Istranca Vakıf Ormanları içerisindeki orman köylerinin vakıfla arasındaki ilişkileri Sinekli Köyü üzerinden anlatılmıştır. Köylülerin vakıf idaresine açtıkları arazi davaları, hukuki ve idari süreçleriyle birlikte işlenmiştir. Devlet mekanizmasının, uluslararası ilişkileri ve siyasal iklimi öne sürerek, sürece dahil olmasıyla ormanlar üzerinde kurmaya çalıştığı hakimiyet mücadelesi anlatılmıştır.

Neden Istranca Ormanları?

Modern Osmanlı ormancılığının Istranca Ormanları özelinde anlatılmak istenmesinin ve tezin doğal sınırları için Istranca coğrafyasının seçilmesinin birkaç temel sebebi bulunmaktadır. Öncelikle Istranca Ormanları'nın Sultan Abdülmecid'in *vakf-ı şerifesi* olması sebebiyle bu ormanların korunması ve idare edilmesi için ayrı bir önem gösterildiği arşiv evrakı sayesinde açıkça görülmektedir. 19. yüzyılın son çeyreğinde vakıf mülk ve idarelerinin Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne devredilmesi ise bölgenin kaderini belirleyen bir değişim ve dönüşümün başlangıç noktası olmuştur. 1840 yılında temelleri atılan modern Osmanlı ormancılığının teorik düzlemden pratik evrelere geçebilmesi belirli bir sürenin kat edilmesinden sonra mümkün olabilmiştir. Bu noktada Istranca Ormanları'nın Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından idare

¹⁸ Rüstow, *a.g.e.*, s. 8, 11.

ediliyor olması ve İstanbul'a çok yakın bir bölge olması Istranca'yı imparatorluğun diğer coğrafyalarından farklı bir konuma taşımıştır. Ayrıca Istranca Ormanları'nın sahip olduğu ekolojik varlığın büyük bir kısmının odun kömürü üretimine uygun meşe ağaçları olması ve bölge halkının geçimini odun kömürcülüğü üzerinden sağlaması, bölgenin iktisadi karakteristiğini bu şekilde belirlemiştir. Odun kömürünün gerek karayolu gerekse demiryolu taşımacılığı ile düşük maliyetlerle İstanbul'a götürülebilir olması, İstanbul'un mahrukât iâşesini bu bölgeden temin etmesine sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla bölge kaynaklarının korunması ve hatta bölgedeki odun kömürü üretiminin artırılması hem bölge insanları hem vakıf yönetimi hemde İstanbul halkını yakından ilgilendiren bir meseleydi.

Yukarıda izah edilen gereksinimler, ihtiyaçlar ve emeller doğrultusunda Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından bölge ormanlarında denenmek ve uygulanmak istenen modern ormancılık esasları, konunun farklı perspektiflerden değerlendirilebilmesine olanak sağlayacak miktarda arşiv evrakı bırakmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Evkaf Defterleri (EV.d.) tasnifinde bulunan ve kendi içerisinde bir süreklilik arz eden Istranca Vakıf Ormanları'nın muhasebe defterleri, gerek bu orman varlığının niteliksel ve niceliksel durumunu gerekse ekonomik hacmini rakamsal verilerle ifade etmektedir. Vakıf idaresi tarafından hazırlanmış olan bu defter serileri, yalnızca Istranca Ormanları'nın istatistiki verilerini üretmekle kalmamış aynı zamanda hem vakfın hemde orman köylüsünün iktisadi varlığına dair veriler barındırmıştır.

İktisadi varlığın yanı sıra Istranca coğrafyasını hükümetlerin gündeminden düşürmeyen bir mesele daha bulunmaktaydı. “*Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin Sevk'ül Ceyş Cephesi*”ne açılan ilk coğrafya olması ve aynı zamanda “*payitahtın savunması*” hususunda son mevzi olması sebebiyle Istranca-Çatalca bölgesi resmi makamlarca mühim bir mevki olarak nitelendirilmiştir¹⁹. Balkanlardaki kaos ortamı ve giderek artmakta olan Bulgar tehlikesi, Istranca coğrafyasında huzursuzluk yaratmıştır.

Nihai olarak Istranca coğrafyasıyla ilgili temel problematikleri büyük bir netlikle anlatan arşiv evrakının bolluğu, bölgenin kartografik çalışmalarının yapılmış

¹⁹ Ahmed Cemal, *Memalik-i Osmaniyyeye Mahsus Coğrafya-yı Askeri*, İstanbul: Mekteb-i Fünun-u Harbiye Matbaası, 1310, s. 64-66.

olması ve Osmanlı ormancılığının mikro düzeyde ne gibi gelişim gösterdiğini izah edebilen bir coğrafya olması, bu bölgenin seçiminde etkin bir rol oynamıştır.

Literatür Değerlendirmesi

Osmanlı ormancılığının tarihsel süreci yeterince irdelenmemiş bir alan olmasına karşın son dönemlerde çeşitli çalışmaların yapılmış olması bu alana dair ilgi ve alakanın doğduğunu göstermektedir. Osmanlı ormancılığı yalnızca tarihin ve tarihçinin konusu değil aynı zamanda birçok farklı disiplinin sınırlarına girmiş bir çalışma alanıdır.

Bu alanların başında orman hukuku ve orman bilimi gelmektedir. Fakat her şeyden önce Osmanlı ormancılık tarihi aynı zamanda bir ekosistem tarihi olması sebebiyle çevre tarihinin ilgi ve alanı içerisindedir. Kültür ve doğa ilişkisinin tarihsel süreci, tarihsel metodoloji ile ortaya konmayı bekleyen bir alandır. Osmanlı tarih yazım kültürü içerisinde yeni sayılabilecek bu alana öncülük eden Selçuk Dursun ve Alan Mikhail'in çalışmaları, birçok araştırmacı için ilham vericidir²⁰. Lakin konunun kapsam ve derinliğine karşın bu alanda çok az sayıda çalışma yapılmıştır.

Osmanlı ormancılığının tarihsel süreci hukuki platformlar ve kodifikasyonlar aracılığıyla gerçekleştirildiği için, bu alan profesyonel hukukçuların da çalışma bölgesine girmektedir. Bülent Köprülü²¹, Vasfi Raşid Seviğ²² ve Halil Cin²³ hukuk metinleri üzerindeki muğlak noktaları çeşitli perspektiflerden ele

²⁰ Selçuk Dursun, "A call for an Environmental History of the Ottoman Empire and Turkey: Reflections on the Fourth ESEH Conference", *New Perspectives on Turkey*, Vol. 37, 2007, s. 211-222; Selçuk Dursun, "Çevresel (ekolojik) tarih lensinden Osmanlı tarihine yeniden bakmak", *New Trends in Ottoman Studies Papers presented at the 20th CİÉPO Symposium Rethymno, 27 June – 1 July 2012*, (ed. Marinos Sariyannis vd.), Rethymno: University of Crete, 2014, s. 56-69; "The History of Environmental Movements and the Development of Environmental Thought in Turkey, 1850-1980", *Environmentalism in Central and Southeastern Europe, Historical Perspectives*, (ed. Hrvoje Petrić vd.), Lanham, Boulder, New York, London: Lexington Books, 2017, s.111-128; Alan Mikhail, *Nature and Empire in Ottoman Egypt: An Environmental History*, New York: Cambridge University Press, 2011.

²¹ Bülent Köprülü, "Türk Hukukunda Orman Mülkiyeti", *İÜHF*, Cilt 14 , Sayı 3-4, 1948, s. 700-754; Bülent Köprülü, "Cibal-i Mubaha ve Sahih Vakıflara Ait Ormanlarla Baltalıkların H. 1274 Tarihli Arazi Kanunnamesine Nazaran Hukuki Durumları", *İÜHF*, Cilt 15, Sayı 2-3, 1949, s. 703-726; Bülent Köprülü, "11 Şevval H.1286 Tarihli Orman Nizamnamesinin Getirdiği Yenilikler", *İÜHF*, Cilt 16, Sayı 1-2, 1950, s.237-271; Bülent Köprülü, "Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev'iyetleri ve İcareteynli Vakıflar", *İÜHF*, Cilt 18, Sayı 1-2, 1952, s. 215-257.

²² Vasfi Raşid Seviğ, *Toprak Hukuku Dersleri*, Ankara: İstiklâl Matbaacılık ve Gazetecilik, 1953.

²³ Halil Cin, *Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*, Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1987; Halil Cin, "Tanzimattan Sonra Türkiye'de Ormanların Hukuki Rejimi", *AÜHF*,

almışlardır. Özellikle Arazi Kanunnâmesi'nin Orman Lâyiha'sı ve Orman Nizamnâmesi'yle bağdaştırılarak irdelenmesi, orman hukukunda yeni tartışmalar açılmasına hizmet etmiştir. Fakat bu çalışmalardaki azlık ve sınırlılık, farklı bilimlerden konuya yönelen araştırmacılar tarafından konunun hukuki bağlamda anlaşılmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca hukukçular tarafından yapılan teorik tartışmalarda pratiklerin ve toplum normlarının genellikle saf dışı bırakılmış olması bu alanda doldurulması gereken birçok nokta bırakmaktadır.

Öte yandan hukuki platformların pratikteki yansımaları tarihçiler tarafından irdelenmeye başlanan bir alan olmuştur. Selçuk Dursun ve Özkan Keskin, modernleşme sürecinde Osmanlı ormancılığını irdeleyen iki farklı tez öne sürmüşlerdir²⁴. Tezlerinde orman reformlarını süreklilik ve bütünsellik ilkeleriyle irdelemelerinin yanı sıra taşra pratiklerine de yer vermişlerdir. Fakat bu tezler, imparatorluğun bütününe kapsayan çalışmalar olmaları sebebiyle, sürecin yerel ölçekleri ve taşradaki etkileri konusunda çok fazla bir şey söylememektedirler. Osmanlı ormancılığının bölgesel gelişimi farklı boyutlarıyla ele alan Selçuk Dursun²⁵, Özkan Keskin²⁶, Aysun Sarıbey Haykıran²⁷, András Vadas ve Péter

Cilt 35, Sayı 1-4, 1978, s. 311-379; Halil Cin, "Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu", *AÜHFĐ*, Cilt 22, Sayı 1, 1966, s. 745-798.

²⁴ Selçuk Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, Sabancı University Institute of Social Sciences, Ph.D. Dissertation, İstanbul, 2007; Özkan Keskin, *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2005.

²⁵ Selçuk Dursun, "Dispossession by concession: forest commons in the Ottoman Empire and early Turkish Republic", *In Seeds of Power*, Winwick, Cambridgeshire: White Horse Press, 2019, s.260-284; Selçuk Dursun, "The Forest Question in the Nineteenth Century Ottoman Empire", *Law and Political Economy in the Russian and Ottoman Empires Workshop*, İstanbul, Turkey, 2004; Selçuk Dursun, "Limits to Forest Administration in the Ottoman Empire 1870-1914", *Law and Transformation in the Russian and Ottoman Empires Workshop*, İstanbul, Turkey, 2005; Selçuk Dursun, "İmparatorluğu Yeniden Üretmek: II Meşrutiyet'te Ormancılık ve İktidar Tasavvuru", *2008'den 1908'e Bakışlar Sempozyumu*, İzmir, Turkey, 2008; Selçuk Dursun, "Rational Forestry and Forest Economy in the Ottoman Empire 1840-1908", *XI International Congress of Social and Economic History of Turkey*, Ankara, Turkey, 2008; Selçuk Dursun, "Wood for Living and Timber for Fraud Everyday Politics of Corruption in Trabzon in the late 19th Century", *Ottoman Urban Studies Seminar*, Berlin, Germany, 2009; Selçuk Dursun, "Forest Ownership and Tax Evasion in the Ottoman Empire 1870-1914", *Third World Congress for Middle Eastern Studies*, Barcelona, Spain, 2010; Selçuk Dursun, "Borderland Forests and Railway Concessions Some Political and Economic Aspects of the Forest Question in the Balkans", *Black Sea Historiographies Workshop II: 19th Century SE Europe from Socio-Economic Perspectives*, İstanbul, Turkey, 2012; Selçuk Dursun, "Türkiye'de Ormancılık Tarihi", *Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Kolokyumu*, İstanbul, Türkiye, 2013; Selçuk Dursun, "The Question of the Forest Rethinking the Deforestation Narratives in the Late Ottoman Empire", *Disease and Disaster in Ottoman Anatolia Conference*, Cambridge, Canada, 2016; Selçuk Dursun, "Forest Commons and Property Rights in the Late Ottoman Empire and Early Turkish Republic", *International Conference on the Environmental*

Szabó²⁸ Semih Çelik²⁹, Muharrem Öztel³⁰, Erhan Kılıç³¹, Zeynel Özlü ve Enver Demir³², Cihan Özgün³³ ve Cantürk Gümüş³⁴ yaptıkları çalışmalarla çeşitli noktaları tartışmaya açmışlardır. Lakin bu çalışmalar henüz imparatorluğun bütününe ait bir çerçeve sunacak seviyede değildir.

Osmanlı Ormanlığı, imparatorluğun geç dönemleri ve Cumhuriyet'in erken yıllarında orman bilimciler ve orman memurları tarafından irdelenen bir alan

History of the Ottoman Empire and Turkey, Hamburg, Germany, 2017; Selçuk Dursun, "Rethinking the Deforestation Narratives in the Late Ottoman Empire", *American Society for Environmental History Annual Conference*, Rivers, United States Of America, 2018; Selçuk Dursun, "Forest Security in the Balkans in the Nineteenth Century", *Securing the World: Global Perspectives on Security History in the Nineteenth Century*, Amsterdam, Netherlands, 2017; Selçuk Dursun, "Negotiating and Contesting Urban Forests: Local Use and "Scientific Forestry" in Istanbul in the 19th and Early 20th Centuries", *European Society for Environmental History (ESEH) 9. Biennial Conference*, Zagreb, Croatia, 2017; Selçuk Dursun, "Environmentalism and Authoritarian Nationalism: A Reappraisal of the Turkish Modern State between 1930s-1940s", *2017 Annual Conference Understanding Turkey: Vision, Revision, and the Future*, Stanford, United States Of America, 2017; Selçuk Dursun, "Enclosing Forests: Property and Political Ecology in the Çiftliks of Western Anatolia in the Late Nineteenth Century", *Tenth International Symposium (Halcyon Days in Crete X)*, Rethymno, Greece, 2018.

- ²⁶ Özkan Keskin, "Üzümün Bağı Asmanın Kurdu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Filoksera ile Mücadele", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 30, Sayı 2, 2015, s. 479-505.
- ²⁷ Aysun Sarıbey Haykıran, "Osmanlı Ekonomisinde Ormanlığın Yeri: XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti'nde Ormanlar ve Ormanlık Faaliyetleri", *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, (ed. Arif Bilgin vd.), İstanbul: Kronik Kitap, 2019, s. 209-222.
- ²⁸ András Vadas, Péter Szabó, "Not Seeing the Forest for the Trees? Ottoman-Hungarian Wars and Forest Resources", *Hungarian Historical Review*, Cilt 7, Sayı -3, 2018, s. 477-500.
- ²⁹ Semih Çelik, "'It's a Bad Fate to be Born Near a Forest': Forest, People and Buffaloes in mid-19th Century North-Western Anatolia," *Power and Nature: An Environmental History of the Ottoman Empire*, (ed. Onur İnal vd.), White Horse Press, 2019, s.111-133; Semih Çelik, "On Dokuzuncu Yüzyıl Ortasında Kuzeybatı Anadolu'da İnsanlar, Mandalar ve Ormanlar", *Toplumsal Tarih*, Sayı 310, 2019, 42-47.
- ³⁰ Muharrem Öztel, "İstanbul'un Temel İhtiyaçlarından Mahrukâtın (Odun ve Kömür) Önemi ve Mahrukât Arz Piyasası (1789-1918)", *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 7, 2013, s. 487-505.
- ³¹ Erhan Kılıç, "Osmanlı ormanlığında orman yangınlarıyla mücadele yöntemleri", *Ağaç ve Orman*, Cilt 1, Sayı 1, 2020, s. 12-20; Erhan Kılıç, "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Odun Dışı Orman Ürünleri", *4th International Non-Wood Forest Products Symposium*, (ed. Mustafa Yılmaz vd.), Bursa: Bursa Technical University Faculty of Forestry, 2018, s. 511-521; Kılıç, Ok, *a.g.m.*; Cantürk Gümüş, *Türk Orman Devrimi*, Ankara: Türkiye Ormanlıklar Derneği, 2018; Cantürk Gümüş, Erhan Kılıç, *Bozüyük Ormanlık Tarihi*, Ankara: Ers Matbaası (Ogem Vak), 2019.
- ³² Zeynel Özlü, Enver Demir, "1334 (1918) Tarihli Adapazarı Devlet Ormanları Bilimsel İşletme Planına Göre Hendek Nahiyesi Ormanlarının Tanıtımı ve Sınıflandırılması", *Geçmişten Günümüze Sakarya, Tarih, Kültür, Toplum, Uluslararası Sakarya Sempozyumu*, (ed. Mehmet Yaşar Ertaş vd.), Adapazarı: Sakarya Büyükşehir Belediyesi, 2018, s. 337-348.
- ³³ Cihan Özgün, "Osmanlı Ağaç Kültüründe Yeni ve Egzotik Bir Tür: Okaliptüs", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı 26, 2013, s. 5-29.
- ³⁴ Cantürk Gümüş, *Devlet Ormanlığına Geçiş Sürecinde Karadere Serüveni*, Ankara: Türkiye Ormanlıklar Derneği, 2017; Cantürk Gümüş, "Effects of the Contracts and Construction of Istanbul-Baghdad Railway on Anatolian Forests", *Journal of Sustainable Forestry*, Vol. 38, No. 6, 2019 s.572-590; Cantürk Gümüş, "Demiryolu Mukaveleleri ve I. Dünya Savaşı'nın Anadolu Ormanları Üzerine Etkileri", *Orman ve Av*, Cilt 95, Sayı 5, 2017, s. 32-39.

olmuştur. Mazhar Diker³⁵, Franz von Losimfeldt Heske³⁶, Halil Nadir Kutluk³⁷, Osman Talu³⁸, Adolphe Bricogne³⁹, Mehmet Mazhar⁴⁰, Orman Müfettişi Süleyman⁴¹, Robert Bernhard⁴² ve S. İhsan⁴³ Osmanlı ve Cumhuriyet ormancılığı üzerine yaptıkları çalışmalarında tarihsel sürecin altyapısını, gelişimini, imkân ve sorunlarını çeşitli yönleriyle tartışmışlardır. Bu çalışmalar, yeni kurulmuş Cumhuriyet'in yürüteceği orman politikasına kaynaklık etmek açısından da son derece önemli çalışmalardır. Fakat bu kaynak grubunun bütününde görülen bir eksiklik, Osmanlı ormancılığına dair bilgi birikiminin ve kaynak gruplarının son derece sınırlı olmasıdır. Çalışmaların birçoğu, dönemin imkân ve imkânsızlıklarına bağlı olarak, birbirlerinden habersiz ve bağımsız bir şekilde yapılmıştır. Dolayısıyla elde edilen verilerde bir derinlik söz konusu değildir. Bunun yanı sıra, Halil Nadir Kutluk'un eseri haricindeki çalışmalar genellikle 1856 yılından sonraki süreci ele almışlardır. Bu tarihten önceki süreç genel geçer hatlarla anılmış veya hiç incelenmemiştir.

³⁵ Mazhar Diker, *Türkiye'de Ormancılık - Dün - Bugün - Yarın*, Ankara: Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 1947;

³⁶ Franz Heske, *Türkiye'de Orman ve Ormancılık, Wald und Forstwirtschaft in der Türkei*, (çev. Selâhattin İnal), İstanbul: Hüsnütabiât Basımevi, 1952; Franz Heske, *Türkiye'de Orman Dâvası, İÜİFM*, 1950, Cilt 12, Sayı 1-2, s. 148-188.

³⁷ Halil Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923)*, İstanbul: Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 1948; Halil Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, Ankara: Orman Genel Müdürlüğü, 1967; Halil Kutluk, "Ahmed Şükrü Bey ve Zamanı", *Orman ve Av*, Sayı 2, 1942, s. 41-49; Halil Kutluk, "Ormancılıkta Kunlaştırma Hareketi", *Orman ve Av*, Sayı 6,7,8, 1942, s. 129-135; Halil Kutluk, "Türkiye'de Yabancı Orman Mütahassısları: I Tassy", *Orman ve Av*, Sayı 6, 1943, s.150-156; Halil Kutluk, "Türkiye'de Yabancı Orman Mütahassısları III Simon", *Orman ve Av*, Sayı 12, 1943, s.435-439; Halil Kutluk, Kerim Yund Hoca, *Ali Rıza Orman Umum Müdürlerinden Hayatı ve Eserleri 1843-1925*, Ankara: Verim Yayınları, 1950; Halil Kutluk, "Fransız Ormancıları Nasıl Getirildi? Orman Mektebi Kimlerin İsteği İle ve Ne Suretle Açıldı?", *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken 1857-1957*, Ankara: Türkiye Ormancılar Cemiyeti, 1957, s.18-21; Halil Kutluk, "Türkiye'de Yabancı Ormancılar", *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken 1857-1957*, Ankara: Türkiye Ormancılar Cemiyeti, 1957, s.181-198.

³⁸ Osman Talu, *Orman Hükümleri*, Zonguldak: A.R. İncealemdaroğlu Matbaası, 1944.

³⁹ Adolphe Bricogne, *Ziraat Vekaleti, Mütahassıs Raporları, Orman Kısmı*, (çev. Mehmet Fahrettin), İstanbul: Milli Matbaa, 1927.

⁴⁰ Mehmet Mazhar, *Orman Fenni: Usul ve İdare Kısmı*, Antalya: Antalya Matbaası, 1924; Mazhar, *a.g.m.*, s. 18-19.

⁴¹ Süleyman, *Ormanlara Dair Usul ve İdare-i Fenniye yani Amenajman Planlarının Suret-i Tertibi*, İstanbul: 1332.

⁴² Robert Bernhard, *Haslık Konferansları: Türkiye Ormanları Konferansı*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1927.

⁴³ S. İhsan, "Ormanlarımızın Tarihçesi", *Orman Mekteb-i Alisi Mecmuası*, Sayı 1, 1333, s.26-32.

Ormancılık tarihi ve Osmanlı ormancılığı, son dönemlerde orman bilimcilerin de çalışmalarında yer verdikleri bir alan haline gelmiştir. Yücel Çağlar, Kenan Ok, Erhan Kılıç, Cantürk Gümüş gibi birçok araştırmacı, kendi perspektiflerinden sürecin tarihsel boyutuyla ilgili araştırmalar yapmışlardır⁴⁴. Orman bilimcilerin özellikle hukuk metinlerini yorumlarken sundukları ormancılık uygulamaları hakkındaki görüşleri, bu sürecin daha farklı yönlerden anlaşılabilmesine olanak sağlamıştır. Üstelik bu araştırmacılar tarih disiplini dışından gelen araştırmacılar olmalarına rağmen, hukuk metinleri ve arşiv vesikaları üzerinde yapmış oldukları çalışmalarıyla, Osmanlıca gibi önemli bir faktörünün diğer disiplinler tarafından da rahatlıkla aşılabileceğini göstermişlerdir. Fakat bu çalışmaların birçoğunda Tanzimat'tan erken Cumhuriyet'e kadar uzun bir zaman diliminin ele alınması, verilerin fazlaca "genelleştirilmesi"ne sebebiyet vermiştir.

Nihai olarak Osmanlı ormancılığı, konunun güncelliği ve tarihsel sürecin kökenleri açısından son dönemlerde popülerite kazanmış bir alan olmasına rağmen halen yeteri kadar aydınlatılmamış bir araştırma sahasıdır.

⁴⁴ Örnek çalışmalar için bkz. Yücel Çağlar, *Türkiye Ormancılık Tarihi*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2012; Yücel Çağlar, *Türkiye Ormanları ve Ormancılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992; Yücel Çağlar, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ormancılık ve Gelişimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 s. 1563-1574; Kamuran Ardıç, "Ormancılık Tarihimize Kısa Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, Cilt 36, Sayı 1, 1986, s. 98-114; Yavuz Güloğlu, "Orman Mülkiyetinin Doğuşu ve Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemine Kadar Ormanlarla İlgili Yapılan Yapısal Düzenlemeler", *KÜOFD*, Sayı 10, 2010, 180-194; Sezgin Özden, Üstüner Birben, "Ottoman Forestry: Socio-economic Aspect and It's Influence Today", *Ciência Rural*, Vol. 42, No. 3, 2012, s. 459-466; Kılıç, Ok, *a.g.m.*, s. 5-34; Ok, "Türkiye'de Ormancılığın Yeniden Yapılandırılması Üzerine Düşünceler", s.50-67; Gümüş, Kılıç, *Bozüyük Ormancılık Tarihi*; Gümüş, *Devlet Ormancılığına Geçiş Sürecinde Karadere Serüveni*; Gümüş, "Effects of the Contracts and Construction of Istanbul-Baghdad Railway on Anatolian Forests", *Journal of Sustainable Forestry*, Vol. 38, No. 6, 2019 s. 572-590; Gümüş, "Historical Development of Forestry Education in the context of Forest Resources Management in Turkey", *Turkish Journal of Forestry*, Cilt 17, Sayı 1, 2016, s. 93-98; Cantürk Gümüş, *Türk Orman Devrimi*, Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği, 2018; Cantürk Gümüş, "Cibali Mubahadan Devlet Ormancılığına Türkiye'nin Ormancılık Serüveni", *Türkiye'nin Ormancılık Serüveni, Örgütlenmesi ve Ormancılıkta Kadının Yeri*, Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği, 2016, s. 2-43; Cantürk Gümüş, "Tarihsel Süreçte Ulaşım ve Transport Olanakları ile Ormancılık Politikası Etkileşimleri", *Üretim İşlerinde Hassas Ormancılık Sempozyumu*, Kastamonu, Türkiye, 2015, s. 266-276; Cantürk Gümüş, "A Historical Review on the Effects of Settlement Problems on Turkish Forestry", *International Symposium on New Horizons in Forestry*, 18-20 October 2017, Isparta, Turkey; Cantürk Gümüş, Aytuğ Akesen, "Savaşlar, Ormanlar ve Ormancılık", *IV. Ulusal Ormancılık Kongresi*, Antalya, 2017, s.43-52; Sevim Erdem; Ahmet Başkan, "Osmanlı Devleti'nde Orman ve Orman Alanlarının Kullanımı ve Buna Yönelik Hukuki Düzenlemeler", *JASS*, Sayı 42, 2016, s. 283-303.

Kavramlar Üzerine

Orman Biliminin Kavramları

Osmanlı ormancılığının tarihsel sürecini inceleyen araştırmacılar, çalıştıkları dönem ve disiplinlerin kendilerine has kelimelerine maruz kalmışlardır. Fransız ekolünü rol model alan Osmanlı ormancılığında hâkim dil Fransızcaydı. Orman Mektebi'nin öğretmenleri Türkçe bilmeyen Fransız mühendislerdi⁴⁵. Bu sebeplerden ötürü amenajman ve silvikültür gibi kavramlar değiştirilmeden ya da “Türkçeleştirilmeden” kullanılmıştır. Bu kavramların kapsadıkları anlamlar dikkate alındığında bunların rahatlıkla başka bir dile çevrilemeyeceği ve/veya en azından birer kelime ifade edilemeyeceği anlaşılmıştır.

Whited'a göre “*eyalet ormancıları, özellikle 19. yüzyılla birlikte teknik bilgiye dayalı otorite için yeni bir referans sistemi geliştirmeye başladılar*”⁴⁶. Böylelikle silvikültür ve amenajman adıyla birbirini tamamlayacak iki yöntem/usul ortaya çıktı. Amenajman, genellikle “ormanların idaresi/yönetimi” olarak kabaca tanımlansa da aslında çok daha detaylı bir prensipler bütünüdür⁴⁷. Türkçeleştirilmeye çalışılan bu kavram için “*ormanların usûl-i idare-i fenniyesi, orman imâlâtı, orman işletmesi*” gibi çeviriler öne sürülmüşse de hiçbir öneri tam manasıyla amenajmanın anlam ve kapsamını karşılamamıştır. Ali Rıza Efendi bu konuya şöyle açıklık getirmiştir;

“Amenajman' kelimesine mukabil bazı zevat tarafından ormanların usûl-i idare-i fenniyesi, imâlât, işletme, usûl-i münâvebe gibi bir hayli tabirât istîmâl edilmekte bulunmuş ise de amenajmanın mevzû; idare haritaları ve imâlât planlarının tertîbi ile ahvâl-i umumîyeleri hakkında ittilâ'-ı tâmm hasıl edildikten sonra ormanları fennî bir surette idare altına almak ve gâyesi ise ormanların idâme-i mevcûdiyeleriyle her sene mukannen bir varidât ahz ve bir taraftan da teşcire ihtiyaç olan hâli mevâki' tayin ve irâeden ibaret olduğuna

⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz. Gümüş, “Historical Development of Forestry Education in the context of Forest Resources Management in Turkey”, s. 93-98.

⁴⁶ Whited, *a.g.e.*, s. 23-26.

⁴⁷ Whited, *a.g.e.*, s. 26.

nazaran tabirât-ı mezkurenin medlûl-ı hakîkiyi layıkıyla ifhâm edememekte olduğunu kabul etmek lazım gelir.”⁴⁸.

Eler’e göre amenajman kelimesinin karşılığı üzerinde bazı denemeler olmuş lakin bir uzlaşma söz konusu olmamıştır. Almanca “*forsteinrichtung*” kelimesi ortaya atılmış fakat anlam olarak tam karşılamaması sebebiyle; önce “*plannung und kontrolle im forstbetrieb*” sonra “*plannung im forstbetrieb*” tercih edilmiştir. İngilizce’de doğrudan “*forest management*” olarak çevrilmesi ise yine anlam kaymasına sebebiyet veren bir durumdur. Eler, bu durumda “*forest resources management*” yani orman kaynaklarının planlanması tabirini daha uygun bulmaktadır⁴⁹.

Eler’in önerisi aslında geç Osmanlı ormancılığından esinlenmektedir. Ticaret ve Ziraat Nezareti’nin basmış olduğu kitaplarda amenajman kelimesi çevirisiyle birlikte basılmıştır. Orman Müfettişi Süleyman’a göre;

“Ormanların usûl-i idâre-i fennîye(si) yâni amenajman planlarını tertîb etmekten maksat ormanlardaki kat’iyat ve imâlâtın devamını temîn etmekle beraber orman arazisinin kûvve-i inbâtiyesini idâme ve tezyîd eyleyerek şerâit-i mevki’iyyesi ile mütenâsip bir sûrette hasılât almaktan ve mümkün olduğu kadar az bir müddet zarfında muntazâm bir kat’iyat ve ameliyâtın iktizâ eylediği şekl-i tabiyyeyi kesb ettirmekten ibârettir.”⁵⁰.

Dolayısıyla amenajman, ormanlık alanların korunması, artırılması, birim alandan maksimum verim alınması ve ormandan faydalanma yöntemlerini belirli bir düzene tabi tutma faaliyetleri olarak açıklanabilir⁵¹.

Silvikültür ise Whited’in tanımlamasıyla “*ağaç büyütmenin sanatı ve bilimi*”dir⁵². Ağaçlara daha çevreci bir ekolden bakan bu kültür, ekosistemin doğal

⁴⁸ Ali Rıza Efendi, *Amenajman*, Dersaadet: Kanaat Matbaası, 1333, s. 4.

⁴⁹ Ünal Eler, *Orman Amenajmanı*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 4. Fakat Ali Rıza Bey, amenajmanın ormanların usul ve idaresi olarak çevrilmesini yanlışlar ve eleştirisini şu şekilde dile getirir; “*Lisanımızda bazılarının mukabilleri bulunamamasından bazılarının da mukabillerini araştırmaya lüzum görülmemesinden...tam mukabili istilâh encümeni veya ulemâ-yı lisâniyyünca vaz’ veya ihdas oluncaya değin aynen “amenajman” kelimesinin kullanılmasını ve “ormanı amenaje” etmek ifadesiyle ormanlarda idâre haritalarının ve işletme planlarının tanzîm ve tertibini istihdaf eyleyerek bu vazife ile mükellef tutulacak memura da “amenajist” ünvanını vermeyi muvâfık bulduk.*”, Ali Rıza Efendi, *Amenajman*, s. 4.

⁵⁰ Süleyman, a.g.e., s. 3.

⁵¹ Eler, a.g.e., s. 3.

dengesini bozmadan ağaç sağlığını korumayı misyon edinmiştir. Silvikültürün kapsam ve misyonları sıklıkla amenajman ile karıştırılmıştır. Birbirleriyle çok yakın ilişkileri bulunan bu iki bilim dalı aynı zamanda bir bütünlük içerisinde. Silvikültür ağaçları yetiştirmeyi sağlarken, amenajman silvikültürün esaslarının uygulanmasını sağlamaktadır⁵³.

Harrison'a göre bu yöntemler, "*ormancıların belirli bir topografyadaki odun hacmini hesaplayabilecekleri, uzaktaki ormanların büyüme oranlarını tahmin edebilecekleri ve ağaç kesimi için zaman çerçeveleri belirleyebilecekleri bir teknik bilim olan "orman matematiği"nin kurulmasıyla*" mümkün olmuştur⁵⁴.

Orman Hukukunun Kavramları

Kavramlar hususunda sıklıkla yaşanan bir diğer sıkıntı orman mülkiyetine ait sınıflandırmalarda kullanılan hukuki terimlerdir. Lâyihalarda, nizamnâmelerde ve kanunlarda, dönemsel değişiklikler olmakla beraber, ormanlar kabaca birkaç sınıfa ayrılmıştır. Bu sınıflandırmaların rahat anlaşılabilmesi için 1870 Orman Nizamnâmesi'nin ön gördüğü kategorizasyon aşağıda incelenmiştir. Nizamnâme'ye göre ormanlar 4 ana sınıfa ayrılmıştı. Bunlar miri ormanlar, köy ve kasaba baltalıkları, şahıs ormanları ve vakıf ormanları idi⁵⁵.

Miri ormanların sınırlarının tayin ve tespit edilmesi hususu, 1840 Lâyihası'ndan itibaren Osmanlı ormancılığının temel meşguliyet sahası haline gelmişti. Teorik tanımda miri ormanlar, doğrudan doğruya devlete ait ormanlardı. Fakat henüz tapuya kaydettirilmemiş olan ormanların mülkiyeti ciddi bir ihtilaf oluşturmuştu. Köprülü'nün aktardığına göre 1 Ekim 1914 tarihli temyiz kararı, bu konuya şöyle bir açıklama getirmişti; "*alel umum ormanlar hilafı sabit oluncaya kadar mirî ormanı addolunur.*"⁵⁶. Fakat miri ormanlar hususundaki ihtilaflar yalnızca

⁵² Whited, s. 26.

⁵³ Eler, a.g.e., s. 7.

⁵⁴ Harrison, a.g.e., s.122.

⁵⁵ "...birincisi doğrudan doğruya devlete aid bulunan ve ikincisi evkafa merbut olan ormanlar ve üçüncüsü kasabat ve kuraya mahsus baltalıklar dördüncüsü eşhas uhdesinde bulunan korulardır.", *Orman Nizamnâmesi*, 1. madde.

⁵⁶ Köprülü, "11 Şevval H. 1286 Tarihli Orman Nizamnâmesinin Getirdiği Yenilikler", s.237-271.

mülkiyetin belirlenmesiyle sınırlı kalmamıştı. Bu ormanlardan istifade şekillerinde de iki ayrı alt sınıf ortaya çıkmıştı.

Bu sınıflardan ilki miri ormanlardan ücreti mukabilinde yararlanmak isteyen şahıs ve şirketlerdi. Dileyen herkes kullanım bedelini ödemek şartıyla devletle sözleşme yaparak ormanda kesim vb. işlemleri yapabiliirdi.

Diğer sınıf ise *Nizamnâme*'nin ayrıcalık sunduğu köy ve kasaba ahalisinin kullanımındaki sahaydı. Bu insanlara miri ormanlardan *meccanen* yani bedelsiz istifade edebilmek imkânı getirilmişti. Bu imkânın çerçevesi “zaruri ihtiyaçlar ölçüsünde” çizilmeye çalışılsa da çeşitli kesimlerce ciddi suiistimallere uğramıştı. Lakin bu suiistimallerin tek sebebi köylülerin “açgözlülüğü” olarak algılanmamalıdır. Elbette kötüye kullanım söz konusu olmuşsa da 1870 Nizamnâmesi'nden önceki hukuki ortam, bir ölçüde köylülere bu hakkı tanımıştı⁵⁷.

1858 *Arazi Kanunnâme-i Hümayunu*'nda *cibâl-i mübâha* adında bir orman tanımı yapılmıştı⁵⁸. Sözlükte “*kimsenin mülkiyeti altında olmayan dağlar*”⁵⁹ olarak tanımlanan bu ormanlar, ekosistemin doğal döngüsünde oluşan *hudâyînâbit*⁶⁰ ormanlardı. *Cibâl-i mübâha* ormanlarının kesin sınırları izah edilmiş olmasa da coğrafi olarak *dağlarda ve balkanlardaki* ormanlar denilerek kaba bir tasvirde bulunulmuştu⁶¹. Böylelikle kastedilmek istenen kimsenin üzerinde hak iddia edemeyeceği bir sınır ortaya koymaktı. Bu sınırlar içerisindeki istifade hakkı ise herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmaksızın herkesin kullanıma açıktı. 1870

⁵⁷ Köprülü, “Cibal-i Mubaha ve Sahih Vakıflara Ait Ormanlarla Baltalıkların H. 1274 Tarihli Arazi Kanunnamesine Nazaran Hukuki Durumları”, s. 703-726; Köprülü, “11 Şevval H.1286 Tarihli Orman Nizamnâmesinin Getirdiği Yenilikler”, s. 237-271.

⁵⁸ “*Mine'l - kadîm ahaliye mahsus kuru ve ormanlardan olmayıp da cibâl - i mübâhadan addolunan dağlardan ve balkanlardan herkes odun ve kereste kat' edebilip yek - diğere müdahale edemez ve bunlardan husûle gelen giyâhdan ve kat' olunan eşcârdan öşr alınmaz. Ve bu makûle cibâl - i mübâhadan bir mikdarı bi'l - ifrâz müstakillen veya müştereken kuru ittihâz olunmak üzere memuru tarafından kimseye bâ - tapu tasarruf etdirilmez.*”, *Arazi Kanunnâme-i Hümayunu*, 104. madde.

⁵⁹ “*Cibâl-i mübâha: huk. kimsenin mülkiyetinde olmayan dağlar.*”, Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Eski ve Yeni Harflerle*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017, s. 158.

⁶⁰ “*Hudâyî-nâbit: ekilmeksizin kendiliğinden biten.*”, Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 434.

⁶¹ Köprülü, *cibâl-i mübâha* ormanlarının modern tanımının “*muhafaza ormanları (forêt le Protection, der Schutzwalt)*” olduğunu söylemekte ve 8 Şubat 1937 tarihli 3116 sayılı *Orman Kanunu*'nun, 8. fasıl, 43. maddesini kaynak göstermektedir. Köprülü, “Cibal-i Mubaha ve Sahih Vakıflara Ait Ormanlarla Baltalıkların H. 1274 Tarihli Arazi Kanunnamesine Nazaran Hukuki Durumları”, s. 703-726.

Nizamnâmesi'nde *cibâl-i mübâha* kategorisinin miri ormanları içerisinde değerlendirilmiş olması ve *Nizamnâme*'nin 5. maddesinde köylülere miri ormanlarından istifade hakkının getirilmiş olması yukarıda bahsedilen suiistimallere sebebiyet vermişti⁶².

Köy ve kasaba baltalıkları, *Arazi Kanunnâme-i Hümayunu*'nda köylülere tanınan bir haktı⁶³. Köylüler ısınma ihtiyaçlarından alet edevat yapımına kadar birçok alanda köylerinin çevresindeki ormanları kullanıyorlardı. Köylülerin bu ihtiyaçlarını yasal bir çerçeve içerisinde giderebilmeleri için köy ve kasabaların etrafındaki ormanlar, eskiden olduğu gibi o köylerin "baltalıkları" şeklinde tahsis edilmişti. Bu baltalıklardan istifade hakkı, her köyün kendi baltalığı ile sınırlandırıldı. Elbette her köyün baltalığı bulunmuyordu ve bu durum köyler arasında sıklıkla arazi davalarına ve sınır ihtilaflarına sebebiyet vermekteydi. Bu durum *nizamnâmenin* hazırlayıcıları tarafından da öngörülmüş olacak ki, baltalıkların korunması görevi baltalığın ait olduğu köylülere yüklenmişti⁶⁴.

1870 *Nizamnâmesi*, orman mülkiyetini 4 ana sınıfa ayırırken şahıs ormanlarını da bu kategorizasyona eklemiş fakat *nizamnâme* metninde bu sınıfa dair bir şey söylememişti. *Nizamnâme*, şahıs ormanlarıyla ilgili hükümlerin *Arazi Kanunnâmesi*'nin çeşitli maddelerinde yazılı olduğunu öne sürerek konuyu geçiştirmiş ve bu alanda yeni bir şey söylememişti⁶⁵. Halbuki *Arazi Kanunnâmesi* bu konu hakkında kesin hükümler getirmemişti. Özkan Keskin, bu durum sebebiyle şahıs ormanlarının da *nizamnâme* metni içerisinde detaylı bir şekilde ele alınması için teklifler geldiğini söylemektedir. "*Ancak şahıs ormanları ile ilgili yapılacak düzenlemelerin, nizamnâmenin uygulamaya girmesini geciktirebileceğinden bu düşünceden vazgeçildi.*"⁶⁶. Köprülü de bu eksikliğine vurgu yaparak Orman

⁶² Köprülü, "Cibal-i Mubaha ve Sahih Vakıflara Ait Ormanlarla Baltalıkların H. 1274 Tarihli *Arazi Kanunnâmesi*'ne Nazaran Hukuki Durumları", s. 703-726; Köprülü, "11 Şevval H.1286 Tarihli Orman *Nizamnâmesi*'nin Getirdiği Yenilikler", s.237-271.

⁶³ *Arazi Kanunnâme-i Hümayunu*, 91. ve 92. maddeler.

⁶⁴ *Orman Nizamnâmesi*, 21-26. maddeler.

⁶⁵ "Dördüncü kısmın ahkam ve muamelat-ı tasarrufiyesi ve ahval-i sairesi *Arazi Kanunnâme-i Hümayunu*'n mevâdd-ı muhtelifesinde muharrer olduğundan işbu *Nizamnâme* ondan bahs etmeyip yalnız mirîye ve evkafa ve kuraya mahsus olan orman ve baltalıklara şamildir.", *Orman Nizamnâmesi*, 1. madde.

⁶⁶ Keskin, a.g.e., s. 137.

Nizamnâmesi'nin “*orman kodu olmak vasfını büsbütün ortadan kaldırdığını*” söylemektedir⁶⁷.

1870 Nizamnâmesi'nin ilk metninde vakıf ormanlarının tanımı yapılırken Arazi Kanunnâmesi'nin 4. maddesine atıf yapılmıştı. Bu tanıma göre vakıflar *sahih* ve *gayr-i sahih* vakıflar olmak üzere ikiye ayrılmıştı. *Sahih vakıflar*, arazinin mülkiyeti ve tasarruf hakkının doğrudan vakfa ait olduğu vakıflardı. *Gayr-i sahih vakıflar* ise arazinin mülkiyetinin devlete ait olduğu tasarruf hakkının vakfa ya da vakfedilen şahıs, kurum ve kuruluşa ait olduğu vakıflardı⁶⁸. Lakin bu tanımlamalar Arazi Kanunnâmesi'nin kapsam ve içeriğinde oluşturulmuş oldukları için vakıf arazileri özelinde yapılmış tanımlamalardı. Nizamnâme'nin ilk metninde bu alanda yeni bir tanım getirilmemişken 1876 yılında vakıf ormanları özelinde bir kararname çıkarıldı. *Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname* ile vakıflar benzer bir şekilde *icâreteynli vakıflar* ve *mazbut vakıflar* olarak ikiye ayrıldı⁶⁹. Hukuki nazarda *sahih vakıflar icâreteynli vakıflara*, *gayr-i sahih vakıflar da mazbut vakıflara* dönüştü. Bu değişim ve dönüşüm, hukuki çerçevenin detaylandırılması maksadıyla değil vergilendirme usullerinin işletilmesi amacıyla yapıldı. Buna göre *icâreteynli vakıflardan* yalnızca “pul resmi” alınmasına, *mazbut vakıflardan* “pul resmi”ne ek olarak ayrıca “orman hakkı” adı altında ikinci bir vergi alınmasına karar verildi. Bu hukuki düzenleme ve terimler tezin ana konusunu oluşturan Istranca Vakıf Ormanları için özellikle önemlidir. Nitekim bölgede ormanları üzerindeki hak iddiaları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iyice kızıştığında ve devlet yetkilileri ahali ile muhacirlerin taleplerini hukuki bir bağlama oturmaya çalıştığında, bu terimler hem tekrar hatırlanacak hem de anlam boşluklarından yeni uzlaşılar çıkarılmaya çalışılacaktı.

⁶⁷ “...Orman Nizamnâmesi, özel kişilere ait ormanlar hakkında hiçbir hüküm koymamış, bu hal ise, onda istenilen bir şekilde, orman kodu olmak vasfını büsbütün ortadan kaldırmıştı.”, Köprülü, “11 Şevval H.1286 Tarihli Orman Nizamnâmesinin Getirdiği Yenilikler”, s.237-271.

⁶⁸ Arazi Kanunnâme-i Hümayunu, 4. madde.

⁶⁹ “*Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname*”, *Düstûr, Tertib 1, Cilt 4, s. 417-420.*

BÖLÜM I

REFORMLAR, KANUNLAR VE NİZAMNAMESLER İŞİĞİNDA ORMAN MODERNLEŞMESİ

1. Modern Osmanlı Ormancılığı

Bu bölümde modern Osmanlı ormancılığının tarihsel gelişimi çeşitli kanun, lâyiha ve nizamnâmelerden örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Başlı başına bir uzmanlık alanı olan ve multidisipliner bir çalışma gerektiren orman hukukunun geniş kapsamına maalesef tezin doğal sınırları içerisinde çok küçük bir perspektiften bakılabilmektedir. Buradaki amaç hukuk reformlarının sürekliliği, idealleri ve pratikleri üzerinden Istranca Vakıf Ormanları'ndaki modern ormancılık uygulamalarının tarihsel altyapısını sunmaktır. Ernst orman tarihi üzerine yapılan çalışmaların “*tarihsel kaynakların doğruluğuyla ormanların değerini yeniden tanımlamak ve orman tarihini daha geniş bir tarihsel bağlama oturtmak*” gibi amaçlara hizmet ettiğini söylemektedir⁷⁰. Bu bağlamda Istranca Ormanları üzerinden mikro ve makro düzey tarih arasındaki ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Mehmet Mazhar *Orman Fenni* (1924) adlı eserinde Osmanlı ormancılığını 3 ana döneme ayırmıştı;

- I. Tanzimat-ı Hayriyye'den önceki devre (1299-1839)
- II. Tanzimat-ı Hayriyye'den sonra Orman Nizamnâmesi'ne kadar olan devre (1839-1870)
- III. Orman Nizamnâmesi'nden sonraki devre⁷¹ (1870-1920)

⁷⁰ C. Ernst, “How Professional Historians Can Play a Useful Role in the Study of an Interdisciplinary Forest History”, *Methods and Approaches in Forest History*, (ed. Mauro Agnoletti vd.), New York: CABI Pub., 2000, s. 29-32.

⁷¹ Mazhar, *a.g.e.*, s. 19-29.

Mazhar'ın dönemlendirmesi, Osmanlı ormancılığının temel safhalarını baz alması sebebiyle, ilk bakışta kullanıma gayet uygun bir dönemlendirme gibi görünmektedir. Fakat bu periyodlarda göz ardı edilmiş birkaç husus bulunmaktadır. Öncelikle Mazhar, Osmanlı ormancılığının kırılma noktalarını tespit ederken 1840 Lâyihası'ndan, 1851 tarihli İsti'lâm-nâme-i Umûmî'den ve 1862 Orman Lâyihası'ndan bahsetmez. Tanzimat ve Orman Nizamnâmesi arasındaki evreyi tanımlarken, reformist çalışmalara değinmeden Kırım Muharebesi'ne atıfta bulunur. Bu tarihten sonra muhacir sorunun oluştuğundan ve muhacirlerin ormanları tahrip ettiğinden bahseder. Bununla birlikte bu dönemde kereste ticaretinin değer kazandığını ve bunun ormanlar üzerinde ciddi bir yıkım yarattığını söyler. Mazhar'ın değerlendirmesine göre bu tarihler arasında ormanları korumaya yönelik hiçbir girişimde bulunulmamıştır⁷². Halbuki bu dönemlendirmede şu şekilde bir değişikliğe gidilirse, farklı disiplinlerden konuyla ilgilenen günümüz araştırmacıları için, daha kullanışlı bir periyod elde edilebilir;

- I. Tanzimat'tan Önceki Dönem (1299-1839)
- II. Tanzimat'ın İlanından Kırım Harbi'ne Kadarki Dönem (1839-1856)
- III. Kırım Harbi'nden Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönem (1856-1923)

I. dönemin doğası ve aksiyonları ayrı bir uzmanlık ve farklı bir perspektif gerektirdiği için tezin doğal sınırları içerisinde ele alınmamıştır. II. dönemi tanımlamak gerekirse bu devre ormanların tanınmaya, sınırlarının çizilmeye, modern usuller için hukuki ve siyasi zeminin hazırlanmaya çalışıldığı idealler dönemi olarak adlandırılabilir. Açıkça görülmektedir ki 1840 tarihli Lâyiha rasyonel Osmanlı ormancılığına geçiş sürecinde orman ekosisteminin tanınmaya ve vergilendirilmeye çalışıldığı ilk hukuki platformdur. Dolayısıyla ekolojik sistemlerin ticari kâr gözetilerek rasyonel tanımlarının yapılmaya çalışıldığı ve korumacı bir ekolden ziyade daha çok yararçı konseptin oluşturulduğu evredir⁷³. Lâyiha, taşradan gelen tepkiler ve nitelikli memur kadrosunun olmaması gibi sebeplerden ötürü uygulamaya konamamıştır. Lâyiha'nın ertesinde net orman varlığının bilinmek istenmesi ve bu varlıktan mümkün mertebe fayda elde edilmesi hala çeşitli meclis ve komisyonların

⁷² Mazhar, *a.g.e.*, s. 21.

⁷³ Konu hakkında Dursun'un tartışması için bkz. Dursun, "The History of Enviromental Movements and the Development of Enviromental Thought in Turkey, 1850-1980", s.111-128.

gündemindeydi. Bu amaçla Tersane-i Amire tarafından 1851 tarihli İsti'lâm-nâme-i Umûmî hazırlanmış ve imparatorluğun orman varlığına dair çeşitli bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu dönem aynı zamanda Avrupa'daki orman kanunlarının incelenmeye başlandığı dönem olması sebebiyle batı etkisinin görüldüğü en erken tarihli dönemdir.

III. dönemin oluşumuna sebebiyet veren olay 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Harbi'nin hazine üzerindeki ağır yüküydü. Savaşın ertesinde mevcut vergi kalemlerinin ıslahı ve en etkin şekilde kullanımı gündeme getirilmiş, bu tarihten önceki girişimlerin başarısızlığı üzerine bir özeleştiri yapılmıştır. Ticaret Nezareti'nin bünyesinde Meclis-i Ma'abir içerisinde ormanlar için özel bir komisyon kurulmuş ve bu komisyonun etkinliğini artırmak maksadıyla Fransa'dan profesyonel orman memurları talep edilmiştir. Böylelikle Orman Mektebi (1857) kurularak bilimsel ormancılık eğitimi başlatılmış ve bu tarihten sonra ormanları idare edecek olan memurlar yetiştirilmeye başlanmıştır. 1840 Lâyihası'ndan sonra ormanlarla ilgili hüküm içeren kanun Arazi Kanunnâme-i Hümayunu (1858) olmuştur. Fakat bu kanun ormanlar hakkında yeterli düzenlemeleri içermiyordu ve hala müstakil bir orman kanununa ihtiyaç vardı. Meclis-i Ma'abir'de kurulan ve bünyesinde Fransa'dan getirilen uzmanların da bulunduğu komisyon, 1862 yılında 68 maddelik Orman Lâyihası'nı hazırlamıştır. Lâyiha'nın Tersane ve Tophane-i Amire'ye ait ormanları da düzenlemeye alması ve bir nevi sınırlaması sebebiyle Tersane-i Amire tarafından çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Yeniden yapılan görüşmelerin ardından revize edilen Lâyiha'nın kapsamı daraltılmış ve pilot bölge uygulamasına geçilmiştir. Tersane tarafından böyle bir müdahalede bulunulmasa dahi henüz yeni açılmış olan Orman Mektebi yeterli sayıda nitelikli personel yetiştirememiştir. Orman Nizamnâmesi ile ilk defa devletin bütün ormanları için geçerli olacak bir kanun hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Orman Nizamnâmesi de kendisinden önceki girişimler gibi birtakım sıkıntılarla karşılaşmış fakat kazanılmış olan tecrübelerin etkisi ve bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkan orman bilinci sayesinde Nizamnâme yürürlükte kalmış, sorunlu bazı maddelerde değişime gidilmiştir.

Osmanlı ormancılığı alanında son derece sınırlı seviyede olan literatürün, büyük bir kısmının, Orman Mektebi'nin kuruluşu ve bu tarihten sonraki hukuki gelişmelere odaklanmış olması sebebiyle bu dönem görece daha iyi bilinmektedir.

Fakat Osmanlı'daki rasyonel ormancılığın temellerinin Tanzimat reformlarına dayanması sebebiyle literatürün bu konu hakkında da ilgili araştırmalara ihtiyacı vardır.

1.1. Tanzimat'tan Kırım Harbi'ne Kadar Olan Dönem (1840 Tarihli Lâyiha ve 1851 Tarihli İsti'lâm-nâme-i Umûmî)

Tanzimat reformları çerçevesinde mali ve hukuki alanlarda toplumun ve devletin ihtiyaçlarına yönelik düzenlemeler yapılmıştı⁷⁴. Bu ihtiyaçlardan birisi de ilkel insanlardan beri kullanılagelen ormanların bir nizam ve tertip içerisinde kullanılmasıydı. Aslında bu ihtiyaç toplum nezdinde çok fazla varlığı hissedilen bir mesele değildi fakat Tanzimat reformlarının pratiğe geçirebilmesi için hazinenin de düzenli bir gelir akışına ihtiyacı vardı. Hazinenin sahip olduğu gayri menkul varlıkların etkili bir biçimde kullanılmasını hedefleyen *imar-ı mülk* politikasıyla⁷⁵, belki de en büyük gayri menkul varlık olan, miri ormanların düzenli ve kontrollü idare edilmesi devletin nakit ihtiyacına karşılık alternatif bir çözüm olarak düşünülmüştü. Bu doğrultuda, Tanzimat fermanının ilanından 6 ay sonra, 12 Temmuz 1840 tarihinde *Memalik-i Mahruse-i Şahane'de Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Bir Lâyiha-i Müterceme* başlıklı 22 maddelik kanun tasarısı Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'de tartışılmaya başlandı⁷⁶.

1.1.1.1840 Tarihli Lâyiha'nın İdeal Düzenine Göre Osmanlı'da Rasyonel Ormancılığın Başlangıcı

Lâyihanın başlığına her ne kadar “*mütercime*” ibaresi konulmuşsa da bu çeviri faaliyetini aynen aktarmak veya nakletmekten ibaret görmemek gerekir. Lâyiha, tercüme edilen eserin yaratıldığı coğrafyanın siyasi iklimi ile Osmanlı'nın siyasal koşulları ve imkanları arasında bir uyum tesis etmiştir. Tercüme edilen esere dair somut bir bilgi bulunmasa da Ahmet Fethi Paşa'nın geçmiş deneyimleri ve Lâyiha metni hakkında birtakım ipuçları vermektedir. Lâyiha'nın

⁷⁴ Abdüllatif Şener, “Tanzimat ve Osmanlı Maliyesi”, *HÜİİBD*, Sayı 2, 1990.

⁷⁵ Tefik Güran, *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, s. 47.

⁷⁶ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

hazırlayıcısı/çeviricisi olan Ahmet Fethi Paşa'nın daha önce Viyana, Londra ve Paris Büyükelçiliklerinde görevli olması Avrupa kanun ve nizamını yakından tanınmasına olanak sağlamıştır⁷⁷. Ahmet Fethi Paşa yalnızca Avrupa orman hukukunu takip etmekle kalmamış aynı zamanda Ticaret Nazırlığını görevini yürütürken mevcut kereste iaşesini ve ormanların varlığını da gözden geçirmiştir. Birçok ormanlık alanın ırmağa/denize olan uzaklığından dolayı ticari ulaşım ağına entegre edilemediğini ve yalnızca yerel ölçekte, civar köy ve kasabaların ihtiyacını karşılayacak istifadeye müsait olduğunu aktarmıştır. Denize yakın olan ormanların da gerek Tersane-i Amire gerekse miri bina inşası için usulsüz ve nizamsız bir biçimde kesilip tahrip edilmesi ve yerine de yeni ağaçlar dikilmemesi neticesinde bu varlığın giderek yok olduğu tespitinde bulunmuştu⁷⁸. Ahmet Fethi Paşa Meclis-i Vala'ya sunduğu Lâyiha'ya ek olarak, Selanik'teki Kesendire ve Katrin ormanlarının tersanenin ihtiyacını karşılayabileceğinden bahsederken aslında yalnızca kısa vadeli bir çözüm önerisi sunmamıştı. Avrupa ülkelerini kastederek “*başka memleketlerde yürürlükte olan*” yasalar gibi bir kanunla devletin sahip olduğu ormanlar korunur ve düzen içinde idare edilirse bunun birçok alanda menfaatler doğuracağından bahsetmişti⁷⁹. Elbette ki bu kanunların yapılması, yürütülmesi ve uygulanabilmesi için Orman Nezareti'nin kurulup gerekli memurların bakanlık çatısı altında atanmaları gerekmektedir.

Lâyiha, 24 Temmuz 1840 tarihinde Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye tarafından onaylanmıştır⁸⁰. Lâyiha'nın maddeleri doğrultusunda öncelikle imparatorluk sınırları dahilinde bulunan bütün ormanların tespit edilip düzenli bir biçimde idare edilebilmesi için orman fennine aşına, işinin ehli ve güvenilir bir kişinin bakan olarak atanması ve bakanın taşraya istihdam edeceği reisler, korucular

⁷⁷ Kılıç, Ok, *a.g.m.*, s.5-34.

⁷⁸ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840. Ömer Lütfi Paşa, 1852 yılında Bosna'daki Avusturya krizini çözmek için görevlendirildiğinde, Bosna ormanlarında yeteri kadar orman mühendisi görevlendirilirse imparatorluğun donanma ihtiyacının yalnızca buradan karşılayabileceğini öne sürmüştür; İ.BOA, MVL. (*İrade Meclis-i Vala*) 248.8978, 9 Eylül 1268/21 Eylül 1852. Konuyla ilgili makale için bkz. İlgili makale için bkz. Zafer Gölen, “Tanzimât Döneminde Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek Ormanlarını Korumaya Yönelik Çabaları”, *Belleten*, Cilt 80, Sayı 288, 2016, s. 548-572.

⁷⁹ “...iş bu konu nizamı mevadd-ı cesîmeden olarak diyar-ı sairede olduğu misüllü bu husus bir hüsn-i nizama konulur ve layıkıyla bakılır ise devlet-i aliyeye ez-her-cihet müstelzim-i menfaat olacağına...”, BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

⁸⁰ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

ve müdürlerle birlikte orman hizmetlerinin düzenlenmesi istenmiştir⁸¹. Bu maddeye dayanarak 18 Ağustos 1840 tarihinde Ticaret Nazırı Ahmet Fethi Paşa'nın teklifi üzerine eski Tüfekhane müdürü Ahmet Şükrü Bey Orman Müdüriyeti'nin kurucu müdürü olarak atanmış ve resmen Orman Müdüriyeti kurulmuştur⁸². Keskin, çalışmasında 24 Temmuz 1840 tarihli belgeye atıf yaparak Lâyiha'nın Orman Müdüriyeti'ne teslim edildiğini söylemektedir fakat o tarihte müdüriyet henüz kurulmamıştır⁸³. Kurucu müdür olarak atanan Ahmet Şükrü Bey'e Eylül ayının ilk günü maaşının tahsis edilmesi uygun görülmüştür⁸⁴. Dolayısıyla Orman Müdüriyeti'nin Lâyiha doğrultusunda kurulduğunu ve bu Lâyiha'nın Osmanlı kurumsal ormancılık örgütlenmesi açısından mihenk taşı olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

1.1.1.1. Lâyiha'nın Öngördüğü Düzenlemeler ve Taşra Pratikleri

Lâyiha'nın ilk maddesi imparatorluk sınırları dahilinde bulunan bütün ormanların tespit edilip düzenli bir biçimde idare edilebilmesi için müstakil bir Orman Nezareti'nin kurulmasını öngörmüştü⁸⁵. Pratikte ise Orman Müdürlüğü 1840-1841 yılları arasında Ticaret Nezareti'ne bağlı bir umum müdürlük olarak kurulmuş ve nezaret statüsüne erişememişti⁸⁶.

Lâyiha'ya göre nazır olacak kişinin ise orman fennine aşına, işinin ehli ve güvenilir kişiler arasından seçilmesi gerektiği belirtilmişti⁸⁷. Nezaretin teşkilatlanması ile imparatorluk genelindeki bütün orman varlığı defterlere kaydedilecek ve böylelikle ormanların etkin bir biçimde yönetilmesi sağlanmış

⁸¹ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840. Ayrıca bkz. Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s. 147-148.

⁸² "...Memalik-i Mahruse-i Hazret-i Şahane'de icrası muktezâ-yı irade-i seniyyeden olan orman nizamının tesviyesi zımında bir münasibinin Orman Müdürü tayini lazım gelmiş ve Tüfenkhane-i Amire Müdürü olup bu defa memuriyet-i merkumeden istifa etmiş olan Ahmed Şükrü Bey bendeleri her vecihle davetkar ve mücerrebü'l-etvar bulunmuş mir-i mûmâ-ileyh bendelerinin Orman Müdürü nasb ve tayini ve mukaddemki memuriyetinden dolayı maliye hazinesinden mahsus olup muhal olan şehri 4.000 kuruş maaşın işbu 56 senesi Receb-i Şerif gayesinden itibaren mir-i mûmâ-ileyhe tahsis hususları muvafık-ı irade-i aliyeleri buyrulur ise emrû ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.", BOA, İ.DH. (*İrade Dahiliye*) 19.902, 18 Ağustos 1840.

⁸³ Keskin, *a.g.e.*, s. 9

⁸⁴ BOA, İ.DH. (*İrade Dahiliye*) 19-902, 18 Ağustos 1840.

⁸⁵ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

⁸⁶ BOA, İ.DH. (*İrade Dahiliye*) 19-902, 18 Ağustos 1840.

⁸⁷ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840

olacaktı. Bütün eyalet ve vilayetlerdeki ormanların idari sınırlarının çizilmesinin ardından, buralarda mahalli idareler kurularak ormanların idare, tanzim ve muhafazasıyla görevlendirilmiş olan reislerin ataması yapılacaktı. Yine Lâyiha'nın ilk maddesi uyarınca reisler, bakanlığın emirleri doğrultusunda ormanlarda icra edilecek olan kesim, imal, alım-satım gibi işlerin de yürütücüsü olacaklardı. Bu sorumluluklarından ötürü, her üç ayda bir kere merkez idareye detaylı bir bildirim yapmak ve bu süre zarfındaki orman hasılatını takdim etmek zorunluluğunda olacaklardı⁸⁸.

Böylelikle ilk defa devletin sahip olduğu ormanların içerisindeki ekolojik çeşitlilik tespit edilecek ve elde edilen gelirler kontrol altına alınacaktı. Elbette ki bu tarihten önce de devletin sahip olduğu miri ormanların varlığı ve sınırları kabaca biliniyordu ve bu ormanlardan mümkün mertebe istifade ediliyordu⁸⁹. 19. yüzyıla gelindiğinde devletin gayri menkul varlığının net biçimde bilinmek istenmesi ise hazine gelirlerinin idaresi ve düzenli takibi açısından ayrı bir önem atfetmektedir. Fakat burada elde edilecek gelirler, reformların sebepleri değil sonuçları olmalıdır. Çünkü zaten devletin coğrafya üzerinde kuracağı hegemonya, diğer bir deyişle merkezileşme, devlete ekonomik düzeni tayin etme ve siyasi istikrarı tesis etme yetkisini sunacaktır. Fransa'da modernleşen devletin ekonomi politikasındaki radikal dönüşümün temel gayesi de bu olmuştur⁹⁰. Bu açıdan devletin yürüttüğü ormancılık politikaları ve ortaya koyduğu orman reformları, bu değişimin büyük bir saflıkla izlenebildiği bir alandır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun imkân ve sınırlılıklarına dönülecek olursa, böylesine bir reform hareketinin yapılabilmesi için daha en başından ciddi bir memur ve mühendis kadrosuna ihtiyaç duyulmuştu. Dolayısıyla Lâyiha'nın 1840 yılında yürürlüğe girmesine rağmen uzun bir müddet arzu edilen düzenlemeler uygulamaya geçirilememişti.

Lâyiha'ya göre ormanlara tayin olunan reis veya müdürler, görevli oldukları bölgenin ulaşım mekanizmalarına dair her türlü veriyi üstlerine bildireceklerdi. Merkezi idare, ticari metaya dönüştürülebilecek şartları sağlayan ormanlar hakkında,

⁸⁸ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

⁸⁹ Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s.141-156; Keskin, *a.g.e.*, s. 9-12, 133.

⁹⁰ Sarles, *a.g.m.*, s. 565-566.

her türlü ekonomik ve lojistik bilgiye sahip olmak istemişti. Bunun için memurlar görevli oldukları ormanların ticari kapasitelerini tespit etmek ve geri bildirmekle mükellef tutulmuşlardı. Ormanlardan ne kadar kereste imal edilebileceği, hangi bölgelerde kesim faaliyetlerinin yürütülebileceği, üretilen metaların iskelelere nasıl nakledileceği⁹¹ ve nerelerde pazar yeri kurulabileceği bildirilecekti. Aynı zamanda ormanların çevre köy ve kasabalara olan uzaklığı ile suya erişim sağlanabilecek işlek yolları belirlenecekti. Eğer böyle bir imkân yok ise en az masrafla yol yapılmasının mümkün olup olmadığı reisler tarafından merkeze raporlanacaktı⁹².

Reisler yükümlü oldukları ormanların bakımı, güvenliği vb. işlerin sağlıklı olarak yürütülebilmesi için gerekli olan korucuların tayinini bakanlığın izni vasıtasıyla gerçekleştireceklerdi. Ayrıca görevli oldukları bölgelerdeki korucuların her türlü fiil ve davranışlarından sorumlu tutulacaklardı. Böylelikle reislerin liyakat ve çalışkanlık ilkelerine bağlı kalarak korucu istihdam etmeleri öngörülmüş ve mesuliyet reislere bırakılarak sürekli bir denetim mekanizması kurulması istenmişti. Çünkü ormanlar, bu konu hakkında kapsamlı bir kanun yapıncaya değin tayin olunan korucular tarafından korunacaktı. Bu noktada korucular miri hazinenin bekçileri konumundaydılar. Bu yetkiyle Orman Nezareti, *cibâl-i mübâha* anlayışının ardından, mümkün olan her yerde, korucular vasıtasıyla varlığını hissettirecekti. Gerek korucular gerek ise reislerinin kanuna aykırı davranışları tespit edilirse yahut miri varlıklara herhangi bir zararda bulunurlarsa derhal görevlerinden azlettirilecekler ve mahkemeye sevk edileceklerdi⁹³.

Reislerin ve korucuların orman haricinde bulunan şahıslar üzerinde bir yaptırım hakları yoktu lakin bu şahıslar uygunsuz davranışlar sergiler veya ormana zarar vermek gayesinde bulunurlarsa o zaman tedbiren mahkemeye ihbar edilebileceklerdi. Eğer ormanın mülki sınırları içerisinde ruhsatsız ağaç kesimine teşebbüs edenler olursa korucular bu kişileri ormandan çıkarmak hakkına sahip olacaklardı. Köylülere yakacak ihtiyaçları için ormanlardan ağaç kesimine izin verilmişti. Ticari maksatla yapılacak kesimler vergilendirilmiş fakat bu kesimlerde

⁹¹ Sanayi öncesi devirde tomruk, kereste ve kömür gibi yüksek tonajlı maddelerin taşınması için karayolu taşımacılığının kullanılması kâr getirmeyen/getiremeyen bir seçenektir.

⁹² BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

⁹³ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

küçük ağaçların seçilmesi şart koşulmuştu. İzinli kesimler haricinde, herhangi bir sebeple, ormanlardan büyük ve küçük ağaç kesimi tamamen yasaklanmıştı⁹⁴.

1.1.1.2. Lâyiha'ya Göre Memurların Görevleri ve Ormanlardan Yararlanabilme Şartları

Hazine için faydalı görülen mahallerde miri ormanlar kâr getirisi gözetilerek kiralanabilir, ormanlardan alet ve edevat yapmak için kesim yapılabilirdi. Bu faaliyetler 3 ayda bir düzenli olarak rapor edilecekti. 1.000 kuruşa kadar olan alım-satım ve kira işlemlerine reisler izin verebilirdi fakat 1.000 kuruştan ziyade işlemler için nazır kişiden izin alınması gerekecekti. 3 ayda bir yapılan bildirimlerde reisler İstanbul'a gelecek, nazır tarafından reislere yeni talimatlar verilecek ve tekrar görev mahallerine gönderileceklerdi. Korucu reisleri, merkezden herhangi bir emir gelmeden, korumakla yükümlü oldukları ormanları yakından takip edecekler ve gereken hususları kendi nüfuzları çerçevesinde nazıra bildireceklerdi⁹⁵.

Ormanların içerisinde kesinlikle ateş yakmak yasaklanmıştı ve kömürcülere dahi ateşlerini ormandan uzak yerlerde yakmaları şart koşulmuştu. Dolayısıyla odun kömürüne dönüştürülecek odunlar, ormandan dışarıya ihraç edilecek ve bu işlem için bir ateş yakma yeri oluşturulacaktı. Eğer ki ormanın içerisinde bir şekilde ateş yakılırsa ateşin etrafına sirayet etmemesi ve büyümesinin engellenmesi maksadıyla reis, korucuları vasıtasıyla gerekli görülen bazı ağaçları kesme yetkisine sahipti. Bu amaçla, eğer ki ateş kontrolden çıkmışsa, çobanlardan ve civar köylerdeki ahaliden yardım talep edebilirdi. Korucuların ve reislerin yardım talebine uymayan şahıslar mahkeme huzurunda cezalandırılacaktı⁹⁶.

Hayvan sürülerinin orman içindeki bitkileri ve çeşitli orman varlığını beslenme amacıyla tahrip etmelerinden dolayı zaruri olmadıkça sürülerini ormanların içerisinden geçirmemeleri istenmiş fakat kesin bir hüküm veya ceza konmamıştı⁹⁷. Yalnızca yasağa uymayan çobanların korucular ve reisleri vasıtasıyla engelleneceğinin bildirilmesiyle yetinilmişti. Kesim ve alım satım işlemlerinde

⁹⁴ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

⁹⁵ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

⁹⁶ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

⁹⁷ Lakin bu konuda askeri ihtiyaçlara özgü bir serbestlik sunulmuştu.

nakliyat için kullanılacak olan hayvanların, genç ağaçlara tahribatta bulunmamaları için, daima gözetim altında bulundurulması istenmişti⁹⁸.

Ormanlardan yapılacak kesimler reisler ve korucuların gözetiminde nizamnâme usullerine göre kestirilecek ve ağaç kökleri toprakta bırakılacak şekilde kesim yaptırılacaktı⁹⁹.

Miri ormanlardan reçine ve katran ihracı için reisler tarafından ruhsatname dağıtılacak ve bu nesnelere hiçbir şekilde ruhsatsız olarak ormandan çıkartılamayacaktı. Reçine ve katran ihraç edilecek ağaçlar önceden reisler ve korucular tarafından işaretlenecekti. Bu ürünlerin ihracı için haziran, temmuz ve ağustos ayları uygun görülmüştü. Bu süre zarfının haricinde yapılan işlemler, ağaçların doğasına aykırı olduğu ve ağaçların sağlığını bozduğu için, yasaklanmıştı.

Lâyiha'da üstün körü değinilen birkaç husus, aslında silvikültür ve amenajman çalışmalarının erken örneklerine dair ipuçları vermektedir. Örneğin ağaçların budanması işlemi her sene bahar aylarında yapılacak şekilde düzenlenmişti. Bunun yanı sıra ormanın daima genç kalabilmesi ve her sene yapılan kesimlerin ormanlarda yarattığı tahribatın giderilmesi için bahar aylarında yeni fidan ve tohum ekimi şart koşulmuştu. Eğer reisler görevli oldukları ormanlarda yeni ekim ve dikim faaliyetlerinin yapılmasına gerek görmezlerse, bu durumu merkeze bildirmekle mükellef tutulmuşlardı. Böylelikle ormanlarda gerçekleştirilecek ya da gerçekleştirilmeyecek bütün faaliyetleri denetim altında tutmak hedeflenmişti¹⁰⁰. Bu faaliyetlerin uygulama ve esaslarına dair detaylı bilgiler verilmese bile ormanların plan ve program dahilinde idare edilmek istenmesi, ormancılıkta yeni bir evreye girildiğinin göstergesidir. Kesim dönemlerinin ertesinde ekolojik dengenin yeniden tesis edilmesi, ağaçların sağlık ve kondisyon düzeyleriyle ilgilenilmesi aslında birim alandan maksimum performans elde edilmesinin bir çabası olarak algılanabilir. Böylelikle orman varlığının azaltılmadan çoğaltılması yahut sabit bir seviyede tutulması için amenajman ve silvikültür ilkeleri bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla ormanlar üzerindeki ekolojik kaygılar aynı zamanda ekonomik gelirin yani iktisadi büyümenin anahtarı olarak görülmüştür.

⁹⁸ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

⁹⁹ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

¹⁰⁰ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

Modern öncesi dönemlerde insanların en büyük problemlerinden birisi ısınma sorunu idi. Gerek ısınma ve gerek yemek yapabilmek için en çok başvurulan hammadde odundu. Yeni Lâyiha ile miri ormanlardan bu amaçla kesilecek odun için %15 ve şahıs mülkü olan ormanlardan %20 vergi alınacaktı. Müzayede ile satılan ormanlardan ayrıca vergi alınmayacak olup vergi miktarı müşterinin vereceği bedele dahil edilecekti. Müşteriler gemi inşası ve bina inşası için kereste satın almak isterlerse, satış işleminden alınacak vergi miktarı miri ormanlar için %25 ve şahıs ormanları için %10 olarak belirlenmişti. Çeşitli alet yapımı ve odun kömürü imali için yapılacak kesimlerde ise vergi miktarı miri ormanlar için %20 ve şahıs ormanları için %10 olarak belirlenmişti¹⁰¹. Burada şahıs ormanlarının da vergilendirilmesi Lâyiha'nın kapsayıcılığı açısından önemli bir farklılıktır. Fakat şahıs ormanlarının mülki sınırlarıyla ilgili bir düzenleme yapılmadan yalnızca vergilendirilmeye gidilmesi, bu mülkiyet türünün çerçevesinde bir muğlaklık yaratmıştır. Lâyiha'nın şahıs ormanları konusunda sessiz kalmasının sebebi muhtemelen bu alanda bir ihtiyaç hissedilmediği için değil, Lâyiha'nın çeşitli mecralardan tepki almaması için esnek bir yapıda sunulmasıyla ilgilidir. Orman mülkiyetine dair ilk açıklayıcı hükümler 1858 Arazi Kanunnâme-i Hümayu'nunda getirilmiştir. Dolayısıyla mülkiyet türleriyle alakalı hususlarda, bilinçli veya bilinçsiz olarak, toplumsal kesimlerin kaygılarını dindirecek yumuşak bir geçişin öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Ormanlardan en yararlı biçimde tasarruf edebilmek için kesim şartları yeniden düzenlenmişti. Müşteri tarafından talep edilen odun miktarı ne kadar olursa olsun ormanın mevcudiyetinin devamı gözetilmeliydi¹⁰². Bu durum başlı başına Tanzimat sonrası devlet ormancılığını özetler niteliktedir. Orman varlığının korunmasının ve devamlılığının sağlanmasının temel sebebi, bazı istisnalar hariç, bu ekosistemden en üst düzeyde kâr elde etmektir. Dolayısıyla bu noktada ekolojik dengenin sağlanması için alınan önlemler sebep değil sonuç konumdadır. Örneğin kesim yapılacak ağaçlardan tekrar istifade edilebilmesi için ağaçların parça parça kesilmesi tabiatın gelişimine ve ekosistemin zenginliğine daha uygun görülmüştür.

¹⁰¹ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

¹⁰² BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

Bu yüzden müşteriler ağaçları bütün haliyle kesmek isteseler bile korucuların bu duruma engel olmaları istenmiştir¹⁰³.

Lâyiha'ya göre gerek donanma için ve gerek miri bina inşası için, miri ormanların tamamından istifade edilebileceği gibi sahanın bir kısmı korunarak diğer bir kısmından da istifade edilebilecekti. Bu ormanlar müzayedeye çıkartılarak satılabilecek ve eğer ormanın bütününe müşteri bulunamazsa, parçalar halinde tekrar satışa çıkarılabilecekti¹⁰⁴.

Devlet ihtiyacı söz konusu olduğu zaman ormanlardan her türlü yarar ve faydanın azami ölçüde elde edilebilmesi amacıyla silvikültür ve amenajman usullerinin bir kenara bırakılması aslında bir çifte standart yaratmıştı. Böylelikle devlet, kendi koyduğu kanunlardan kendisini muaf tutarak, yalnızca devlet dışı unsurların ihtiyaçları mevzu bahis olduğunda kanunları hatırlatmıştı¹⁰⁵.

Vergilendirme hususunda ise iki farklı seçenek sunulmuştu. Ahalinin kendi ihtiyaçları için keseceği odundan alınacak vergilerin aynî olarak alınacaktı. Buna karşılık ticari maksatla yapılacak kesimlerden ise nakdi vergi alınması uygun görülmüştü¹⁰⁶. Böylelikle orman ticaretinden elde edilecek vergiler de doğrudan hazineye aktarılabilecekti.

Direk olmaya müsait görülen ağaçlar reisler tarafından işaretlenecekti. İşaretleme işlemi bu ağaçların etrafına nas (bir çeşit kuşak) geçirilerek ve ağaçların etrafına birer hendek açılarak yapılacaktı. Böylelikle bu ağaçların kesilmesinin yasaklandığını belirten bir işaret bırakılmış olacaktı¹⁰⁷.

Sahile yakın bulunan miri ormanların içerisinde “*lüzumu görülmeyen a'lâ ağaçlar*” (büyük ve yaşlı ağaçlar) korumaya alınacaktı. Bu koruma işlemi reisler tarafından ağaçlara “*demir damga*” vurularak yapılacaktı¹⁰⁸.

Ruhsat tezkirelerinde satın alan kişinin ismi ve kerestenin kesildiği orman mahalli, ağacın cins ve miktarıyla yazmalıydı. Ruhsatlarda orman reislerinin mührü

¹⁰³ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

¹⁰⁴ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

¹⁰⁵ Devlet ihtiyacının, en azından Tersane-i Amire ve Tophane-i Amire özelindeki tüketimlerin, sınırlandırıldığı ve kanunlardan muaf tutulmadığı ilk hukuki platform Orman Lâyihası (1862) olacaktır.

¹⁰⁶ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

¹⁰⁷ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

¹⁰⁸ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

olmalı ve kesilen odunun hangi kasaba ve köye nakledilecek ise bunun fiyatı ve vergisi her bölgenin kendi mahsulüne göre belirlenmeliydi¹⁰⁹. Ruhsat tezkireleri her ne kadar vergilendirme faaliyetlerinin kayıt ve idaresi için düşünülmüşse de Istranca Vakıf Ormanları'nın ruhsat koçanları, II. bölümde görüleceği üzere, aynı zamanda orman istatistik bilimi için de son derece değerli kaynaklar olmuşlardır.

1.1.1.3. Değerlendirme

Memalik-i Mahruse-i Şahane'de Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Bir Lâyiha-i Müterceme başlıklı 22 maddelik kanun tasarısı, birçok bakımdan Osmanlıda modern ormancılık uygulamalarının ilk adımı olmuştur. İmparatorluğun ormanları ilk defa tek bir merkezden ve nezaret statüsünde idare edilmek istenmiştir. Bunun yanı sıra bütün ormanların mülki sınırlarının tespiti hedeflenmiş ve kalabalık bir memur kadrosu ile yönetilmek istenmiştir. Orman varlığının defterlere kaydedilmek istenmesiyle, her ne kadar orman ekosistemindeki bütün ekolojik canlılar kastedilmese de en azından belli başlı türlerin çeşitliliği tespit edilmek istenmiştir. Ayrıca orman varlığının kendini yenileyebilmesi için kesim şartları gözden geçirilmiş ve bir mevzuata bağlanmıştır. Mülkiyet haklarına dair herhangi bir düzenleme ön görülmemiş fakat ormanların tasarruf yöntemleri üzerinde durularak vergilendirme yoluna gidilmiştir.

Lâyiha'nın ön gördüğü düzenlemeler gerek uygulamalardaki hatalar gerekse Lâyiha'nın getirdiği yenilikler sebebiyle, orman ekosisteminden dilediği gibi istifade eden geniş bir kitleyi rahatsız etmişti. Çünkü çok geniş serbestiler içeren bir dönemin ertesinde ciddi vergilendirme faaliyetleri başlatılmıştı. Ayrıca Kutluk'un aktardığına göre bazı görevli memurlar, Lâyiha'nın ön gördüğü vergileri toplarken “*kum hakkı*” ve “*dağ hakkı resmi*” adıyla ekstra vergiler almaya çalışmışlardı¹¹⁰. Bu hukuk dışı uygulamaların kasıtlı bir şekilde mi yapıldığı yoksa memurların görev ve sorumluluklarını doğru anlamadıkları için mi ortaya çıktığı bilinmemektedir. Fakat profesyonel ormancuların 1857 yılında Avrupa'dan getirildiği ve Orman Mektebi'nin de 1859 yılında açıldığı dikkate alınırsa, 1841 tarihinde Lâyiha'nın ortaya attığı yenilikleri başarıyla uygulayabilecek nitelikli kadronun bulunmadığı daha net

¹⁰⁹ BOA, İ.MSM. (*İrade Mesâil-i Mühimme*) 1.11, 24 Temmuz 1840.

¹¹⁰ Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar (893-1339/1487-1923)*, s. 157-158.

anlaşılabilir. Dolayısıyla modern hukuk reformlarının önündeki ilk engel belki de yetersiz kadrolaşma ya da kadrolaşamama olmuş ve bu durum taşrada ciddi bir reaksiyona sebebiyet vermiştir.

1840 Lâyihası'ndaki başarısızlık Osmanlı orman modernleşmesinde birçok şeyi değiştirmiştir. Öncelikle doğrudan tercüme edilmiş bir kanunla yapılabileceklerin teorik düzlem haricinde bir karşılığının olmadığı anlaşılmıştır. Orman reformlarının bu ekosistemden istifade eden insanların tasarruf haklarını sınırlandırıyor olmasının yarattığı tepkiler, hükümetin geri adım atmasında etkili olmuştur. Bu yüzden tepkiler karşısında daha fazla ısrar edilmemiş ve 1840 yılında kurulan Orman Müdüriyet-i Umumiyesi, 1841 yılında “*ilga*” edilmiştir¹¹¹. Fakat bu durum yalnızca orman alanındaki reformlara özgü bir hadise değildir. Aslında 1841 yılından itibaren taşradaki çıkar grupları radikal değişimler öngören mali düzenlemelere karşı çıkmış ve hükümeti kendileriyle uzlaşmadan yapılacak değişiklikler hususunda çok daha temkinli bir pozisyon almaya zorlamıştı¹¹².

Orman Müdüriyeti kapatıldıktan sonra dahi reform karşıtı hareketler önlememişti. 22 Aralık 1845 tarihli belgede Çirmen Sancağı'nda Bergos ve diğer bazı kazalar hududu dahilinde bulunan Pavli Ormanı'na bir müdür ile beş korucu tayininin bölge ahali tarafından istenmediği belirtilmişti¹¹³. Çünkü bölgeye atanacak olan memurlar, ormandan istifade etmek isteyen ahaliyi vergiye tabi tutacaklardı. Memurlar adı geçen ormanı korumakla ve idare etmekle görevli olduklarından dolayı ahalinin *cibâl-i mübâha* tarzındaki keyfi istifadelerini engellemek yükümlülüğündeydiler. Kendilerine verilen emire göre ormandan kesilecek odunlardan araba yükü¹¹⁴ başına kırk kuruş talep edeceklerdi. Ormanda hayvanlarını otlatmak isteyenlerden ise manda ineği ve öküz için beşer kuruş otlak, üçer kuruş sığırtmaç ücreti olarak toplam 8 kuruş ücret alınacaktı. Her ne kadar ahalinin mağduriyetleri dikkate alınarak memurların tayini ertelenmişse de aslında

¹¹¹ Kutluk, *Türkiye Ormanlığı ile İlgili Tarihi Vesikalar (893-1339/1487-1923)*, 159-161.

¹¹² Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. A. Yücel Kaya, “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz Liman Şehirlerinde Kadastro Siyaseti: Genel Çıkarın İnşasında Ya Da Yıkımında Özel Çıkarların Rekabeti”, *Akdeniz Tarihi, Kültürü ve Siyaseti, “Çoğulluğu ve Farklılığı İçeren Bir Birlik Özlemi”*, *Sempozyum Bildirileri*, (ed. A. Yücel Kaya vd.), İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi Yayınları, 2016, s. 17-39.

¹¹³ BOA, MVL. (*Meclis-i Vala*) 42.14, 22 Aralık 1845.

¹¹⁴ II. bölümde örnek bir hesabı yapılan araba yükü, birim başına ortalama 200 kilograama denk gelmektedir.

devlet, Lâyiha'nın ön gördüğü düzenlemeleri er ya da geç gerçekleştirmek niyetindeydi. Ahalinin ormanı tahrip ettiğinin, haksız kazanç elde ettiğinin, miri mülke zarar verdiği farkında olunmasına karşın henüz ormanları koruyacak kanunları uygulayacak ortamın taşrada yaratılmadığı kanaatine varılmıştı¹¹⁵.

Nihai olarak Lâyiha'nın öngördüğü idealler, uzun bir müddet hayata geçirilememiştir. Genellikle bu yönüyle tarihçiler ya da ormancılık tarihiyle ilgilenen kişilerce bu Lâyiha'nın üzerinde çok durulmamış, getirdiği yenilikler ve oluşturduğu hukuki zemini tartışmak yerine girişimin başarısızlığı anlatılmıştır¹¹⁶. Fakat burada değinilmesi gereken birkaç husus bulunmaktadır. Öncelikle Lâyiha, başlığında da anlaşılacağı üzere, bir tercüme/uyarlama eserdir¹¹⁷. Devlet eliyle orman işletmeciliği konusunda daha önce yapılmış hiçbir girişim olmadığı için, bu alanda Avrupa kanunlarının örnek alınması son derece doğaldır. Lakin burada ortaya çıkan sorun, bir başka devlet ve toplum yapısında oluşturulmuş olan kanunun Osmanlı topraklarında uygulanmaya çalışılmasıdır. Her ne kadar başarılı bir uyarlama söz konusu olsa bile, giriş bölümünde bahsedildiği üzere, her coğrafyanın kendi dinamiklerine uygun bir gelişim sürecine, reformlara ve kanunlara ihtiyacı vardır. Toplum ve modern merkezîyetçilik arasındaki uyumu yakalayabilmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun da kendi iç dinamiklerine hizmet edecek bir kanun hazırlaması

¹¹⁵ BOA, MVL. (*Meclis-i Vala*) 42.14, 22 Aralık 1845.

¹¹⁶ Şükrü Açıcı, *Devlet Orman İşletmeleri Tarafından Gerçekleştirilen Orman Emvali Satışları*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2009, s. 2, 15-16; Gümüş, *Türk Orman Devrimi*, s. 160; Çağlar, *Türkiye Ormancılık Tarihi*, s. 54-56; Diker, *Türkiye'de Ormancılık - Dün - Bugün - Yarın*, s. 21-22; Özden, Birben, *a.g.m.*, s. 459-466; Erdem, Başkan, *a.g.m.*, s. 283-303; Cin, "Tanzimattan Sonra Türkiye'de Ormanların Hukuki Rejimi", s. 311-379; Bricogne, *a.g.e.*; Talu, *a.g.e.*, s. 16; Güloğlu, *a.g.m.*, s. 180-194; Orman Fakültesi Prof. ve Doçentleri, *Orman Davamızın Çeşitli Yönlerine Dair İlmî Görüşler*, Ankara: Türkiye Orman Cemiyeti, 1951, s. 13-14; Koç; "Osmanlı Devleti'ndeki Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma", *OTAM*, Sayı 10, 1999, s. 139-158; Bekir Koç, "1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 24, 2005, s. 231-257.

Bu noktada Keskin ve Dursun'un çalışmalarını diğer çalışmalardan ayrı bir yerde değerlendirmek gerekir. Her ikisi de doktora tezi olarak hazırlanmış olan bu eserler, literatürün değinmediği birçok konuyu ortaya çıkarmakla beraber lâyiha'yı da farklı boyutlarda ele almıştır; Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s. 147-153; Keskin, *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, s. 9-12, 133. Ayrıca Erhan Kılıç ve Kenan Ok ortak yayınladıkları makalelerinde lâyiha'nın transkripsiyonunu literatüre kazandırmışlardır; Kılıç, Ok, *a.g.m.*, s. 5-34.

¹¹⁷ Lâyiha'nın, hangi eserin çevirisi olduğu bilinmese de 1840 tarihinden önce oluşturulmuş en kapsamlı ve bilimsel usullere uygun kanunun Fransız Orman Kanunu (1827) olduğu bilinmektedir. Buradan yola çıkılacak olursa Ahmet Fethi Paşa'nın sunduğu Lâyiha, muhtemelen 227 maddelik Fransız Orman Kanunu'nun sadeleştirilmiş hali olmalıdır.

gerekiyordu. Dolayısıyla 1840 Lâyihası'nın uygulanabilmesi için Osmanlı devlet ve toplum yapısına uygun bir şekilde evrilmesi ve gerek bürokratların gerekse toplumun bu reformlara alıştırılması gerekiyordu. Bu durum üst düzey Tanzimat bürokratları tarafından da anlaşılmiş olmalıdır ki, bu tarihten sonra gerçekleştirilen orman reformlarında kademeli bir geçiş tercih edilmiştir. 1840 Lâyihası'ndan sonra yeni bir kanun tasarısı üzerinde çalışılmamış, öncelikle mevcut orman varlığı hakkında bir araştırma yürütülmüştür. Bu bağlamda 1851 tarihinde Tersane-i Amire tarafından hazırlanan İsti'lâm-nâme-i Umûmî, basit ölçüde veri toplama amacı güden bir girişim olmuştur.

1.1.2.1851 Tarihli İsti'lâm-nâme-i Umûmî

1840 tarihli Lâyiha'nın uygulanamaması sebebiyle imparatorluğun orman varlığı tespit edilememiştir. Öte yandan 1844-45 yıllarına gelindiğinde Anadolu ve Balkanlarda başlıca vergi kalemleri belirlenmiş, temettuat defterleri hazırlanmıştı. Hazine gelirlerinin daha net bir şekilde görülebilmesi için bu bölgelerdeki arazi, tarımsal üretim, dükkanlar ve hayvanlar gibi ekonomik gelir sağlayan şeyler tespit edilmişti¹¹⁸. Fakat zeytinliklerden, palamutlara ve çayırardan bostanlara kadar birçok detayın verildiği bu defterlerde ormanlara dair bir veri işlenmemiştir. Miri gelirler içerisinde yeterince değerlendirilemeyen ormanlara karşı bir düzenlemenin getirilmesi kaçınılmazdı.

Maliye Nezareti'nin çatısı altında kurulan Orman Müdüriyeti'nin kapatılmasının ardından önce yerel muhassıllıklara devredilen orman idaresi daha sonradan Şura-yı Bahriye'ye verilmişti. Ormanlarla doğal bir bağı olan bahriyenin bu konuda görevlendirilmiş olması çok şaşırtıcı bir şey değildi. Çünkü imparatorluğun bu konu hakkında birikimi olan başka hiçbir bir kurumu yoktu. Böylelikle Tersane-i Amire tarafından 1840 tarihli Lâyiha'nın sorunları analiz edilmiş ve onun yerine 1851 yılında daha uygulanabilir ve çok daha pratik *Memalik-i Mahruse-i Şahane'de Kaffe-i Ormanların Ahval ve Keyfiyetine Dair Valât-ı Azam ve Mutasarrıfeyn-i*

¹¹⁸ Dursun *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s. 156.

Keram ve Muhassaleyn ve Kaymakamlar Taraflarına li-ecl'il-İrsal Kaleme Alınan İsti'lâm-nâme-i Umûmî hazırlanmıştı¹¹⁹.

1.1.2.1. İsti'lâm-nâme-i Umûmî'nin İçeriği

İsti'lâm-nâme-i Umûmî kabaca ormanları tanımak, sınırlarını çıkartmak ve buraları en yakın ticaret ağlarına entegre etmek amacına hizmet edecekti. Fakat İsti'lâm-nâme-i Umûmî, her ne kadar imparatorluktaki bütün ormanları kapsadığı iddiasında bulunsa da açıkça ticari değeri olan ormanlara göre hazırlanmıştı. Temelde ormanlar hakkında bilinmek istenen 4 ana husus vardı. Bunlar ormanlarda yapılacak kesimler, tarımsal üretim, hayvancılık, nakliyat olarak sınıflandırılabilir. Bu hususların bilinmesi ormandaki ekonomik faaliyetleri vergilendirmek açısından son derece kritikti. Bunun için öncelikle her sancak ve kazadaki ormanların miktar ve adetleri belirlenip sınırları çıkartılacaktı. Her ormanın çevresindeki büyük ve küçük yerleşim birimlerinin (kaza, köy ve kasaba) isim ve mevkiisiyle beraber bu yerleşim birimlerinden vergi toplamakla mükellef olan muhassılları ayrıca belirtilecekti¹²⁰.

İsti'lâm-nâme-i Umûmî'de lojistik konusuna ayrı bir önem verilmişti çünkü ormanların içerisinden çıkarılan metallerin başarılı bir şekilde ticaret ağına entegre edilebilmesi için nerelere ve nasıl sevk edileceğinin bilinmesi gerekiyordu. Bu amaçla öncelikle denize yakın olan ormanların sahil ve iskelelere mesafesi ölçülecekti. Bunun yanı sıra ormanların civarlarındaki bütün nehirler keşfedilecek ve nehir taşımacılığı yapılabilecek nehirler bulunursa bunların hangi yönlerden denizlerle bağlantı kurabileceği belirlenecekti. Ormanların içerisindeki ulaşım altyapısının müsaitliği araştırılacak, yol olmayan yerlerde en uygun rotanın nerelerden geçirileceği belirlenecekti. Ormanlardan çıkartılacak kereste ve odunun her bir cinsinin gemi yükü cinsinden yıllık rekoltesi tespit edilecekti¹²¹.

Kesim işlemlerinin daha rahat vergilendirilebilmesi ve üretimin denetlenebilmesi için *hızarhaneler* hakkında detaylı bilgilere sahip olunmak istenmişti. *Hızarhaneler*, içerisinde çeşitli testerelerin bulunduğu ve kereste üretiminin yapıldığı imalathanelerdi. *Hızarhanelerin* kontrol edilmesi aynı zamanda

¹¹⁹ BOA, A.MKT.NZD. (*Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı*) 37.95, 7 Kanunusani 1266/19 Ocak 1851.

¹²⁰ BOA, A.MKT.NZD. (*Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı*) 37.95, 7 Kanunusani 1266/19 Ocak 1851.

¹²¹ BOA, A.MKT.NZD. (*Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı*) 37.95, 7 Kanunusani 1266/19 Ocak 1851.

orman endüstrisinin kontrol edilmesi demektir. Bu amaçla, *hızarhanelerde* hangi cins ağaçların kesildiği Tersane-i Amire tarafından öğrenilmek istenmişti. Ayrıca, üretim hacmini artırmak açısından, yeni *hızarhaneler* inşa etmeye uygun bölgeler tespit edilirse, bu bölgeler hakkında da detaylı raporların bildirilmesi talep edilmişti¹²².

Orman ekosisteminin yalnızca ağaçlarından gelir elde edilmiyordu. Ormanlık alanların tahrip edilmesiyle oluşturulan tarım arazileri ve otlak/meralar son derece yaygındı. Dolayısıyla buralardaki otlakların ve zirai alanların tespit edilmesi, buralardaki üretimin ne olduğu ve ne kadar vergi getirdiği detaylıca bilinmek istenmişti¹²³.

İsti'lâm-nâme-i Umûmî mülkiyet türleri hakkında bir sınıflandırma yapmamış, bunun yerine çok sınırlı birkaç konuya değinmekle yetinmişti. Bu konulardan biri olan şahısların mülkiyetindeki ormanlar¹²⁴ yeni bir düzenlemeye tabi tutulacaktı. Bu düzenlemeye göre şahısların ellerindeki senetler incelenecek, senetleri bulunmayan ormanlarda mülkiyet iddiasına itibar edilmeyecekti. Böylelikle bu şahıslar senetlerini Tersane-i Amire'ye ibraz etmek zorunluluğunda olacaklardı¹²⁵.

Bir diğer husus köy ve kasabaların kadimden gelen haklarına yönelikti. Köy ve kasabalar yakınlarındaki ormanlardan ihtiyaçları ölçüsünde yararlanabilmekteydiler. İlk defa 1851 tarihinde bu kullanım denetlenmek istendi. Buna göre köylülerin istifade etmekte oldukları ormanlar, *erbab-ı vukuf* ve görevli memurlar tarafından muayene edilecekti. Muayene sonucunda köylülerin ormanlardan ne şekilde istifade ettikleri ve köylülerin ne kadar ormana ihtiyaçları olduğu tespit edilecekti. İsti'lâm-nâme-i Umûmî daha sonrasında ilgili bir yaptırımını ön görmemişti fakat bu tespit faaliyetlerinin ertesinde muhtemelen köylülerin ihtiyaç fazlası tüketimine bir sınırlılık getirilecekti¹²⁶.

Son olarak şahısların mülkiyetindeki “*dağ ve korulardan tersanenin işine yarar ağaçlar*”ın kesilmesi ve kestirilmesi her kim olursa olsun yasaklanmıştı. Bu tür ağaçların tespiti mahalli meclisler aracılığıyla yapılacak ve bu ağaçların korunması üstlenilecek, hiçbir koşulda telef olmalarına izin verilmeyecekti. Eğer bina inşası için

¹²² BOA, A.MKT.NZD. (*Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı*) 37.95, 7 Kanunusani 1266/19 Ocak 1851.

¹²³ BOA, A.MKT.NZD. (*Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı*) 37.95, 7 Kanunusani 1266/19 Ocak 1851.

¹²⁴ “*Aher kimesnelerin uhdesinde bulunan ormanlar.*”

¹²⁵ BOA, A.MKT.NZD. (*Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı*) 37.95, 7 Kanunusani 1266/19 Ocak 1851.

¹²⁶ BOA, A.MKT.NZD. (*Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı*) 37.95, 7 Kanunusani 1266/19 Ocak 1851.

kullanılan kerestelerden farklı olarak büyük çaplı kerestelerin alım-satımı, nakliyesi tespit edilirse buna kesinlikle ruhsat verilmeyecekti. Bu durumlarda tespit edilen kereste hakkında Tersane-i Amire bilgilendirilecek, Tersane-i Amire'nin biçtiği fiyattan kereste satın alınacak ve tersaneye nakledilecekti¹²⁷.

1.1.2.3. Değerlendirme

İsti'lâm-nâme-i Umûmî'de hedeflenen temel husus, imparatorluğun reel ve potansiyel orman varlığının bilinmesiydi. 1840 tarihli Lâyiha'nın ortaya koyduğu idealler çeşitli sorunlarla gerçekleştirilememiş ve aradan geçen 11 senelik zamana rağmen hala ormanlarda bilimsel araştırma teknikleri yürütebilecek nitelikli mühendis ve memur kadrosu oluşturulamamıştı¹²⁸. Bu noktadan hareketle İsti'lâm-nâme-i Umûmî'yi hazırlayan komisyon, ormanlar hakkında daha basit sorular hazırlayarak bunları taşradaki idari memurlara yöneltmiş ve 30 günlük bir süre zarfından sonra cevapları almayı umut etmişti¹²⁹.

Dolayısıyla bu kapsamda ormanlar doğrudan kâr getirisine göre ölçülmüş, mülkiyet hakları, orman amenajman sistemleri, silvikültür çalışmaları ve orman istatistiki İsti'lâm-nâme-i Umûmî'nin gündemine girmemişti. Fakat burada ayrıca belirtilmesi gereken husus, İsti'lâm-nâme-i Umûmî'nin başlı başına bir reform olmadığı bilakis 1840 yılında başlatılan reform hareketinin gerçekleştiremediği bazı ideallerini hayata geçirmek için yapılmış bir veri toplama işlemi olduğudur. Elbette ki birçok vergi reformunda olduğu gibi temel gaye ekonomik gelirlerin ve vergi kalemlerinin ıslahıdır. Aslında orman istatistik biliminin, amenajman ve silvikültürün temel misyonları da ekolojik dengenin korunması, çoğaltılması ve sonuç olarak daha fazla gelirin sağlıklı bir şekilde elde edilmesidir. Dönemin koşullarına bağlı olarak bilimsel ormancılık faaliyetleri yürütülemediği için mevcut orman varlığının bilinmek istenmesine öncelik verilmişti.

¹²⁷ BOA, A.MKT.NZD. (*Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı*) 37.95, 7 Kanunusani 1266/19 Ocak 1851.

¹²⁸ Orman Mektebi 1857 yılında Fransa'dan getirilen Louis François Victorin Tassy ve Alexander Sthème'in önderliğinde kurulmuştu kurulmuş ve ilk mezunları 3 Ocak 1861 tarihinde vermiştir. Keskin, *a.g.e.*, s. 21. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Gümüş, "Historical Development of Forestry Education in the context of Forest Resources Management in Turkey", s. 93-98.

¹²⁹ Dursun bu durumun tehlikeleri üzerinde ayrıca durmuştur. Çünkü taşradaki idarecilerin büyük bir kısmı yetkilerini kullanarak ormanlardan istifade etmekte ve ettirmektedir. Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s. 157.

İsti'lâm-nâme-i Umûmî'nin vilayetlere gönderilmesinin ertesinde taşradan ne tür cevaplar geldiği, bunların ne kadar sistematik kaydedildiği bilinmemektedir. Fakat 1881 yılında yapılan geriye dönük incelemelerde Avrupa'dan uzmanların getirildiği tarih (1857) işaret edilerek, o dönem imparatorluğun 7,5 milyon hektar ormanlık alanı olduğu düşünülmüştür¹³⁰. Verilerin doğruluğunu ispatlayacak kanıtlar olmasa da buradan çıkarılacak nihai sonuç, 1840 ve 1851 yıllarındaki girişimlerin kendilerinden sonraki orman reformları için gerekli zemini hazırlamış olmalarıdır.

1.2. Kırım Harbi'nden Sonraki Dönem (Orman Mektebi, Arazi Kanunnâmesi, 1862 Orman Lâyihası, 1870 Orman Nizamnâmesi, Orman ve Mera Kanunu ve Sonrası)

1853-1856 yıllarında Rusya ile yapılan Kırım Harbi Osmanlı İmparatorluğu'nun bütçesinde katastrofik bir etki yaratmıştı. Hazinenin üzerindeki mali yükü hafifletebilmek amacıyla ormanlar konusunda ciddi bir özeleştirme yapılmıştı. 1840 tarihli Lâyiha'nın başarısızlığı hatırlatılarak "*işbu ormanlar hakkında mukaddema tesis olunan nizam şimdiye kadar layıkıyla icra olunamamış ise de bunun bir daire-i mazbutaya alındığı takdirde Memalik-i Mahrusede de ormanların...menafi-i külliyesi görüleceğinden*" bahsedilmiş ve ormanların bir kanun çerçevesinde yönetilmesinin gerekliliği vurgulanmıştı¹³¹. Ayrıca tezkirede bahsedilen fakat sonradan üstü çizilen yerlerde, açıkça kanunlaştırma hareketinin halkın tepkisi karşısında başarısız olduğu dile getirilmişti. Halkın tepkisinin sebebi ise "*havâyc-i zaruriyelerinden*" yani zorunlu ihtiyaçlarından sayılan odun ve kömür üretiminin

¹³⁰ BOA, Y.PRK.OMZ (Yıldız Perakende Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti Maruzatı) 1.9, 10 Teşrinisani 1297/22 Kasım 1881.

¹³¹ Ayrıca tezkirede bahsedilen fakat sonradan üstü çizilen yerlerde açıkça kanunlaştırma hareketinin halkın tepkisi karşısında başarısız olduğu dile getirilmiş, "*nizam-ı mezkurun sebab-i tehiri dahi mahallerinde ahalinin havâyc-i zaruriyelerinden olan odun ve kömürden resm alınması olduğu anlaşıldığından*" ve bu durumun çözüme kavuşması için bir öneri sunulmuştu; "*...havâyc-i zaruriyeleri için kura ahalisinin civar ormanlarından kesecekleri odun ve kömürden ve umur-ı lazime-i beytiyyeleri için kat' edecekleri keresteden bir güne resm alınmayıp...*". Eğer tezkire kabul görürse köylünün ihtiyaçları ölçüsünde ormandan istifade etmeleri serbest olacak fakat ticari kesimlerde miri ormanlardan %25 şahıs ormanlarından %15 vergi alınacaktı. Bunun yanı sıra "*ormanları muhafaza ve idare için tayin ve izam kılınacak korucuların mahal-i memuriyetlerine vusullerinden sonra ağaç kat'ı için hususat-ı saire-i şerait tatbiken icra olunmak*" gerektiği vurgulanmıştı, BOA, A.}AMD. (Saderet Amedi Kalemi Evrakı) 69.45, 19 Ağustos 1272/31 Ağustos 1856. Ayrıca konu hakkında bkz. Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s. 177-180; Keskin, *a.g.e.*, s. 26-28.

vergilendirilmesi¹³². Bu farkındalığın ertesinde durumun çözüme kavuşturulması için bir öneri sunulmuştu. Öneriye göre; köylüler, köylerinin çevresindeki ormanlardan ihtiyaçları ölçüsünde odun ve kömür üretebilecek ve bundan herhangi bir vergi alınmayacaktı¹³³. Eğer tezkire kabul görürse köylünün ihtiyaçları ölçüsünde ormandan istifade etmeleri serbest olacak fakat ticari kesimlerde miri ormanlardan %25 şahıs ormanlarından %15 vergi alınacaktı. Bunun yanı sıra “*ormanları muhafaza ve idare için tayin ve izam kılınacak korucuların mahal-i memuriyetlerine vusullerinden sonra ağaç kat'ı için hususat-ı saire-i şerait tatbiken icra olunmak*” gerektiği vurgulanmıştı¹³⁴.

Bricogne, Osmanlı bürokrasisinin orman reformları hususunda geçirdiği değişim ve dönüşümü anlatırken Paris Antlaşmasına atıfta bulunarak aynı zamanda tarihi perspektife ışık tutmuştu;

*“Türkiye’deki ormancılık heyetinin evveliyatı...Paris Muahedesi’nin ferdasından yani 1856 senesinden başlar. Garb devletlerinin rekabet-i siyasiyesinde büyük bir tehlikeden kurtulan Türkiye’nin yeni bir hayata atılması lazım geliyordu. Birinci defa olarak Avrupa teşkilat-ı düveliyyesine dahil oluyor ve bir azm-i kavî ile icrasına teşebbüs ettiği cezri ıslahat-ı siyasiyesinde o mevki’e liyakatini ispat etmek arzusunda bulunduğu görülüyordu. Eski usulleri...terk ile medeniyetin büyük netayicini kabul etmek ve yeni fikirlere tabiiyet suretiyle teşkilatı tadil etmek ve menabi’ servetini istismar etmek istiyordu.”*¹³⁵

Bricogne’nin de aktardığı gibi 1857 yılında ormanların *usul-ü cedideye* göre idare edilmesi için Fransa’dan orman fenni bilen memurların çağrılmasına yönelik mazbata Meclis-i Ali-i Tanzimat¹³⁶ tarafından çıkarıldı. Fransa’dan gelen uzmanlar (Louis François Victorin Tassy ve Alexander Stheme) Ticaret Nezareti’nde bu alanda oluşturulan komisyona katıldılar. Komisyondan istenen şey ormanların idaresi için yeni bir talimatname hazırlanmasıydı. Bu talimatnamenin uygulayıcıları olacak orman memurları fen esasına ve orman korucuları vergi mevzuatına göre

¹³² “Nizam-ı mezkurun sebep-i tehiri dahi mahallerinde ahalinin havâyc-i zaruriyelerinden olan odun ve kömürden resm alınması olduğu anlaşıldığından...”, BOA, A.}AMD. (Saderet Amedi Kalemî Evrakı) 69.45, 19 Ağustos 1272/31 Ağustos 1856.

¹³³ “...havâyc-i zaruriyeleri için kura ahalisinin civar ormanlarından kesecekleri odun ve kömürden ve umur-ı lazıme-i beytiyyeleri için kat’ edecekleri keresteden bir güne resm alınmayıp...” BOA, A.}AMD. (Saderet Amedi Kalemî Evrakı) 69.45, 19 Ağustos 1272/31 Ağustos 1856.

¹³⁴ BOA, A.}AMD. (Saderet Amedi Kalemî Evrakı) 69.45, 19 Ağustos 1272/31 Ağustos 1856. Ayrıca konu hakkında bkz. Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s. 177-180; Keskin, *a.g.e.*, s. 26-28.

¹³⁵ Bricogne, *a.g.e.*, s.4.

¹³⁶ Daha sonra 31 Ekim 1857 tarihinde Nafia Meclisi’nin bir şubesi olan Meclis-i Ma’âbir kurulmuş ve ormanların idaresi bu meclise devredilmişti, Keskin, *a.g.e.*, s. 19.

eğitilecekti¹³⁷. Bu doğrultuda Orman Mektebi, 1857 yılında, Alexander Sthene ve Louis François Victorin Tassy'nin girişimleriyle İstanbul'da kuruldu¹³⁸.

1840 tarihli Lâyhadan sonra ormanlara dair ilk müstakil kanun 1862 tarihli Orman Lâyihası'dır. Fakat bu tarihten önce çıkartılan Arazi Kanunnâmesi'nin (1858) bazı hükümleri¹³⁹ ormanları da kapsamaktaydı. Genellikle mülkiyet statüleri ve ağaçlandırma faaliyetleri ile ilgili olan bu hükümler, ormanların idaresi ve orman varlığının korunması konusunda duyulan ihtiyacı karşılamamıştı. Hatta birçok açıdan ormanların tahrip sürecini hızlandırmış ve yasallaştırmıştı¹⁴⁰. Ayrıca Cin'e göre bu hükümlerle "orman rejimini düzenlemek, ormanları korumak ve bu doğal zenginliğin iyi ve millî çıkarlara uygun bir şekilde işletilmesi mümkün görünmüyordu. Orman rejiminin yasal bir düzenlemeye kavuşturulması gerekiyordu. İşte bu amaçla ilk Orman Nizamnamesi hazırlandı."¹⁴¹.

1.2.1.1862 Orman Lâyihası ve Değerlendirilmesi

Arazi Kanunnâmesi'nin orman varlığını korumak ve değerlendirmek konusundaki yetersizlikleri üzerine Temmuz 1861'de Meclis-i Ali-i Tanzimat'a 4 ana başlık altında 68 maddelik *Devlete Ait Ormanlar Yani Eşhas Uhdesinde Olan ve Kasabat ve Kuraya Mahsus Bulunan Korular ve Baltalıklar ile Ahalinin Muhtaç Olduğu Cibâl-i Mübâhadan Ma'dâ Olan Mirî Ormanları Hakkında Nizamnâme Lâyihası* sunuldu¹⁴². Bu Lâyiha'nın yanı sıra aynı tarihte 38 maddelik¹⁴³ *İltizam veyahut Diyar-ı İmtiyaz Hesabıyla Mirî Ormanlarından Ağaç Kat'ine Mezun Olanların Muamelatı Hakkında Şartname Lâyihası* da meclise sunulmuş ve bu

¹³⁷ BOA, A.}AMD. (*Saderet Amedi Kalemî Evrakı*) 78.28, 8 Ağustos 1273/20 Ağustos 1857. Ayrıca konu hakkında bkz. Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s. 177-180; Keskin, *a.g.e.*, s. 16-20.

¹³⁸ Keskin, *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, s. 21. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Gümüş, "Historical Development of Forestry Education in the Context of Forest Resources Management in Turkey", 93-98.

¹³⁹ Kanunnâmeye göre arazi üzerindeki "gars" (ağaçlandırma) faaliyetleri, arazinin mülkiyet statüsü üzerinde belirleyici bir kriter olarak kullanılmıştı. Orman, koru, pınarlık, bağ ve bahçelerle ilgili maddeler için bkz. 19, 26-30, 35, 48, 49, 53, 66, 81, 83, 90-94, 102-104, 106. maddeler; "Arazi Kanunnâme-i Hümayunu", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 1, s.165-199.

¹⁴⁰ Koç, "Osmanlı Devleti'ndeki Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma", s. 139-158; Köprülü, "Cibal-i Mubaha ve Sahih Vakıflara Ait Ormanlarla Baltalıkların H. 1274 Tarihli Arazi Kanunnamesine Nazaran Hukuki Durumları", s. 703-726.

¹⁴¹ Cin, "Tanzimattan Sonra Türkiye'de Ormanların Hukuki Rejimi", s. 311-379.

¹⁴² BOA, İ.DH. (*İrade Dahiliye*) 499.33929, 15 Teşrinisani 1278/27 Kasım 1862.

¹⁴³ Toplane-i Amire için sonradan eklenen madde ile birlikte 39 madde olmuştur.

Lâyiha'nın son 8 maddesi doğrudan *Tersane-i Amire Kerestesine Mahsus Şerait* üzerine ayrılmıştı. Tersane'ye ait olan şartname konu bütünlüğünü bozmaması için ele alınmamış, miri ormanlar için hazırlanan Lâyiha irdelenmiştir¹⁴⁴.

1.2.1.1. I. Kısım

Lâyiha'ya göre Orman Müdüriyeti kurulana değin miri ormanların muhafaza ve idaresini Ticaret Nezareti'nin altında Meclis-i Ma'abir üstlenecekti¹⁴⁵. Ormanların idaresi için Meclis-i Ma'abir tarafından müfettiş, süvari, piyade ve orman bekçileri atanacak ve bu memurlar orman aynı zamanda ormanın koruyucuları olacaktı¹⁴⁶. Bu memurların özel bir kıyafeti, işareti "*alamet-i mahsusası*" olacak ve bu işaretle korunan, el konulan, yakılıp düşen ağaçlar ile kömür yakılacak yerlerin etrafı işaretlenecekti. Bahsedilen alanların işaretlenebilmesi için orman memurlarına birer çekiç verilecek ve çekiçlerin "*nukûş matbuası*" kaza reisleri tarafından saklanacaktı¹⁴⁷.

Orman müfettişleri, emir ve komutaları altındaki memurlardan¹⁴⁸ ve görevlendirildikleri bölgenin tamamından sorumlu tutulmuşlardı. Müfettişler, emirleri alındaki katipler aracılığıyla, ormanda gerçekleşecek bütün faaliyetleri 3 farklı defter formasyonuna kaydettireceklerdi. Bu defterlerden ilkinde katipler ve katiplerin faaliyetleri¹⁴⁹, ikincisinde ruhsatnameler¹⁵⁰ ve üçüncüsünde adli konular¹⁵¹

¹⁴⁴ BOA, İ.DH. (*İrade Dahiliye*) 499.33929, 15 Teşrinisani 1278/27 Kasım 1862.

¹⁴⁵ *Orman Lâyihası*, 1. madde.

¹⁴⁶ *Orman Lâyihası*, 2. ve 3. maddeler. Ayrıca 6. maddeye göre "*Orman müfettişlerinin ve süvari ve piyade ve bekçilerinin miktar ve ikametgâhları Ticaret Nazırı tarafından tayin kılınacak ve zikrolunan memurların ifa edecekleri hizmetin hudud-ı idareleri dahi Meclis-i Ma'âbirin reyile nazır-ı müşarun-ileyh tarafından tayin ve tahsis olunacaktır.*" ve 7. maddeye göre Orman müfettişleri Orman Mektebi'nden mezun olmuş kişiler arasından seçilecektir. Müfettişlerin rütbeleri için bkz. 8. madde.

¹⁴⁷ *Orman Lâyihası*, 4. ve 5. maddeler.

¹⁴⁸ *Orman Lâyihası*'nın 10. maddesine göre süvariler, piyadeler ve orman bekçileri müfettişlerin emri altında olacaklardı. Orman bekçileri mümkün oldukça askeri hizmetlerde bulunmuş, henüz elli yaşına gelmemiş kişiler arasından seçileceklerdi.

¹⁴⁹ Buna göre; defterleri tutmakla görevli kâtipler ya da kâtip yerine bu vazifeyi üstlenen kimselerin isimleri, defterlere kaydettikleri tahrir ve senetlerin tarihleriyle özetleri kaydedilecektir.

¹⁵⁰ Buna göre; ruhsatnamenin tarihi, ruhsatı veren memurun ismi ve ruhsat verilen kişinin nam ve şöhreti, ormanın ismiyle sınırları, ormanın içinde bulunduğu kazanın ismi, kesilecek ağaçların miktar ve cinsleri, bu işlemde alınacak vergiler kaydedilecektir. Bununla birlikte kesilen ağaçların ruhsat tarihi, kesim tarihi ve ormandan kaldırılacağı tarih ayrıca belirtilecektir.

¹⁵¹ Buna göre; ormanda kanuna aykırı hareketlerde bulunanların isimleri ve ikamet yerleri, fiillerine dair mazbata ve mahkeme tarihleri, hükmolunacak cezalardır.

kaydedilecekti. Ayrıca katiplerin yazacağı bütün senetlerin müsveddeleri tasnif edilerek torbalara konulacak ve bu şekilde korunacaklardı. Müfettişler bu sorumluluklarından ötürü her türlü konuda doğrudan Meclis-i Ma'âbir'e müracaat edebileceklerdi¹⁵².

Süvari orman bekçilerinin memuriyetleri doğrudan sınırlı bir alan olmayıp bu kişiler piyade orman bekçilerinin hizmet ve görevlerini kontrol edeceklerdi¹⁵³. Ayrıca süvari orman bekçileri kendilerine verilen emirler ile üstlerine yapacakları her türlü bildirimini kaydetmekle yükümlü olacaklardı ve bunun için ayrı bir defter tutacaklardı¹⁵⁴. Her bir piyade orman bekçisinin sorumluluğunda tahminen 8.000 dönümden ibaret bir orman kıtası olacaktı ve orman bekçileri bu kıtaların civarında ikamet edeceklerdi¹⁵⁵.

1.2.1.2. II. Kısım: “Ormanların Mahsulatı”

1840 tarihli Lâyiha'dan bu yana orman varlığı üzerindeki aşırı tahribatı önlemek amacıyla hedeflenen fakat bir türlü kesin biçimde ifade edilemeyen hükümler 1862 Orman Lâyihası ile getirildi. Lâyiha'nın ilanından itibaren padişahın özel izni haricinde hiç kimse miri ormanlardan ağaç kesemeyecekti¹⁵⁶.

Kesimlerde, kesim mahalline en yakın pazar yerindeki fiyatlar baz alınacaktı¹⁵⁷. Kesilecek ağaçlar miri çekiçle işaretlenecekti¹⁵⁸. Bu ağaçlar müfettişler tarafından kontrol edilecek ve kesim yapacak kişilere “ilmühaber” verilecekti¹⁵⁹.

Kışın yapraklarını döken ağaçlar için Teşrinievvel'in 15. günü ile Nisan'ın 15. günleri arasında kesimlere izin verilecek, bu tarihler dışında yapılacak kesimler için özel izin alınması gerekecekti¹⁶⁰. Ağaçların kesilip kaldırılmasıyla ilgili usul ve

¹⁵² *Orman Lâyihası*, 9. madde.

¹⁵³ Buna göre; her bir orman süvarisinin emrine en az 2 en fazla 6 orman bekçisi verilecektir. Süvariler görev ve yükümlülüklerinden ötürü okur-yazar kişiler arasından seçilmelidir, *Orman Lâyihası*, 13. madde.

¹⁵⁴ *Orman Lâyihası*, 14. madde.

¹⁵⁵ *Orman Lâyihası*, 11. ve 12. maddeler. Dolayısıyla bir süvarinin görev mahalli ortalama 16.000 ila 48.000 dönümlük araziye tekabül edecektir.

¹⁵⁶ *Orman Lâyihası*, 15. madde.

¹⁵⁷ *Orman Lâyihası*, 16. madde.

¹⁵⁸ *Orman Lâyihası*, 17. madde.

¹⁵⁹ *Orman Lâyihası*, 18. madde.

¹⁶⁰ *Orman Lâyihası*, 20. madde.

esaslar, müfettişler ile bu işe ruhsatı olanlar tarafından bildirilecekti¹⁶¹. Süvari orman bekçisi tarafından onay verilmeyen ağaçlar kesilemeyecekti¹⁶².

Süvari orman bekçisi odun kömürü yapılacak yerleri tayin edip, her bir kömür yakılacak mahallin en yakınındaki ağacı nişan ile örecekti¹⁶³. Süvari tarafından izin verilmediği veya kaydedilmediği takdirde kesilmiş olan ağaçlar ve imal edilmiş olan kömürler hiçbir surette yerinden kaldırılıp herhangi bir yere nakledilemeyecekti. Ağaçların bedel ve kıymetleri ilgili memurlarca tahsil edilip makbuzları ibraz edildikten sonra süvari tarafından gerekli izinler verilecekti.

Sözleşme yapılan ormanın sözleşmesine (*mukavelename*) göre kaç adet ağaç kesilecekse, kesimi yaptıranların gözleri önünde bunların miktar ve adetleri kaydedilecekti. Bu tarz kesimlere süvari, piyade ve bekçiler nezaret edecek gerek görülürse müfettişlerde katılacaktı. Kayıt işlemleri tamamlandığında “*ilmühaber*” düzenlenecek ve kazaya gönderilecekti. Ardından kesim yapılmış olan miktara göre gereken vergi belirlenecek ve tahsil edilecekti¹⁶⁴.

Miri ormanlardan ağaç kesmek isteyenler, ağaçların cins ve miktarını ve sonradan belirlenen bedel ve kıymetini bir arzuhal ile sancak baş memuruna yani vali, mutasarrıf veyahut kaymakama takdim edeceklerdi. Arzuhal işleme alındıktan sonra orman müfettişine bildirim yapılacaktı¹⁶⁵.

Miri ormanlardan ağaç kestirenler taahhütleri uyarınca gerek kendi haklarında ve gerek ameleleri haklarında hükmolunması muhtemel olan nakdi cezaları ödeyebileceklerini temin eden “*kefalet akçesi*” ödemek zorundaydılar. Bu “*kefalet akçesi*” sözleşme sırasında belirlenecekti¹⁶⁶.

Miri ormanı bulunan bir köyün sınırları dışına ağaç kömürü veyahut bir arabadan fazla odun ve kereste çıkarmak isteyen olursa, nereden kesilip nereye gönderileceğini orman bekçesine söyleyip ondan bir kıta “*şehadetname*” alması

¹⁶¹ *Orman Lâyihası*, 21. madde.

¹⁶² *Orman Lâyihası*, 19. madde.

¹⁶³ *Orman Lâyihası*, 22. madde.

¹⁶⁴ *Orman Lâyihası*, 23. madde.

¹⁶⁵ *Orman Lâyihası*, 25. madde. Orman müfettişlerinin yetki sınırları için bkz. *Orman Lâyihası*, 26. madde.

¹⁶⁶ *Orman Lâyihası*, 27. madde.

gerekirdi. Bu ürünler miri ormanlarından çıkarılabilmesi için makbuz senedinin bulunması gerekirdi¹⁶⁷.

Miri ormanlardan ihraç edilecek keresteler süvari ve piyade orman bekçileri tarafından nişanlandıktan sonra bu ağaçların nereden çıkarılacaklarına dair “*şehadetname*” hazırlanacaktı¹⁶⁸.

Tersane-i Amire'nin ihtiyacı için kesilecek ağaçlar, Tersane-i Amire memurları ve bölgede görevli orman memurları tarafından seçilecek olup hem Tersane-i Amire çekici hem de ormanlar memurlarının çekici ile işaretlenecekti. Lâyiha'nın üzerindeki silik mürekkepten ötürü sonradan eklendiği anlaşılan hükme göre Tophane-i Amire içinde aynı prosedür geçerli olacaktı¹⁶⁹.

Lâyiha ile devlet, daha önce hiç olmadığı kadar, köy habitatu üzerinde kontrol mekanizması kurmak istemiştir. Köylülerin çevre kaynaklarından istifade haklarının sınırlandırılması, kullanımın belirli bir usule ve periyoda tabi tutulması ve bir yıllık sürecin önceden belirlenip kaydettirilmesi gibi uygulamaları denemiştir. Buna göre köy muhtarları her sene köylülerin miri ormanında otlatacakları hayvanların cins ve miktarını bile ormanlar müfettişine bildirecekti¹⁷⁰.

Ormanlık alanların köylüler tarafından bilinçli bir şekilde otlatma alanı olarak kullanılabilirdiği ilerleyen bölümlerde pratikler üzerinden görülecektir. Bu durumun yaygınlığı ve ekolojik denge üzerindeki tahribatı Lâyiha'nın hazırlayıcıları tarafından da fark edilmiş olacak ki bütün bir süreç denetim altında tutulmaya çalışılmıştı. Nitekim yeni düzenlemeye göre muhtarlar tarafından verilen bilgiler defterde tutulacak ve orman müfettişi hayvanların ormanda duracakları müddet ile gezebilecekleri yerleri süvari orman bekçisi vasıtasıyla tahsis ettirecekti¹⁷¹. Hayvanlara gösterilen sınırların tecavüz edilmemesi için her köy kendi hayvanlarının başına çoban tayin edecek ve bunun masrafları köylüler tarafından karşılanacaktı¹⁷².

¹⁶⁷ *Orman Lâyihası*, 29. madde.

¹⁶⁸ *Orman Lâyihası*, 30. madde.

¹⁶⁹ *Orman Lâyihası*, 31. madde. Tersane'nin kesim prosedürleri için detaylı bilgi için bkz. *Orman Lâyihası*, 32. madde.

¹⁷⁰ *Orman Lâyihası*, 33. madde.

¹⁷¹ *Orman Lâyihası*, 34. madde.

¹⁷² *Orman Lâyihası*, 35. madde. Detaylar için bkz. *Orman Lâyihası*, 36. madde.

Ormanın içerisinde taş, toprak, yaprak, reçine vb. şeyleri çıkarmak isteyenlerin haklarında 25. ve 26. maddelere göre hüküm verilecekti¹⁷³. Köylüler, köylerinin arazisi içerisinde olan miri ormanlarda yakılıp yer üzerinde kalmış olan ağaçları orman müfettişinin izniyle hiçbir bedel ödemeksizin toplayabileceklerdi¹⁷⁴.

1.2.1.3. III. Kısım: Cezalar

Bu kısımda kesim, nakil, satış, ruhsatname, senet, ormanların içerisinde madde ihracı vb. konularda yukarıda belirlenen hususlara uymayanlara verilecek cezalar anlatılmıştır. 39-59. maddeleri kapsayan bu bölümde zaman zaman Ceza Kanunnâme-i Hümayunu'na (1858) atıfta bulunulmuştur¹⁷⁵. 39-58. maddelerde nakdi cezalar anlatılırken bu cezaları ödemeye gücü olmayanlar için 59. maddede hapis cezasıyla ilgili hüküm anlatılmıştır.

1.2.1.4. IV. Kısım: Mahkeme

60-66. maddeleri kapsayan bu bölüm miri ormanlarda gerçekleşecek kanun dışı faaliyetlerin hukuki sürecini anlatmaktadır. Buna göre miri ormanlarda gerçekleşecek kanundışı hareketlerin mahkemesi Kaza Meclisleri'nde görülecekti¹⁷⁶. Orman memurları tarafından tespit edilen durumlar olayın gerçekleştiği tarihten itibaren on gün zarfında kaza reisine bildirilecekti¹⁷⁷. Daha sonra konu hakkında verilen hüküm kaza reisleri tarafından orman müfettişine bildirilecekti¹⁷⁸.

1.2.1.5. Değerlendirme

67. maddeye göre Orman Lâyihası, neşrinden itibaren 3 ay sonra uygulamaya konulacaktı¹⁷⁹. Henüz Orman Müdüriyeti kurulmadığı için, 68. maddeye göre, Ticaret Nezareti Lâyiha'yı yürütmekle görevlendirilmişti. Lâyiha'nın

¹⁷³ *Orman Lâyihası*, 38. madde.

¹⁷⁴ *Orman Lâyihası*, 37. madde.

¹⁷⁵ *Orman Lâyihası*, 53-55. maddeler.

¹⁷⁶ *Orman Lâyihası*, 60. madde.

¹⁷⁷ *Orman Lâyihası*, 61. madde. Bu bilgilendirmenin detayları için bkz. *Orman Lâyihası*, 62. madde.

¹⁷⁸ *Orman Lâyihası*, 65. madde.

¹⁷⁹ "...işbu Orman Nizamnamesinin icrasına teşebbüs olunacak olduğu halde ol mahaller ahalisine memurları marifetiyle resmen neşr ve ilan kılınıktan 3 mah sonra nizam-ı mezkurenin ahkâmı cari olmak lazım gelecektir.", *Orman Lâyihası*, 67. madde.

yürürlükte kalması için gerekli olan tahsisatlar, Ticaret Nezareti tarafından verilecekti¹⁸⁰.

Lâyiha'nın yürütücüsü ve koruyucusu konumunda Ticaret Nezareti'nin bulunması ayrıca vurgulanması gereken bir noktadır. Böylelikle devlet, doğal kaynaklar üzerindeki meşruiyetini ticari kâr güdüsüyle gerçekleştirme niyetinde olduğunu açık bir biçimde göstermektedir. Bu durum yalnızca 1862 Orman Lâyihası'na özgü bir durumda değildir. Nitekim devlet, ekolojik kaygıların gölgesinde iktisadi gelirler hedeflemeyi Orman Nizamnâmesi'nden sonra da sürdürmüştür. Örneğin 27 Ekim 1895 tarihinde Bandırma Kazası'na tabi Manyas Nahiyesi'nde görev yapan bir orman katibinin (tezkire muharriri) Manyas bölgesindeki orman gelirlerinin düşük seviyelerde kalması sebebiyle görevinden alınmıştır. Yerine daha az maaş ödenecek olan “*ondalık memuru*”nun atanması uygun görülmüştür. “*Tezkire muharriri*”nin maaşından artan parayla da ormanları kontrol altına alınması lüzum gelen Sındırgı Kazası'na “*süvari memuru*” tayin edilmesine karar verilmiştir¹⁸¹. Dolayısıyla istihdam edilmiş memurların görevli oldukları mahallerde hazine için yeterli miktarda gelir elde edilememesi, görev yerlerinin değiştirilmesine sebebiyet vermiştir. Üstelik merkez bu uygulamayı yaparken gelir-gider dengesini sürekli gözetmiş ormanlık sahanın gelir getirici kaynaklarından olabildiğince faydalanmaya çalışmıştı.

Bab-ı Ali Dar'ül Kavanîn ve Nizamât dairesinde 19 Eylül 1862 tarihinde onaylanan Lâyiha, her ne kadar imparatorluğun bütün ormanlarını kapsadığı iddiasında bulunsa da aslında miri ormanlar özelinde hazırlanmıştır¹⁸². Lâyiha'nın gündeminde yalnızca miri ormanların bulunması, şahıs ormanları ve vakıf ormanlarına dair açıklamalar getirmemesi kayda değer bir farklılık ve belki de bilinçli bir tercihtir. 1862 Orman Lâyihası'nın hedeflerinden biri olan “ormanların tasarruf yöntemlerini düzenlemek” isteği dikkate alındığında, şahıs ve vakıf ormanlarına dair bir düzenleme getirmemesi bir eksiklik olarak görülebilir. Fakat

¹⁸⁰ *Orman Lâyihası*, 68. madde.

¹⁸¹ “*Bandırma kazasına tabi Manyas nahiyesinde şehri dört yüz guruş maaşla bir nefer orman tezkire muharriri istihdam olunmakta ise de nahiyeye-i mezkûre orman varidatı epeyce cüzi olduğundan oraya bir ondalık memur ikamesi ve mezkûr maaşla da ormanları haiz-i ehemmiyet olan Akhisar ve Gördes ve Simav kazalarıyla hemhudud bulunan Sındırgı kazasında üçüncü sınıf bir süvari memuru tayini...*”, BOA, BEO. AYN.d. (*Ayniyat Defteri*) 1702, v. 76a/151.

¹⁸² “*Memalik-i mahruse-i hazret-i şahanede bulunan bi'l-cümle ormanların taht-ı nizama rabt-u vaz'ı...*”, BOA, İ.DH. (*İrade Dahiliye*) 499.33929, 15 Teşrinisani 1278/27 Kasım 1862.

henüz bu alanda uygulanacak ilk kanunların miri ormanlar özelinde denenmek istenmesi de anlaşılabilir durumdur. Nitekim daha önce 1840 Lâyihası'nın şahıs ormanlarını vergilendirme çabaları, büyük tepkilere maruz kalmıştı. Bu tecrübelerden hareketle radikal bir biçimde başlatılan reform sürecinin yumuşatılmaya ve yavaşlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Orman mülkiyeti konusunda 1858 Arazi Kanunnâmesi'nin ilgili hükümlerine atıfta bulunulması da buna delildir.

1862 Orman Lâyihası'nda memurların atanması, memurların görev ve sorumlulukları, kesim yerleri, kesim usulleri, kesim tarihleri, odun kömürü imali, ormandan bazı ürünlerin ihraç koşulları, ormanın içerisinde gerçekleşecek kanun dışı durumlar, ormana girecek hayvanlar, orman ürünlerinin vergilendirilmesi, ruhsatname, koçan, senet vb. çeşitli konularda hazırlanacak olan orman defterleriyle ilgili 1840 Lâyihası'nda ortaya atılmış olan birçok yeniliğin evirilerek yeniden tasarlandığı ve detaylandırıldığı görülmektedir. Burada dikkati çeken bir husus, 1862 Orman Lâyihası'nın orman varlığının bilinmesine dair pek fazla hüküm içermemesidir. İlk defa 1840 Lâyihası'nda bahsedilen ve ardından 1851 tarihli İsti'lâm-nâme-i Umûmî'de altı çizilen ormanların sınırlarının çizilmesi ve orman varlığının detaylıca bilinmesi gibi konulara 1862 Orman Lâyihası'nda değinilmemiştir. Sebeplerinin ne olduğu bilinmemekle beraber, önceki tecrübelerden hareketle, hala bu iş için nitelikli kadronun olmamasından dolayı bu düzenlemeler sonraya bırakılmış olabilir. Lâyiha'nın Ticaret Nezareti bünyesinde oluşturulduğu ve Orman Müdüriyeti'nin henüz kurulmamış olduğu dikkate alınırca kadro eksikliğinin yarattığı sıkıntılar daha iyi anlaşılabilir.

Önceki başlıklarda bu tarz kanunlaştırma hareketlerine en büyük tepkinin genellikle taşradan geldiğine değinilmişti. Fakat 1862 Orman Lâyihası'na en büyük tepki, Tersane-i Amire'den gelmişti. Tersane-i Amire, bu Lâyiha ile ormanlar üzerindeki yetki ve idaresinin sınırlandırıldığı öne sürerek konunun tekrar ele alınmasını ve düzeltmeler yapılmasını istedi. Meclis-i Bahriye'nin de devreye sokulmasıyla donanma inşasının aksamaması vb. kaygılar öne sürülmüş ve Lâyiha'nın Tersane'ye kesim yapılmayan Varna ormanları ve Kuşadası ile İskenderun arasındaki ormanlarda uygulanması istenmişti. Eğer bu bölgelerde Lâyiha

yararlı bulunursa sonradan diğer bölgeler içinde uygulanması yönünde karar alınmıştı¹⁸³.

Fransız uzmanların henüz ülkenin iç dinamiklerini hesap edememiş olmasından ve/veya henüz bahriyeli bürokratların yeni düzenin gereklerine uyum sağlayamamış olmalarından ötürü, Lâyiha hedeflenen başarıyı elde edemedi. Ancak yine de bütün bu sürecin olumlu ve olumsuz yanları imparatorluğun genelinde bir değişim rüzgârı yarattı. Geç Osmanlı ormancılığı, siyasal iklimin, toplumsal çıkar gruplarının politikalarının, toplum normlarının ve bilimsel esasların uyumu ve uyumsuzluğu arasında gelişim gösterdi. Öyle ki 1870 Orman Nizamnâmesi, bu evrimsel sürecin ürünü olarak, daha esnek yapıları bir kanun biçiminde oluşturuldu.

1.3. 1870 Orman Nizamnâmesi ve Değerlendirilmesi

Orman Lâyihası'nın sınırlı bir alanda ve yalnızca miri ormanlarında uygulamaya konulmasından ötürü bütün imparatorluğu kapsayacak bir kanuna ihtiyaç vardı. Bu tarihten önce ortaya konan lâyiha ve kanunların oluşturmuş olduğu birikim, 1870 yılına gelindiğinde, son derece modern bir kanunun inşasına sebebiyet verdi. Şura-yı Devlet'in Nafia Dairesi tarafından takdim edilen mazbatada ormanların ehemmiyeti vurgulanarak bu kanunun medeni bir ihtiyaç olduğu belirtildi¹⁸⁴. Bununla birlikte ciddi bir özeleştirme yapıldı ve bu tarihe değin ormanların korunamadığından bahsedildi¹⁸⁵. Avrupa'dan getirilen mühendisler sayesinde

¹⁸³ BOA, İ.DH. (İrade Dahiliye) 499.33929, 15 Teşrinisani 1278/27 Kasım 1862. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Kutluk, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihî Vesikalar (893-1339/1487-1923)*, s. 202-204; Keskin, *a.g.e.*, s. 27-28.

¹⁸⁴ “*Tarif ve beyana hacet olmadığı üzere servet-i mülkiyenin bir menba'-ı mühimmi dahi ormanlar olup kavaid-i umumiye-i medeniye iktizasınca bir mülk-ü semerat-ı istifade olunması mamuriyet-i belediye terakki ve belasına terettüb eden tedabir-i fi'iliye mertebesinde ehemmiyetli olduğundan düvel-i mütemeddine memalikinde ormanların muhafaza-i mamuriyetlerine ne derece sarf-ı mesai-yi fevkalâde ve semeratından ne suretle istifade olunduğu mevâdd-ı malumedendir.*”, *Orman Nizamnâmesi*, Dersaadet: Papazyan Arotin Matbaası, s. 2.

¹⁸⁵ “*Memalik-i Devlet-i Aliye harita-i alemin en mutena ve muteber kıta'atından mürekkebe olup...pek çok yerlerinde ihtiyacat-ı umumiye-i dahiliyeye mahsus olanlardan başka menafi'i kanunen devlete aid devlete aid cisim ve kadim ormanlar olduğu halde...hiçbirinin hüsn-i muhafazasına itina olunmayıp bilakis herkesin keyf-i maişe-i ihtiyacına müsaade kılınmış olması bulunmaz ve müddet-i kalilede yetişmez birçok ormanın mahvını intac eylediği ve mevcudundan asla istifade olunamadığı muhtaç-ı izah değildir.*”, *Orman Nizamnâmesi*, s. 2.

Orman Mektebi'nin kurulduğunu, yerli öğrenciler yetiştirildiği ve artık ortaya konacak kanunların uygulanabilmesi için uygun ortamın yaratıldığı belirtildi¹⁸⁶.

Nizamnâme'nin ilk maddesi, Arazi Kanunnâme-i Hümayunu'na çok benzer bir şekilde, imparatorluğun bütünündeki ormanların mülkiyetini tayin etmişti. Buna göre ormanlar dört kısma ayrılmıştı; miri ormanlar, vakıf ormanları, köy ve kasabalara ait ormanlar ve şahıs ormanları¹⁸⁷. Fakat şahıs ormanlarına dair hükümler Arazi Kanunnâme-i Hümayunu'nda anlatıldığı için Nizamnâme'nin kapsamına alınmamıştı¹⁸⁸. Giriş bölümünde de bahsedildiği üzere Köprülü, bu eksikliğine vurgu yaparak bu durumun Orman Nizamnâmesi'nin "*orman yasası olma vasfını büsbütün ortadan kaldırdığını*" söylemektedir¹⁸⁹.

1.3.1. Miri Ormanlar

1870 Nizamnâmesi'nin miri ormanlar konusundaki hükümleri 1862 Orman Lâyihası ile çok büyük benzerlikler taşımakta ve kimi maddeler doğrudan aynı hükümleri barındırmaktadır. 1840 Lâyiha'sında ortaya atılan, 1851 İsti'lâm-nâme-i Umûmî'sinde vurgulanan ve 1862 Orman Lâyihası'nda değinilmeyen miri ormanların varlığı meselesi 1870 Nizamnâmesi'nin ilk maddesinde kendisini göstermiştir. Buna göre devletin bütün miri varlığı tespit edilecek, sınırları çıkartılacak ve korumaya alınacaktır¹⁹⁰.

Köylülerin çeşitli ihtiyaçları için çeşitli şartlara bağlı olarak miri ormanlarından faydalanabilmelerine izin verilmiştir¹⁹¹. 1862 Orman Lâyihası'nda

¹⁸⁶ *Orman Nizamnâmesi*, s. 2.

¹⁸⁷ "...birincisi doğrudan doğruya devlete aid bulunan ve ikincisi evkafa merbut olan ormanlar ve üçüncüsü kasabat ve kuraya mahsus baltalıklar dördüncüsü eşhas uhdesinde bulunan korulardır", *Orman Nizamnâmesi*, 1. madde.

¹⁸⁸ "Dördüncü kısmın ahkam ve muamelat-ı tasarrufiyesi ve ahval-i sairesi Arazi Kanunnâme-i Hümayunu'nun mevâdd-ı muhtelifesinde muharrer olduğundan işbu Nizamnâme ondan bahsetmeyip yalnız miriye ve evkafa ve kuraya mahsus olan orman ve baltalıklara şamildir.", *Orman Nizamnâmesi*, 1. madde.

¹⁸⁹ "...Orman Nizamnâmesi, özel kişilere ait ormanlar hakkında hiçbir hüküm koymamış, bu hal ise, onda istenilen bir şekilde, orman kodu olmak vasfını büsbütün ortadan kaldırmıştı.", Köprülü, "11 Şevval H.1286 Tarihli Orman Nizamnâmesinin Getirdiği Yenilikler", s.237-271.

¹⁹⁰ "Memalik-i Devlet-i Aliye'de ne kadar miri ormanı var ise tayin ve tahdid olunacak ve mevâdd-ı âtiyye ahkâmı tayin ve tahdid ile taht-ı muhafaza olunan ormanlar hakkında cari olacaklardır.", *Orman Nizamnâmesi*, 2. madde. "İşbu nizamnâme ahkâmına muhalif olarak miri ormanlarından eşçar kat'ıcaiz olmayacaktır.", *Orman Nizamnâmesi*, 3. madde.

¹⁹¹ "Ahali-i kura sekeneleri ile anbar ve ağıl misüllü muhtaç oldukları ebniyeyi tamir veya müceddeden inşa etmek ve araba ve edevat-ı ziraat imal eylemek ve ihtiyacât-ı beytiyye

ortaya atılan *miri çekiç* uygulamasına devam edilmiş ve her sene miri ormanlardan kesilecek ağaçların işaretlenmesine karar verilmişti¹⁹². Kışın yapraklarını döken ağaçlar için 1862 Orman Lâyihası'ndaki koşullar ön görülmüş, fakat bazı eklemeler yapılmıştı¹⁹³. Buna göre yapraklarını döken ağaçlar Teşrinievvelin 15. gününden Nisan'ın 15. gününe kesilebilecek fakat özel izinle meşe ağaçlarının kabuklarından faydalanılabilecekti. Yaprak dökmeyen ağaçlar yılın vaktinde kesilebilecekti¹⁹⁴.

Yine 1862 Orman Lâyihası'nda bahsedildiği gibi orman memurlarına kömür yakılacak yerlerin ve kesim yapılacak ağaçların belirlenmesi hususlarında görev ve sorumluluklar yüklenmiştir¹⁹⁵. Bunun yanı sıra kesilen ağaçların nakliyesi için “*ruhsat ilmühaberi*” şartı getirilmiş ve ruhsatsız yapılacak bütün nakil işlemleri yasaklanmıştır¹⁹⁶. Daha önce ormanlardan kereste ihracı için şart koşulmuş olan “*şehadetname*” şartı kaldırılmıştır. Ağaçlara yapılacak olan yeni usuldeki işaretleme/nişanlama işlemi, “*şehadetname*”nin yerini almıştır¹⁹⁷. Kesim işlemlerinin sözleşme (*mukavele*) usullerine göre yapılması kararlaştırılmıştır¹⁹⁸. Kefalet

mertebesinde kömür yapmak ve odun almak için miri ormanlarından meccanen kereste ve eşcar kesecek ve fakat ormanlarından meccanen kerestenin idare tarafından tayin olunan kıymet ve esmanını ita'ya ve tüccar gibi işbu nizamnâme ahkâmına ittibâ'a mecbur olacakları misüllü gerek bizzat ve gerek bilvasıta ahar mahalle nakil ve fûruht hatab ve kömür için miri ormanından kesilecek eşcarın idare tarafından tayin olunacak kıymetini ita eyleyeceklerinden her karyenin mensup olduğu pazar yerine ahalinin kendi araba ve hayvanlarıyla nakil ve fûruht ettikleri hatab ve kömür bu hükümden müstesnadır ve bunlar hakkında cereyan edecek muamelat talimat-ı mahsusasında beyan kılınacaktır.”, Orman Nizamnâmesi, 5. madde.

¹⁹² “*Miri ormanlarından beher sene kat'e şayan kerestelik eşcar miri çekici namıyla bir alet-i mahsusa ile nişanlanacak ve işbu nişanlanan eşcarın cinsi ve miktarı orman me'murları tarafından sebt-i defter olunacaktır.*”, Orman Nizamnâmesi, 6. madde.

¹⁹³ *Lâyiha*'daki maddeyi görmek için bkz. Orman Lâyihası, 20. madde.

¹⁹⁴ “*Esnâ-yı şitâda yapraklarını döken ağaçlar yalnız teşrin-i evvelin on beşinden nisanın on beşine kadar yani ağaçların suları çekildiği mevsimde kat' olunacak ve fakat meşe ağaçlarının kabukları soyulmak için ruhsat-ı mahsusa üzerine sair vakitlerde dahi kat'ı caiz olacaktır ve yaprağını dökmeyen eşcar her mevsimde kesilebilecektir.*”, Orman Nizamnâmesi, 7. madde.

¹⁹⁵ “*Orman memurları kömür yakılacak mahalleri ve odun ve kömür için kat'e salih olan ağaçların mevkiini beher sene tayin eyleceklerdir.*”, Orman Nizamnâmesi, 8. madde.

¹⁹⁶ “*Ormanlardan kerestelik ağaç kat'ı ve kat' olunan kerestelik ağaçların yerine kaldırılıb nakli memurları taraflarından ruhsat ilmühaberi ita'sına menûttur ruhsatı havi yedinde ilmühaber olmadıkça hiç kimsenin kerestelik ağaç kat' ve nakletmesi caiz olmayacaktır.*”, Orman Nizamnâmesi, 9. madde.

¹⁹⁷ “*Miri ormanlarından ihraç olunacak keresteler orman memurları tarafından alamet-i mahsusa ile nişanlanacak ve bu nişan eşcarın nereden çıkarıldığını mübeyyin şehadetname yerini tutacaktır.*”, Orman Nizamnâmesi, 10. madde.

¹⁹⁸ “*Miri ormanlarından bir kıta muayenede bulunan ağaçların mukavele-i mahsusa ile taliplerine kat' ettirilmesi caiz olacak ve her ne suretle olur ise olsun miri ormanlarından müşterilerinin kat' edecekleri eşcarın tayin ve kat' ve nakilleri talimat-ı mahsusası ahkâmına tevfiğ olunacaktır.*”, Orman Nizamnâmesi, 12. madde.

akçesiyle ilgili hükümler, 1862 Orman Lâyihası'nda öngörülen hükümleri aynen tatbik etmiştir¹⁹⁹.

Ormanın içerisine hayvan sürülerinin sokulmaması konusu 1840 Lâyihası'nda yasaklanmış, Orman Lâyihası'nda belirli şartlara bağlanmıştı. 1870 Nizamnâmesi, 1862 hükümlerini tatbik etmiş ve köy muhtarlarını bu konuda görevlendirmiştir²⁰⁰. Buna göre her sene köy muhtarları, köylülerin miri ormanlara sokacakları hayvanları orman memurlarına bildireceklerdir. Muhtarların yapacakları bildirimler defter şeklinde olacak ve içerisinde hayvanların cinsi, adedi, hayvanların duracakları yerler, süreler, mevsimler ve tarihler belirtilecektir²⁰¹. Defterde belirtilecek olan hususlara göre hayvanların idare edilmesi için her köy sürüsüne mahsus bir çoban tayin edecektir²⁰².

1.3.2. Vakıf Ormanları

Orman mülkiyeti hususunda miri ormanlarından sonra en çok irdelenen nokta köy ve kasaba baltalıkları olmuş, vakıf ormanları hemen hemen bütün hukuki platformlarda göz ardı edilmiştir. Bu durum Orman Nizamnâmesi hazırlanırken kendini göstermiş ve vakıf ormanları üzerinde ciddi bir çalışılma yürütülmemiştir. Orman Nizamnâmesi'nin 19. maddesinde vakıf ormanlarının tanımı yapılırken, Arazi Kanunnâme-i Hümayunu'nun 4. maddesindeki²⁰³ tarif tercih edilmiştir²⁰⁴. Bu tanıma

¹⁹⁹ “Miri ormanlarından taht-ı mukavelede olarak kat' eşçara me'zun olanlardan ta'ahhüdat-ı vâki'lerinin icrasını ve kendileriyle amele haklarında hüküm olunması muhtemel olan ceza-yı nakdileri eda edeceklerini te'min için kefalet akçesi alınacak ve icab-ı maslahata göre kefil-i mu'teber ahzı dahi caiz olabilecektir.”, Orman Nizamnâmesi, 11. madde. İlgili hüküm 1862 Orman Lâyihası, 27. maddede yer almaktadır.

²⁰⁰ Bazı farklılıklar olmakla birlikte 1862 Orman Lâyihası'nın 33-38. maddeleri, 1870 Orman Nizamnâmesi'nin 14-18. maddelerine kaynaklık etmiştir.

²⁰¹ “Beher sene her karyenin muhtarı ol karye ahalisinin miri ormanında ra'y ettirmek isteyecekleri hayvanatın cins ve miktarını mübeyyin orman memurlarına bir defter verecektir.”, Orman Nizamnâmesi, 13. madde. “On üçüncü madde mücebince muhtarın tarafından verilecek defterleri orman memurları ba'de'l-mütâla'a hayvanat ormanda duracakları mevsim ve müddeti ve sureti-i ra'yı tahdid ve tayin edeceklerdir.”, Orman Nizamnâmesi, 14. madde.

²⁰² “Hayvanatın esnâ-yı ra'yda gösterilen hududu tecavüz etmemeleri için her karyenin ol karye tarafına mahsus bir çoban tayin olunacaktır.”, Orman Nizamnâmesi, 15. madde.

²⁰³ “Arazi-i mevkûfe iki kısımdır. Kısım-ı evvel: Sahihan arazi-i memlûkeden iken şer'-i şerife tevfikan vakf olunmuş olan arazidir ki bu makûle arazi-i mevkûfenin rakabesi ve bi'l-cümle hukuk-ı tasarrufiyesi cânib-i vakfa aid olarak bunlarda muamelât-ı kanuniye cereyân etmeyip ancak şart-ı vâkıf her ne ise ol vechile amel olunmak lâzım geldiği cihetle arazi-i mevkûfenin bu kısmından işbu kanunnâmede bahs olunmayacaktır.

Kısım-ı sâni: Arazi-i mîriyeden bi'l-ıfrâz selâtîn-i ızâm hazerâtının veyahud bizzat izn-i sultanî ile âharlarının vakfeylemiş olduğu arazidir ki bu misillü arazinin vakfiyeti yalnız arazi-i mîriyeden

göre vakıf ormanları *sahih vakıflar* ve *gayr-i sahih vakıflar* olarak ikiye ayrılmıştır²⁰⁵. *Sahih vakıflar*, “*arazi-i memlukeden*” olan bir arazinin vakfedilmesiyle oluşmuş vakıflardır. Bu arazilerin mülkiyeti (rakabesi) ve tasarruf hakları doğrudan vakfa aittir. Dolayısıyla bir arazinin sahih olabilmesi için öncelikle vakfedilen malın vakfedenin olması gerekir. Bu vakıflar kanunlardan muaftır ve vakıf idaresi doğrudan vakıf idaresine/sahibine aittir²⁰⁶.

Gayr-i sahih vakıflar ise miri araziden bir yerin padişah izniyle vakfedilmesiyle oluşur. Padişah doğrudan vakfeden olabildiği gibi padişahın izin verdiği birisi de vakfedebilirdi. Dolayısıyla bu vakıflara “*tahsisat kabilinde vakıflar*” denmektedir. Bu vakıf türünde tasarruf hakları ve/veya varidat hakları vakfedilebilirken arazinin mülkiyeti (rakabesi) doğrudan devlete kalırdı. Mülkiyet hakları devlete ait olduğu için bu vakıflar doğrudan kanun ve hükümlere tabi tutulurdu²⁰⁷.

1870 Orman Nizamnâmesi'nin 20. maddesi uyarınca vakıf ormanları da korumaya alınacak ve miri ormanlar için geçerli olacak hükümlere tabi tutulacaktı²⁰⁸. Fakat Arazi Kanunnâmesi'nin kendi tanımına göre *sahih vakıflar* üzerinde Arazi

bir kıt'a-i müfrezenin a'şâr ve rüsûmâtı misillü menâfi'-i mîriyesi taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den bir cihete tahsis demek olduğundan bu makûle arazi-i mevkûfe evkâf-ı sahihadan değildir. Memâlik-i Mahrûse'de kâin arazi-i mevkûfenin ekserisi bu kabildendir. Ve böyle tahsisât kabilinden olan arazi-i mevkûfenin arazi-i mîriye-i sırfa gibi rakabesi beytü'l-mâle aid olmasıyla bunlar hakkında bundan sonra zikir ve tafsil olunacak muamelât-ı kanuniye tamamıyla cârî olur. Fakat resm-i ferâğ ve intikal ve bedel-i mahlûlât arazi-i mîriye-i sırfa da cânib-i mîriye aid olduğu gibi bu makûle arazi-i mevkûfede dahi vakfi tarafına aid olur. Zîrde bast u beyân olunacak arazi-i emîriye ahkâmı bu makûle arazi-i mevkûfede dahi cârî olacağından işbu kanun-nâmede her ne zaman arazi-i mevkûfe tabiri irâd olunursa işde böyle tahsisât kabilinden olan arazi-i mevkûfe murad olunur. Fakat bu makûle arazi-i mevkûfenin bir nev'i dahi vardır ki rakabesi beytü'l-mâle aid olduğu gibi a'şâr ve rüsûmâtı cânib-i mîriye aid olduğu hâlde yalnız hukuk-ı tasarrufiyesi veyahud rakabesi beytü'l-mâle aid olarak a'şâr ve rüsûmâtıyla beraber hukuk-u tasarrufiyesi bir cihete tahsis kılınmıştır. Bu nev' arazi-i mevkûfede ferâğ ve intikal misillü ahkâm ve muamelât-ı kanuniye cârî olmayıp ancak taraf-ı vakıfdan gerek bizzat ve gerek alâ-tarîkı'l-î-câr ziraat ve tasarruf etdirilerek menâfi'-i hâsılası vakfın meşrutun lehine sarf olunur.”, Arazi Kanunname-i Hümayunu, 4. madde.

²⁰⁴ Orman Nizamnâmesi, 19. madde.

²⁰⁵ Detaylı bilgi için bkz. Koç, "1870 Orman Nizamnâmesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar", s. 231-257; Köprülü, “Türk Hukukunda Orman Mülkiyeti”, s. 700-754; Bülent Köprülü, “Cibal-i Mubaha ve Sahih Vakıflara Ait Ormanlarla Baltalıkların H. 1274 Tarihli Arazi Kanunnamesine Nazaran Hukuki Durumları”, s. 703-726; Köprülü, “Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev'iyetleri ve İcareteynli Vakıflar”, s. 215-257; Cin, “Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu”, s. 745-798; Seviğ, *Toprak Hukuku Dersleri*, s. 227-232.

²⁰⁶ Seviğ, *Toprak Hukuku Dersleri*, s. 227-228.

²⁰⁷ Seviğ, *Toprak Hukuku Dersleri* s. 228-232.

²⁰⁸ Orman Nizamnâmesi, 19. ve 20. maddeler.

Kanunnâmesi'nin hükümleri geçerli değildi. Köprülü bu muğlaklığı şu şekilde belirtmiştir; “*Orman Nizamnâmesi'nin 19.uncu maddesinin metni, bunların idarelerinin de miri ormanlar gibi inzibat ve idare altına alınacaklarını göstermektedir. Halbuki, 20.nci maddenin ihtiva ettiği hüküm, bunun aksini teyit eder bir mahiyet arz etmektedir.*”²⁰⁹.

Nizamnâme'deki bu belirsizlik, 2 Kasım 1876 tarihli *Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararnâme*'de de teyit edilmişti²¹⁰. Yeni getirilen kararname, Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin çalışmaları sayesinde Encümen-i Mahsus-u Vükelâ'nın onayını almış ve uygulamaya konulmuştu. Kararname ile vakıflar, *icâreteynli vakıflar* ve *mazbut vakıflar* olarak ikiye ayrıldı. *İcâreteynli vakıflar*, yukarıda tanımlanan *sahih vakıflar* statüsündelerdi. Bu vakıflara uygulanacak olan vergilendirme, şahıs ormanları için belirlenen ölçülere tabi tutulacaktı. Bu türdeki vakıflardan alınacak vergiler pul resmiyle sınırlandırılmıştı²¹¹.

Mazbut vakıflar ise Köprülü'nün tanımıyla “*idareleri devletçe zabt olunan*” vakıflardı. Bu vakıf ormanları, Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nde görevli vakıf muhasebecileri tarafından idare edilecekti. Dolayısıyla *mazbut vakıflardaki* vergilendirme usul ve esasları, doğrudan miri ormanlar için hazırlanmış hüküm ve talimatlara tabi tutulmuştu. Buna göre, *pul resminin* yanı sıra *orman hakkı* adıyla ikinci bir vergi alınacaktı. *Orman hakkı* hesaplanırken tespit edilen miktardan *öşr* vergisi çıkartılır, kalan miktarın onda biri orman idaresinin masraflarını karşılamak amacıyla Mal Sandığı'na aktarılırdı. Onda dokuzluk kısım ise vakıf muhasebecilerine ayrılırdı. Bu karmaşık hesabın daha iyi anlaşılabilmesi için kararnamede şu örnek verilmiştir; iskeleye 1 ila 5 saat mesafede bulunan bir ormandan çıkartılacak 100 kuruşluk ağaçtan alınacak toplam vergi miktarı 25

²⁰⁹ Köprülü, “11 Şevval H.1286 Tarihli Orman Nizamnâmesinin Getirdiği Yenilikler”, s.241.

²¹⁰ “...*Orman Nizamnâmesinin* 19.uncu ve 20.nci maddelerinde münderiç olduğuna ve evkaf-ı mezkûrenin mahallerinde tefrik-i envaında teşevvüs ve tereddüd hasıl olacağına binaen...”, kaynak için bkz. “*Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname*”, *Orman Nizamnâmesi'nin Mevad-ı Muhtelifesinde Muharrer Ahkam-ı Nizamiyeyi Tefsiren ve Muvahharan Biltanzim Ba-İrade-i Seniyye-i Cenab-ı Padişahi Mevki'i İcraya Vaz' Edilerek Düstura Dahi Derç Edilmiş Olan Kararname ve Beyannameyi Havidir*, Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, 1314, s. 30. Ayrıca Düstur'daki örneği için bkz. “*Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname*”, *Düstür*, Tertip 1, Cilt 4, s. 417-420.

²¹¹ *Orman Nizamnâmesi'nin Mevad-ı Muhtelifesinde Muharrer Ahkam-ı Nizamiyeyi Tefsiren ve Muvahharan Biltanzim Ba-İrade-i Seniyye-i Cenab-ı Padişahi Mevki'i İcraya Vaz' Edilerek Düstura Dahi Derç Edilmiş Olan Kararname ve Beyannameyi Havidir*, s. 30-32.

kuruştur. 25 kuruşun 10 kuruşu *kereste öşrü* olarak alınır. Kalan 15 kuruştan orman idaresinin masrafları için onda bir ölçüsünde 1.5 kuruş alınır ve 13.5 kuruş doğrudan Hazine-i Evkaf'a aktarılır²¹².

Sultan Abdülmecid'in *vakf-ı şerifesi* olan Istranca Vakıf Ormanları, Arazi Kanunnâme-i Hümayunu'na göre *gayri sahih vakıf* statüsündedir, 1876 tarihli kararnameye göre de *mazbut vakıflar* içerisinde. Bu yüzden miri ormanlar için hazırlanan hüküm ve kanunlara tabi tutularak Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından idare edilmiştir. İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere, vakıf haklarına riayet edilmediği zamanlarda, sıklıkla miri ormanlar için hazırlanan kanunlara göre muamele edilmek istenmesinin sebebi de tam da budur. Örneğin 1894 yılında vakfın Istranca ormanları içerisindeki ahaliyle başı dertteydi. Bu durum, vakıf ormanı içerisindeki Karamandıra ve Sinekli köylülerinin vakıf arazisi üzerinde hak iddia etmelerinden kaynaklanmaktaydı. Köylülerin arasındaki arazi davası, yerel yönetimlerin müdahalesiyle daha da alevlenmiş ve kontrol edilemez hale gelmişti. Bu çatışma ortamından en büyük zararı gören elbette ki vakıf idaresi olmuştu. Evkaf-ı Hümayun Nezareti, Istranca Vakıf Ormanları'nda gerçekleşen bu usulsüzlük ve kanunsuzluğu saygısızlık olarak nitelendirmiş, vakıf haklarının korunması için 1876 tarihli kararnameye atıfta bulunarak "*miri ormanlar gibi muamele edilmesi*" gerektiğini açık bir biçimde vurgulamıştı²¹³.

²¹² *Orman Nizamnâmesi'nin Mevad-ı Muhtelifesinde Muharrer Ahkam-ı Nizamiyeyi Tefsiren ve Muvahharan Biltanzim Ba-İrade-i Seniyye-i Cenab-ı Padişahi Mevki'i İcraya Vaz' Edilerek Düstura Dahi Derç Edilmiş Olan Kararname ve Beyannameyi Havidir*, s. 31-32.

²¹³ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 409.30661.2, 7 Mayıs 1310/19 Mayıs 1894.

1.3.3. Köy ve Kasaba Baltalıkları

1870 Nizamnâmesi'ni bu tarihten önceki hukuksal zeminden ayıran en büyük farklardan birisi de köy ve kasaba baltalıkları mevzusudur. Köy ve kasaba baltalıkları Nizamnâme'nin hazırlanması sürecinde gündemi en çok meşgul eden ve bazı problematiklerden ötürü ikilik yaratan bir konu olmuştur. Öncelikle bu mülkiyet türünün tanımı 21. maddede şu şekilde yapılmıştı; “*Kasabat ve kura baltalıkları kadimden bir karye veyahut bir kasabaya ihtitaben ve intifaen tahsis edilmiş olan koru ve ormanlardır.*”²¹⁴.

Bu baltalıklar köylülerin ısınma, yakacak, alet-edevat ve çeşitli inşaat ihtiyaçları için kullanabilecekleri kaynaklardı. Köylülerin baltalık ormanlarındaki tasarrufları *kadimden* gelen bir hak olmakla birlikte her köy ve kasabanın etrafında bu tarz ormanlar bulunmuyordu. Dolayısıyla köylülerine tahsis edilmiş bir baltalığı olmayan köylüler, miri ormanlarını kullanmaktan çekinmiyor ve gerek ihtiyaçları için gerek ticari maksatla ormanları tahrip ediyorlardı²¹⁵. Bu noktada Nizamnâme hazırlanırken ortaya iki farklı çözüm önerisi sunulmuştu. Birincisi; baltalığı olmayan köylülere miri ormanlardan baltalık tahsis etmek, ikincisi; köylülerin miri ormanlarından ücretsiz (meccanen) yararlanmalarına (intifa') izin vermektir²¹⁶. Bu iki seçenektan ilki daha uygun bulunsa da “*baltalık tefrikinin idarece halli müsait oldukça bi't-tedric ve ma'a't-tecrübe iktizasına teşebbüs olunmak üzere şimdilik şikk-ı sâninin tercihi*”ne yani “*ahali-i kuranın ihtiyacât-ı beytiyye ve zaruriyeleri için miri ormanlarından tayin olunacak suretle meccanen eşcar kat'ine me'zun edilmeleri kararlaştırılmıştır.*”²¹⁷.

Nizamnâme'nin baltalıklarla ilgili hükümlerine dönülecek olursa, bu baltalıklar ait oldukları köyün ortak kullanımına sunulmuştur²¹⁸. Arazi

²¹⁴ Orman Nizamnâmesi, 21. madde.

²¹⁵ “...her kasaba ve karyenin baltalığı olmadığından o mukavele yerlerde ahali miri ormanlarından eşcar kat' ve ahzine alışmış ve bunca senedir şu yolda def'i zaruret ve icra-i ticaret etmekte bulunmuş olmalarıyla...”, Orman Nizamnâmesi, s.2.

²¹⁶ “...miri ormanlarının külliyyen taht-ı muhafazaya alınmaları mukabilinde ya o mukavele baltalığı olmayan kura ahalisine baltalık ifraz ve irae veyahut miri ormanlarından tayin olunacak suretle meccanen ihtitab ve intifa' etmelerine müsaade etmek...”, Orman Nizamnâmesi, s.2.

²¹⁷ Köylülere tanınan bu hak zaruri ihtiyaçları ile sınırlı tutulmuş ve ticari maksatla yapılan kesimlerin vergilendirilmesi meselesi detaylarıyla tartışılmıştır.

²¹⁸ “Her kasaba ve karye ahalisinin heyet-i mecmuası kendi kasaba ve karyelerine mahsus olan baltalıktan müştereken ve münferiden istifade ederler şu kadar ki baltalıklardan ticaret için kat'

Kanunnâmesi'nin 91-92 ve 102. maddelerine atıfta bulunularak ortak kullanımın sınırları, köylülerin baltalık üzerindeki hakları ve başkalarına karşı haklarının korunması ile ilgili hususlar anlatılmıştır²¹⁹. Bununla birlikte köylüler baltalıklarını korumaya “*mecbur*” ve zabıta ile muhtarlarda bu görevi ifa etmek için “*memur*” kılınmışlardır²²⁰.

Nizamnâme'nin ikinci bölümü, 27-52. maddeler, mahkeme süreci ve cezalarla ilgili hazırlanmıştır. Orman Lâyihası'na nazaran daha kapsayıcı hükümler hazırlanmış ve yer yer Ceza Kanunnâme-i Hümayunu'na atıfta bulunmuşsa da konu tekrarı olmaması sebebiyle bu bölümlerin üzerinde durulmayacaktır. Fakat merkezin ormanlar konusunda değişen algısının Nizamnâme'deki etkisini vurgulamak amacıyla birkaç maddeye öncelik verilmiştir.

33. maddede miri ormanlardan ağaç kesiminin cezaları aktarılırken meşe ağacına ayrı bir değer verildiği görülmektedir. Buna göre ruhsatsız olarak kesilen ağaçların meşe olduğu tespit edilirse ceza iki katına çıkarılacaktı²²¹. Istranca Vakıf Ormanları'nda kesilen ağaçların neredeyse tamamının meşe ağacıydı. 19-20. maddelerde izah edildiği üzere vakıf ormanlarının da miri hükümlere tabi tutulması sebebiyle bu nokta, Istranca Vakıf Ormanları'nı yakından ilgilendirmektedir.

olunan keresteden muamelat-ı meriyyesine tevfikân kemâ-kân öşr alınacaktır.”, Orman Nizamnâmesi 25. madde.

²¹⁹ Orman Nizamnâmesi, 22-24. madde. Arazi Kanunnâme-i Hümayunu'nun ilgili maddeleri için bkz. *Arazi Kanunnâme-i Hümayunu*, 91. madde; “*Kadîmden bir karyeye veya bir kasabaya ihtitâben ve intifâ'an mahsus olup baltalık tabir olunan kuru ve ormanların eşcârını ancak ol karye ve ol kasaba ahalisi kat' edip başka karye ve kasaba ahalisinin kat' etmeğe salâhiyeti yoktur. Ve müte'addid karyelere kezâlik mine'l - kadîm ihtitâben ve intifâ'an mahsus olan kuru ve ormanların eşcârını dahi ol karye ahalisi kat' edip sair karyeler ahalisi kat' edemez ve bu makûle kuru ve ormanların resmi yoktur.*”

Arazi Kanunnâme-i Hümayunu, 92. madde; “*Ahali - i kurâya mahsus kuru ve ormanlardan bir mikdarı ifrâz birle kuru ittihâz olunmak veyahud ziraat için açmak üzere bir kimseye tefvîz ile bâ - tapu müstakillen veya müştereken tasarruf etdirilmez. Tasarruf eden olur ise cemî' - i zamanda ahalinin men' eylemeğe salâhiyeti vardır.*”

Arazi Kanunnâme-i Hümayunu, 102. madde; “*Koru ve orman ve tarîk - ı âmm ve panayır ve pazar ve harman yerleri ve mera ve kışlak ve yaylak misillü mine'l - kadîm ahaliye tahsis ve terk olunmuş olan arazi - i metrukeye müte'allik davalarda mürûr - ı zamana itibar olunmaz.*”

²²⁰ “*Her kasaba ve karye ahalisi kendi baltalıklarından gerek odun ve kömür almaya salih olan ağaçları ve gerek kerestelik eşçarı ahar kasaba ve karye ahalisine kestirmemeye ve kömür imal olunacak mahalleri tayin ile ormanı haraptan vikaye etmeye mecbur ve zabıta memurları ile muhtarlar bu muhafazayı icra etmekle memurdurlar. Muhafazanın suret-i icrası talimat-ı mahsusa ile tayin kılınacaktır.*”, Orman Nizamnâmesi, 26. madde.

²²¹ “*...bila-ruhsat kesilen eşçar meşe ağacı olur ise ceza-yı nakdîsi iki kat olarak istifa kılınır...*”, Orman Nizamnâmesi, 33. madde.

34. maddeye göre ağaç kabuklarını soyanlar veya çeşitli şekillerde ağaçları “sakatlayanlar”, ağaçları “kökünden” kesmiş gibi cezalandırılacaktır²²². Ağaçlara herhangi bir şekilde zarar verenler tazmin ettirilecek ve fiillerinde kullandıkları bıçak, balta keski vb. aletlere el konulacaktır²²³. Dolayısıyla bu maddelerin varlığı, her ne kadar yalnızca ağaçlar özelinde olsa bile, ekolojik varlığa karşı duyarlılığın geliştiğini göstermektedir.

1.3.4. Değerlendirme

1869 yılında hazırlanan Nizamnâme, 13 Ocak 1870 tarihinde yürürlüğe girdi. Nizamnâme'nin temel misyonu ormanları idare etmektir. Bu idarenin temel gayesi ormanları korumak ve hazineye gelir sağlamaktır;

“...miri ormanlarını idare-i mahsusa tahtına almanın iki aslı olup birisi bunların haraptan vikayeleriyle servet-i tabi'yye-i mülkiyyenin bekasına hizmet etmek ve diğeri hüsn-i muhafaza semeresiyle kesilip satılacak ağaçlardan ve ormanlara mahsus olan mahsulattan hazine-i devletçe nakden istifade olunmak...”²²⁴.

Keskin, Orman Nizamnâmesi'ni Fransız uzmanların bugüne yapmış oldukları çalışmaların zirvesi olarak niteler²²⁵. Nizamnâme'nin uygulamalarına bakılacak olursa, Dursun'un tabiriyle “yerel halkın yazılı olmayan kural ve uygulamalarına karşı merkezi otoritenin yazılı kuralları ve düzenlemeleri arasında bir çelişki olduğu” görülür²²⁶. Aslında bu çelişkiler, 1840 Lâyihası'ndan bu yana yavaşlatılmış olan süreç içerisinde kararlılıkla dile getirilemeyen uygulamaların, Orman Nizamnâmesi'nde tekrar ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu durum merkezin taşradaki çıkar gruplarına karşı kazandığı bir zafer anlamına gelmemektedir. Nitekim merkezi idare öngördüğü nihai adımları doğrudan 1870 Orman Nizamnâmesi'nde de at(a)mamıştır. Nizamnâme bazı hususları bir kez daha muallakta bırakarak, hedeflenen yenilikleri bir kez daha geniş bir periyoda yaymayı

²²² “Eşcarın kabuklarını soyanlar veyahut diğer suretle sakatlayanlar bunları kökünden kat' etmiş gibi mücazat olunur.” Orman Nizamnâmesi 34. madde.

²²³ Orman Nizamnâmesi, 36. madde.

²²⁴ Orman Nizamnâmesi, s. 5

²²⁵ Keskin, a.g.e., s. 134.

²²⁶ Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s.234.

tercih etmiştir. Buna karşılık olarak çeşitli maddeler üzerinde ciddi suiistimaller yaşanmış ve bu sorunların çözümü için adım adım kararnameler ve talimatlar çıkarılmıştır²²⁷. Nihai olarak Nizamnâme'ye sonradan yapılan değişikliklerle ortaya konulan birçok usul ve esas, merkezi idarenin ormanlar üzerinde görece daha sıkı bir kontrol mekanizması kurmasına olanak sağlamıştır.

1.4. Hukuki Süreç Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Tanzimat'ın ilanından sonra gerçekleştirilen hukuki düzenlemeleri yaratıldıkları ortamın dinamiklerinden bağımsız değerlendirmemek gerekir. Bu kanunlaştırma çalışmalarında, bazı konular için üstün körü tanımlamalar getirilmesinin ya da bu konulara hiçbir şekilde değinilmemesinin altında yatan birtakım sebepleri vardır. Özellikle orman mülkiyetinin yasal sınırlar içerisinde yeniden düzenlenmesi ve ormandan tasarruf etme/ormanı kullanma yöntemlerinin sınırlandırılması hususlarında, bilinçli bir şekilde muğlak tanımlar tercih edilmişti. Reformların geleneksel usullere karşı radikal değişimleri ön görmesi toplumun farklı

²²⁷ Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s.234-235; Keskin, *a.g.e.*, s.142-146. Tezin kapsamını genişletmemek ve bütünlüğü bozmamak maksadıyla *Nizamnâme*'ye ek olarak çıkartılan düzenlemeler ayrıca incelenmemiştir. Bu düzenlemeler arasında tespit edilenler için bkz. "Orman Nizamnâmesi'nin Beşinci Maddesi Hükmünce Ahali-i Kurâya Meccanen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Suret-i İtası Hakkında Lazım Gelen Talimat", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 3, s. 285; "Odun ve Kömürden İstifâ Olunacak Rüsümât Hakkında İki Fasil ve On Üç Bendi Hâvî Talimattır", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 3, s. 287; "Mîrî Ormanlarda Çam Ağaçlarından Sakız İhracına Dair Orman Memurlarına İ'tâ Olunan Talimattır", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 3, s. 297; "Ormanları Taht-ı İdare ve İnzibata Alınmayan Vilayâta Mahsûs Talimattır", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 3, s. 281; "Ormanların İddia-yı Tasarrufunda Bulunan Eşhâsın Hâmil Oldukları Senedâtı Muayene ve Tetkik Etmek Üzere Bazı Vilayât ve Elviyede Bu Defa Teşekkül Etmiş Olan Komisyonların Muamelat-ı Lâzimesi Hakkında Kaleme Alınan Talimattır", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 3, s. 300; "Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 4, s. 417-420; "Alelumum Ormanlardan Çıkarılan Kereste ve Hatab ve Kömürden Ahz ve İstifa Kılınacak Rüsumat ile Mukabilinde Sarf Edilecek Tezakirin İstimaline ve Tetkik Kontrollerine Dair Talimattır", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 3, s. 29; "Orman Nizamnâmesi'nin 7. Maddesinin Yerine Kaim Olmak Üzere Kaleme Alınan Madde-i Nizâmiye", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 6, s. 1544; "Mîrî Ormanlarından Eşcâr Furuhtuna Dair Talimat-ı Muvakkate", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 7, s. 4; "Mîrî Ormanları ile Madenler Üzerine Tarh Olunan Techizât-ı Askeriye Tertibinin Kemakân Ahzına Devam Olunması Hakkında Re'sen Tebliğ Olunan İrâde-i Seniyye", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 7, s. 911; "11 Şevvâl 1286 Tarihli Orman Nizamnâmesi'nin 23, 36 ve 52. Mevâdd-ı Muaddelesi", *Düstur*, Tertip 1, Cilt 8, s. 302; "11 Şevvâl 1286 Tarihli Orman Nizamnâmesi'nin 31. Maddesini Muaddil Kanun-i Muvakkat", *Düstur*, Tertip 2, Cilt 6, s. 70; "Ormanların Usul-i İdare-i Fenniyyeleri Hakkında Kanun", *Düstur*, Tertip 2, Cilt 9, s. 637. Hukuki düzenlemeler şu kaynaklardan derlenmiştir; *Orman Nizamnâmesi'nin Mevad-ı Muhtelifesinde Muharrer Ahkam-ı Nizamiyeyi Tefsiren ve Muvahharan Biltanzim Ba-İrade-i Seniyye-i Cenab-ı Padişahi Mevki'i İcraya Vaz' Edilerek Düstura Dahi Derç Edilmiş Olan Kararname ve Beyanneyi Havidir*, Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, 1314; Karakoç Serkiz, *Külliyat-ı Kavânin*, (haz. M. Âkif Aydın vd.), Ankara: TTK, 2006.

kesimlerinin tepkisini çekmişti. Osmanlı'da bu reform karşıtı hareketlerin 1840 ve 50'li yıllarda Tanzimat reformlarından önceki geleneksel mali yapıdan beslenen ve bu yapının yarattığı kısır döngü sayesinde servetlerini koruyan taşradaki çıkar gruplarının güçlerini “*marjinalleştiremeyeceği hızlı bir şekilde*” anlaşılmıştı. Nihai olarak daha radikal dönüşümleri idealleştiren reformist hükümet gözden düşmüş ve bu doğrultuda oluşturulmuş olan reformlar askıya alınmıştı²²⁸. Bu sebeple gerekli olan yeniliklerin uygulanmasında acele edilmemiş, zamansal ve mekânsal olarak uygun ortamın oluşması için çaba gösterilmişti.

1827 Orman Kanunu sonrasında reformlarında ve yeni mülkiyet düzeninde ısrarcı olan Fransa'nın maruz kaldığı anti-reformist hareketler dikkate alınırsa, Osmanlı'lar tarafından sürecin “yumuşatılması” daha anlaşılabilir bir durumdur. Öte yandan benzer bir süreç Prusya'nın Renenya Eyaleti'nde yaşanmıştır. Renenya Diet'i 1841 yılında yapılan bir düzenlemeyle “*doğada bulunan odun çalı çırpı toplamayı içerecek şekilde tanımlanan 'odun hırsızlığı'nı hapis, tazminat ve angaryayı da içerecek şekilde ceza ve angaryaya tabi kılmıştır*”²²⁹. Tabiatın ürünleri yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı orman hukukunda da korunmaya alınmıştır fakat Renenya Diet'inin ağır cezai yaptırımlar öngörmesi orman sahipleri ve “odun hırsızları” arasındaki eşitsizliği ve uçurumu artırmıştır. Teorik bağlamda ekolojik dengenin korunmasına hizmet ediyormuş gibi duran fakat pratikte orman sahiplerine kazanç kapısı olan bu cezalar, Marx'ın 1842 yılında *Rheinische Zeitung*'da yazılar yayınlamasına sebebiyet vermiştir²³⁰. Odun hırsızları'nın ödemeyeceği miktarlarda cezalara ve “keyfi” tazminatlara çarptırılması, Diet'in tüm bu olanlara göz yumması orman sahiplerinin “kazançlarının” yanı sıra hukuki statülerini de derinden etkilemiştir. Bu durum elbette orman sahibinin bu vasfının yanında “*yasama organı rolüne bürünmesi*” ile açıklanabilir. Kaya tam bu noktada “*orman sahiplerinin odun hırsızlığı öncesinde değil, odun hırsızlığı sonrasında 'devlet'leştirilmesi*”nden bahseder²³¹. Marx'ın yapmış olduğu bu tartışmalar, belki Osmanlı'da da var olan

²²⁸ Kaya, “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz Liman Şehirlerinde Kadastro Siyaseti: Genel Çıkarın İnşasında Ya Da Yıkımında Özel Çıkarların Rekabeti”, s. 17-39.

²²⁹ Alp Yücel Kaya, “Genç Marx ve “Odun Hırsızlığı Kanunu Tartışmaları”, *İktisatta Bir Hayalet: Karl Marx*, (der. Sevinç Orhan vd.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 13, 39.

²³⁰ Karl Marx, “Proceedings of the Sixth Rhine Province Assembly, Third Article, Debates on the Law on Thefts of Wood”, *Rheinische Zeitung*, No. 298, 1842.

²³¹ Kaya, “Genç Marx ve “Odun Hırsızlığı Kanunu Tartışmaları”, s. 13-43.

fakat henüz örneğine göremediğimiz, orman reformlarının yarattığı eşitsizliğe karşı verilmiş örnek bir tepkidir. Çünkü 1840 Lâyihası'na en büyük tepkinin muhassıllık rejiminin unsurlarından geldiği bilinmektedir. Eğer orman reformları gerçekleştirilirse muhassılların gelirlerinde ve otoritelerinde büyük kayıplar yaşayacakları bir gerçektir. Dolayısıyla Osmanlı coğrafyasında da Renenya örneğine benzer bir durum yaşanmış olması muhtemeldir. Fakat anti-reformist hareketlerin bu denli gün yüzüne çıkmadığı bir ortamda bu konu hakkında kesin hükümlere varmak mümkün değildir.

Nihai olarak 1840 Lâyihası'ndan elde edilen tecrübeler ışığında orman mülkiyeti gibi son derece hassas bir konu Arazi Kanunnâme-i Hümayunu'nun çerçevesine bırakılmıştır. Orman Lâyihası'nda hedeflenen orman reformları düzenlenirken, tepki çekmemek adına öncelikle devletin varlığı olan, miri ormanlar özelinde deneysel uygulamalar tercih edilmiştir. Fakat Orman Lâyihası'nın meclis onayına sunulmasıyla, Tersane-i Amire ve Tophane-i Amire'den gelen tepkiler üzerine, toplumsal gruplardan önce bizzat devlet aygıtının reformlara hazır olmadığı görülmüştür.

Orman Nizamnâmesi'ni hazırlayan kanun koyucular, bu tarihsel perspektifi iyi bir şekilde analiz etmiş olacaklar ki, tartışma yaratabilecek ya da tepki çekebilecek hususlarda bilinçli bir şekilde “gri alanlar” yaratarak, keskin hükümler vermekten kaçındılar. Nizamnâme'de yeni tanımlar yapmak yerine bu tarihten önce çıkartılmış olan kanun ve düzenlemelere atıf yapılmış olması ya da konunun daha sonra çıkartılacak bir kararnameye bırakılması gibi uygulamaların bu sebeple tercih edildiği düşünülmelidir. Bu karakteristik özelliğinden ötürü Nizamnâme, kendisinden sonra çıkartılacak olan kararname ve talimatnamelere “açık kapı” bırakmıştı.

BÖLÜM II

ISTRANCA VAKIF ORMANLARI

1. Istranca'nın Konumu, İdari ve Coğrafi Sınırları ile Jeolojik Özellikleri

1.1. Istranca'nın Jeolojik Karakteri

Istranca, coğrafi konumu itibariyle bugün ki Türkiye'nin Marmara bölgesinde yer almaktadır. Istranca ismi bölgenin jeolojik karakterini belirleyen Istranca'dan, yeni adıyla Yıldız Dağları'ndan, gelmektedir. *Anadolu İlm-i Arz Haritası*'na göre Istranca bölgesi III. jeolojik zamanda oluşmuştur. Aşağıda görüleceği üzere yeşil renkli alanları işaret eden güney Karadeniz kıyıları eosen devrinde ortaya çıkmışken, iç bölgelerde kalan ve daha sınırlı bir alanı ifade eden sarı renkli alan paleosen devrinde şekillenmiştir.

Harita 1: Anadolu İlm-i Arz Haritası. Bölgenin yakından görülebilmesi için harita yakınlaştırılmıştır. Yeşil renkli alan eosen ve sarı renkli paleosen devrini işaret etmektedir. Orijinal ölçek: 1: 1.500.000. Damat Kenan vd., *Anadolu İlm-i Arz Haritası*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1336. Hrt. 11170 kod numaralı harita İ.B.B. Atatürk Kitaplığı'ndan alınmıştır.

Bu dağlar, aşağıdaki harita görüleceği üzere, Alp-Himalaya Dağları'nın bir uzantısı olmasına rağmen III. jeolojik zamandan beri geçirmiş oldukları aşınmalardan ötürü bu sistemden bağımsız bir görünüm arz etmektedir. Istranca Dağları'nın topografik profili yakından irdelendiğinde, Trakya'nın Karadeniz kıyısı boyunca kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanmakta olduğu görülmektedir.

Harita 2 : Rumeli-i Şahane Haritası. Harita İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nden alınmıştır; katalog no: 92319---0001.

Rumeli-i Şahane haritasında görüldüğü üzere Istranca Dağları'nın jeolojik karakteri, bölgenin idari yapılanmasında da büyük rol oynamıştır. Buna göre I numaralı alan İstanbul, II numaralı yeşil alan Edirne, IX numaralı alan Rumeli-i Şarki ve X numaralı turuncu alan Bulgaristan'ı göstermektedir.

Harita 3: Rumeli-i Şahane Haritası. Bölgenin yakından görülebilmesi için harita yakınlaştırılmıştır. Hrt. 25 kodlu harita İ.B.B. Atatürk Kitaplığı'ndan alınmıştır.

Teze konu olan bölge bugün ki Türkiye sınırları dahilinde bulunmaktaysa da Istranca Dağları aslen Bulgaristan'ın güney kesiminden başlamaktadır. Türk-Bulgar sınırını doğrudan ihlal eden silsilenin Türkiye sınırları içerisinde kalan kısmı, sınırdan Terkos Gölü güneyine kadar, yaklaşık 154 kilometreye tekabül etmektedir. Bu silsile her ne kadar Istranca Dağları olarak isimlendirilmişse de Türkiye sınırları kalan saha gerçek bir dağ görünümü teşkil etmemektedir. Masif statüsündeki arazi jeolojik evreler boyunca geçirmiş olduğu aşınmalardan dolayı alçalmış, Trakya'nın en yüksek noktasını oluşturan Mahya Tepesi dahi ancak 1031 metre irtifama ulaşabilmiştir. Bu sebeplerden ötürü arazi plato ve yer yer tepeliklerden ibarettir²³².

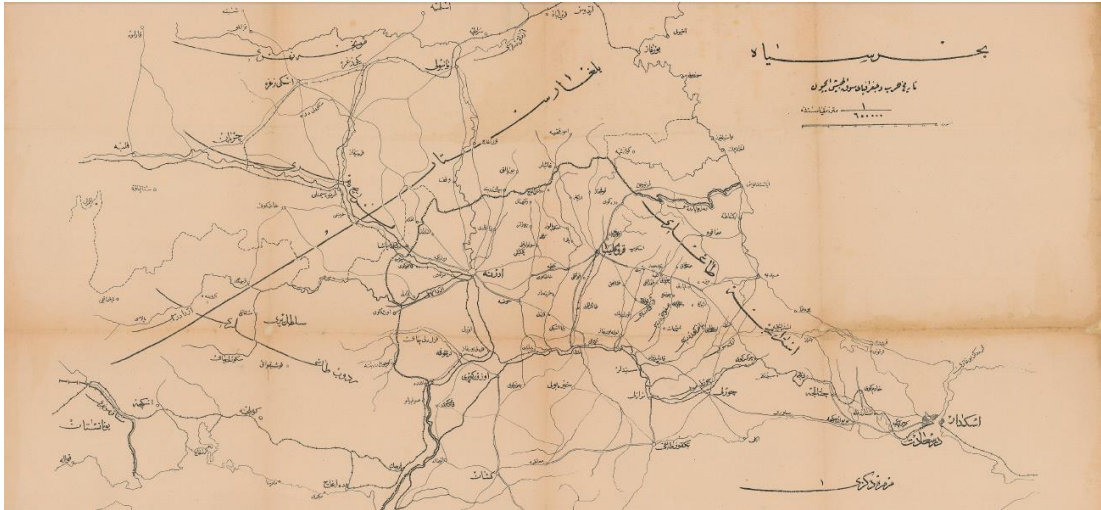
²³² Ajun Kunter, "Istranca (Yıldız) Dağlarının Temel, Yapısal ve Jeomorfolojik Özellikleri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6-7, 1976, s. 1-28; A. Rıza Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*, Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi, 1948, s. 68.

Harita 4: Carte partielle de la Turquie d'Europe. Bölgenin yakından görülebilmesi için harita yakınlaştırılmıştır. Ölçek: 1: 1.000.000. Kolektif, *Sultan II. Abdülhamit Devri Harita ve Planlarında İstanbul*, İstanbul: Kültür A.Ş., 2013. s. 29-30.

Istranca coğrafyası günümüz araştırmacıları tarafından bu şekilde tanımlanırken, 20. yüzyılın başında da Istranca Dağları büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılmıştı;

“Vilayet-i mezkure dahilinde bulunan dağlar (Balkan) silsilesinden ayrılan dağlar olup başlıca iki şubesi bulunur. Birisi cihet-i şarkında ve Karadeniz sahiline muvazi olarak (Istranca) Büyük Balkanı namıyla müteselsil olup (Tırnova), (Vize) ve (Saray) şubelerini şimal ve Çatalca Sancağı'na doğru Istranca Küçük Balkanı namıyla müntehi olarak Karadeniz'e dökülen sular ile Adalar Denizi'ne dökülen suları birbirinden ayırır...”²³³

²³³ el-Hac Mehmed Nasrullah b. el-Hac Nasır Dağıstanî, *Atlas-ı Coğrafya-yı Osmani*, İstanbul, 1310, s. 14-15. İlgili sayfalara Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden de ulaşılabilmektedir; BOA, HRT.h. (Harita) 273, 12 Ağustos 1339/12 Ağustos 1923.

Harita 5: Tarih-i Harp ve Coğrafyâ-yı Şevkü'l-Ceyşi İçin İstanbul ve Civarı ile Batı Trakya Bölgesi Haritasıdır. Bölgenin yakından görülebilmesi için harita yakınlaştırılmıştır. Hrt. 11225 kodlu harita İ.B.B. Atatürk Kitaplığı'ndan alınmıştır.

1.2. Istranca'nın İdari Sınırları

Istranca bölgesi, İstanbul ve Edirne vilayetlerinin idari sınırları içerisinde kalmaktadır. Bölgedeki ormanlık alan her ne kadar iki vilayetin sınırlarını birden işgal ediyor olsa da Istranca Vakıf Ormanları'nın idari yönetimini İstanbul Vilayeti üslenmiştir. Bunun birkaç temel sebebi olduğu düşünülebilir; öncelikle dağların vilayetler üzerinde kapladığı alanın çoğunluğu Edirne Vilayeti'nde olsa da Istranca Vakıf Ormanları'nın idari sınırları İstanbul Vilayeti'nde kalmaktadır.

Harita 6: İstanbul Vilayeti Haritası. Harita'ya göre İstanbul Vilayeti 3 ayrı sancak şeklinde teşekkül etmiştir; Şehremaneti (ortadaki sarı alan), İzmit Sancağı (sağdaki yeşil alan) ve Çatalca Sancağı (soldaki yeşil alan). el-Hac Mehmed Nasrullah b. el-Hac Nasır Dağıstanî, *Atlas-ı Coğrafya-yı Osmani*, İstanbul, 1310, s. 10.

Harita üzerinde görüldüğü üzere Istranca Vakıf Orman Memurluğu'nun bağlı olduğu en küçük idari birim Çatalca Sancağı'dır. Fakat zaman içerisinde Istranca Vakıf Orman Memurluğu'na merkez idareden gönderilen yazılarda Çatalca Kazası'na, Silivri Kaza'sına, Kaza-yı Erbaa Mutasarrıflığı'na vb. ibarelerin görülüyor olması İstanbul Vilayeti'nde idari bölgelerin sıklıkla değişmesinden kaynaklanmaktadır. Istranca Vakıf Orman Memurluğu'nun idari olarak hangi alt

Harita 7: Çatalca Vilayeti Haritası. Güneydoğu yönünde Büyük Çekmece Kazası, güneybatı yönünde Silivri Kazası yer almakta olup kuzeyde kalan bölge Çatalca Kazası'nın idari sınırları göstermektedir. <http://www.beylikduzuketbellegi.com/Icerik/Goruntule/459>, (erişim tarihi, 14.06.2021).

Buna göre Çatalca; 1865 ve 1868 yıllarında kaza statüsünde iken 1870 yılında kaymakamlık statüsüne geçirilmiş ve Silivri Kaymakamlığı ile birlikte Çekmece Livası oluşturulmuştu. Çekmece Livası'na öncelikle 1873 yılında Kaza-yı Erbaa mutasarrıflığı, 1874 yılında Çekmece-i Kebir ve Çekmece-i Sağır kaymakamlıkları eklenmiş ve bu sırada Çatalca Kaymakamlığı Silivri Kaymakamlığı'nın bünyesine girmişti. 1875 yılında bu idari birim Kaza-yı Erbaa Mutasarrıflığı'na dönüştürülmüş ve 1878 yılında Çatalca, nahiye statüsü kazanmıştır. 1879 yılında Sancak statüsüne yükselen Çatalca, 1885 yılında livaya dönüştürülmüş ve son olarak 1890 yılında müstakil sancak statüsüne çevrilerek imparatorluğun sonuna değin bu idari birim varlığını sürdürmüştür²³⁴.

²³⁴ Mehmet Güneş, "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Vilayet İdaresinin Teşekkülü", *SÜTAD*, 2015, Sayı 37, s. 181-199.

Harita 8: Çatalca, İstanbul ve Şile Haritası. Çatalca Kazası koyu mavi renk ile boyalı alandır. Ölçek 1:33000, HRT.h. (Harita) 869, 12 Ağustos 1339/12 Ağustos 1923.

Bunun yanı sıra Edirne Vilayeti'nin 1829-1920 yılları arasında tam 4 defa düşman istilasına uğramış olması, bir sonraki durak olan başkent için ciddi bir güvenlik zafiyeti oluşturmaktaydı²³⁵. Aşağıdaki haritada olası bir tehdide karşı Edirne vilayetinde konuşlandırılmış Nizamiye, Redif ve Müstahfız ordularının konumları görülmektedir.

Harita 9: Rumeli'deki Nizamiye, Redif ve Müstahfız Ordularını Gösterir Harita. Bölgenin yakından görülebilmesi için harita yakınlaştırılmıştır. Harita, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nden alınmıştır; katalog no: 92284---0003.

Fahreddin Türkkân Paşa koleksiyonundaki haritalar Rumeli, Trakya ve İstanbul'un savunma planlarını göstermesi açısından son derece değerli haritalardır. Aşağıda 1916 yılında Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Harita Dâiresi'nde hazırlattırılan haritada üzerinde mavi işaretlerle İstanbul'un batı yönündeki ilk savunma hattı gösterilmiştir. Bu hat; güneyden kuzeye Silivri, Sinekli, Istranca merkezleri olarak belirlenmiştir.

²³⁵ Bekir Sıtkı Baykal, "Edirne'nin Uğramış Olduğu İstilalar", *Edirne*, Ankara: TTK, 1993, s. 179-195.

Harita 10: Erkan-ı Harbiye-i Umumiye İçin İstanbul Haritası. Bölgenin yakından görülebilmesi için harita yakınlştırılmıştır. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Harita Dâiresi Matbaası, 1332/1916. Hrt. 11051 kodlu harita İ.B.B. Atatürk Kitaplığı'ndan alınmıştır. Rumeli Kısmı için ölçek: 1:210.000.

1923 yılında bu hat üzerinde daha sonraları ciddi çalışmalar yapılmış ve bölgenin jeolojik karakteri hesaba katılarak Terkos Gölü'nden Küçük Çekmece Gölü'ne kadar bir demiryolu hattı tasarlanmıştır. Bu demiryolu sayesinde istihkam mevzilerinin lojistik altyapısı sunulmaya çalışılmıştır.

Harita 11: İstanbul-Terkos ile Büyükçekmece Arasında Yapılması Düşünülen Demiryolunu Gösterir Harita. Üst köşede 1 km'lik kısım için gerekli malzeme, fiyatlarıyla birlikte gösterilmiştir. Ölçek 1:100000, <http://www.beylikduzuketbellegi.com/Icerik/Goruntule/741>, (erişim tarihi, 14.06.2021).

Harita üzerinde kırmızı boyazlı çizgiler yapılması planlanan demiryolu hattını işaret etmektedir. Siyah-beyaz kesik boyalı çizgiler yapımı tamamlanmış olan Rumeli Demiryolu'dur. Ayrıca Suriçi'nden Eminçayırı bölgesine yani Terkos Gölü'ne doğrudan ilerleyen siyah boyalı hat için "inşasının elzem olmayıp fakat savaş zamanında çok fayda sağlayacağı" açıklaması konulmuş ve alternatif sunulmuştur.

Istranca Dağları'nın Balkan silsilesi boyunca uzuyor olması, yalnızca düşman orduları için değil aynı zamanda eşkıya çeteleri için gizli ve güvenli bir koridor oluşturmuştu. Haklarında arama emri çıkartılan eşkıyalar senelerce İstanbul, Sofya, Drama, Selanik ve Edirne mevkileri arasında yakalanmadan hareket

edebilmişlerdi.²³⁶ Orman köylerinin birbirlerinden çok uzak mesafelerde kurulu olması, karakol güvenliğinin yetersiz kalmasına sebep olmuş ve bölgede asayiş daima seyyar müfrezeler aracılığıyla tesis edilmeye çalışılmıştı²³⁷. Istranca coğrafyası bu gibi sebeplerden ötürü birçok kez “önemli bir mevki” olarak nitelendirilmişti²³⁸. Dolayısıyla Başkenti korumanın yolu kuzeyden güneye Çatalca ve Silivri kazalarında ciddi bir askeri tahkikat yapmakla mümkün olabilirdi. *Atlas-ı Coğrafya-yı Osmani* adlı eserde Çatalca’da kuzeyden güneye bütün hat boyunca kurulan savunma mevkieinden bahsedilmektedir;

“Çatalca Müstakil Mutasarrıflığı

Çatalca Sancağı İstanbul vilayetinin garb kısmını teşkil ederek kürsî livası 22 bin nüfusu muhtevi ve demiryolu üzerinde kain Çatalca mevki'-i mühimmidir. Nefs-i Çatalca kazası...(Terkos) nahiyesi(ni) muzaftır. İşbu kaza dahilinde muharebe-i ahire zamanında (Büyükçekmece) ve (Terkos) gölleri arasında Marmara Denizi'nden Bahr-i Siyah'a kadar topraktan inşa olunmuş (Çatalca İstihkâmatı) namıyla siperler vardır.”²³⁹.

“Çatalca İstihkâmatı”, Istranca Ormanları’nın içerisinde bulunan ve Terkos Gölü’nden daha batıda bulunan mevzilerdir. Aşağıdaki haritada bu mevzilerin sur ya da set benzeri yapılar olduğu görülmektedir. Fakat bu yapının duvarları için “harabe” denmiş olması sebebiyle buradan ne ölçüde istifade edildiği bilinmemektedir. Ayrıca 1923 yılında Terkos Gölü’nün güney bölgesi için tasarlanan savunma hattı, “Çatalca İstihkâmatı”nın güncel ya da kullanışlı bir mevzi olmadığını düşündürmektedir.

²³⁶ Muhtelif tarihlerde çıkan emirler için bkz. BOA, A.MTZ. (04) (*Sadaret Bulgaristan*) 26.129.3.1, 20 Kanunuevvel 1310/1 Ocak 1895, Selanik Vilayeti için BOA, A.MTZ. (04) (*Sadaret Bulgaristan*) 26.129.2.1, 26 Kanunuevvel 1310/7 Ocak 1895, Bulgaristan Komiserliği için, BOA, A.MTZ. (04) (*Sadaret Bulgaristan*) 26.129.1.1, 20 Kanunuevvel 1310/1 Ocak 1895.

²³⁷ BOA, A.MTZ. (04) (*Sadaret Bulgaristan*) 26.129.2.1, 26 Kanunuevvel 1310/7 Ocak 1895. Orman köylerinin altyapı hizmetleri ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. İbrahim Yurt, Gül Ergil, Hüseyin Tekin Sevil, *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Rapor III, Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1971, s. 25-29.

²³⁸ Örneğin BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 2393.46, 9 Ağustos 1316/22 Ağustos 1900. Daha detaylı bilgi için bkz; Bölüm III.

²³⁹ el-Hac Mehmed Nasrullah b. el-Hac Nasır Dağistanî, *Atlas-ı Coğrafya-yı Osmani*, İstanbul, 1310, s. 11. İlgili sayfalara Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden de ulaşılabilmektedir; BOA, HRT.h. (*Harita*) 273, 12 Ağustos 1339/12 Ağustos 1923.

Harita 12: Trakya Bölgesinde Çeşitli Savunma Hatları ve İstihkamları Gösterir Harita. Sağ üst köşedeki alan Terkos Gölü'nü, aşağıdaki alan Çatalca merkezini, ortadaki alan “Çatalca İstihkâmâtı”ndan kaldığını düşünülen harabeleri göstermektedir. Istranca bölgesinin daha rahat görülebilmesi için harita yakınlaştırılmıştır. Harita İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nden alınmıştır; katalog no: 92281---0003.

“Çatalca İstihkâmâtı” her ne kadar güncelliğini yitirmişse de bu bölge jeopolitik konumunu yitirmemişti. Bölge İstanbul'dan batı istikametine gidecek ya da batıdan ricat edecek orduların “*sevk'ül ceys cephesi*”nin odağında bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra “*payitahtın savunması*” hususunda Edirne'de durdurulamayan orduların geçeceği son mevzi “Çatalca İstihkâmâtı”ydı. Bölgenin tepelik ve dağlık

topografyası kalabalık istilacı orduların geçişini engellemekteydi ve bu avantajın iyi değerlendirilmesi gerektiği askeri öğrencilere anlatılan bir husustu²⁴⁰.

1.3. Haritalara Göre Istranca Ormanları

Istranca Dağları'nın bugün ki Türkiye içerisinde kalan kesimi, özellikle Karadeniz'e kıyı olan kuzey bölgesi, zengin orman ekosistemine ev sahipliği yapmaktadır. Bu ekosistem vilayetlere özel yapılan haritalarda, Trakya bölgesinin gösterildiği haritalarda, Rumeli bölgesinin gösterildiği haritalarda vb. birçok haritalama çalışmasında rahatlıkla görülebilir bir alandır. Bölgedeki orman varlığının geniş ölçekli haritalarda görülebilmesi hem ekosistemin bölge karakterini şekillendirmesindeki rolünü göstermekte hem de görsel materyaller üzerinden araziyi inceleme imkânı sunmaktadır. Bu tarzdaki geniş ölçekli harita ve kartografya çalışmalarının yanı sıra doğrudan Istranca Vakıf Ormanları'nın varidatını kontrol ve muhafaza amacıyla buraya özgü bir harita yaptırılması için bütçe hazırlandığını da bilinmektedir. Evkaf-ı Hümayun Nezareti bu görev için Erkan-ı Harbiye mühendislerini seçmişti ve çalışmaya 100 liralık bir meblağ ayrılmıştı²⁴¹.

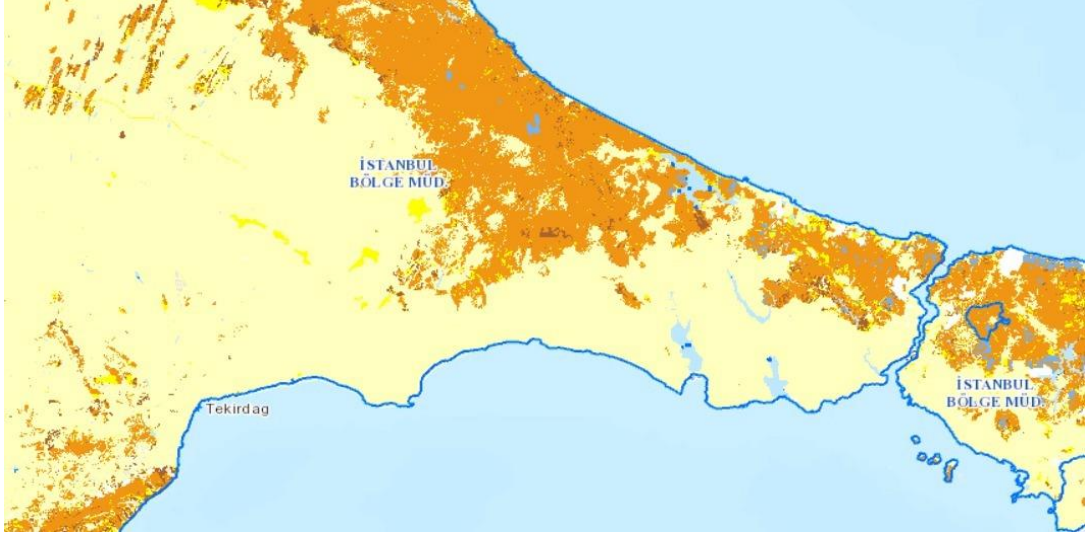
Harita'nın basım tarihi belli olmasa da orijinal haritanın bütününde Dimetoka kazası Edirne Vilayeti sınırlarında gösterilmiştir. Bu detay sayesinde haritanın 1913 yılından önce yapılmış olduğu düşünülmektedir. Haritada ilk göze çarpan detay Çatalca Yarımadası'nın en doğusunda bulunan Rumeli Kavağı mevkiinden batıya doğru düz bir çizgide uzanan ormanlık alandır. Rumeli Kavağı ile Terkos Gölü arasında kalan bölge Belgrad Ormanları'nı oluştururken Terkos Gölü'nün güney ve batı istikameti Istranca Vakıf Ormanları'nın sınırlarını teşkil etmektedir. Istranca Ormanları'nın ve dolayısıyla Istranca Vakıf Ormanları'nın Terkos Gölü'nün güney kesiminde son bulmasının sebebi bölgenin topografyasıdır. Bulgaristan sınırından itibaren alçalarak doğuya doğru uzanan dağların yüksekliği Terkos ve Çatalca tepeliklerinde son bulur ve buradan itibaren Boğaz'a kadar dağınık tepelikler halinde devam eder²⁴². Ayrıca yerleşim birimlerinin gösterildiği haritada orman köyleri de rahatlıkla görülebilmektir. Bölgenin günümüzdeki görünümü de

²⁴⁰ Ahmed Cemal, *Memalik-i Osmaniyyeye Mahsus Coğrafya-yı Askeri*, İstanbul: Mekteb-i Fünun-u Harbiye Matbaası, 1310, s. 64-71.

²⁴¹ BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.4, 5 Şubat 1301/17 Şubat 1886.

²⁴² Dursunkaya, *a.g.e.*, s. 68.

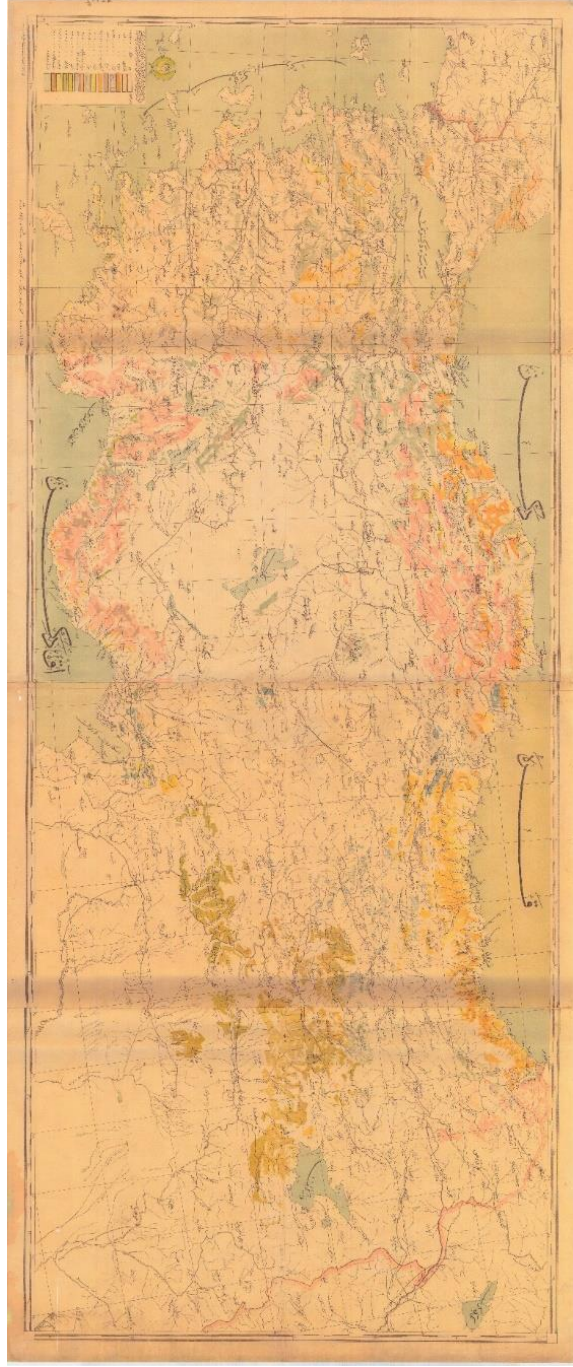
ormanlık alanların haritalarla örtüşüğünü göstermekte ve büyük oranda doğrulamaktadır.

Harita 13: Istanca Bölgesinde Orman Varlığını Gösterir Harita. Harita, Orman Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinden alınmıştır, <https://www.ogm.gov.tr/Sayfalar/OrmanHaritasi.aspx>, (erişim tarihi, 03.04.2020).

Türkiye'nin ilk detaylı orman haritası olan 1926 tarihli Türkiye Orman Varlığı Haritası'nda ise Istanca üzerinde 2 farklı ağaç türü gösterilmişti. Haritanın lejantından anlaşıldığı üzere yeşil renkli bölge meşelik alanı ve turuncu renkli bölge de ladin ağaçlarının varlığını göstermektedir.

Harita 14: Türkiye Orman Varlığı Haritası. 1926 tarihli harita, Orman Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinden alınmıştır, <https://web.ogm.gov.tr/Sayfalar/Kurulusumuz/OsmanliHaritasi.aspx>, (erişim tarihi, 16.03.2020)

Istranca Ormanları hukuki ve idari sınırlarından bağımsız bir şekilde ele alınırsa bölgedeki orman ekosisteminin son derece renkli bir tablo sergilediği görülmektedir. 1948 yılı verilerine göre Istranca Ormanları'nın kuzeydoğu kesimindeki Kırklareli bölgesinde yetişen/yetiştirilen ağaç türleri Meşe, Kayın, Gürgen, Karaağaç, Kızılağaç, Ihlamur ve Kavaktır. Bunun yanında Ceviz, Elma,

Armut, Kızılcık ve Kiraz gibi meyve ağaçları da bölgede yetiştirilebilmekteydi fakat bölge halkı ormanlardan kömür ve odun üretimi için istifade etmekteydi²⁴³.

Coğrafi olarak Istranca Ormanları genelinden Istranca Vakıf Ormanları özeline inildiğinde bu mülki sınırlar içerisinde kesimine ruhsat verilen ağaç türlerinin dağılımı farklılık göstermektedir. Istranca Vakıf Orman Memurluğu tarafından tutulan kayıtlara göre izin verilen kesimlerin neredeyse tamamı meşe ağaçları içindi. Bunun yanında eser miktarda ıhlamur ağacının kesimine izin verildiği de kayıtlara yansımıştır²⁴⁴.

Kuzeybatı kesimlerinde görülen ekolojik türliliğin güneydoğuya doğru azalmış olmasının en büyük sebebi Istranca Dağları'nın aşınmaya bağlı olarak kaybettiği irtifa ve iklim koşullarıdır. Bugün dağların kuzeybatı cihetinde meşe, gürgen ve kayın türleri görülürken alçalmanın başladığı ve yüksekliğin bittiği güneydoğu cihetinde çoğunlukla meşe²⁴⁵, yer yer doğu kayını ve adi gürgenden oluşan *baltalık* alan bulunmaktadır²⁴⁶.

²⁴³ Dursunkaya, *a.g.e.*, s. 74.

²⁴⁴ BOA, ML.VRD.d. (*Maliye Varidat Defterleri*) 3972.

²⁴⁵ Sapsız Meşe (*Quercus Petraea*), Macar Meşesi (*Q. Frainetto*), Istranca Meşesi (*Q. Hartwissiana*), Saçlı Meşe, (*Q. Cerris*), Saplı Meşe (*Q. Robur*) vb. meşe türleri bölge florasını oluşturan çeşitlilik içerisinde en büyük yüzdeyi taşımaktadırlar. Nurten Günal, “Çatalca Yöresinin Kuzeybatı Kesiminde Odun Üretimi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 34, 1999, s. 51-62.

²⁴⁶ *Kırklareli İli 2019 Yılı Çevre Durum Raporu*, Kırklareli: T.C. Kırklareli Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020, s. 107; Günal, *a.g.m.*, s. 51-62.

2. Istranca Vakıf Ormanları'nda Nüfus ve Demografi

2.1. Vakıf Ormanlarının Sakinleri: Orman Köyleri

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Istranca Vakıf Ormanları'nda son derece kozmopolit bir nüfusun yaşadığı görülmektedir. Vakfın yerel sakinleri yoğunlukla Bulgar, Rum ve Türklerden oluşmakta fakat bunun yanı sıra Ermeni köyleri de bulunmaktadır²⁴⁷. Fakat Avrupa'da yaşanan toprak kayıplarıyla birlikte ciddi bir muhacir kitlesinin muhacir kitlesinin vakıf sınırları içerisine gelip yerleştikleri görülmektedir. Istranca, konumu itibarıyla Balkanlar'dan Anadolu'ya uzanan göç rotasında bulunmaktaydı ve muhacirlerin yerleşmeyi tercih ettiği ormanlık alanlar açısından son derece zengin bir ekosistem sunuyordu. Bu özelliği sebebiyle vakfın doğal nüfus artışının yanı sıra vakıf sınırları içerisine birçok Rumeli muhacirinin yerleşmiş olması, zaten sınırlı olan vakıf kaynaklarının paylaşılması açısından, bazı problemleri de beraberinde getirmiştir.

Bugün maalesef vakıf sakinlerinin bütününe yansıtan bir nüfus verisi bulunmamaktadır. Vakıf içerisindeki hayat çok hızlı gelişim gösterdiği için yüzyılın ilk çeyreğindeki nüfus sayımları ve temettuat kayıtları doğrudan yüzyılın ikinci çeyreğini aydınlatamamaktadır. Bölge haritalarında orman köylerinin, köy altı yerleşimler, mera ve mezralarla karmaşık biçimde aktarılmış olması, bu kaynak grubunun da kullanılabilirliğini önemli ölçüde azaltmaktadır. Fakat vakfın gelir ve giderlerini kaydetmiş olduğu defterlerin derlenmesiyle bir takım kesin verilere ulaşılabilmektedir. Buna göre Istranca Vakıf Ormanları dahilinde olup vakıf ekonomisine doğrudan katkıda bulunup vergi ödeyen köyler; Istranca, Sinekli, Kabakça, Silivri, Türberedere, Bigados, Papaslı, Karamandıra, Gümüşpınar, Alaton, Kurtlar, Sayeler, Hallacı, Danamandıra ve Çayırdere yerleşimleriydi.

Hukuki ve idari kanallardan vakıf yönetimiyle mücadele etmiş olan Sinekli Köyü, arşivde takip edilebilir birçok iz bırakmıştır. Dolayısıyla vakıf kompleksi içerisindeki hayatın daha iyi anlaşılabilmesi için Sinekli Köyü'nün sosyal ve iktisadi yapısının incelenmesi, diğer orman köylerinin varlık ve üretim yapılarıyla ilgi fikir vermektedir.

²⁴⁷ Vakıf sakinlerinin hüviyetlerine dair bilgiler, ilerleyen bölümlerde gösterilecek olan vakıf defterleri sayesinde elde edilmiştir.

2.1.1. Bir Orman Köyü Olarak Sinekli Köyü'nün İktisadi Hayatı ve Gelişimi

Sinekli Köyü, 19. yüzyılın son çeyreğinde Çatalca Mutasarrıflığı'na bağlı bir orman köyüydü. Çatalca ile Çerkesköy arasında bulunan Sinekli köyü, Harita 1'de görüleceği üzere, lokasyonu itibariyle Istranca Vakıf Ormanları'nın güney sınırında yer almaktaydı. Bu başlık altında sunulan veriler, 29 Aralık 1845 tarihli temettuat defteri esas alınarak aktarılmıştır. Bu deftere göre Sinekli Köyü'nde 66 hanede yaşayan 106 şahsın temettuat kaydı bulunmaktadır²⁴⁸. Defterde kayıtlı isimlerden anlaşılacağı üzere, köy nüfusunun bir kısmını Bulgar ve diğer kısmını ise Rum asıllı gayr-i müslimler oluşturmaktaydı²⁴⁹.

Harita 15: Marmara Bölgesi'nin Trakya Kesimindeki Yol Şebekesini Gösterir Harita. Sinekli Köyü, sarı alan içerisinde gösterilmiştir. BOA. HRT.h. (Harita) 274. Almanca asıllı haritadan alınmıştır. Elle yapma. Ölçek 1:1500000

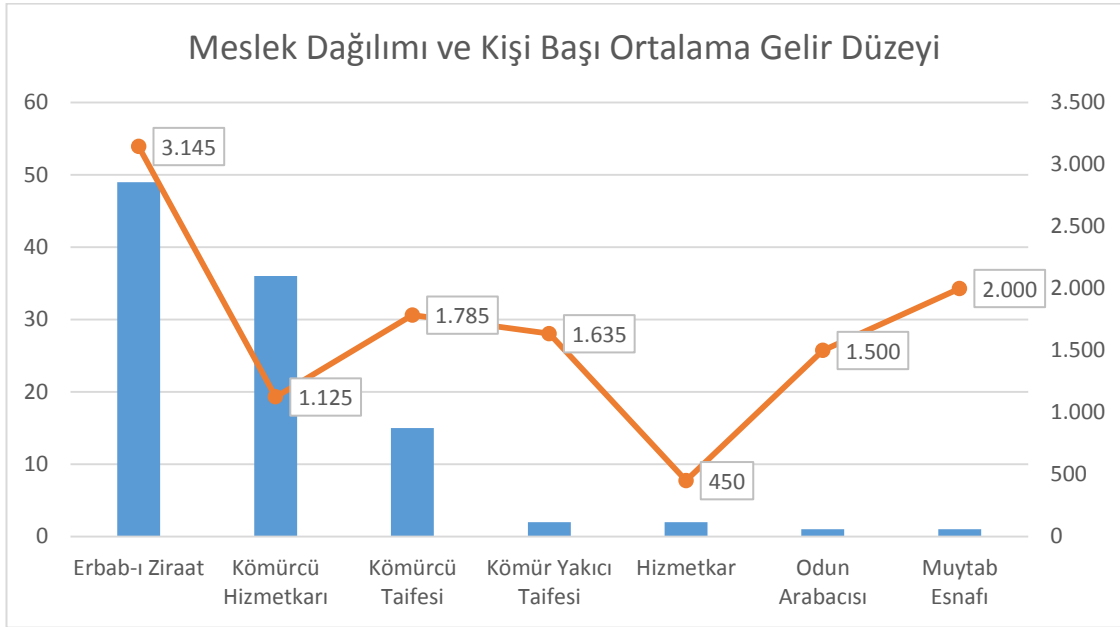
Orman kompleksinin içerisindeki birçok köy gibi Sinekli Köyü ahalisi de Istranca Ormanları'ndan farklı şekillerde tasarruf etmişlerdi²⁵⁰. Köylülerin başlıca ekonomik faaliyetleri kömürcülük, kerestecilik, hayvancılık ve zirai tarımdı. Sinekli Köyü'nün bu ekonomik profili, muhtemelen yüzyılın sonuna kadar ciddi bir değişim geçirmedi.

²⁴⁸ Defterin orijinalinde 107 nüfusun kayıtlı olduğu görülmektedir fakat bu durum 58. hanede kayıtlı olan ve ailenin reisi olduğu anlaşılan Londari oğlu Esani'nin 88. nüfus olarak kaydedilmesi gerekirken 89. nüfus olarak kaydedilmesinden kaynaklanan bir hatadır. BOA, ML.VRD.TMT.d.. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

²⁴⁹ BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

²⁵⁰ Bölgenin günümüzdeki iktisadi hayatını konu makale için bkz. Günal, a.g.m., s. 51-62.

Aşağıdaki grafikte temettuat defterine kayıtlanmış kişilerin gelir düzeylerine ait veriler derlenip sunulmuştur. Temettuat defterlerinde tercih edilen kayıt biçiminden ötürü burada aktarılan şahısların köydeki gerçek nüfusun tamamını oluşturmadıkları, yalnızca deftere kaydedilen 66 hanede oturan ve bir kısmı akraba olan 106 şahsın derlenmesiyle oluşturulduğu unutulmamalıdır. Hane bazında yapılan kayıtlar incelendiğinde, 20 hanede birden fazla kişinin ikamet ettiği ve görülmüştür. Toplu ikamet eden kişi sayısı 59 olmakla beraber çoğunluğu baba-oğul ve kardeşlerdir. Çoklu ikametlerde ortalama 3 şahıs aynı evde ikamet etmektedir ve bunlar çoğunlukla kardeşlerdir. Aynı haneye kaydedilen 2 farklı kişinin bulunduğu durumlarda bu kişiler genellikle baba ve oğuldur. Aynı haneye en fazla 5 kişi kaydedilmiş olup bu ve benzeri geniş hanelerde baba ve oğullarının beraber yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca baba-oğul ve kardeş olup ayrı evlerde yaşayanlarda görülmektedir. Baba ve oğulları arasındaki meslek seçiminde kesin bir ayırım söz konusu değildir. Fakat babayla beraber toplu ikamet edilen hanelerde, babalar genellikle erbab-ı ziraat sınıfından olurken oğulların bir kısmı veya tamamı kömürcü hizmetkarı ya da kömürcü taifesi sınıfındandır. Sonuç olarak toplam 106 şahsın kayıtlı olduğu köyde yoğun bir akraba ilişkisi bulunmaktadır.

Grafik 1: Sinekli Köyü'nün Meslek Dağılımı ve Kişi Başı Ortalama Gelir Düzeyi. Gelirler kuruluş cinsinden hesaplanmıştır. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

2.1.1.1. Kömürcüler

Köylülerin gelir seviyeleri ve servet düzeyleri ifade edilirken *alâ* (yüksek), *evsat* (ortalama) ve *edna* (düşük) olmak üzere 3 farklı kategori tercih edilmiştir. Köylüler arasında 53 şahsın doğrudan kömürcülükle uğraştığı ve gelir durumlarının ortalama düzeyde olduğu görülmektedir. Kömürcülük başlığı altında ise başlıca 3 farklı meslek grubu görülmektedir, bunlar; kömürcü taifesi, kömürcü hizmetkarı ve kömür yakıcılarıdır.

Kömürcülerin Meslek Gruplarına Göre Gelir Düzeyleri					
Meslek	Kişi Sayısı	Gelir Düzeyi	Tarım Arazisi	Hayvancılık	Ortalama Yıllık Kazanç
Kömürcü Hizmetkarı	36	30 (T) + 6 (Na)	-	-	1.125
Kömürcü Taifesi	15	1 (A) + 14 (T)	-	+	1.965
Kömür Yakıcısı	2	T	-	+	1635

Tablo 1: Sinekli Köyü'nde Kömürcüler. Gelir düzeyi için cizye miktarı baz alınmıştır. Ortalama yıllık kazanç kuruş cinsinden hesaplanmıştır. Kullanılan kısaltmalar; A: Alâ (Yüksek), T: Evsat (Ortalama), Na: Edna (Düşük). BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

Kömürcü taifesi ile kömürcü hizmetkarları arasındaki fark kesin olarak bilinmemekle birlikte eldeki kesin veri, kömürcü taifesinden olanların hizmetkarlara oranla daha fazla kazandıklarıdır. Aradaki kazanç farkından yola çıkarak, kömürcü taifesinden olanların mesleklerinin erbabı ve usta kişiler oldukları düşünülebilir. Kömürcü hizmetkarları ise görece az kazanan kesim olmakla birlikte gelir elde edebilecek başka hiçbir kaynakları olmayan bu grup, muhtemelen odundan kömür üretiminde çalışan sıradan/niteliksiz işçiler olmalıdır. Yine kömürcü hizmetkarlarının kömürcü taifesinden ortalama iki kat daha kalabalık olmaları, üretim safhasında gerekli olan işgücünün bu meslek grubundan elde edildiği yönündeki savı güçlü kılabilir. Kömür yakıcıları ise odunların kömüre dönüştürülmesi işlemi yürüten ve meslek erbabı olduğu düşünülen kişilerdir.

Kömürcülükle uğraşan insanların bütününde görülen ortak nokta, kömürcü hizmetkarı olan Nolço oğlu Vasil hariç, bu kişilerin tarımsal üretimde bulunmamasıdır. Özellikle kömürcü hizmetkarlarının zirai üretim yapabilecekleri hiçbir gayri menkulleri bulunmamaktadır. Buna karşılık kömürcü taifesinden sadece iki kişinin, Barok oğlu Dolço'nun 10 dönüm ve Gabroflu Kuled'in 4 dönüm, *gayr-i mevrû* (ekilmemiş) tarlaları bulunmakta fakat bunlarda genel ortalama nazaran çok

cüzi seviyelerde kalmaktadır. Bu insanların geçimlerinin tamamını odun kömüründen sağlamaları, orman köylüsü için bu ekosistemin hayati önemini vurgulamaktadır.

Temettuat defterleri orman mülkiyeti hususunda herhangi bir ipucu sunmamaktadır. Fakat 1876 tarihli *Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname*'nin yürürlüğe girmesinin ardından vakıf ormanları sakinleri elde ettikleri ürünün %25'ini vergi olarak vermek durumunda kaldıkları bilinmektedir. Bu durumun, orman köylüsünün iktisadi yaşamında derin sorunlara sebebiyet verdiği görülmektedir. Kararnamenin ilanından hemen sonra vakıf içerisindeki hayatta çeşitli bölgelerde ciddi mülkiyet kavgalarının çıkması bu bağlamdan da okunmalıdır. Herhangi bir orman varlığı bulunmayan ya da servetlerinde düşüş yaşayan kimi köylülerin vakıf arazisi üzerinde hak etmeye başladıkları görülmektedir.

2.1.1.2. Diğer Meslek Grupları

Kömürcülerden farklı olarak 49 şahsın erbab-ı ziraatten oldukları, geçimlerini ise tarımsal üretimden ve hayvancılıktan sağladıkları görülmektedir. Köydeki zirai üretimin tamamı, bu şahısların emeğiyle meydana getirilmektedir. Kömürcü taifesinin ve kömürcü hizmetkarlarının tarımsal üretimde herhangi bir katkıları olmaması, meslekler arasındaki belirgin farklılığı ortaya koymaktadır. Köyün zirai üretimi çoğunlukla buğday, arpa, yulaf, çavdar, burçak ve bazen de ketendir.

1260 (1844) Senesinin Hububat Üretimi						
Ekin Türü	Hınta	Alef	Şair	Çavdar	Burçak	Keten
Birim Değeri (Kuruş)	8,5	5	6	1	1	-
Yıllık Üretim (Kile)	368,5	277	71	25,5	63,5	7

Tablo 2: Sinekli Köyü'nün 1260 (1844) Senesi Hububat Üretimi. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

Temettuat defterleri imparatorluğun her yerinde aynı anda başlamamıştır. Sinekli Köyü'nün defterinden anlaşıldığı üzere kayıt esnasında 1260 (1844/1845) yılının kesin verileri alınmış fakat 1261 (1845) yılı için tahmin edilen veriler deftere yazılmıştır. Buna ek olarak, ekili olmayan araziler için “*bu sene zira' az olup seneye ekileceği*” ibaresinin bulunması 1261 (1245) yılı için rekoltenin düşük olacağını

habercisi olmuştur²⁵¹. Fakat bu verilerin dönemin genel tablosunu mu çizdiği yoksa o yıl yaşanan ya da yaşanmakta olan dalgalanmayı mı yansıttığı kesin olarak bilinmemektedir. Temettuat verileri son derece kıymetli olmakla beraber bu defter formasyonunun tek seferlik olarak tutulması verilerin sürekliliği hakkında yeterli kanıt sunmamaktadır.

1260 (1844) Senesi Ziraat Verileri			
Ekili Tarla (Dönüm)	1260 (1844) Yılı Geliri	1261 (1845) Yılında Tahmin Edilen Gelir	Ekilmeyen Tarla (Dönüm)
1.964	61.202	52.171	1.199,5

Tablo 3: Sinekli Köyü'nün 1260 (1844) Senesi Zirai Verileri. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

Erbab-ı ziraat taifesi köyün en kalabalık meslek grubunu oluşturmaktadır ve aynı zamanda ortalama gelir düzeyleri diğer meslek gruplarından daha yüksektir. Bunun sebebi ise gelir kaynaklarının çeşitli olmasından kaynaklanmaktadır. Bu meslek grubunun zirai üretime paralel olarak hayvancılıkla da ilgilenmiş olmaları son derece doğaldır.

Erbab-ı Ziraat Taifesinin Hayvancılık Faaliyetleri					
Kara Sığır Öküz	Sağman Kara Sığır İnek	Kara Sığır Dana	Kara Sığır Tosunu	Kara Sığır Düğe	Kısır Kara Sığır İnek
136	85	28	32	34	10
Koşu Mandası	Sağman Manda İneği	Manda Düğesi	Manda Danası	Kısır Manda İneği	Manda Tosunu
56	35	12	1	1	8
Manda Malağı	Kısırak	Bargir	Kara Canavar	Sağman Kara Canavar	Arı Kovanı
2	1	6	5	37	160
Toplam Hayvan Sayısı		Toplam Mera Ücreti (Kuruş)		Elde Edilen Gelir (Kuruş)	
501		6.192,5		9.805	

Tablo 4: Erbab-ı Ziraat Taifesinin Hayvancılık Faaliyetleri. Hayvanlar adet, kazanç kuruş cinsinden hesaplanmıştır. Gelir elde edilen hayvanlarda birim fiyat; Sağman Manda İneği için 50, Sağman Kara Sığır İnek için 50, Sağman Kara Canavar için 50, Arı Kovanı için 18 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

Köylüler içerisinde buldukları ekosistemlerinin bütün gelir kaynaklarından imkânları ölçüsünde yararlanmak eğilimindedirler ve bir orman

²⁵¹ BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

köyünün en büyük istihdam alanı da yine orman endüstrisidir. Sinekli Köyü'nde dikkate değer bir diğer husus, mesleği kömürcülük olmayan fakat kömürcülükten son derece yüksek bir gelen elde eden erbab-ı ziraat taifesidir. 106 kişi içerisinde 49 kişinin erbab-ı ziraat taifesinden olmasına karşın bu şahısların yaklaşık 4/3'ü kendi mesleklerinin yanında kömürcülükten de yüklü miktarda bir gelir elde etmişlerdir.

Kişi Başı Ortalama Varlık, Gelir ve Vergi Tablosu					
Ekili Tarla (Kişi Başı Ortalama Dönüm)	Kişi Başı Ortalama Vergi	Kişi Başı Ortalama Öşr Vergisi	Ziraat ve Hayvancılıktan Ortalama Gelir	Kömürcülüğten Ortalama Gelir	Kişi Başı Ortalama Gelir
40	112	142	1.420	1.675	3.145

Tablo 5: Sinekli Köyü'nde Erbab-ı Ziraat Taifesinin Kişi Başına Düşen Ortalama Varlık, Gelir ve Vergi Tablosu. Hesaplama sırasında tarlalar dönüm, gelir ve vergi birimleri de kuruş cinsinden hesaplanmıştır. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

Ek bir gelir kaynağı olarak kömürcülük, bu meslek grubunun varlık durumunu ikiye katlayabilmesine olanak veren bir seçenektir. Bu seçeneğin, mesleği kömürcülük olmayanlar arasında bile, rahatlıkla tercih edilebilmesi kömürcülüğün bölge ekonomisindeki baskın karakterini göstermektedir. Bir nevi geleneğe dönüşen kömürcülük aynı zamanda yoğun bir istihdam alanı yaratmıştı.

Köy ahalisinden geriye kalan dört şahıstan ikisi hizmetkar, birisi odun arabacısı bir diğeri de muytab (dokumacı) esnafıydı. Köydeki tek muytabhane, erbab-ı ziraat taifesinden Kara Todori'nin mülküydü. Filibeli Volko yıllık 50 kuruşluk bir bedel karşılığında mesleğini burada icra etmişti. Muytablıktan başka bir geliri olmayan Volko, mesleği sayesinde yıllık 2000 kuruşluk bir kazanç sağlamıştı.

Sinekli Köyü'nde Muytab Esnafı			
İsim	Meslek	Gelir Durumu	Geliri (Kuruş)
Filibeli Volko	Muytab Esnafı	A	2000

Tablo 6: Sinekli Köyü'nde Muytab Esnafı. Gelir kuruş cinsinden hesaplanmıştır. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

Köydeki tek odun arabacısı olan Ligori'nin mesleğine dair detayları bilinmemekle beraber isminden anlaşıldığı üzere odun arabası üretiminde bulunan bir nevi marangoz oldukları düşünülmektedir. Ligori, mesleğinin yanı sıra ekilmemiş tarlası ve 2 adet büyükbaş hayvanıyla birlikte yılda 1500 kuruşluk bir kazanç elde etmişti.

Sinekli Köyü'nde Odun Arabacısı					
İsim	Meslek	Gelir Durumu	Ekilmeyen Tarla (Dönüm)	Kara Sığır Öküz	Geliri (Kuruş)
Hakalmaz Ligori	Odun Arabacısı	T	20	2	1500

Tablo 7: Sinekli Köyü'nde Odun Arabacısı. Gelir kuruş cinsinden hesaplanmıştır. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık

Hizmetkar taifesinden olan kimselerin hiçbir mal varlığı bulunmaması, vergi vermemiş olmaları ve ortalama gelirlerinin 450 kuruşa denk gelmesi sebebiyle bu şahısların niteliksiz işçi oldukları düşünülmektedir.

Sinekli Köyü'nde Hizmetkar taifesi					
İsim	Meslek	Vergi	Tarım Arazisi	Hayvancılık	Toplam Gelir
Dmitri oğlu Teryandafil	Hizmetkar	-	-	-	600
Yorgi oğlu Stavraki	Hizmetkar	-	-	-	300

Tablo 8: Sinekli Köyü'nde Hizmetkar Taifesi. Toplam gelir kuruş cinsinden hesaplanmıştır. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

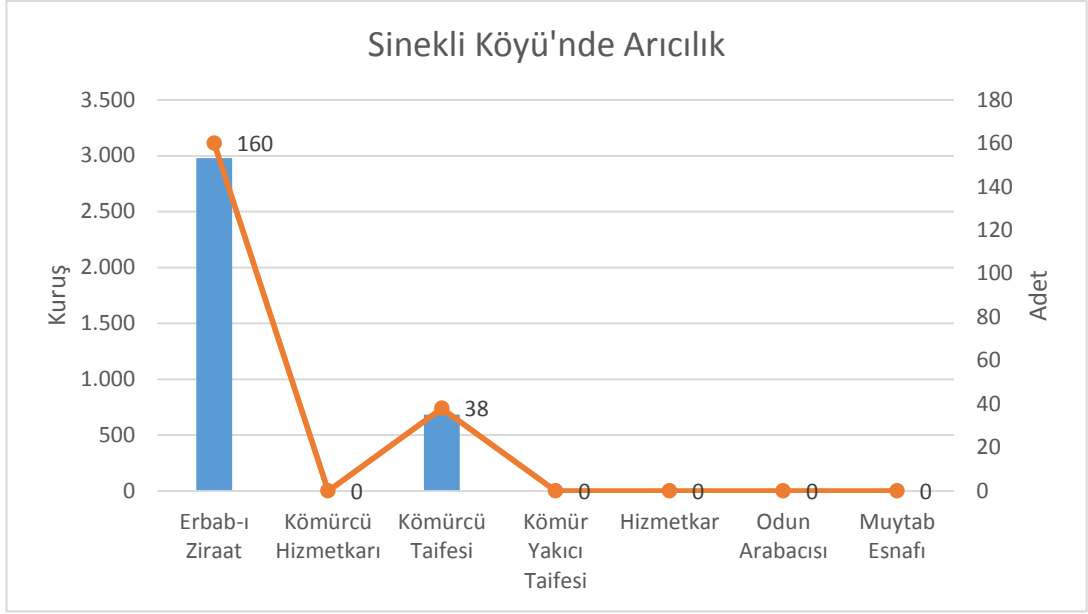
Köylülerin toplam 571 adet büyükbaş hayvana sahip olmaları ciddi bir otlak sorununa yol açmaktaydı. Temettuat defterinin verdiği bir diğer detaya göre köylüler hayvanlarının otlatılması için çobanlara yıllık 900 kuruş vermişlerdi. Hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilir olması için Sinekli ahalisinin geniş meralara ihtiyacı bulunmaktaydı ve yüzyılın son çeyreğinde bu durum Istranca Vakıf Orman Memurluğu ile uzun yıllar sürecek bir mücadeleye dönüşecekti²⁵².

Sinekli Köyü'nde Mesleklere Göre Hayvancılık						
Erbab-ı Ziraat	Kömürcü Taifesi	Kömür Yakıcısı	Odun Arabacısı	Kömür Hizmetkarı	Hatab Ustası	Toplam Hayvan Sayısı
501	65	3	2	-	-	571

Tablo 9: Sinekli Köyü'nde Mesleklere Göre Hayvancılık. Veriler, hayvanların cins farklılıkları göz önüne alınmadan adet cinsinden hesaplanmış ve arıcılık dahil edilmemiştir. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

Büyükbaş hayvancılık ve domuz yetiştiriciliğinin yanı sıra köyde bir miktar arıcılık yapıldığı da görülmektedir. Toplam 198 arı kovanından 3.664 kuruş gelir elde edilmekte ve bunun 244 kuruşu *öşr-ü kovan* vergisi adı altında devlete ödenmekteydi.

²⁵² Sinekli Köyü'nün Evkaf-ı Hümayun Nezareti ile arasındaki mülkiyet ve tasarruf davaları için bkz. III. Bölüm.

Grafik 2: Sinekli Köyü'nde Arıcılık Faaliyetleri. Veriler kuruş ve adet cinsinden aktarılmıştır. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217.1, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

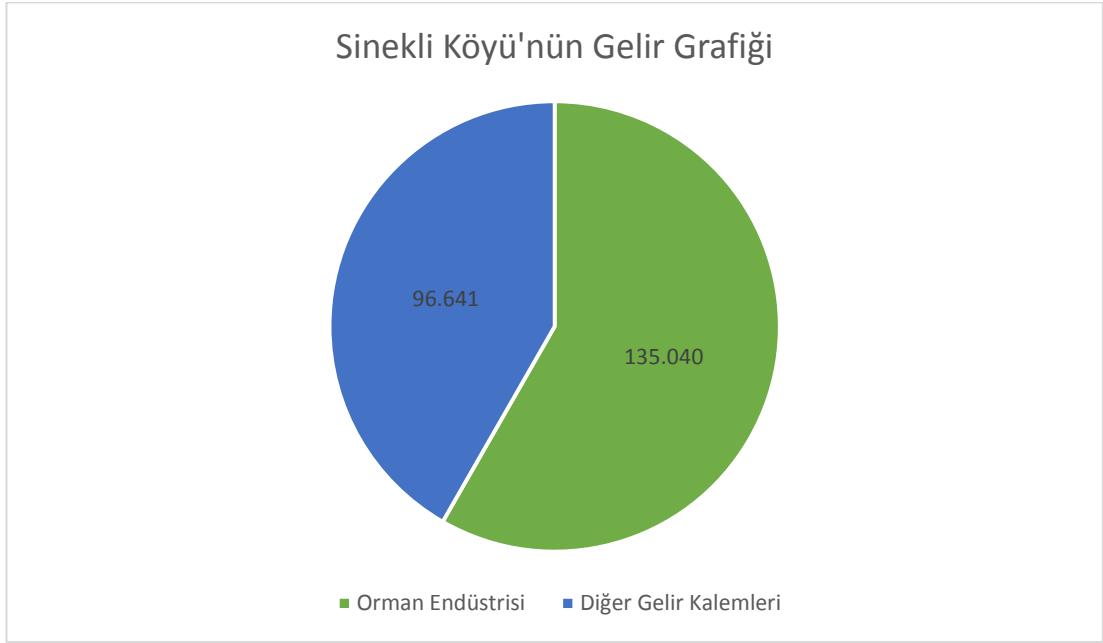
2.1.1.3. Temettuat Üzerine Bir Değerlendirme

İmparatorluk genelinde oldukça yaygın bir emek ve mülkiyet sistemi olan ortakçılık²⁵³, Sinekli Köyü'nde pek de uygulanan bir üretim ilişkisi biçimi değildi. Bu tarzdaki bir emek ve üretim örgütlenmesine rastlanmamasının en büyük sebeplerinden birisi muhtemelen ormanlardır. Bu ekosistem orman köylüsü için son derece zengin, geliştirilebilir ve en güvenli yatırım kaynaklarından birisiydi. Aynı zamanda geleneksel zirai üretime nazaran iklim koşullarından ve mevsimsel değişkenlerden çok daha az etkilenmekte olan bu değerli kaynak, kendi kendini yenileyebilme yeteneğine sahipti. Köylüler hiçbir ağaçlandırma faaliyetlerinde bulunmasalar bile, ki muhtemelen böyle bir çabaları da yoktu, yalnızca doğru kesim teknikleriyle bir ağaç üzerinde birden fazla kesim yapabilirlerdi²⁵⁴. Dolayısıyla orman köylüsü için her zaman gelir elde edebilecekleri ve daha az emek sarfına yol

²⁵³ Detaylı bilgi için bkz. A. Yücel Kaya, "Balkanlar ve Batı Anadolu'da İlk Birikimin Gelişimi (1839-1914)", *Devrimci Marksizim*, Sayı 45-46, 2021, s. 11-66; Umut Gündoğdu, *19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kırsal Borçluluk Bağlamında Emek ve Mülkiyet İlişkilerinin Dönüşümü*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2019, s.35.

²⁵⁴ Meşe gibi yeniden sürgün verebilme kabiliyetine sahip olan ağaçlar kökten kesilmedikleri sürece kütük, gövde ve dalları itibariyle yeniden sürgün verirler. Mevsim koşullarına bağlı olarak kesim yapılmış olan bir *baltalık* arazi ortalama 20 senede kendini yenileyebilmektedir. Günel, *a.g.m.*, s. 51-62.

açan odunculuk ve/veya kömürcülük geniş bir kesimce kabul görmüş ve tercih edilmiş bir seçenektir. Sinekli Köyü'nün gelir grafiğine bakıldığında, orman endüstrisinden elde edilen servet birikiminin diğer gelir kalemlerine oranla %58'lik dilime sahip olması, köy ekonomisi içerisindeki konumunu izah etmektedir. Vakıf kompleksinin içerisindeki diğer köylerin de benzer şekilde ormandan istifade ettikleri düşünülürse, çevresel kaynakların geniş bir kitlenin üretim ve tüketim faaliyetlerine ev sahipliği yaptığı görülür.

Grafik 3: Sinekli Köyü'nün Gelir Grafiği. Veriler kuruş cinsinden aktarılmıştır. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

Orman ürünlerinin kullanımının yanı sıra, köylüler imparatorluğun diğer yerlerinde görüldüğü gibi ormandan tarım arazisi açabilme kabiliyetinde ve eğilimindediler. Ormanlık alanların bu şekilde kullanımı, her ne kadar “açılmış” arazilerde yapılan tarımsal üretimlerde düşük verim elde edilse de her zaman için köylülerin başvurabileceği bir seçenek ve belki de “nimet”ti. Ormanlık alanların bu şekilde kullanımı kanun ve nizamnâmelerle engellenmeye çalışılmışsa da bu soruna karşı kesin bir çözüm bulunamamıştı. Özellikle muhacir dalgasının yoğunlaştığı yüzyılın ikinci yarısında bu tarz uygulamaların giderek arttığı ilerleyen başlıklarda ifade edilecektir. Bunun yanı sıra köylüler ormanlık alanı tarım arazisi olarak kullanmasalar bile asıl olarak hayvanlarını otlatmak veya kovan kurmak için kullanabiliyorlardı. Teorik olarak vakıf ormanlarında hayvan otlatılması yasaktı

çünkü Orman Nizamnâmesi'ne göre vakıf ormanları miri hükümlere tabi tutulmuştu. Fakat pratikte köylüler hayvanlarının otlatmak eskiden olduğu gibi için mera ücreti vermek istememiş ve mülkleri olmayan vakıf arazisinde hayvanlarını sıklıkla otlatmıştı. Bu usulsüzlükler III. bölümde detaylı biçimde irdelenecek olup burada vurgulanmak istenen nokta, ormanların sunduğu servet kaynaklarının köylüler tarafından çok iyi bir şekilde bilindiği ve devletin vergilendirme çabalarına karşı insanların sığındığı bir gelir kapısı olduğudur. Bu seçeneklerin varlığı muhtemelen insanları, ortakçılık veya kiracılık gibi ilişkilerden uzak tutmuş, ormanlara yöneltmiştir.

Bu ekonomik yapı 19. yüzyılın son çeyreğinde, yani devletin orman ekosistemindeki tasarruf faaliyetlerini vergilendirdiği tarihlerde, büyük kavgaların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Üstelik sorunlar yalnızca bu dönemle sınırlı kalmamış çok uzun yıllar boyunca devam etmişti. Konuyla ilgili Devlet Planlama Teşkilatı'na 1971 yılında hazırlanan bir raporda orman köylerinin konumları üzerinden bir saptama yapılmış ve köyler orman içi, orman kenarı ve orman dışı olarak 3 farklı gruba ayrılmıştı. Bu sosyo-ekonomik incelemeye göre; orman içi köylüleri diğer köylülere nazaran daha fazla para sıkıntısı çekmişler ve daha sınırlı alanlarda ziraatçilik yapabilmişlerdi. Orman kenarındaki köylülerin ise daha geniş ziraat ve mera alanları sebebiyle ortalama gelirlerinin diğer köylülere nazaran daha fazla olduğu ve kazandıkları parayla daha rahat geçim sağladıkları görülmüştü²⁵⁵. Sinekli Köyü'nün Istranca Vakıf Ormanları'nın güney sınırında bulunması hem yeterli derecede orman hakkının hem de ziraat ve mera alanlarının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Sinekli Köyü'nde, orman içi köylülerine nazaran daha az kömür ve kereste üretimi yapılsa dahi diğer alanlardaki gelir farkı sebebiyle Sinekli köylüsünün daha çok gelir elde ediyor olması muhtemeldi. Bu gibi faktörlerle 19. yüzyılın ilk yarısında küçük bir orman köyü olan Sinekli Köyü, yüzyılın ikinci devresinde ciddi bir büyüme gösterecektir.

Toplam Gelir	Toplam Öşr Vergisi	Toplam Vergi
231.681,5	7.084	6.414

Tablo 10: Sinekli Köyü'nün Toplam Gelir, Öşr ve Vergi Miktarları. Veriler kuruş cinsinden aktarılmıştır. Defterin orijinalinde bazı toplama hataları yapılmış olup tabloya doğru veriler eklenmiştir. Orijinal verilere göre; toplam gelir 231.403,5 ve toplam öşr 7.195 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d. (Maliye Nezareti Temettuat Defteri) 6217, 17 Kanunuevvel 1261/29 Aralık 1845.

²⁵⁵ Yurt, Ergil, Sevil, *a.g.e.*, s. 51-54.

2.1.2. Orman Köyü'nden Ticaret Merkezine

19. yüzyılda Sinekli Köyü'nün hızlı bir büyüme gösterdiği iki farklı tarih bulunmaktadır. Bu tarihlerden ilki doğrudan bir nüfus artışına sebebiyet veren göçlerle alakalıdır. Sinekli Köyü 1849 yılında 2 farklı göç dalgasına ev sahipliği yapmıştır. Göç hareketlerinin odağındaki kişiler devlet tarafından bilinçli bir şekilde Sinekli Köyü'ne iskân ettirilmişlerdir. Bu iki gruptan ilki anavatanları Edirne Vilayeti Çirmen Kazası iken Sinekli Köyü'ne iskân ettirilen Bulgar ahali, diğeri ise Terkos Nahiyesi'ne bağlı Dölgendere Köyü'nde yaşıyorken Sinekli Köyü'ne iskân ettirilen köylülerdir²⁵⁶. Bu insanların zorunlu göçe tabi tutulmalarının sebebi; Istranca Ormanları'nda kömür üretimiyle meşgul olan Sinekli Köyü'ndeki üretimi artırmaktı. Kömür üretiminde istenen bu artış Dersaadet'in, nüfusuyla aynı doğrultuda artan, mahrukât iaşesiyle alakalıydı.

Kronolojik olarak gözlemlenen ikinci artış ise demiryollarına bağlı olarak gelişen ticaret hacmiyle doğru orantılıydı. Rumeli Demiryolu'nun yapımından sonra bölge ekonomisi büyük bir ivme kazanmış ve buna bağlı olarak çeşitli belde ve köylerin nüfusu ve üretim hacmi büyümüştü.

²⁵⁶ Edirne muhacirleri için bkz. BOA, ŞD. (*Şurayı Devlet*) 3014.11, 3 Mart 1818/16 Mart 1902; Terkos muhacirleri için bkz. BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 141.110312, 4 Nisan 1316/17 Nisan 1900.

Harita 16: Çatalca Bölgesinde Rumeli Demiryolu. Harita İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nden alınmıştır, katalog no: 92433---0001.

Demiryollarının yapımı sırasında güzergahın ülke iç pazarını birbirine bağlayacak surette olmasına özen gösterilirdi²⁵⁷. Edirne ile Sirkeci arasındaki hat içerisinde bölge ekonomisinin en büyük payını orman endüstri oluşturmaktaydı ve Istranca Ormanları'ndan İstanbul'a nakledilecek olan kömürlerin sevkiyatı için bir üs seçilmeliydi. Demiryolu güzergahının topografik olarak daha uygun bir düzlem üzerinde seyredebileceği rotalar bulunurken hattın, Istranca Ormanları'nın içerisinde, Sinekli Köyü'nden geçirilmesinin sebeplerinden birisi budur²⁵⁸.

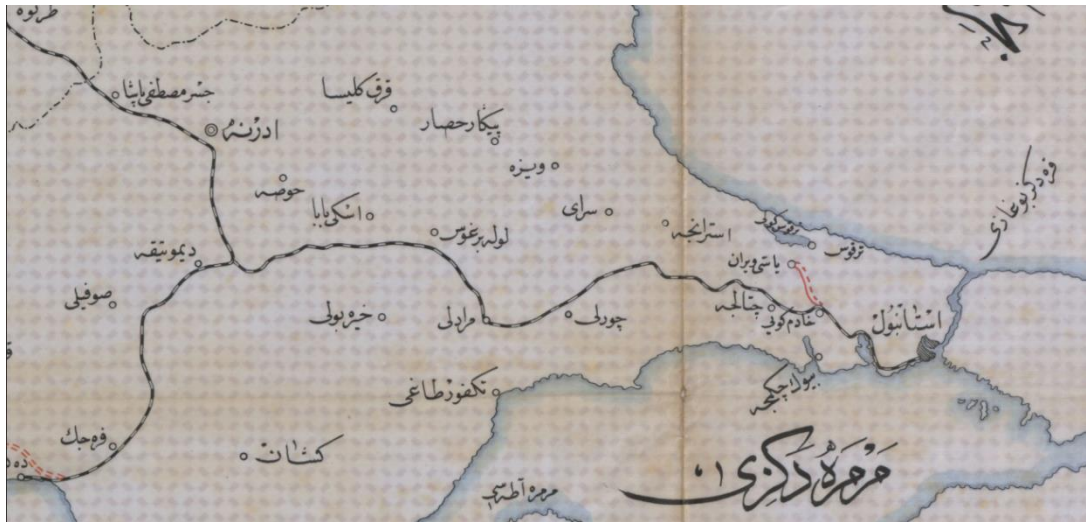
²⁵⁷ Birol Hasanbat, *Edirne-Kırkareli-Tekirdağ İlleri Sınırları Dahilindeki Tarihi İstasyon Binaları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2018, s.17.

²⁵⁸ Devlet Demir Yolları İşletmesi'nin 1982 yılında Boğaziçi Üniversitesi araştırmacılarına hazırlattığı Kabakça-Sinekli Demiryolu Güzergahı Avan Projesi'nde açıkça görüldüğü üzere; orijinal güzergahın birçok zeminsel probleminin yanı sıra ormanlık/baltalık arazinin sıklığı bu hattın iyileştirilmesini olanaksız kılmış ve hattın devamlılığı için alternatif güzergahlar üretilmiştir; H. Turan Durgunoğlu, *Kabakça-Sinekli Demiryolu Güzergahı Avan Projesi, Cilt I-Rapor*, İstanbul, 1982.

Harita 17: Türkiye Cumhuriyeti'nde Çeşitli Merkezlerin Saat Cinsinden Uzaklıklarını Gösterir Harita. Harita, Müdaf-i Milliye Vekaleti Harita Müdüriyet-i Umumiyesi Matbaası'nda 1927 senesinde basılmıştır. Bölgenin yakından görülebilmesi için harita yakınlaştırılmıştır. Hrt. 10318 kodlu harita İ.B.B. Atatürk Kitaplığı'ndan alınmıştır.

Yukarıda görülen haritadan hareketle, İstanbul merkezinden Istranca'ya yapılacak bir yolculukta sırasıyla Küçük Çekmece (4 saat), Büyük Çekmece (4 saat), Çatalca (4 saat) ve nihai olarak Istranca (12 saat) güzergahlarından geçilir ve toplam seyahat 24 saate tekabül ederdi. Bu noktada Istranca Nahiyesi ormanlık alanın iç bölgesinde kalması ve bölgenin etrafında irili ufaklı tepeler olması itibariyle lojistik imkânları elverişsiz bir merkezdi. Öte yandan orman endüstrisinin ihracı maksadıyla Belgrad Ormanları için bir hat düşünüldüğü de yine haritalar vasıtasıyla görülebilmektedir.

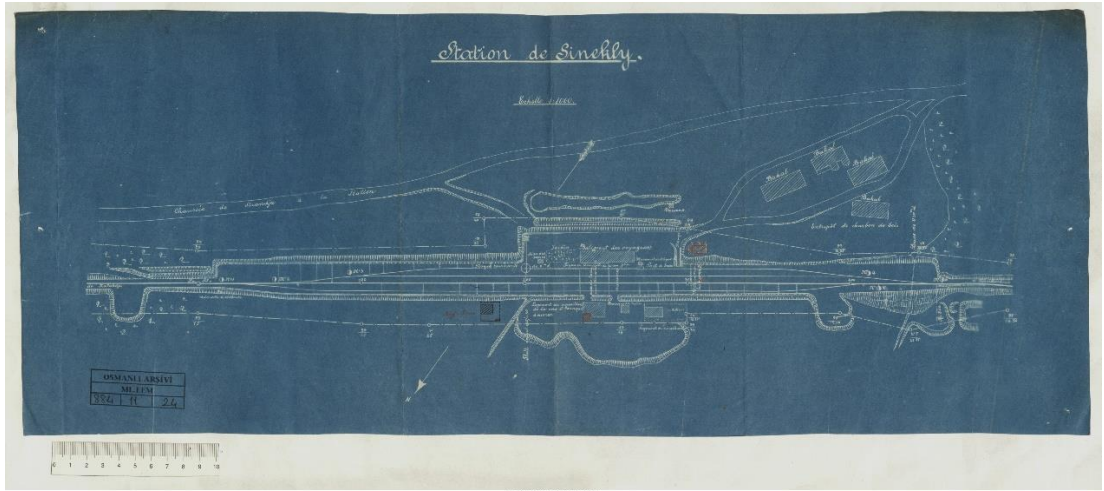

Harita 18: Rumeli'deki Demiryollarını Gösterir Harita. Harita İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nden alınmıştır; katalog no: 92265---0002.

Haritada siyah hat inşa edilmiş ve işlemekte olan, kırmızı kesik çizgili hat ise yapılması için müzakere edilen hattı göstermektedir. Buna göre Hadımköy'den Belgrad Ormanları'na girecek olan hat Yassıvıran'a kadar ilerleyecekti. Fakat bu hat orman endüstrisini taşımak için kullanışlı bir hat değildir ve Istranca Ormanları'nın içerisine girmemektedir. Dolayısıyla Sinekli İstasyonu'ndan orman içi bölgelere küçük vagonların işleyeceği raylar kurulmuş ve kömürler bu hatlar aracılığıyla Sinekli İstasyonu'na sevk edilmiştir²⁵⁹.

²⁵⁹ Bu rayların ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte konuyla ilgili bilgiler vakıf defterlerinden elde edilmiştir; BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 42181.

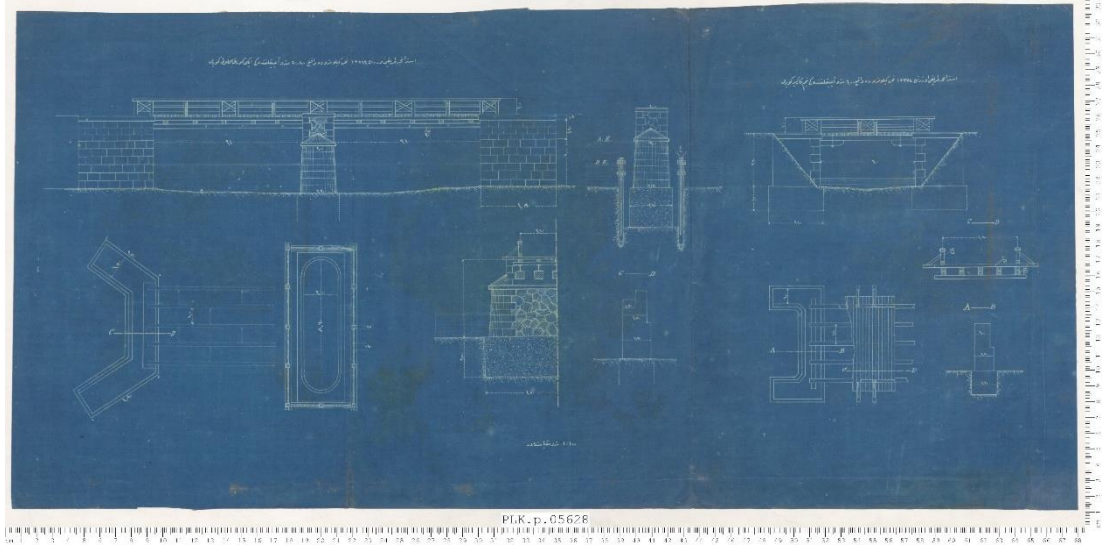
Çatalca Mutasarrıflığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir belgede, Sinekli İstasyonu'nun "*Dersaadet'in mahrûkat ihtiyacını temin eden Istranca ve havalisi ormanlarında bütün hasılatının ihracatına vasıta olmak itibarıyla birçok tüccarın içtimaatgâhı olduğu*" bildirilmektedir. İstanbul'un yakacak iaşesinin büyük bir kısmının bu bölgeden temin edilmesi de bölge ekonomisinde ciddi bir canlılığa sebebiyet vermiştir. Fakat bölge "*vakıf arazisi*" olduğundan dolayı gerek yeni yerleşim haneleri için gerekse "*ticarethane inşası*" için izin verilmemekteydi. Çatalca Mutasarrıflığı, artmakta olan ticari ilişkileri öne sürülerek, Meclis-i İdare-i Liva kararıyla yeni binalar inşa edilmesi için izin Dahiliye Nezareti'nden izin istemiştir²⁶⁰. Bu belge ışığında yeni yüzyılda yaşanan ekonomik büyümenin Sinekli'yi nahiye statüsüne yükselttiği ve bir ticaret merkezi konumuna getirdiği açık biçimde görülmektedir²⁶¹.

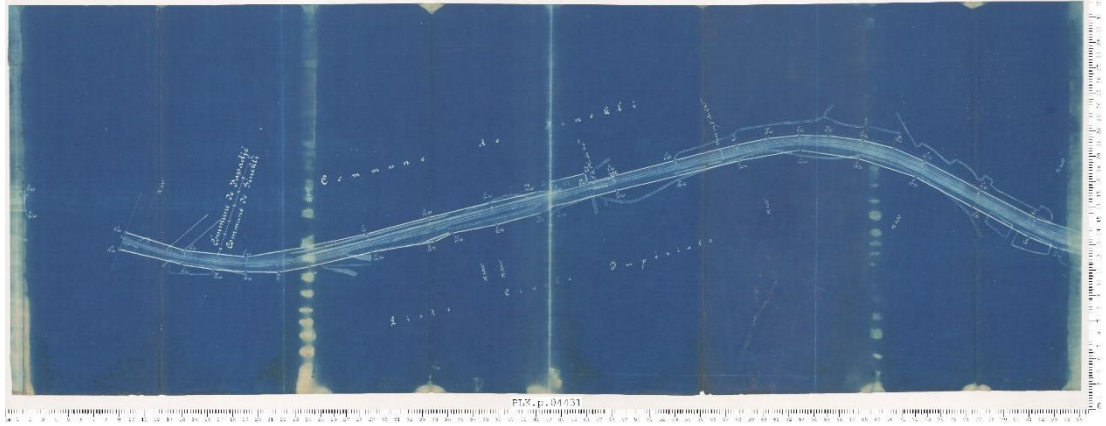
Plan 1: Sinekli Tren İstasyonu. BOA, ML.EEM. (Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti) 1140.

²⁶⁰ "...ticaret-i umumiyyenin tevsi' ve inkişafını temine... üzere taleb zuhur ettikçe hane inşasına mezuniyet istihsali esbabının istikmâl buyrulması Meclis İdare-i Liva kararıyla ve ehemmiyet-i mahsusa ile arz ve istirham olunur.", DH.İ.UM. (Dahiliye İrade-i Umumiyye) 7.1, 4 Haziran 1338/4 Haziran 1922.

²⁶¹ DH.İ.UM. (Dahiliye İrade-i Umumiyye) 7.1, 4 Haziran 1338/4 Haziran 1922.

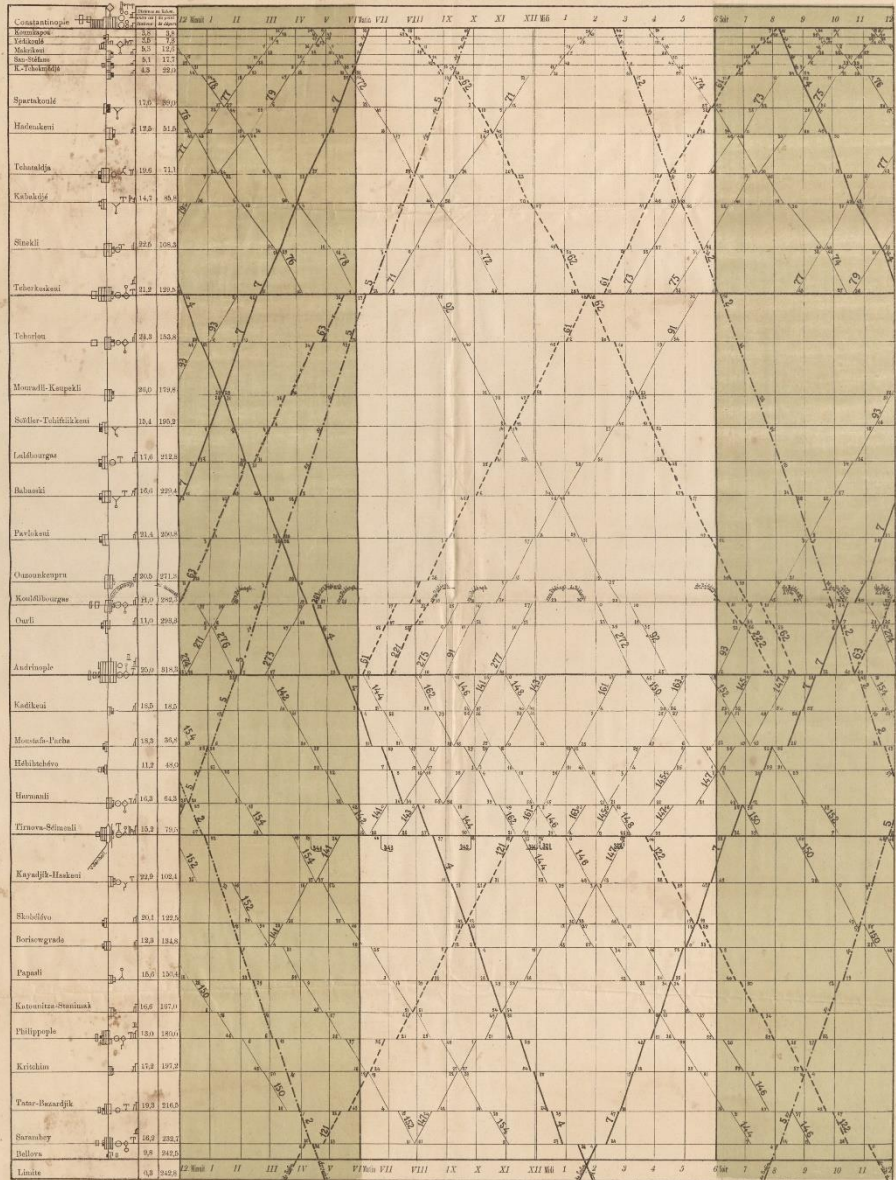

Plan 2: Istanca Yolu Köprüsü Planı. BOA, PLK.p. (Plan-Proje-Kroki) 5628.

Plan 3: Sinekli Yol Planı. BOA, PLK.p. (Plan-Proje-Kroki) 4431.

CHEMINS DE FER ORIENTAUX.
Relevé Graphique de la Marche des Trains.
LIGNE: CONSTANTINOPLÉ-ANDRINOPLÉ-BELLOVA
 à partir du 1 Mai 1900.

Legend:
 Lignes de Station: Station de départ, Station d'arrivée, Station de correspondance.
 Plaque horaire de 15' à 30' et de 15' à 30'.
 Station d'arrêt de 15' sans passage à l'encre, de 15' avec passage à l'encre, de 15' sans passage à l'encre, de 15' avec passage à l'encre.
 Train Annuaire, Point à l'arrêt, Train à l'arrêt, Train à l'arrêt, Train à l'arrêt, Train à l'arrêt.
 Train Express 15-ent, Train de voyageurs, Train militaire, Train de marchandises, Train de marchandises accéléré.
 La cote des gares des stations et les stations d'un seul côté est indiquée par l'orientation des lignes conventionnelles correspondantes.

PLK. p. 01140

Tablo 11: İstanbul-Edirne-Bellova Arasında Trenlerin Hareket Saatleri. BOA, PLK.p. (Plan-Proje-Kroki) 1140.

2.2. Ormanda İstenmeyenler: Muhacirler

19. yüzyıl boyunca Balkanlar'da ciddi bir nüfus hareketliliği yaşanmış ve yüzyılın ikinci yarısında yaşanan toprak kayıpları beraberinde yoğun bir muhacir kitleyi getirmişti²⁶². 1856-57, 1860-62, 1864-65 yılları arasında büyük dalgalar halinde gelen muhacirleri takiben 1877-78 harbi sonrasında yaşanan muhacir göçleri karşısında devletin göstermiş olduğu refleksler, bu durumun hiç beklenmedik bir tablo olduğunu ve sürecin başarıyla yönetilemediğini göstermektedir²⁶³. Üstelik dalgalar halinde gelen göçler, yeni yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan toprak kayıpları sebebiyle, devam etmiş ve imparatorluğun mücadele etmesi gereken bir duruma dönüşmüştür. Başlangıçta hükümet kanadında muhacirler dalgası ya ciddiye alınmamış ya da bu grupların iskân faaliyetleri koordine edilmemiştir. Fakat gelmekte olan muhacirlerin ormanlara yerleştirilmesi giderek artan ve ardı kesilmeyen bir sürece dönüşmüştür.

Antalya amenajman grubu mühendis muavinlerinden Mehmet Mazhar, *Orman Fenni* (1924) adlı eserinde Kırım Savaşı'ndan (1853-1856) sonraki dönemde hükümetin muhacir politikasını şu şekilde eleştirmektedir;

“...Kırım Muharebesi'ni müteakip vürud eden Çerkes muhacirlerinin ormanlara kurb ve civar olan mahallerde iskanlarından mütevellid zirâ'î ihtiyacının temini vesilesiyle hükümet tarafından bahşolunan imtiyazat ve müsaade-i mahsusaya istinaden bilâ merhamet...ormanlar balta darbesine maruz kalmış ve tarla küşadı gibi ekl-i kalil menfaate mukabil vasi' mikyasda harik ibka'ı suretiyle azim zarar ve hasarı intaç eden tahribat yapılmıştır.”²⁶⁴.

Yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde muhacirlerin iskân ve iaşelerini temin için, bölgesel farklılıklar gözetilerek, birçok farklı yaptırım gündeme gelmiş ve uygulanmıştır. İskâna elverişli arazilerin bulunması için askeri yetkililer devreye

²⁶² Detaylı bilgi için bkz. Nedim İpek, “The Balkans, War, and Migration”, *War & Nationalism The Balkan Wars, 1912-1913, and Their Sociopolitical Implications*, (ed. M. Hakan Yavuz vd.), Salt Lake City: The University of Utah Press, 2013, s. 621-664.

²⁶³ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara: TTK, 1997, s. 81; Ufuk Erdem, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2014, s.93; H. Yıldırım Ağanoğlu, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meselesi (Balkan Harbi Sonrası Örneği 1912-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s. 79. 1877-78 savaşı ve sonrasındaki göçlerin Meclis-i Mebusan'daki yansımaları için bkz. Mustafa Aydın, “1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Esnasındaki Rumeli Göçünün Meclis-i Mebusan'a Yansımaları ve Yapılan Yardımlar”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Cilt 45, Sayı 45, 2015, s. 209-230.

²⁶⁴ Mazhar, a.g.e., s.21.

sokulmuş ve her vilayette inceleme yapmak için memur edilmişlerdir²⁶⁵. Ormanlık arazilerin, iskân faaliyetlerine son derece elverişli olduğu görüşü kabul edilmiş ve yeni yerleşimcilerin her koşulda odun ve kereste ihtiyacı olacağından ötürü *Anadolu Vilayetlerine Gönderilen Muhacirlerin İskaniyle İlgili Talimat*'ın 27. maddesi uyarınca iskân mahallerinin ormanlık alanların yakınlarında olması istenmişti;

*“Muhâcirîne verilecek tarlalar hâli veyâhûd mahlûl arazi-i emiriye ve vakfiyeden olmak lazım geleceği misillü madde-i mahsûsasında beyân olunan sûretle ziraat ve hırâset etdirilecek ve müceddeden bir karye ihdâs olunmak iktizâ eylediği sûrette mutlaka sulu yerlerde ve ormanlıklara karîb mahallerde ve mümkün mertebe mürtefi' ve arızalı tepeler civarında intihâb olunmasına başkaca gayret edilecektir.”*²⁶⁶.

Muhacirlerin yeni yerleşimlerinde gerekli olacak odun ve kerestenin kolaylıkla ormanlardan temin edilebilmesi için düşünülen bu uygulama, ilerleyen devrelerde kalıcı ekolojik tahribata sebebiyet verecek, ormansızlaşmaya sebep olacaktı²⁶⁷. Bu çerçevede yalnızca Bursa, Kütahya ve Ertuğrul sancaklarında, 1865-1892 yılları arasında, ormanların içine ve yakınlarına 159 adet muhacir köyünün kurulmuş olması yaşanacak tahribatın boyutlarını göz önüne sermektedir²⁶⁸. Mazhar'da bu uygulamaların yanlışlığını öne sürmekte ve “muhacir meselesine” tarihsel perspektiften bakmaktadır;

“Ormanlara müteallik vesaik-i hazıra ve vesait-i mevcudenin ormancılık tarihi hakkında muzlim ve meçhul kalan nukatı hala madar-ı izahat-ı tarihiyye-i mufassalayı havi olmaması ve a'sâr-ı sabıkadan beri vukubulan muhaceret...iskân gibi avamil ve vesaike dair...malumat olunmaması; ormanların asırlarca evvel işgal ettikleri sahaya ait vüsa't-i hakikiyenin cem'i ve tahririni müte'assir kılmaktadır.

Kıt'at-ı arzda...muhaceret cereyanları tetkik olunacak olursa hemen ekseriyetle muhacirlerin ormanlar derun ve civarlarında iskân edildikleri anlaşılır. El-yevm bazı kur'a ve kasabat kurb ve civarlarında ormandan eser olmadığı halde orman ve mera kelimelerinden müştak edilmemesi ile tesmiye edilmesi ve uzun muharebat dolayısıyla mahv ve münkariz olan kur'a ve

²⁶⁵ BOA, Y.PRK.KOM. (Yıldız Perakende Komisyonlar Maruzatı) 6.164, 25 Ağustos 1304/6 Eylül 1888.

²⁶⁶ Dersaadet ve Rumeli Sevâhilinden Anadolu'nun Vilâyât-ı Malûmesine Sevk Olunan ve Badema Gönderilecek Olan Muhacirinin İcra-yı İskânları Emrinde Vâli ve Mutasarrıf ve İskân Memurları ve Vilâyat ve Elviye Merkezlerinin İdare Komisyonları ve Kaza Kaymakamlarıyla Mezkûr Komisyonlar Şubelerinin Sûret-i Hareketlerini Mübeyyin Tanzim Olunan Talimâtı, İstanbul: Matbaa-i Osmani, 1304, 1-14. İlgili talimatnamenin arşiv tasnifi için bkz. BOA, Y.PRK.DH. (Yıldız Perakende Dahiliye Nezareti Maruzatı) 2.93, 25 Ağustos 1304/6 Eylül 1888.

²⁶⁷ Dursun, *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, s.2-9.

²⁶⁸ BOA, Y.PRK.OMZ. (Yıldız Perakende Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti Maruzatı) 1.40, 30 Kanunuevvel 1307/11 Ocak 1892.

kasabat civarlarında yeniden neşv-ü nema bulan ormanların dahi kasaba-i münkarize ismiyle yad olunması bu fikri teyid eder ahvalden bulunmuştur.

Ormanların derûn ve birûnuna yerleşen muhacirlerin ihtiyacat-ı beytiye ve ziraiyelerini temin ve tehvin zımında mensup oldukları hükümât ve hükümdarlar tarafından...müsadaat-ı mahsusanın sevkiyle ormanları baltalayarak tarlaya kalb ve iktıtaf ettikleri mahsulat-ı muhtelife-i haşebîyye ve saireyi...istimal etmekte bulunmuşlar ve nefslerinin teksir ve ihtiyacat-ı muhtelifelerinin tezayidi tesbitinde de ormanlardan istifade hususundaki faaliyetlerine değer vermişlerdir.”²⁶⁹.

Mazhar, ormanların tahribinde ciddi bir muhacir etkisi olduğunu öne sürmüş ve geniş bir konseptte konuyu ele almıştır. Ormanlara gerek devlet ve gerek toplum olarak herkesin ihtiyacı olduğunu ve ormanların yok oluşunun bir an önce durdurulması gerektiğini söylemiştir²⁷⁰. Ancak pratikteki uygulamalara bakıldığında muhacirlerin yerleştirilmesi için uygun yerler arayan idareciler, ormanların tahribi konusundaki ekolojik tehditi kolaylıkla ikincil plana itmişlerdir. Bu yüzden muhacirlerin Istranca’ya gelmesinin, kısa ve orta vadede en büyük etkisi, ormanlar üzerindeki tasarruf hakkı kavgasının kızışması olacaktır.

2.2.1. Istranca Vakıf Ormanları’na Yerleşen Muhacirler

93 Harbi (1877-1878) sonrasında Saray ve Istranca’daki vakıf ormanına ve arazisine göç eden muhacirler, bölge ekonomisini derinden sarsmıştır. Tekrar bir yere göç etmeyi reddetmişlerdi. İlk dalgada gelenlerden olan Hezargrad muhacirleri, Istranca Ormanları civarındaki Sayelik adlı merada, 50’den fazla hane inşa ettiler. Yerel yönetimin müdahaleleri neticesinde buradan çıkartılıp uygun bir yere nakledilmek istenen muhacirler, buna şiddetle karşı çıktılar ve aralarından Ali, Osman ve Hasan adlı kişilerin imzalarıyla Kaza-i Erbaa Mutasarrıflığına bir arzuhal sundular²⁷¹. Arzuhal her ne kadar değerlendirmeye alınmış olsa da Dahiliye Nezareti’nin görüşünde herhangi bir değişikliğe sebebiyet vermedi. Muhacirlerin bir an önce ormanı terk etmesi gerekiyordu ve nezaret bu konu hakkında Muhacirin Komisyonu’na ayrıca baskı yapıyordu²⁷².

Dahiliye Nezareti’nin kararlı tavrına karşın Hezargrad muhacirleri işgal ettikleri araziye sahiplenmek yoluna gitmiş ve aslında Istranca Köyü’nün hakkı olan

²⁶⁹ Mazhar, *a.g.e.*, s. 10.

²⁷⁰ Mazhar, *a.g.e.*, s. 10.

²⁷¹ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1484.66, 2 Kanunuevvel 1303/14 Aralık 1887.

²⁷² BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1472.93, 17 Kanunuevvel 1303/29 Aralık 1887.

merada Istranca köylüsünün hayvanlarını otlatmalarına izin vermemişlerdi. Köylülerin şikâyeti üzerine Dahiliye Nezareti durumun araştırılmasını Kaza-i Erbaa Mutasarrıflığından istedi. Nezaretin bilmek istediği, muhacirlerin bu araziyi ihtiyaçları ölçüsünde mi yoksa “*fuzuli müdahale*” sonucunda mı edindiği idi. Muhacirin Komisyonu da bilgilendirilerek konu hakkında görüşleri talep edildi²⁷³. Bu olay peşi sıra gelen birçok kavganın tüm aktörlerini bir araya getirmişti. Bir yandan yerleşik ahali, diğer yandan muhacirler ormandan faydalanma kavgası veriyorlardı. Öte yandan Dahiliye Nezareti ve Muhacirin Komisyonu, bu kavganın yatıştırıcısı ve bu hakların belirleyicisi olarak ön plana çıkmıştı. Daha sonra Reji İdaresi, Evkaf-ı Hümayun Nezareti ve Sadaret’in içine çekileceği kavga tam da böyle başlamıştı.

Bu şekilde çok kısa bir zamanda Istranca’ya yerleşen ve Anadolu’ya sevk edilemeyen muhacirlerin sayısında büyük bir artış yaşandı. Göç olgusunun zorlukları arasında göç edilecek coğrafyanın bilinmezliği de büyük bir yer tutmaktadır. Rumeli göçmenleri, Anadolu iklimini tanımadıkları ve bilmedikleri için Istranca’yı terk etmek istememiş olabilirler. Alışık oldukları iklimde tutunmak isteyen muhacirler ilk fırsatta yerleşimlerini kurmak istemişti. Istranca Vakıf Ormanları dahilinde Sayelik, Alatom ve Çakılcık adlı yerlerde bu tip muhacir yerleşimleri kurulmuştur. Her ne kadar devlet tarafından Cebel-i Bereket Sancağı’na²⁷⁴ iskân ettirilmek istenseler de o bölgeye beş altı bin kadar Kafkas muhacirin gönderildiği için Istranca’da sakin olan muhacirlere iskân edilecek bir yer bulunamamıştı.

Yaklaşık 5 sene içerisinde çevre kaynaklarını kullanarak 7 farklı köy kurmuş olan muhacirler yalnızca sığınmak maksadıyla geçici yerleşimler kurmamışlardı. Aksine köylerinin içerisinde camii ve mektepler inşa etmiş olan muhacirler böylelikle bölgede kalıcı yerleşimler kurmuşlardı. Bu durum ise vakıf ormanlarının bağlı olduğu Evkaf-ı Hümayun Nezareti’ni harekete geçirmişti. Bab-ı Ali’ye sevk edilen evraklar durumun ciddiyetini bütün çıplaklığıyla anlatmaktadır. Buna göre muhacirler yalnızca çevre kaynaklarını tüketmekle kalmıyor, bütün vergi

²⁷³ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1484.66, 29 Kanunusani 1303/10 Şubat 1888.

²⁷⁴ “*Eski adı Gâvurdağı olan bugünkü Amanos dağlarının Düldül dağından Belen Boğazı’na kadarki bölümüne ve merkezi Yarpuz olan sancağa verilen ad.*”, Detaylı bilgi için bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cebelibereket>, (erişim tarihi, 16.03.2020).

kalemlerini de reddediyorlardı. Sultan vakfına yapılan bu tecavüz, idari makamlarca uygunsuz ve yakışıksız bulundu. Bununla birlikte iltizam sistemiyle idare edilen ormanlarda artık mültezimle masraflarını karşılayamaz duruma gelmişlerdi. Muhacirlerin ormanlık alanda tarla açmak suretiyle yaptıkları tahribatın önü alınmazsa, yakında bütün ormanı tahrip edebilecekleri vurgulanmıştı²⁷⁵. Aslına bakılırsa ağaç köklerinin topraktaki verimli minarelleri tüketmesi sebebiyle sık ormanlık alanlarda ziraat yapılamamaktadır²⁷⁶. Ormanın “gayri resmi” yerleşimcilerinin ziraat yapabilecekleri başka bir alanları olmadığı için ormanlık alan tahrip ederek tarlalara dönüştürüyorlardı. Bu yüzden bir an önce ormandan ihraçları ve uygun bir yere sevkleri talep edildi²⁷⁷.

Fakat bu bildiri ve talepler üzerine Bab-ı Ali tarafından verilen yanıt beklentileri karşılamamıştı. Meclis-i Mahsus zabıtlarından anlaşıldığı üzere; muhacirler 5 sene zarfında bütünüyle ormana yerleştikleri için bölgeden çıkartılmalarının söz konusu olamayacağına karar verilmişti. Fakat bir yandan da Istranca Ormanları'nın Dersaadet'in mahrukât iâşesini temin ettiğine vurgu yapılmış ve ironik bir biçimde ormanların korunması gerektiğinin de altı çizilmiştir. Ormanların korunması için herhangi bir öneri sunulmasa da vakıf gelirlerini muhafaza etmek maksadıyla muhacirlerin tarla yaptıkları yerlerden öşr vergisi alınmasının gerektiği belirtilmişti²⁷⁸. Merkezin bu kararı bir önceki tartışılan ormanların kullanımını düzenleyen nizamnâmeler arasından süzülüp gelmişti. Bunlar hazırlanıp bir kenara konulan hukuki düzenlemeler değil tam aksine merkezin, köylünün ve muhacirlerin uzlaşma gerektiren meselelerdeki referans noktalarıydı. Bu uzlaşma, geç Osmanlı dönemi hukuki düzenlemelerinin neredeyse tümünde görüldüğü üzere, önceliklerin ve çıkarların çatışmasından meydana gelmekteydi²⁷⁹. Burada da ilk öncelik vakfın gelirlerinin zarar görmesine verilmişti.

²⁷⁵ BOA, A.}MKT.MHM. (*Sadaret Mektubi Mühimme Evrakı*) 501.60.1, 12 Kanunusani 1306/24 Ocak 1891.

²⁷⁶ Kazım Köylü, *Küçük Ziraî İşletmecilik Bilgisi*, Ankara: Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, 1939, s. 26-28.

²⁷⁷ BOA, A.}MKT.MHM. (*Sadaret Mektubi Mühimme Evrakı*) 501.60.1, 12 Kanunusani 1306/24 Ocak 1891.

²⁷⁸ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemî*) 1782.4, 5 Teşrinisani/17 Kasım 1890; BOA, A.}MKT.MHM. (*Sadaret Mektubi Mühimme Evrakı*) 501.60.2, 3 Şubat 1306/15 Şubat 1891.

²⁷⁹ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. E. Atilla AYTEKİN, “Hukuk, Tarih ve Tarihyazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi'ne Yönelik Yaklaşımlar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2005, s. 723-744; Huri İslamoğlu, “Property as a Contested Domain: A

Fakat bu insanların vergilendirilmesi teknik açıdan birçok sorunu beraberinde getirmekteydi. Öncelikle muhacirler, iklim ve toprak şartlarına uyumundan ötürü, ormanların içerisine tütün ekmekteydiler²⁸⁰. 1884 yılında kurulan Tütün Reji İdaresi ise imparatorlukta tütün üretimini kontrolü altına almış ve ekim faaliyetlerini çeşitli kısıtlamalara tabi tutmuştu²⁸¹. Bu pratikte muhacirlerin ürettikleri tütünlerin Terkos Reji Memurluğu'na satın alınması gerekiyordu lakin Istranca Vakıf Ormanları Memurluğu konuya son derece hassas bir perspektiften bakıyordu. Vakıf Memurluğu'na göre muhacirler kalıcı yerleşikler değillerdi ve “hükümetçe resmen tanınmamış” oldukları gerekçesiyle geçici bir misafir olarak tanımlanmaları gerekiyordu. Vakıf tarafından öşr vergisinin alınması ise bir nevi onların üretimini ve kalıcılıklarını yasallaştırmak demektir. Muhacirlerin bu yasallığı dayanak kabul ederek üretim yaptıkları arazi üzerinde hak iddia etmeleri ve “geçici yerleşimlerini” terk etmek istememeleri son derece olasıydı. Bu gibi sıkıntıların yaşanmaması için en azından öşr olarak değil de “ücret” adı altında bir meblağın alınması teklifi Muhacirin Komisyonu'na bildirildi²⁸².

Bu tarihlerde Istranca Vakıf Ormanları'nın mültezimi olan Kapudan Yani, muhacirler yüzünden iltizam gelirlerinin büyük bir kısmını kaybetti. Kapudan Yani şikayette bulunarak muhacirlerin 28.967 dönümlük bir alanda kaçak tarım yaptıklarını ve bunun ekonomik döngüde çok büyük bir kayba sebebiyet verdiğini vurguladı²⁸³. Bunun üzerine Meclis-i Vükela'da alınan karara göre; ormanların Dersaadet için gerekliliği hatırlatılarak gerek muhacirlerin gerekse başkalarının tahribinden korunmasına karar verildi. Aynı zamanda vakıf gelirlerinin düşmemesi için de muhacirler tarafından çoktan açılmış olan tarım arazilerinden elde edilen gelirlerin vergilendirilebileceği kararı vakıf idaresine bildirildi²⁸⁴. Merkez bu sefer içerisinde mültezimin de katıldığı başka bir ara yol buldu. Zararların tazmin edilmesi

Reevaluation of the Ottoman Land Code of 1858”, *New Perspectives on Property and Land in the Middle East*, (der. Roger Owen), Cambridge: Harvard University Press, 2000, s. 3-61.

²⁸⁰ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1751.78, Ağustos 1306/15 Ağustos 1890.

²⁸¹ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Donald Quataert, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş 1881-1908*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 35-73; Kenan Demir, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Tütün Tarımı ve Reji Şirketi”, *Balikesir University The Journal of Social Sciences Institute*, Cilt 22, Sayı 41, 2019, s. 419-446.

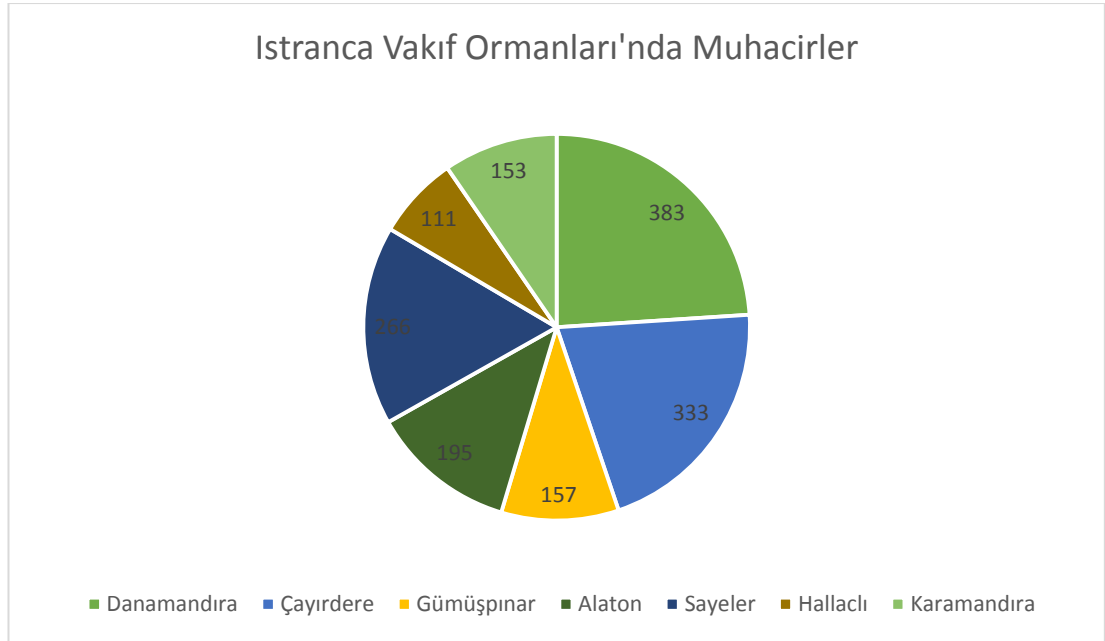
²⁸² BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1756.83, 20 Ağustos 1306/1 Eylül 1890.

²⁸³ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1992.12, 5 Teşrinisani 1306/17 Kasım 1890.

²⁸⁴ BOA, MV. (*Meclis-i Vükela*) 62.43, 3 Şubat 1306/15 Şubat 1891.

amaçlanarak vakıf ile Kapudan Yani arasında yeni bir icar sözleşmesi yapıldı. Anlaşmaya göre Kapudan Yani, Istranca Vakıf Ormanı içerisindeki bütün sakinlerden (muhacirler dahil olmak üzere) *orman hakkı, pul resmi, öşr ve ağnam vergisiyle giyah bedellerini* toplayacaktı. 5 sene boyunca geçerli olacak anlaşmaya göre Kapudan Yani yıllık 218.000 kuruşu vakıf idaresine temin edecekti²⁸⁵.

Muhacirlerin vergilendirme planına dahil edilebilmesi için öncelikle kaç kişilik bir nüfusun nerelerde iskân ettiğinin detaylıca bilinmesi gerekirdi. Bu amaçla muhacirler; isimleri, haneleri ve yerleştikleri köylerin adlarıyla birlikte kapsamlı bir biçimde “tahrir” edilmişlerdir. Buna göre; 1895 yılında 7 farklı köyde 347 hanelik muhacirinin toplam nüfusu 1.598 kişiydi²⁸⁶.

Grafik 4: 1895 yılında Istranca Vakıf Ormanları'nda Muhacirlerin Nüfusu. BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 36690, 10 Mayıs 1311/22 Mayıs 1895.

Vergi verecek kişilerin nüfusunun belirlenmiş olması, onlardan vergi tahsil edilmesi için yeterli olmadı. Sadaret ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti arasında gerçekleşen yazışmada muhacirlerin vergi ödemeyi reddettilerini belirttiliyordu. “Otorite tanımayan” muhacirlerin sebep oldukları zararlar vakıf idaresinin öncelikli gündemini oluşturuyordu²⁸⁷. Fakat vakıf sınırları içerisinde yerleşen bu insanların

²⁸⁵ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1992.12, 5 Teşrinisani 1306/17 Kasım 1890.

²⁸⁶ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 36690, 10 Mayıs 1311/22 Mayıs 1895.

²⁸⁷ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 870.65209.1.1, 10 Teşrinisani 1312/22 Kasım 1896.

vakıf dışına çıkarılması hükümetin desteği olmaksızın gerçekleştirilemezdi. İşte tam da bu noktada devletin farklı kurumlarının ve gruplarının öncelikleri ve siyasi hedefleri iyice belirgin hale geldi ve nihayetinde mesele Cumhuriyet'e intikal eden bir hal aldı.

2.2.2. Hükümetin Çözüm Politikaları

Dalga dalga gelmekte olan muhacirler, imparatorluğun çeşitli yerlerinde, kendi kendilerini ormanlara iskân etmeye devam ettikleri için hükümet bu konuda çeşitli adımlar atmak zorunda kaldı. Devletin idaresinde olan miri ormanlara o kadar çok muhacir yerleşmişti ki artık Tophane ve Tersane-i Amire kendi ihtiyaçları olan keresteyi rahatlıkla temin edemiyordu. Muhacirler yerleştikleri alanda iaşeleri için ormanları diledikleri gibi kullanıyor ve karşılığında hiçbir vergi de vermiyorlardı.

Durumun engellenmesi için Mart 1888'de Trabzon dışındaki bütün vilayetlere bir genelge gönderildi. Buna göre; Muhacirlerin sebep oldukları zararlar delil gösterilerek belirlenecek, bu insanlar ormanların içerisine veya civarlarına asla iskân edilmeyecekti²⁸⁸. Fakat bu emir ve uyarılara rağmen muhacir akını durdurmak pek kolay olmadı. Sadaret tarafından 1894 senesinde Dahiliye Nezareti'ne yapılan bildirimde; yeni gelecek muhacirler için önlem, mevcut durumda yerleşmiş muhacirler için de bir dizi eylem planı hazırlandı. Buna göre; Ünye ve Karesi'deki yerel yönetimlerin "*ormanların içinde bir hane bile iskân edilmemesi ve şayet mevcut muhacirlerden araziye muhtaç olanlar var ise o makulelere yakında bulunabilecek kabil-i ziraat tarla gösterilip yahut arazisi vasi' diğer bir yere nakl-i hane eylemeleri*" talebi Dahiliye Nezareti'ne bildirildi²⁸⁹. Bu bildiri, muhacirlerin iktisadi hayat üzerinde sebep oldukları tahribatın son derece iyi analiz edildiğini göstermektedir.

İskân faaliyetlerinden önce kesinlikle iskân mahallinin keşfedilmesini ve planlanmasını isteyen Sadaret, bu isteğinin de amaçlarını tek tek sıralamaktaydı. İster devlet eliyle iskân edilsin ister kendi kendine yerleşmiş olsun, muhacirlerin geçimlerini sağlamaları için doğal kaynaklara ihtiyacı olduğu değişmez bir gerçektir. Bu ihtiyacın tahribata dönüşmeden giderilmesi için çevre kaynaklarının kontrollü

²⁸⁸ BOA, DH.MKT. (Dahiliye Mektubi Kalemî) 1493.35, 26 Şubat 1303/9 Mart 1888.

²⁸⁹ BOA, DH.MKT. (Dahiliye Mektubi Kalemî) 143.22, 15 Haziran 1310/27 Haziran 1894.

kullanımı önerilmiş ve iskân edileceklerin coğrafyanın içerisinde veya civarlarındaki ormanlardan ihtiyaçları kadar odun kullanabileceklerini ifade edilmişti. Bu odunlar çapına göre numaralandırılacak ve eğer çevre ahalsinin hakkı olan ormanlardan kesim yapılacaksa bu kesimlerin tazminatı onlara ödenecekti. Bu planın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için yerel yönetimler ile Muhacirin Komisyonu ve Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti arasında sıkı bir iletişim gerçekleştirilmeli, bu çalışmalar bittikten sonra da sonuç Sadaret'e bildirilmeliydi. Miri ormanlar özelinde hazırlanan bu iddialı öneri ve plan tasarısı acilen uygulamaya konuldu²⁹⁰.

Hükümet tarafından muhacirler için çıkartılan karar ve genelgelerin miri ormanlar üzerinde hazırlanmış olması bir noktada vakıf ormanlarının kaderini vakıfların eline bırakmıştı. Bu plan doğrudan Istranca Vakıf Ormanları'nı etkilememekteydi çünkü vakıf içerisindeki ekonomik hayatın idare ve düzenlemesi Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bırakılmıştı. Ancak bir önceki bölümde görüldüğü üzere miri ormanlarına ilişkin çıkarılan düzenlemeler vakıf ormanları için de geçerliydi. Dolayısıyla Evkaf-ı Hümayun tarafından yerel yönetime yapılan telkinlerde vakıf arazisine yapılan tecavüzlerin de tıpkı *miri* araziye yapılan tecavüzler gibi kabul edilmesini ve hukuklarının korunması için dikkat gösterilmesi istenmişti²⁹¹.

İlk olarak yereldeki şikayetlere bölgelere has çözümler önerilmişse de durumun bütün imparatorluğa yayıldığını gören Dahiliye Nezareti, sınıf ayırmaksızın bütün ormanlar dahiline muhacir yerleştirilmemesi ve yerleşmiş olanların ihraç edilmeleri için genel emirler yayınladı²⁹². Emirler doğrultusunda hareket etmeyip çıkarları doğrultusunda ormanların içlerine muhacir iskân edenler hakkında da soruşturmalar başlatıldı²⁹³. Hükümet bu konuda artık taviz vermek istemiyordu. Fakat muhacirlerin yerleştikleri yerlerden çıkartılıp başka bir yere nakilleri de kolay bir mesele değildi ve bu süreçte Istranca'ya yerleşen muhacirler için vakıf ormanlarından mümkün mertebe yararlanılıyordu. Bu noktada ormanın beklenmeyen

²⁹⁰ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 143.22, 15 Haziran 1310/27 Haziran 1894.

²⁹¹ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 409.30661.2, 7 Mayıs 1310/19 Mayıs 1894. Burada Evkaf-ı Hümayun Nezareti, yürürlükte olan kanuna atıf yapmıştır. Kanun hükmüne göre vakıf ormanları, miri ormanlar için hazırlanan hükümlere tabi tutulmaktaydı. İlgili kararın dayanağı için bkz. "Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname", *Düstûr*, Tertip 1, Cilt 4, s. 417-420.

²⁹² BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 2421.32, 14 Teşrinievvel 1316/27 Ekim 1900; BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 2421.33, 14 Teşrinievvel 1316/27 Ekim 1900.

²⁹³ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 2474.121, 6 Nisan 1317/19 Nisan 1901.

misafirlerine karşı, hükümetin ilgisiz tavrı ya da geç kalan reaksiyonları neticesinde, Evkaf-ı Hümayun Nezareti kendi başına mücadele etmek durumunda kalmıştı. Nihai olarak muhacir gruplarının, ormanların içerisine ve ormanların civarına yerleştirilmemesi için birçok emirlerin çıkartıldığı arşiv belgelerinden rahatlıkla görülüyorsa da bu ideali pratiğe dökmek devlet için çok zorlu bir süreç olmuştur.

2.2.3. Cumhuriyet'e Devreden Sorunlar

Muhacirlerin ısrarcı tavırları yüzünden vakıf yönetiminin çözüm politikaları bir sonuç vermemişti. Uzun yıllar boyu sürececek olan bu sorunları çözmeye imparatorluğun ömrü de yetmemişti. Cumhuriyetin devraldığı mirasın içerisinde çözülmeyi bekleyen bu sorunlar aynı zamanda yeni rejimin orman politikasını da yansıtacaktı. Yaklaşık 30-40 yıldan beri ormanın çeperinde yaşayan bu insanlar, zamanla vakıf ekonomisine entegre olmuşlar ve burayı terk etmek istememişlerdi. III. bölümde görüleceği gibi 1849 yılında Sinekli Köyü'ne iskân edilen insanlar da iskânlarından 36 yıl sonra Istranca Vakıf Ormanları'ndan çeşitli hak talebinde bulunmuşlar ve vakıf hayatının vazgeçilmez bir parçası olmuşlardı. Dolayısıyla TBMM hükümeti bu insanları artık vakıf sakinleri olarak görmüş, onları yerleştikleri arazilerinden çıkarmak yerine o arazileri bedeli karşılığında onlara satmak/kiralamak yolunu denemişti. 1926 yılında vakıf ormanı dahilindeki arazilerinin *temlikini* talep eden Istranca köyü ahalisi için bir talimatname hazırlandı. Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 7 Teşrinisani 1926 tarihli ve 28687/133 numaralı teklif tezkiresi Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal tarafından kabul gördü²⁹⁴. 10 maddelik talimatnameye göre; Istranca ve Saray bölgesinde vakıf arazisi dahilinde kalan köylerin daha fazla vakıf gelirlerini işgal etmesini önlemek için uygun görülen miktardaki arazilerin bu köylülere satılmasına izin verilmiştir. Bu köyler; *“Istranca'da Danamandıra, Gümüşpınar, Karamandıra, Alaton, Sayelik, Halaçlı, Çayırdere ve Istranca ve Saray'da Saray, Büyük Manike [Kısmen], Küçükmandıra, Safaalan, Pınarca, Çerkesköy [Kısmen] Çukuryurd, Ayvacık, Kavacık, Güngörmez ve Kaçaklı köylerinden ibarettir”*²⁹⁵.

²⁹⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.1.22.75.13, 01 Aralık 1926.

²⁹⁵ Başvekalet Umum Arşivi 4.7257 numaralı bu evrak (BCA), 30.18.1.2.24.77.10, 09 Aralık 1931 tasnifinde kayıtlı iken sonradan kaldırılmıştır.

Yukarıdaki listede 1895 yılında tahrir edilmiş olan muhacirler yerleşkelerinin dışındaki yerleşmelerin bulunduğu da görülmektedir. Buradan yola çıkılarak Istranca Vakıf Ormanları'nın göç almaya devam ettiği ve/veya vakıf sınırları içerisinde bir hareketliliğin olduğu düşünülebilir.

Ormandan arazi talep eden köyler arasında Istranca Köyü'nün farklı bir yeri bulunmaktadır. Bu köy, doğrudan vakıf arazisi içerisinde olmamasına rağmen yeterince ormanı ve tarım alanı olmadığı için “*öteden beri*” vakıf arazisini kullanmaktaydı. “*Tam yarım asırdan beri...bütün makamat-ı aliye-i devleti bitmez tükenmez müracaat ile işgal eden şikâyet ve ihtilafat*”ın önünü almak için Istranca Köyü de ilgili talimatnamenin kapsamına alınmış ve onlara Dırgaz adlı mevkii de münasip miktarda arazi ve orman satışı kararlaştırılmıştı.²⁹⁶ Muhacir köyleri için hazırlanan maddeye göre; vakıf arazisi dahilinde işgal ettikleri arazinin tamamı “*dahil*” adı altında, vakıf haricinde olup vakfa sınır olanlara “*hariç*” adı altında kendilerine verilecekti. Arazilerin sınırları ve bedellerini doğrudan vakıf idaresi belirleyecekti. Vakıf tarafından görevlendirilecek memurlar, yerel hükümetin oluşturacağı bir heyet ile birlikte 4 aylık bir süre zarfında bu işlemleri tamamlayacaklardı.

İlgili arazilerin satışında köylüye 4 taksit hakkı tanınmıştı. İlk taksit peşin olarak istenmiş ve kalan 3 taksit için birer senelik mühlet verilmişti fakat bunun için köylülerin teminat göstermeleri gerekiyordu. İlk taksiti ödeyen köylüler bu arazileri “*serbestçe ve envai vücuh tasarrufla tasarruf edeceklerdi*”. Nakdi ödeme yapmak isteyenler için de teşvik amacıyla %10'luk indirim uygulanacaktı. Fakat böylesine değerli bir arazinin hem muhacirler ve köylüler tarafından alınması hem de Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından satılması çok kolay bir işlem değildi. Nitekim 1931 yılına gelindiğinde hala satış işlemleri gerçekleştirilememişti. Reis-i Cumhur tarafından onaylanan Başvekalet Muamelat Müdürlüğü'nün 11988 sayılı kararnamesi ile bu mesele yıl sonuna kadar çözülmek istendi²⁹⁷. İşin sürüncemede kalması üzerine 1939 yılında Temyiz Mahkemesi İkinci Hukuk Dairesi Reisi hakem sıfatıyla

²⁹⁶ Başvekalet Umum Arşivi 4.7257 numaralı bu evrak (BCA), 30.18.1.2.24.77.10, 09 Aralık 1931 tasnifinde kayıtlı iken sonradan kaldırılmıştır.

²⁹⁷ Arşiv evrakları işlemlerin neden gerçekleştirilemediğine dair bir ipucu vermiyor olsalar da muhtemelen Evkaf Umum Müdürlüğü'nün köylülerden bir ödeme alamaması sebebiyle satış işlemleri gerçekleşemiyordu; (BCA), 30.18.1.2.24.77.10, 09 Aralık 1931.

olaya müdahil oldu ve ilgili kararnamele bunlara ek sunulan belgelerin suretlerini taraflardan talep etti²⁹⁸.

²⁹⁸ Başvekalet Umum Arşivi 4.3858 numaralı bu evrak (BCA), 30.18.1.2.24.77.10, 09 Aralık 1931 tasnifinde kayıtlı iken sonradan kaldırılmıştır.

3. Ekolojik (Çevresel) Kaygıların Gölgesinde Ticari Kârlar

3.1. Devlet'in Ekolojik (Çevresel) Kaynakları: Ormanlar

Ormanlar üzerinde siyasi iktidar erkleri tarafından kurulan mülkiyet rejiminin çok eski tarihlere dayanan “kadim” bir gelenek olduğunu öne süren Orman Müdüriyet-i Umumiyesi memuru S. İhsan, hükümdarların ve derebeylerinin avlanmak amacıyla sınırları belirli bir alanı muhafaza etmeleriyle bu ilişkilerin başladığını öne sürmektedir. İhsan’a göre ormanlar kendiliğinden vücuda geldiği ve doğanın insanlığa en büyük bağışı olduğu için bu varlığın insanlar arasında paylaşılması uygun değildi. Bu ormanların mutlak bir kontrol mekanizması içerisinde yönetilmesi gerekirdi ve bu yönetim erki de kesinlikle devlet olmalıydı;

“Evvela; ormanlar sınavi beşer talik etmeksizin vücuda gelmiş ve fitratın umuma bahşettiği en'âm cümlesinden bulunmuş olduğundan bunun efrada hasr ve tahsisi caiz olamayıp umumun vekil-i mutlak ve daimesi olan ve hayat-ı ebediyeye haiz farz olan devlet yedinde bulunması iktiza eder.”²⁹⁹.

Devlet ise kamu adına mülkiyetine sahip olduğu ve korumasına aldığı ormanlardan yine kamu yararına istifade etmeliydi. Bu yarar ve faydanın kaynağı ise elbette ki ağaçlar, ağaçların mahsulleri ve nihayet arazinin kendisiydi. Fakat yine İhsan’a göre ormanlar, medeniyetin yükselen basamakları altında aşırı kullanıma bağlı olarak, tahrip edilmekte ve tükenmekteydi;

“Ormanların tahribine yalnız tarla açmak keyfiyeti badi olmayıp bir taraftan da medeniyetin terakkisi ve nüfusun tezayidi gibi esbab dahi inzimâm eylemiştir. Medeniyet zaten her türlü sarfiyyat ve istimlâkatı tezyit etmek şarındadır, ormanlar ise medeniyetin ziynet ve ihtişamı ve sefahat ve israfatı uğrunda en ziyade ihlâka maruz kalmıştır denilebilir.”³⁰⁰.

İhsan’ın sözleri geç dönem Osmanlı ormancılığının devletçi ekolünü temsil etmektedir. 1927 yılında Ankara Türk Ocağı’nda Prof. Bernhard “Türkiye Ormanları” adlı konferansı da benzer bir biçimde şu sorularla açmıştı:

“Muhterem Hanım ve Beyefendiler;

²⁹⁹ İhsan, *a.g.m.*, s. 26-32.

³⁰⁰ İhsan, *a.g.m.*, s. 26-32.

*Ormancılık sahasında Türkiye'yi el-yevm (bugün) iki mühim mesele işgal etmektedir: Birincisi, acaba Türkiye'de mevcut çıplak arazi çabuk ve en emin bir şekilde ne suretle teşcir edilebilir? İkincisi, devlet hazinesi için en azami istifadenin mevcut ormanlardan temini ne şekilde mümkündür?*³⁰¹.

Profesörün yöneltmiş olduğu sorular “devlet” nezdinde ormanların nasıl algılandığını bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Her iki sorununda birbiriyle olan ilişkisi ekolojik kaygılarla ticari/maddi çıkarlar arasındaki ikilemi yansıtmakta ve Osmanlı geleneğinde ormanların yer aldığı konumunu izah etmektedir. Dursun'un da ifade ettiği gibi Cumhuriyet öncesi geç Osmanlı'da ormanlar üzerindeki devlet politikaları genel itibariyle yararçı ve korumacı konsepttedir³⁰². Çoğunlukla birlikte yürütülmek istenen bu iki farklı yaklaşımın homojen uygulamaları, mümkün olduğu kadar fazla gelirin/faydanın elde edilebilmesi için mümkün olduğu kadar korumak şeklinde ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla orman ekosisteminin korunması, çevreci kaygıların ürünü değil daha fazla gelir beklentisinin sonucuydu. Örneğin; Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerindeki miri ormanlarda ve korularda ekolojik varlıklar tespit edilmiş, ticari değerleri saptanmış, bölge ekonomisine katkıları tartışılmış ve bölgenin haritaları çıkarılmıştı. Kantitatif veriler ışığında ormanlar ve koruları korumaya yönelik uygulamalar hayata geçirilmişti³⁰³.

Istranca Vakıf Ormanları'nın bu noktada öncelikli bir konumu bulunmaktaydı. Çünkü; Sultan Abdülmecid'in *vakf-ı şerifesi* olan bu ormanlar Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından idare ediliyordu. Bir devlet kurumunun himaye ve idaresine sahip olan bu vakıf ormanları, modern usullerin uygulanması noktasında daha özgür ve ayrıcalıklı bir konuma sahipti.

3.1.1. Vakıf İdaresinde “Modernite” veya Artan Kontrol

1876 yılında, mülkiyeti Hazine-i Evkaf'da olan ve vakıf muhasebecilerinin denetiminde bulunan ormanların doğrudan orman memurları tarafından idare

³⁰¹ Bernhard, *a.g.e.*, s.1.

³⁰² Kavramlar üzerine detaylı tartışma için bkz. Dursun, “The History of Enviromental Movements and the Development of Enviromental Thought in Turkey, 1850-1980”, s.111-128.

³⁰³ Selanik, Kosova ve Manastır için bkz; HRT.h. (*Harita*) 2601, 28 Mayıs 1322/10 Haziran 1906. Devlet korumasından mahrum kalan bölgelerin örnek bir tasviri için bkz; Tevfik, “Ormanlarımızın Tezyid Varidatı Nasıl Mümkündür?”, *Orman Mekteb-i Alisi Mecmuası*, Sayı 1, 1333 s. 5-9.

edilmesi kararlaştırılmıştı³⁰⁴. Bu değişikliğin amacı, ormanların bizzat orman memurları tarafından profesyonel bir şekilde idare edilmesinin istenmesiydi. Bu yeni idare biçimiyle birlikte orman varlığının ve gelirlerinin etkin bir şekilde kaydedilmesi bekleniyordu. Temelinde ciddi bir ekonomik kaygılar bütünü olan bu değişim, aynı zamanda orman “modernleşmesinin” kimi devlet kurumlarında uyandırdığı bilinçle yakından alakalıdır. Ormanlardan elde edilebilecek ekonomik kazanç fark edilmişti ve bu varlığın en iyi biçimde korunup çoğaltılması isteniyordu. Teoride orman idaresi tarafından modern ormancılık teknikleri kullanılarak vergiler maksimize edilecekti. Fakat bu idealler, pratikte birtakım sıkıntılarla karşılaştı. 20 Ekim 1885 tarihinde, Evkaf-ı Hümayun Nezareti’nden Sadaret’e yazılan dilekçede, Istranca Vakıf Ormanları’nın yıllık 300.000 kuruş miktarında olan gelirini düşürmekte ısrarcı olan bir gruba karşı acilen önlem alınması istendi³⁰⁵. Dilekçede vakıf arazisi içerisindeki meraya “*öteden beri*” yapılan tecavüzlerin önlemediği belirtilerek bu müdahalelerin engellenmesi için bir dizi memur atamasının gerekliliğinden bahsediliyordu³⁰⁶. Aradan geçen 2 aylık süreçte Sadaret makamından herhangi bir karar çıkmaması üzerine Çatalca Mutasarrıflığı, Evkaf-ı Hümayun Nezareti’ni bilgilendirdi. Mutasarrıflığa göre, ormanlara yeni memur ve korucu ataması yapılmazsa, orman varidatının gelirlerinde büyük bir düşüş yaşanacaktı³⁰⁷.

Meralara yapılan tecavüzler, aşırı kullanımından kaynaklanan tahribatlara sebebiyet veriyor ve bu durum ormanlar üzerinde geri dönülemez değişimlere yol açıyordu. Osmanlı ormancılık geleneğini çok iyi gözlemlemiş olan Prof. Pernard bu konuya, 1927 yılında, çok yalın bir açıklama getirmişti; “*Ormanların varlığında münderiç olan şu evsaftan hükümet yalnızca istifa şeklini aramayıp bilakis galip düşmanlardan sayılan insan ve hayvanatın ibka’ ettikleri mazarratları men’ etmeye sai olmalıdır.*”³⁰⁸.

³⁰⁴ “Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname”, *Düstür*, Tertip 1, Cilt 4, s. 417-420.

³⁰⁵ BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.1, 24 Teşrinievvel 1301/20 Ekim 1885; BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.2, 8 Kanunuevvel 1301/20 Aralık 1885.

³⁰⁶ Çeşitli ihtiyaçlarını gidermek için orman kompleksini kullanmakta çekinmeyen ve tecavüzlerini sürdürenler için kabaca *kurayı mütecavere ahalisi* (civar/çevre köyler ahalisi) tabirinin kullanılması, bu aşamada köylülerin kimliklerine gölge düşürmektedir. BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.1, 24 Teşrinievvel 1301/20 Ekim 1885; BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.2, 8 Kanunuevvel 1301/20 Aralık 1885; BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82-3538-3 20 Kanunusani 1301/1 Şubat 1886.

³⁰⁷ BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82-3538-3 20 Kanunusani 1301/1 Şubat 1886.

³⁰⁸ Bernhard, *a.g.e.*, s.7.

Ormanları korumak için gerekli olan önlemleri sıralarken de ikinci maddeyi meralara ayırmıştı;

*“Mera ve ormanlık kısmını esaslı bir surette yekdiğerinden ayırarak orman mevcudiyetini hayvan raiyine karşı muhafaza etmek. Esas şekilde pek fazla istismar edilmiş ormanlar hayvana karşı muhafaza edildiği takdirde muntazaman tenebbütlerine (yeşerme) devam etmektedirler.”*³⁰⁹.

Profesörün söyledikleri, Istranca Vakıf Ormanı'nın sınırları dahilinde kalan ve ormanlık alan ile iç içe geçmiş meraların getirdiği riski ve bu durumun vakıf idaresinin gelirlerine yansiyabilecek tehlikeyi izah etmektedir.

Mutasarrıflıktan yapılan uyarılar Evkaf-ı Hümayun tarafından ciddiye alındı ve uygun görülen memurların tayini için Meclis-i Vükelâ'ya tezkire sunuldu. Bu tezkire mecliste tartışıldı ve modern ıslah çalışmaları yürütülmesine karar verildi. Buna göre; Orman Mektebi'nden mezun olmuş ya da orman bilimine aşına bir mühendisin görevlendirilmesi ve emrine iki süvari nefer, bir piyade bölük korucu ve bir kâtip istihdam edilmesi için 4.000 kuruş bütçe çıkartıldı. Ormanların haritasının çıkarılması için Erkan-ı Harbiye mühendisleri görevlendirildi ve yalnızca haritalandırma çalışmaları için 100 liralık bütçe ayrıldı³¹⁰. Vakıf arazisine yapılmakta olan tecavüzler engellendiği takdirde, modern tekniklerle birlikte ormandan elde edilen gelirin artırılacağı fikri kabul görmüştü.

Bricogne'nin *Février Revue des Eaux et Forêts* adlı dergide yayımladığı makalelerine bakılırsa Istranca'da uygulanan pratiklerin Bricogne'nin fikirleriyle yoğrulduğunu düşünmek için elimizde fazlasıyla veri mevcuttur. 1866 yılında Osmanlı Devleti'ne gelen ve Orman Nizamnâmesi'nin hazırlanması sürecinde önemli görevler üstlenen Fransız uzmanlardan olan Bricogne'nin makaleleri Ziraat Vekaleti, Mühassıs Raporları, Orman Kısmı adıyla Osmanlıca'ya çevrilmişti;

“Planı, vesaiki, tafsilatlı ve doğru haritası bulunmayan ormanlarda yapılacak tetkikat ve keşfiyatın müşkül ve yapılanlarda gayrı tam olacağı yeknezarda anlaşılabilir. Pek dağınık olan ve esasen itimatsızlık dolayısıyla kendilerine irad olunan suallere doğru cevap vermekten ihtiraz eden mesakin-i sakininden istifadenin imkânsızlığı komisyonları evvelce tespit ettikleri

³⁰⁹ Bernhard, a.g.e., s.7.

³¹⁰ BOA, İ.MMS. (İrade Meclisi Mahsus) 82.3538.4, 5 Şubat 1301/17 Şubat 1886; BOA, İ.MMS. (İrade Meclisi Mahsus) 82.3538.5, 5 Şubat 1301/17 Şubat 1886.

güzergâhları tebdile ve ekseriya ormanların kuytu yerlerini adım adım geşt ü güzar suretiyle keşfe mecbur kalıyordu.”³¹¹.

Istranca Ormanları’nda başlatılan ıslah çalışmaları aynı zamanda dönemin modernist ruhunun bir yansımasıydı. Bu ruhun en önemli özelliği 1840 yılından bu yana geleneksel usullerden rasyonel ormancılığa kademeli bir geçişi içerisinde barındırmasıydı. Ormancılık sahasında geleneksel usullere karşı yaşanan bu değişimin temelinde her ne kadar ormanlardan elde edilecek ekonomik getiri/kâr bulursa da Osmanlı İmparatorluğu’nda yeni yeni oluşan ekolojik kaygıların varlığı da yadsınmamalıdır. Kanun ve lâyhalar imparatorluğun bütününde uygulanmak üzere hazırlandığı için, nitelikli mühendis kadrosunun olmadığı bir ortamda, modern usuller üzerine detaylı hükümlerin çıkarılması beklenemezdi. Dolayısıyla bu geniş coğrafya üzerindeki beklentiler minimum düzeyde tutulmaktaydı. Bunun yanı sıra Istranca Vakıf Ormanları gibi coğrafi, idari ve mülki bağlamda daha sınırlı bir alana inildiği takdirde modern tekniklerin uygulanmaması için hiçbir sebep yoktu. Istranca Ormanları’nın mülkiyetinin Hazine-i Evkaf’ta olması ve Orman ve Ma’adin Nezareti tarafından ön görülen modern tekniklerin Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından donöre edilmesi, Istranca Vakıf Ormanları’nda rasyonel ormancılık projelerinin hızlı bir şekilde uygulama olanağı tanımış ve buraları adeta pilot bölge haline getirmişti.

Modern görüşler ve ekolojik kaygılar çerçevesinde uygulanmak istenen ıslah çalışmalarının ne gibi bir ekonomik hedefi olduğu rakamlarla izah etmek gerekirse; başlangıçta geleneksel usullerle yönetilen Istranca Vakıf Ormanları’nın 1885 yılı varidat bütçesi 300.000 kuruşa tekabül etmekteydi³¹². Evkaf-ı Hümayun Nezareti’nin profesyonel bir kadro ile 1887 yılında başlattığı modern ıslah çalışmaları ise bütün hukuki ve idari zorluklara rağmen kararlılıkla sürdürülmüş ve Istranca Ormanları’nın varidat bütçesi 1901 yılında 459.000, 1910 yılında ise 794.000 kuruşa kadar yükselmişti³¹³. Yaklaşık 25 yıllık bir dönemde %250’den daha fazla gelir artışının görülmesi hem geleneksel yöntemlerin terkedilip modern usullere göre ormanların idare edilmesi hem de orman varidatını düşürmekte olan gruplara karşı hukuki ve idari mücadelenin sürdürülmesi ile alakalıdır.

³¹¹ Bricogne, *a.g.e.*, s.8.

³¹² BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.1, 24 Teşrinievvel 1301/20 Ekim 1885; BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.2, 8 Kanunuevvel 1301/20 Aralık 1885.

³¹³ BOA, I.MLU. (*İrade Meclis-i Umumi*) 1.15.3.1, 27 Şubat 1325/12 Mart 1910.

3.2. Kayda Alınan Ekolojik (Çevresel) Zenginlik: Orman Defterleri

Hazine-i Evkaf'ın başlatmış olduğu ıslah çalışmalarıyla birlikte 1887 yılından itibaren Istranca Vakıf Ormanları'nın bütün varlığı, gelir ve giderleri kayıt altına alınmaya başlamıştır. Modern usullerle yeni defter formasyonları kullanılmaya başlanmış ve Istranca Vakıf Ormanları'nda yürütülen bütün iktisadi faaliyetleri periyodik bir sisteme bağlanmaya çalışılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi EV.d. (*Evkaf Defterleri*) tasnifinde doğrudan Istranca Vakıf Ormanları başlığıyla kayıtlı 100 defter bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin genel defterlerinde ve Maliye Nezareti'nin defterlerinde de Istranca Vakıf Ormanları'na dair kayıtlar bulunabilmektedir. Fakat Osmanlı ormancılığında bir ilk denebilecek olan bu kayıt faaliyetlerindeki tecrübesizlik, beraberinde düzensiz ve güvensiz verilere sebebiyet vermiştir. Öncelikle birbirine benzer birçok defter formasyonu kullanılmıştır. Aslında verilerin çokluğu açısından bir zenginlik görülseyse de aynı döneme ait farklı verilerin elde edilmiş olması kimi zaman defterler arasında tutarsızlığa sebebiyet vermektedir. Aynı yıla/aya ait farklı iki defterdeki verilerin dahi birbiriyle mutlak uyum içerisinde olmadığı görülmektedir. Bu yüzden tablolarda sunulan verilerin güvenilirliğini artırmak maksadıyla geriye yönelik tutulan muhasebe kayıtları, müfettiş raporları ve müteferrik evrakların içerdiği bütçe, hasılat ve varidat kayıtları karşılaştırılarak bir arada kullanılmış ve bazı defterler bilinçli olarak elenmiştir.

1887 yılında aylık periyodlarla tutulmaya başlanan defterler; muhasebe kayıtları, hasılat kayıtları, varidat miktarlarıdır. Defterlerin temel misyonu ormanlardan elde edilebilecek bütün gelirlerin ve giderlerin kaydedilmesidir. Bu amaçla bütün gelirlerin tespit edilmesine yönelik defterlerin hemen hepsinde ortak olarak görülen veriler; *orman hakkı*, *kereste öşrü* ve *pul vergisi*dir. Fakat çeşitli ihtiyaçlara yönelik tutulan defterlerde vergi kalemleri detaylandırılarak *saz vergisi*, *göl vergisi* veya *iltizamı*, *öşr vergisi* ve *ağnam vergisi* gibi detaylar ayrıca belirtilmiştir. 1900 yılından itibaren defter formasyonları çoğalmış ve buna bağlı olarak periyod dönemlerinde de farklılıklar oluşmuştur. Artık memurların maaşları, pul vergileri, orman vergileri, tahsilat kayıtları, vakıf içerisinde gerçekleşen dava kayıtları ve muhacirlerin tahrir kayıtları gibi birçok veri kayda alınmıştır. Defterler

Rumi takvimde belirlenen periyodik bir düzene göre tutulduğu için bu başlık altında sunulan verilerde Rumi yıl ve aylar kullanılmıştır.

Bu kayıt çalışmaları Osmanlı ormancılığı için son derece önemli bir faaliyet olmakla beraber dönemin bölgesel iktisadi hacmini yansıtmaya açısından da son derece önemli verilerdir. Öncelikle bu defterlerde birçok yeniliğin denendiği görülmektedir. Örneğin orman endüstrisinin ürettiği metaller (kereste ve kömür) modern ölçü birimleriyle ifade edilmek istenmiş, orman endüstrisinin ticari kapasitesinin artırılması için lojistik açıdan önem taşıyan mesafe ve zaman ölçümleri yapılmıştır. Bu uygulamalar 1840 Lâyihası'nda ve 1851 tarihli İsti'lâm-nâme-i Umûmî'de sıklıkla vurgulanan ve idealize edilmiş olan faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin 50-60 yıl sonra Istranca Vakıf Ormanları'nda uygulanması, başarı düzeyleri tartışılır bir konu olsa dahi, Osmanlı ormancılığının tarihsel sürecinin bütünlük arz ettiğini göstermektedir.

Bununla birlikte Kışla Korusu'nda bulunan asırlık ağaçların korumaya alınması için her bir ağacın fiziksel özellikleriyle birlikte kaydedilmesi sıklıkla bahsedilen ekolojik kaygıların somut bir örneğidir. Hiçbir kâr güdüsü olmayan bu uygulama, ağaçları vakıf ahalisinin istismarından korumak maksadıyla yapılmıştır. Defterde kayıtlı toplam 15.130 meşe, 180 gürgen ve 3 akça ağaç bulunmaktadır. Her bir ağaç santim cinsinden eni ve metre cinsinden yüksekliği hesaplanarak kaydedilmiştir³¹⁴. Koruma altına alınan bu ve benzeri ağaçları kesenler için ağaç başına 2.000 kuruş ceza kesildiğinin örnekleri de görülmektedir³¹⁵.

³¹⁴ BOA, EV.d. (*Evkaflar Defterleri*) 37772.

³¹⁵ 4 yüzyıllık Kuhl ağaçlarının kesimi ve cezalandırılmasıyla ilgili belge için bkz. BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1935.8, 9 Şubat 1307/21 Şubat 1892.

3.2.1. Müfredat Defterleri

Müfredat Defterleri diğer orman defterlerinde olduğu kömür miktarı, orman hakkı pul resmi ve öşr vergisinin kaydedilmesi için aylık periyodlarla kullanılmış olan defter serisidir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde sadece 6 farklı Müfredat Defteri bulunmaktadır. Bu defterlerin R. 1305 yılının muhtelif aylarına ait olması, bir bakımdan aslında bu defterlerin bir devamlılık arz ettiğini fakat günümüze ulaşmadığını ya da henüz tasnif edilmediğini düşündürmektedir.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1305 Senesi Mayıs-Kanunuevvel Ayları Müfredat Defterleri					
Tarih	Kömür	Orman Hakkı	Pul Resmi	Öşr	Toplam
	Kıyye	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Nisan	10.674	238	350		13.806
Mayıs	3.902	26.128	6.824	639	33.591
Temmuz	15.355	16.194	4.214	1.726	22.134
Ağustos	29.457	19.094	4.956	3.598	27.648
Eylül	17.402	50.976	13.492	3.180	67.648
Kanunuevvel	-	5.592	1.610		7.202
Toplam	66.116	117.984	31.096	9.143	158.223

Tablo 12: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1305 Yılına Ait Müfredat Defterleri. Nisan ayı BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27303; Mayıs ayı BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27325; Temmuz ayı BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27367; Ağustos ayı BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27398; Eylül ayı BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27426 ve Kanunuevvel ayı BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27462 numaralı defterlerden alınmıştır. Yılın diğer dönemlerine ait defterler bulunmamıştır.

Ağustos, Eylül ve Kanunuevvel aylarını gösteren defterlerde ayrıca ihale ile saz göllerinin 1800 kuruşluk bedel ile icar edildiği bilgisi bulunmaktadır. Fakat bu gelirler o ay tahsil edilmeyip sonraki aya devrettikleri için bu gelirler tabloya eklenmemiştir. Yine Ağustos ayında 6.800 ve Eylül ayında 7.217 kuruş sonraki aya devredilen öşr vergisi olarak kaydedilmiş ve tabloya eklenmemiştir.

Kömür üretimiyle öşr vergisi arasında bu denli büyük farkların olması, kömürcülüğün bölge ekonomisindeki payını göstermesi açısından son derece önemlidir. Temettuat verilerinde hatırlanacağı üzere köylüler vakıf içerisinde tarımla uğraşmaktan ziyade orman endüstrisini tercih etmişlerdi. Üstelik 1876 yılındaki kararname ile getirilen orman mahsullerinden alınacak orman hakkı ve pul resmi vergilerinin totalde %25 gibi yüksek bir orana denk gelmelerine rağmen kömürcülüğün önemini yitirmemesi dikkate değer bir olgudur.

Tabloya eklenmeyen fakat ayrıca aktarılması gereken bir diğer husus şudur ki; BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 2735 numaralı defterde ilk defa kömür miktarı

kıyyenin yanında iki farklı ölçü birimiyle daha ifade edilmiştir. Aslında hemen hemen bütün defter formasyonlarında kömürün miktarını metreküp ve bir başka ağırlık ölçüsü olan araba yükü cinsinden ifade edilmesi için gerekli bölümler ayrılmış lakin yalnızca bu defterde o birimler için hesaplama yapılmıştır. Buna göre $3.902 \text{ kıyyelik kömür} / 25 \text{ (araba yükü)} = 156 \text{ (kıyye)}$ sonucu çıkmakta ve her bir araba yükü ortalama 156 kıyye kömüre denk gelmektedir. Bugün kullanılan ağırlık birimi üzerinden ifade edilirse her bir araba yükü ortalama 200 kg odun kömürü demektir. Fakat kıyyeye alternatif olan bu birimler başka hiçbir defterde hesaplanmamıştır.

3.2.2. Pul Müfredat Defterleri

Pul Müfredat Defterleri 3 aylık periyodlarla vakfın gelirlerini kaydetmek için oluşturulmuş defter formasyonudur. Kaydedilen veriler kömür miktarı, orman hakkı, pul resmi ve öşr vergileridir. İlk defa R. 1306 yılında tutulmaya başlanan defter serisinde bu yılın yalnızca ilk 9 ayı kaydedilmiştir. Fakat bu süre zarfında orman köylerinin ayrı ayrı kaydedilmiş olması diğer defter serilerinde görülmeyen son derece önemli bir detaydır. Daha sonra R. 1312 yılında tekrar tutulmaya başlanan defterlerde ise orman köylerine ait veriler düzensizleşmiştir.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1306 Senesi Mart, Nisan, Mayıs Ayları Pul Müfredat Defteri					
	Miktarı	Orman Hakkı	Pul Resmi	Öşr	Toplam
	Kıyye	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Mart					
Istranca	9.180	275	74	-	350
Sinekli	142.116	4.263	1.136	-	5.399
Türbedere	4.590	137	37	-	174
Bigados	-	-	-	-	-
Papash	4.549	136	35	-	171
Karamandıra	-	-	-	-	-
Silivri	-	-	-	-	-
Kabakça	-	-	-	-	-
Toplam	160.435	4.811	1.284	-	2.095
Nisan					
Istranca	141.865	1.235	1.128	592	5.956
Sinekli	17.624	5.280	1.409	-	6.689
Türbedere	10.800	323	87	-	211
Bigados	1.050	32	8	-	40

Papashı	-	-	-	-	-
Karamandıra	-	-	-	-	-
Silivri	-	-	-	-	-
Kabakça	-	-	-	592	-
Toplam	339.739	9.871	2.634	-	13.098

Mayıs

Istranca	444.186	13.377	3.571	408	17.353
Sinekli	1.500	45	12	-	57
Türbedere	4.507	135	35	-	171
Bigados	6.973	209	55	-	264
Papashı	23.994	717	213	791	930
Karamandıra	3.060	92	24	-	908
Silivri	-	-	-	-	-
Kabakça	-	-	-	1.199	-
Toplam	484.220	14.576	3.912	1.792	19.688
Bütün Toplam	984.394	29.259	7.830	5.374	38.882

Tablo 13: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1306 Senesi Mart, Nisan, Mayıs Ayları Pul Müfredat Defteri.
BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27493.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1306 Senesi Haziran, Temmuz, Ağustos Ayları Pul Müfredat Defteri					
	Miktarı	Orman Hakkı	Pul Resmi	Öşr	Toplam
	Kıyye	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Haziran					
Istranca	644.573	19.377	5.134	46	24.558
Sinekli	13.283	398	106	-	504
Türbedere	14.260	328	114	-	543
Bigados	13.172	395	102	-	498
Papashı	-	-	-	716	-
Karamandıra	29.114	1.496	747	-	2.960
Silivri	24.100	768	204	-	972
Kabakça	-	-	-	763	-
Toplam	798.502	22.865	6.410	1.525	30.038
Temmuz					
Istranca	332.130	10.015	266	40	12.715
Sinekli	4.680	140	37	-	178
Türbedere	5.600	169	44	-	214
Bigados	14.970	557	149	-	706
Papashı	8.055	241	64	222	305
Karamandıra	68.355	1.240	579	-	2.042
Silivri	87.220	2.619	700	12	3.320
Kabakça	41.998	1.255	335	274	1.602
Toplam	563.008	16.238	4.572	548	21.086

Ağustos					
Istranca	118.625	3.576	948	-	4.534
Sinekli	17.380	522	139	-	661
Türbedere	5.630	169	45	-	215
Bigados	16.692	500	133	-	634
Papashı	54.811	1.644	438	141	2.082
Karamandıra	39.630	951	328	-	1.421
Silivri	60.394	1.974	526	220	2.501
Kabakça	81.601	2.448	653	371	3.321
Toplam	394.763	11.787	3.213	1.732	15.372
Bütün Toplam	1.756.273	50.891	14.196	2.805	66.496

Tablo 14: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1306 Senesi Haziran, Temmuz, Ağustos Ayları Pul Müfredat Defteri. BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27575.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1306 Senesi Eylül, Teşrinievvel, Teşrinisani Ayları Pul Müfredat Defterleri					
	Miktarı	Orman Hakkı	Pul Resmi	Öşür	Toplam
	Kıyye	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Eylül					
Istranca	92.300	288	760	56	3.697
Sinekli	48.355	1.451	387	-	1.838
Kabakça	30.848	920	245	10	1.175
Türbedere	23.880	718	191	-	91
Silivri	69.670	2.083	556	-	2.640
Bigados	4.402	132	36	-	168
Papashı	30.318	609	162	-	771
Karamandıra	34.600	719	284	-	118
Toplam	326.373	9.514	2.624	181	12.320
Teşrinievvel					
Istranca	146.385	3.489	922	9	2.421
Sinekli	146.385	3.578	954	-	4.533
Kabakça	119.270	1.728	460	45	2.234
Türbedere	57.615	307	81	-	388
Silivri	1.090	32	8	-	41
Bigados	-	-	-	-	-
Papashı	-	-	-	-	-
Karamandıra	30.720	459	277	124	861
Toplam	365.260	9.596	2.705	178	12.481
Teşrinisani					
Istranca	55.650	1.752	515	115	2.382
Sinekli	54.375	1.631	462	-	2.093
Kabakça	6.690	200	57	65	323

Türbedere	-	-	-	-	-
Silivri	2.440	80	23	-	104
Bigados	-	-	-	-	-
Papash	11.326	339	90	-	430
Karamandıra	13.170	158	119	45	322
Toplam	143.651	4.163	1.267	225	5.656
Bütün Toplam	835.284	23.274	6.598	585	30.457
Sultan Abdülmecid Evkafı	-	23.274	6.341	585	30.201
Bezm-i Alem Valide Sultan Vakfı	-	-	256	-	256
Toplam	-	23.274	6.598	585	30.457

Tablo 15: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1306 Senesi Eylül, Teşrinievvel, Teşrinisani Ayları Pul Müfredat Defteri. BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 39190.

R. 1306 Mart-Teşrinisani ayları M. 1890 Mart-Kasım aylarına denk gelmektedir. Bu 9 aylık dönemde vakıf tarafından yukarıdaki köylerden elde edilen gelir toplam 135.835 kuruştur. Orman köylerinin aylık verileri vakıf demografisiyle ilgili ipuçları da vermektedir. Eldeki verilerden hareket etmek gerekirse vakıf idaresine en fazla vergiyi ödeyen Istranca Köyü'dür. Sinekli, Kabakça, Silivri ve Karamandıra köyleri de yılın belirli zamanlarında Istranca Köyü'nden sonra en çok vergi ödeyen köy konumuna yükselmektedirler. Bu köylerin gerek doğal nüfuslarıyla gerek bölgeye yerleşen muhacirlerle birlikte diğer orman köylerinden daha kalabalık olmaları muhtemeldir. Dolayısıyla bu köyler vakıf ekonomisindeki büyük paydayı oluşturmaktadırlar. Fakat dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, bu köylerin vakıf sınırları içerisindeki bütün yerleşimleri içermediğidir. Örneğin Gümüşpınar, Alaton, Kurtlar, Sayeler, Hallaçlı, Danamandıra ve Çayırdere köyleri defterlere eklenmemiştir ve defterlerdeki bu seçiciliğin sebeplerine dair herhangi bir emare bulunamamıştır.

Pul Müfredat Defterleri, 6 yıllık bir aradan sonra R. 1312 yılında tekrar tutulmaya başlanmıştır. Fakat bu tarihten itibaren orman köylerinin genel çerçeve içindeki payları düzensiz bir şekilde yazılmaya başlanmıştır. Örneğin R. 1312 yılının kaydedildiği BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 28561, 28670, 28711, 28747 numaralı defterlerde yalnızca Gümüşpınar, Alaton, Istranca ve Kurtlar, Sayeler, Hallaçlı, Danamandıra, Çayırdere ve Karamandıra köylerine ait veriler bulunurken diğer köyler genel verinin içine hapsolmuşlardır. Bununla birlikte 1313 yılında köylere ait veriler çoğunlukla boş bırakılmıştır. Bunun için aşağıdaki tablolarda köylere ait detaylar bilinçli bir şekilde belirtilmemiştir.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Senesi Pul Müfredat Defterleri				
	Mayıs	Nisan	Mart	Toplam
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Kereste Öşrü	3.338	408	212	3.959
Orman Hakkı	10.657	5.054	2.194	17.906
Pul Resmi	2.876	1.446	638	4.960
Diğer Vergiler	828	552	18	1.399
Toplam	17.701	7.461	3.064	28.226
	Haziran	Temmuz	Ağustos	Toplam
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Kereste Öşrü	1.239	1.612	4.264	7.116
Orman Hakkı	23.022	17.270	19.319	59.611
Pul Resmi	6.006	4.480	5.139	15.625
Diğer Vergiler	1.173	438	580	2.192
Toplam	31.442	23.800	29.303	84.545
	Eylül	Teşrinievvel	Teşrinisani	Toplam
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Kereste Öşrü	233	652	1.293	2.282
Orman Hakkı	8.863	22.446	29.293	60.603
Pul Resmi	2.214	5.716	7.510	15.441
Diğer Vergiler	714	478	1.507	2.701
Toplam	12.086	293.410	39.776	88.204
	Kanunuevvel	Kanunusani	Şubat	Toplam
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Kereste Öşrü	-	31	74	105
Orman Hakkı	332	367	4.738	5.439
Pul Resmi	83	94	1.184	1.362
Diğer Vergiler	-	14	216	230
Toplam	416	507	6.214	7.137
Yıllık Toplam	61.645	325.178	78.357	208.112

Tablo 16: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Senesi Pul Müfredat Defteri. Mart, Nisan, Mayıs ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28561; Haziran, Temmuz, Ağustos ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28670; Eylül, Teşrinievvel, teşrinisani ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28711; Kanunuevvel, Kanunusani, Şubat ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28747 numaralı defterlerden alınmıştır.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1313 Senesi Pul Müfredat Defteri				
	Mayıs	Nisan	Mart	Toplam
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Kereste Öşrü	1.617	579	87	2.283
Orman Hakkı	6.050	3.393	1.222	10.666
Pul Resmi	1.507	872	315	2.695
Diğer Vergiler	144	163	96	403
Toplam	9.319	5.009	1.720	16.049

	Haziran	Temmuz	Ağustos	Toplam
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Kereste Öşrü	730	325	935	1.990
Orman Hakkı	11.174	4.543	8.268	23.986
Pul Resmi	2.799	1.144	2.065	6.008
Diğer Vergiler	624	762	297	1.684
Toplam	15.337	156.775	101.567	33.665
	Eylül	Teşrinievvel	Teşrinisani	Toplam
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Kereste Öşrü	20	307	1.021	1.349
Orman Hakkı	10.296	11.464	12.276	34.037
Pul Resmi	2.587	2.890	3.110	8.587
Diğer Vergiler	839	2.589	1.033	4.462
Toplam	13.744	17.252	17.741	48.437
	Kanunuevvel	Kanunusani	Şubat	Toplam
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Kereste Öşrü	67	-	67	135
Orman Hakkı	6.514	1.793	2.578	10.886
Pul Resmi	1.625	449	645	2.719
Diğer Vergiler	404	433	499	1.336
Toplam	8.600	2.675	3.791	15.077
Bütün Toplam	47.000	31.711	34.759	113.228

Tablo 17: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1313 Senesi Pul Müfredat Defterleri. Mart, Nisan, Mayıs ayları Pul Müfredat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28711; Haziran, Temmuz, Ağustos ayları Pul Müfredat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28908; Eylül, Teşrinisani, Teşrinievvel ayları Pul Müfredat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28949; Kanunuevvel, Kanunusani, Eylül ayları Pul Müfredat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28979 numaralı defterlerden alınmıştır.

3.2.3. Hasılat Defterleri

Hasılat Defterleri vakıf memurları tarafından aylık gelir verilerini kaydetmek için kullanılmış olan defter serileridir. R. 1303-1304 yıllarındaki düzensiz verilerin yanı sıra R. 1312-1316 yılları arasında düzenli veriler bulunmaktadır. M. 1896 Mart ile 1901 Şubat ayları arasındaki periyod aynı zamanda vakfın en uzun dönemli ve eksiksiz bir şekilde gelirlerini kaydetmiş olduğu dönemdir. Diğer dönemlerdeki veri kaybının nedeni açıkça tespit edilememiştir. Eksik dönemlerin kaydedilemediği için mi yoksa defterlerin kaybolduğu için mi eksik oldukları bilinmemektedir. Aşağıdaki tablolarda öncelikle aylık veriler aktarılmış ardından aylık verilerin derlenmesiyle birlikte yıllık veriler üzerinden vakıf gelirlerinin genel tablosu çizilmeye çalışılmıştır.

Hasılat Defterlerine Göre Istranca Vakıf Ormanları'nın 1303-1304 Yılları Hasılatı

Tarih	Kereste	Kereste Rüsümü	Kömür Kıyye	Kıymet	Orman Hakkı	Toplam
	Adet	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
1303						
Mart	-	-	-	-	-	-
Nisan	1.156	287	156.750	29.365	3.399	3.683
Mayıs	385	256	997.365	180.545	21.585	21.851
Haziran	-	-	1.319.515	237.512		28.505
Temmuz	270	172	1.448.500	261.439	31.208	31.380
Ağustos	-	-	-	-	-	-
Eylül	-	-	-	-	-	-
Teşrinievvel	672	45	759.955	13.697	16.415	16.460
Teşrinisani	-	-	225.520	40.593	4.871	6.326
Kanunuevvel	-	-	21.850	3.933	500	4.204
Kanunusani	-	-	-	-	-	-
Şubat	-	-	5.840	1.051	126	126
Toplam	2.483	760	4.935.295	768.135	78.104	112.535
1304						
Mart	-	-	-	-	-	-
Nisan	-	-	154.497	27.808	3.342	3.342
Mayıs	17	371	669.212	121.942	14.540	14.911
Haziran	96	3	1.086.393	12.736	10.772	10.776
Temmuz	22	63	670.480	-	12.629	16.564
Ağustos	22	45	75.600	-	2.403	5.964
Eylül	-	-	-	-	-	-
Teşrinievvel	-	-	-	-	-	-
Teşrinisani	-	-	-	-	-	-
Kanunuevvel	-	-	-	-	-	-
Kanunusani	-	-	1.450	-	43	6.468
Şubat	-	-	-	-	-	-
Toplam	157	482	2.716.275	162.486	45.609	60.604
Bütün Toplam	2.640	1.242	7.651.570	930.621	123.713	173.139

Tablo 18: Hasılat Defterlerine Göre Istanca Vakıf Ormanları'nın 1303-1304 Yıllarındaki Aylık Hasılatı. 1303 senesi için Nisan ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 26702; Mayıs ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 26735; Haziran ayı Hasılat Defteri EV.d 26757; Temmuz ayı Hasılat Defteri EV.d 26781; Teşrinievvel ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 26856; Teşrinisani ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 26873; Kanunuevvel ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 26895; Şubat ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 26923; 1304 senesi için Nisan ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27011; Mayıs ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27038; Haziran ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27054; Temmuz ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27073; Ağustos ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27102; Kanunusani ayı Hasılat Defteri BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 27157 numaralı defterlerden alınmıştır. 1303 Mart, Ağustos, Eylül ve Kanunusani ayları ile 1304 Mart, Eylül, Teşrinievvel, Teşrinisani, Kanunuevvel ve Şubat aylarının verileri bulunamamıştır.

Bu defterlerin bir diğer artışı ise toplu gelirlerin içerisinde takip edilemeyen bazı gelir kalemlerinin ayrıca belirtilmiş olmasıdır. R. 1304 yılı Mayıs, Haziran ve Kanunusani aylarında 360, Ağustos ayında ise 120 kuruşluk *kırmalık bedeli* alınmıştır³¹⁶. Haziran ayında hububat üretimine dikkat çekilirken *soğan ve zehair* adı altında 1.003 kuruşluk bir vergi ayrıca kaydedilmiştir³¹⁷. Ağustos ayında 2.640 ve Kanunuevvel ayında 2.082 kuruşluk *saz bedelinin* elde edilmiş olması, bu gelir türünün de ciddi bir kaynak olduğunu ve vakıf idaresi tarafından ekosistemin bütün kaynaklarının bir ticari değeri olduğunu göstermektedir³¹⁸. Kanunusani ayında sazların mültezime kiralanmış olduğu bilgisi ise bu kanıyı destekler niteliktedir. Ayrıca vakıf ekosistemi içerisinde çok yaygın olmasa da küçük ölçekli hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı görülmektedir. Kanunusani ayında *âşar-ı ayniye ve nakdiye* adı altında 2.778 kuruşluk vergi alınmıştır. Fakat bunların kimlerden alındığı ya da hangi hayvanlardan alındığı gibi sorulara defterler yanıt vermemektedir³¹⁹.

Yukarıda bahsi geçen hasılat türleri ve daha fazlası göstermektedir ki orman ekosistemi yalnızca ağaçlardan ve tarım arazilerinden ibaret değildir. Vakıf ahalisinin vakıf sınırları içerisindeki bütün ekonomik faaliyetleri takip edilmiş ve gelir elde edilen her kaynak vergiye yahut iltizama tabi tutulmuştur. Yine yukarıda birkaç örneği gösterilen bu verilerin, “diğer vergiler” başlığı altında sunulan vergilere dahil olup olmadıkları bilinmemektedir. Rakamsal olarak vakıf gelirlerindeki en büyük pay kömür üretimine ait olsa da gelirlerinin yalnızca kömür üretiminden ibaret olmadığı ve vakfın ekonomik değeri olan bütün varlıklarını kullandığı bir gerçektir. Ancak yine de kömür üretiminin vakıf ekonomisi içerisindeki baskın karakteri, vakfın tespit edilen bütün verilerinde kendini göstermektedir. Burada açıkça kereste üretimine karşılık kömür imalinin tercih edildiği görülmektedir. Elbette bu tercih bilinçli bir seçimdi ve çok erken tarihlerden itibaren devlet tarafından Istranca Ormanları’nda odun kömürü imali teşvik edilmekteydi³²⁰. Çünkü İstanbul’un

³¹⁶ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 27038, BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 27054, BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 27102, BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 27157.

³¹⁷ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 27054.

³¹⁸ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 27102, BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 27157. Ayrıca BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 27490 defterinde görüldüğü üzere 1306 Mart-Mayıs ayları arasında da 2640 kuruşluk saz bedeli elde edilmiştir.

³¹⁹ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 27157.

³²⁰ 1849 yılında Istranca Vakıf Ormanları içerisindeki Sinekli Köyü’ne iskân ettirilen köylüler için bkz. III. Bölüm.

artmakta olan nüfusuyla doğru orantıda artan mahrukât iaşesi problemi çözülmeyi bekleyen bir sorundu³²¹. Gerek lojistik altyapısıyla ve coğrafi konumuyla gerekse ekolojik verimliliğiyle bu ihtiyacın en verimli tedarikçisi Istranca Ormanları'ydı.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Hasılat Defterleri'nin R. 1304 yılından sonra takip edilebildiği devre R. 1312-1316 yıllarıdır. Bu devrede süreklilik arz eden veriler, periyodik dalgalanmaların tespiti açısından son derece değerli kaynaklardır.

Hasılat Defterlerine Göre Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312-1316 Seneleri Arasında Aylık Hasılatı							
Tarih	Kömür		Diğer Vergiler	Pul Resmi	Orman Hakkı	Kereste Öşrü	Toplam
	Kıyye	Kıymeti					
1312							
Mart	70.563	850	18	638	2.194	212	3.064
Nisan	161.878	1.674	552	1.446	5.054	408	7.461
Mayıs	377.714	16.148	1.066	2.876	10.657	3.121	17.701
Haziran	610.314	18.285	580	5.139	19.319	4.264	29.303
Temmuz	543.136	6.451	438	4.480	17.270	1.612	23.800
Ağustos	744.598	5.948	1.173	6.006	23.022	1.239	31.442
Eylül	919.068	6.082	1.579	7.510	29.293	1.393	39.776
Teşrinievvel	699.481	2.656	522	5.726	22.446	656	29.341
Teşrinisani	276.786	933	774	2.214	8.863	233	12.086
Kanunuevvel	148.035	298	216	1.184	4.778	74	7.614
Kanunusani	11.537	124	14	94	367	31	507
Şubat	10.306	-	-	83	332	-	416
1313							
Mart	38.394	349	96	315	1.222	87	1.720
Nisan	106.557	2.317	163	872	3.393	579	5.009
Mayıs	188.679	6.468	144	1.507	6.050	1.617	9.319
Haziran	258.148	3.743	297	2.065	8.268	935	11.567
Temmuz	142.073	1.360	762	1.144	4.543	325	6.775
Ağustos	348.912	2.920	624	2.799	11.174	730	15.327
Eylül	384.287	4.085	1.033	3.110	12.276	1.021	17.441
Teşrinievvel	358.535	1.231	2.589	289	11.464	307	17.252
Teşrinisani	321.769	82	839	2.587	10.296	20	13.744
Kanunuevvel	203.134	270	404	1.625	6.514	67	8.611
Kanunusani	56.032	-	433	449	1.793	-	2.675
Şubat	80.592	270	499	645	2.578	67	3.791
1314							
Mart	156.048	922	1.121	1.252	4.991	238	7.603
Nisan	157.613	518	281	1.260	5.049	129	6.721

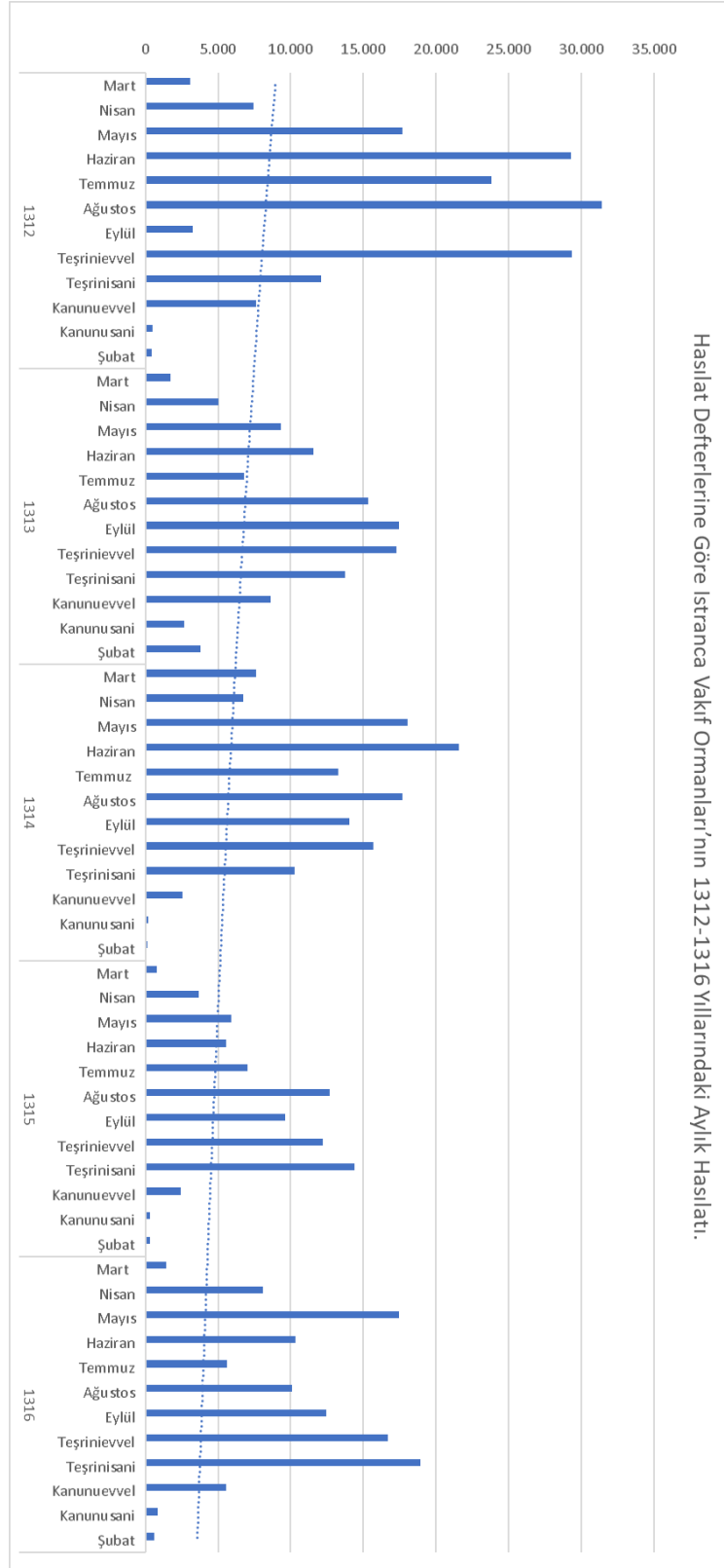
³²¹ Öztel, a.g.m., s. 487-505.

Mayıs	385.208	9.230	601	3.069	12.336	2.050	18.067
Haziran	448.241	11.761	668	3.585	14.357	2.939	21.552
Temmuz	308.833	820	733	2.473	9.882	205	13.293
Ağustos	409.224	5.326	-	3.279	14.355	77	17.712
Eylül	337.434	1.140	249	2.700	11.088	-	14.038
Teşrinievvel	350.830	714	1.435	2.815	11.412	-	15.663
Teşrinisani	741.793	456	467	1.942	7.886	-	10.296
Kanunuevvel	58.643	-	227	472	1.880	-	2.579
Kanunusani	5.275	-	-	42	169	-	211
Şubat	2.947	-	-	24	94	-	118
1315							
Mart	19.730	-	-	158	632	-	790
Nisan	89.825	-	60	723	2.879	-	3.662
Mayıs	147.850	30	-	1.183	4.746	-	5.930
Haziran	139.298	-	-	1.122	4.460	-	5.583
Temmuz	175.507	-	-	1.412	5.620	-	7.033
Ağustos	316.873	42	-	-	2.530	10.175	12.706
Eylül	239.552	-	-	1.954	7.691	-	9.645
Teşrinievvel	304.944	-	-	2.449	9.760	-	12.210
Teşrinisani	359.134	30	-	25	2.874	11.517	14.417
Kanunuevvel	59.735	-	-	50	479	1.911	2.440
Kanunusani	7.476	-	-	-	60	239	299
Şubat	7.102	-	-	-	57	227	284
1316							
Mart	3.564	-	-	-	287	1.137	1.425
Nisan	201.647	-	-	-	1.623	6.454	8.077
Mayıs	436.497	48	-	-	3.540	13.935	17.475
Haziran	257.783	-	-	2.062	864	-	10.326
Temmuz	140.468	-	-	1.123	4.503	-	5.627
Ağustos	252.491	-	-	2.080	8.026	-	10.106
Eylül	310.641	-	-	2.475	9.955	-	12.430
Teşrinievvel	416.780	-	-	3.325	13.348	-	16.674
Teşrinisani	472.952	-	-	3.781	15.144	-	18.926
Kanunuevvel	139.012	-	-	1.124	4.437	-	5.561
Kanunusani	20.785	-	-	166	665	-	831
Şubat	15.052	-	-	122	480	-	602

Tablo 19: Hasılat Defterlerine Göre Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312-1316 Yıllarındaki Aylık Hasılatı. 1312 Mart'ı ile 1316 Mayıs'ı arasındaki veriler BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28605, devamındaki veriler BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29541 numaralı defterlerden alınmıştır.

Aylık verilere bakıldığında vakıf ekonomisindeki hareketlilik daha rahat görülmektedir. Bahar aylarında yükselen gelirler, bu devrede artmaya başlayan kesimleri işaret etmektedir. Vakıf ekonomisindeki en büyük hacmin odun kömürü

olduğu hatırlanacak olursa sonbahara doğru artan odun kömürü üretiminin, yaklaşan kış mevsimine karşı bir hazırlık evresi olduğu görülür. Vakıf ekonomisinin hacimsel yapısında yıllara göre dalgalanmalar takip ediliyor olsa da yıl içerisindeki döngünün sabit kaldığı söylemek mümkündür.

Hasılat Defterlerine Göre İstranca Vakıf Ormanları'nın 1312-1316 Yıllarındaki Aylık Hasılatı.

Grafik 5: Hasılat Defterlerine Göre İstranca Vakıf Ormanları'nın 1312-1316 Yıllarındaki Aylık Hasılatı. 1312 martı ile 1316 mayısı arasındaki veriler BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28605, devamındaki veriler BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29541 numaralı defterlerden alınmıştır.

Bu dört yıllık dönemin genel değerlendirmesinin yapılması için aylık veriler bir bütün halinde sunulmuştur;

Hasılat Defterlerine Göre Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312-1316 Seneleri Yıllık Hasılatı							
Yıl	Kömür		Diğer Vergiler	Pul Resmi	Orman Hakkı	Kereste Öşrü	Toplam
	Kıyye	Kıymeti					
1312	3.962.213	217.351	6.666	33.725	129.044	12.675	202.511
1313	2.487.112	23.095	7.883	17.407	79.571	5.755	113.231
1314	3.362.089	30.887	5.782	22.913	93.499	5.638	127.853
1315	1.867.026	102	60	9.076	41.788	24.069	74.999
1316	2.667.672	48	-	16.258	62.872	21.526	108.060
Toplam	14.797.071	273.785	20.657	103.050	421.325	70.231	590.151

Tablo 20: Hasılat Defterlerine Göre Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312-1316 Yıllarındaki Yıllık Hasılatı. 1312 Mart'ı ile 1316 Mayıs'ı arasındaki veriler BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28605, devamındaki veriler BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29541 numaralı defterlerden alınmıştır.

Yıllık verilere göre R. 1312 yılından itibaren vakıf gelirlerinde gözle görülür bir düşüş olduğu fark edilmektedir. R. 1312-1316 yılları M. 1896-1901 yıllarına denk gelmektedir. M. 1895 yılı, Istranca Vakıf Ormanları'ndaki muhacirlerin "tahrir" edildiği tarihtir ve önceki başlıklarda muhacirlerin vakıf ekonomisine yapmış oldukları tahribattan bahsedilmiştir. Dolayısıyla vakıf hasılatındaki düşüş son derece olağan ve beklenen bir gelişmedir. Fakat kimi defterlerde tespit edilen veri kayıpları yukarıdaki tabloda %50'lere varan sert düşüşe şüpheyle yaklaşılması gerektiğini göstermektedir. Her ne kadar verilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmak amacıyla birden fazla defterle karşılaştırma yapılarak tablolar oluşturulmuşsa da defterlerin ne ölçüde reel verileri temsil ettiği bilinmemektedir. Örneğin 1314 kanunuevvel ayı için BOA, ML.d. (Maliye Nezareti Defterleri) 1328, 1315 Mart-Mayıs ayları için BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29239 defterleriyle karşılaştırma yapıldığında tablodaki verilerin örtüştüğü görülürken 1316 Haziran-Ağustos ayları için BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29532, Eylül-Teşrinisani ayları için BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29569 ve Kanunuevvel-Şubat ayları için BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29616 numaralı defterlerin büyük farklılıklar taşıdığı görülmektedir.

Bu noktada verilerle ilgili tek problem rakamlardaki uyum ya da uyumsuzluk değil aynı zamanda defterlerin içerikleridir. Kömür üretimi ve orman hakkının dışında kalan diğer vergiler çok düzensiz bir şekilde kaydedilmiş ve bazen, 1316 yılını gösteren defterlerde görüldüğü gibi, kaydedilmemiştir. Bunun sebebinin

doğrudan vergilerin tahsil edilmemiş olması değil bahsi geçen defterlere kaydedilmemiş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca “diğer vergiler” başlığının altında tam olarak hangi vergi kalemlerinin bulunduğu bilinemediği için bu vergilerin yıl içindeki dalgalanmaları hakkında da herhangi bir fikir yürütülememekte ve alternatif kaynaklarda da açıkça takip edilememektedir. Muhtemelen orman endüstrisinin en önemli iki gelir kalemine diğerlerinden daha fazla yoğunlaşmıştı. Bu durum aslında bölgenin İstanbul’un gözündeki değerini göstermesi bakımından da son derece önemli bir perspektif sunmaktadır. İstranca coğrafyası tarım potansiyelinden ziyade İstanbul’a sağladığı kömür ve kereste kaynaklarıyla hayati değere sahip bir bölgeydi. Vakıf ekosistemi içerisindeki tarım ve hayvancılık faaliyetleri, yerel ölçekli üretim ve tüketim dengesini sağlayacak ölçüde, cüzi miktarlarda gerçekleşmişti. Bu alanlardaki üretim kapasitesi çevre köylerinin hane ekonomilerini ilgilendiren bir mesele olmuştur. Dolayısıyla vakıf idaresinin gelir tablosunda kayda değer bir değişiklik yaratmayan, genel seyri düşük seviyelerde olan, bu gelir türlerinin kayıtlarında muhtemelen bir düzensizlik hakimdi.

Bu durum, vergi kalemlerinin ayrıca belirtilmediği birçok defterin “diğer vergiler” başlığı altında sunulan ve açık olmayan verilerine karşı şüpheyle yaklaşılması gerektiğini düşündürmektedir. Dolayısıyla gelirlerde gözlemlenen düşüşe sorulması gereken iki farklı soru vardır. Birincisi düşüşün sebebi ya da sebepleri nelerdir? İkincisi gelirlerde yaşanan düşüşün reel seviyesi nedir, bu düşüş kalıcı mıdır ve değilse veriler ne zaman yukarı doğru bir ivme göstermiştir?

İlk soru için bu bölümdeki verilerin temel kaynağı olan orman defterleri doğrudan bir yanıt sunmamaktadır. Bu soruya yeterli bir cevap verilebilmesi için müteferrik evraklara ve daha çeşitli kaynaklara başvurmak gerekmektedir. Muhacirlerin vakıf ekonomisi üzerinde ciddi bir yük oluşturdukları kuşkusuzdur ve bir önceki bölümde bu konu işlenmiştir. Fakat eğer böyle bir düşüş olmuşsa bunun tek sebebi kesinlikle muhacirler olamazdı. Vakıf idaresi ile vakıf sakinleri arasında gerçekleşmiş olan mülkiyet davalarının da vakıf gelirleri üzerinde ciddi bir tahribat yarattığı görülmektedir ve bir sonraki bölümde örnekler üzerinden incelenmiştir.

İkinci soruya dönülecek olursa defter serilerinin kısıtlı verileri çerçevesinde birtakım açıklamalarda bulunulabilir. Öncelikle yukarıdaki tablolarda sunulan verilerde herhangi bir sapma ya da yanlışlık yaşanmaması için yalnızca o ay tahsil

edilen miktarlar aktarılmıştır. Çünkü bazı defterlerde görülmektedir ki bir önceki aydan tahsil edilmeyi bekleyen gelirler ve kaydın yapıldığı ay tahsil edilemeyip sonraki aya devreden gelirler bulunmaktadır. Tahsilatlarda yaşanan düzensizliğin sebebi bilinmemekle birlikte, yalnızca o ay tahsil edilen gelirler baz alındığında, tabloya yansıyan verilerde anormal bir düşüş seyredilmektedir. Fakat Evkaf-ı Hümayun Nezareti Teftiş İdaresi tarafından tutulmuş olan Varidat-Medfuat defterleri daha farklı bir tablo sunmakta ve Hasılat Defterleri'yle örtüşmemektedir. Bu defterlere göre vakıf gelirlerinde bir düşüş gözlemlenmemekte bilakis artış tespit edilmektedir.

3.2.4. Varidat-Medfuat Defterleri

Bu defter serisi Evkaf-ı Hümayun Teftiş İdaresi'nde görevli Orman Müfettişleri tarafından hazırlanmışlardır. Üç aylık dönemleri kapsayan bu defterlerden Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 9 adet defter bulunmaktadır. Kayıtlar doğrudan Istranca Vakıf Ormanları Memurluğu tarafından tutulmadığı için Istranca Ormanları'nın yanı sıra Elecik, Balaban, Tekeköy ve Kulakçayırı Ormanları da aynı defterde tutulmuş ve ortak bir toplam oluşturulmuştur. Bu defterlerde yalnızca tahsilatların kaydedilmemiş aynı zamanda görevli memurların maaşları ve Istranca Vakıf Ormanları'ndaki bazı köyler ayrıca kaydedilmiş fakat tablolarla bütünlüğü bozmamak için yalnızca Istranca Vakıf Ormanları'nın tahsilatına ait olan veriler aşağıda sunulmuştur.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1316 Yılı Varidat-Medfuat Defterleri				
Gelir Türü	Mart-Mayıs	Haziran-Ağustos	Eylül-Teşrinisani	Kanunuevvel-Şubat
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Orman Hakkı	-	31.173	51.965	7.937
Pul Resmi	-	8.737	12.964	1.995
Hayvanat Otlakiyesi/Giyah Hasılatı	-	30	1.909	280
Aşar	-	3.980	19.512	18.459
Tarla İcarı	-	645	2.198	1.060
Kireç Hasılatı	-	416	37	-
Saz Hasılatı	-	892	171	-
Varidat-ı Mütferrika	-	185	-	21

Ceza-yı Nakdi	-	-	100	-
3 Aylık Toplam	-	44.973	89.053	29.753
Önceki Dönemden Devreden	-	36.307	81.280	170.334
Yıllık Toplam	451.701			

Tablo 21: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1316 Yılı Varidat-Medfuat Defterleri. Haziran-Ağustos ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29532; Eylül-Teşrinisani ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29569; Kanunuevvel-Şubat ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29616 numaralı defterlerden alınmıştır. Mart-Mayıs aylarına ait defterler bulunmamaktadır.

Yukarıdaki veriler Hasılat Defterleri'yle karşılaştırıldığında arada muazzam bir fark görülmektedir. Buna göre; R. 1316 yılının tamamında elde edilen gelir 108.060 kuruş iken Orman Müfettişleri tarafından tutulan defterin yalnızca 9 aylık verisi 451.701 kuruşa tekabül etmektedir. Bu 9 aylık periyodun dönemsel tahsilatı 163.779 kuruş iken önceki dönemden devreden miktar 287.921 kuruştur. Aradaki farkın oluşmasında elbette orman hakkı ve pul resminin dışındaki vergi kalemlerinin çokluğu ve önceki dönemden devreden vergilerin miktarı önemli bir rol oynamaktadır. Fakat verilere dikkatli bakılacak olursa R. 1316 yılı Varidat Defterleri'ne göre Haziran-Şubat ayları arasında elde edilen orman hakkı 38.981 ve pul resmi 70.012 kuruştur. Müfettişler tarafından aynı döneme ait orman hakkı 91.075 ve pul resmi 23.696 kuruş olarak belirtilmiştir. Bu farka sebebiyet veren faktör maalesef bilinmemektedir.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1317-1318 Yılları Varidat-Medfuat Defterleri					
Gelir Türü	1317				1318
	Mart-Mayıs	Haziran-Ağustos	Eylül-Teşrinisan	Kanunuevvel-Şubat	Mart-Mayıs
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Orman Hakkı	16.824	37.132	52.146	6.922	17.055
Pul Resmi	4.059	9.117	13.105	1.689	4.194
Hayvanat Otlakıyesi, Giyah Hasılatı, Çayır Hasılatı	180	498	906	205	-
Aşar	-	3.985	21.256	7.382	8.779
Tarla İcarı	-	311	3.865	746	7.087
Kireç Hasılatı	232	324	332	-	-
Saz Hasılatı	-	114	465	-	-
Masarrıfat-ı İstirdad Olunan	-	21	-	534	1.002
Depozito suretiyle alınan emanet	-	88	5.363	-	-

Varidat-ı Müteferrika	-	-	-	32	119
Cebren Alınan İki Kat Vergiden Hazineye Ait Bir Kat Vergi	-	-	68	-	51
Devriyat	1.111	-	-	-	-
3 Aylık Toplam	22.407	51.590	98.509	17.512	38.291
Önceki Dönemden Devreden	-	22.407	73.998	172.507	-
Yıllık Toplam	458.932				38.291

Tablo 22: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1317-1318 Yılları Varidat-Medfuat Defterleri. 1317 Mart-Mayıs ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29716; Haziran-Ağustos ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29739; Eylül-Teşrinisani ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29796; Kanunuevvel-Şubat ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29819; 1318 Mart-Mayıs ayları BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29863 numaralı defterlerden alınmıştır. 1318 yılının kalan aylarına ait bir defter bulunmamaktadır.

R. 1318 yılının ilk 3 aylık periyodunun ertesinde R. 1323 yılına kadar herhangi bir defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunamamıştır. Fakat R. 1323 yılına ait defterinde Haziran-Ağustos periyoduna ait olması bu aradaki dönemlerde defterlerin tutulduğu ama günümüze ulaşmadığını düşündürmektedir.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1323 Yılı Haziran-Ağustos Ayları Varidat-Medfuat Defteri	
Gelir Türü	Haziran-Ağustos
	Kuruş
Orman Hakkı	78.574
Pul Resmi	19.519
Çayır Hasılatı	80
Aşar	4.574
Tarla İcarı	1.747
Kireç Hasılatı	701
Saz Hasılatı	976
Masarrıfat-ı İstirdad Olunan	194
Cebren Alınan iki kat vergiden hazineye ait bir kat vergi	67
3 Aylık Toplam	106.430
Önceki Dönemden Devreden	17.627
Yıllık Toplam	124.058

Tablo 23: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1323 Yılı Haziran- Ağustos Ayları Varidat-Medfuat Defteri. Veriler BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 29819 numaralı defterden alınmıştır. Yılının kalan aylarına ait bir defter bulunamamıştır.

Varidat-Medfuat defterlerini diğer defter serilerinden ayıran en büyük özellik, gelir türlerindeki çeşitliliktir. Aşar vergisi, tarla icarı, kireç hasılatı, saz hasılatı gibi gelir çeşitliliğinin olması, vakıf sınırları içerisindeki ekosistemden yalnızca kereste ve kömür üretimi yapılarak yararlanılmadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra Varidat-Medfuat defterlerinin kendi içinde bir bütünlük göstermeyen

ve birbirleriyle çok yakın bağlamlarda bulunan *hayvanat otlakıyesi*, *giyâh hasılatı* ve *çayır hasılatı* gibi gelirler de bulunmaktadır. Bu gelirlerin bütün tablo içerisindeki konumları her ne kadar küçük paylardan ibaretse de burada asıl önemli olan nokta gelir düzeyleri değil gelir çeşitliliğidir. 1840 tarihinden bu yana oluşturulmuş olan hukuki metinler hatırlanacak olursa; kanun ve lâyhalar doğrudan ağaç, kereste, odun, reçine vb. yüksek değerli ticari metaller üzerinde yoğunlaşmış düzenlemelerdir. Fakat arşivde tespit edilen en erken tarihli Varidat-Medfuat defterinin R. 1316 M. 1900 tarihine ait olması, 20. yüzyılın başlarında izlenebilen değişim ve dönüşüme dair bir pencere açmaktadır. Artık orman iktisadının yaygın hammadde ürünleri olan odun kömürü ve kerestenin dışında ekonomik fayda getirebilecek diğer ekolojik varlıkların da iktisadi değerlerine önem atfedilmeye başlanmıştır.

Ekolojik varlıklar üzerinde giderek artmakta olan kâr güdüsüne paralel olarak ekosistemin korunmaya çalışıldığı da bilinmektedir. Ali Rıza Bey'in Orman Nizamnâmesi'ne alternatif olarak sunmuş olduğu Orman ve Mera Kanunu (1328) irdelenecek olursa, belki de zamanın ruhuyla, çok daha natüralist bir perspektiften doğaya bakıldığı anlaşılır. Bu taslakta 37. maddesinde ormanların içerisinde bulunan göllerden saz ve kamış toplattırılmasına ve izinsiz balık avlanmasına yasak öngörülmüştür. Bunun yanı sıra ormanlarda sülük, palamut, mazi, çam sakızı, mantar, yosun, çiçek soğanı, kök, ot, çiçek, meyve ve yaprak vb. şeylerin toplattırılması ve ormandan çıkarılmasına da yasak getirilmek istenmiştir³²². Böylelikle orman ekosisteminin bütünlüğüne vurgu yapılarak doğal olanın, doğadaki yerinde kalması gerektiğinin altı çizilmiştir. Yine aynı maddede meyve veren ağaçların aşılması maksadıyla yabancı yemiş ağaçlarından fidan toplattırılması da yasaklanabilecek faaliyetler olarak sunulmuştu³²³. 29. Maddede “*tefrik edilmiş*” (satılmış) ormanlardan izinsiz olarak “*bir dal kesmek ve bir yaprak koparmak ve bir avuç toprak alıp çıkarmak bile*” yasak olarak tasavvur edilmiştir³²⁴. Bu madde ile daha çok mülki sınırların hak ve sorumluluklarına atıf yapılmışsa da 30. madde de doğrudan kamusal alanların korunmasına değinilmiştir. Orman yangınlarının sebebiyet verdikleri hasarlar, ekosistemin bünyesinde tamir edilemez hasarlar bırakmaktaydı. Bu yüzden de her türlü beşerî unsurdan kaynaklanabilecek yangınları

³²² *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, 37. madde

³²³ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, 37. madde

³²⁴ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, 29. madde

önlemek için, ormanların içerisinde “geçen yolcular(ın) sigaralarını ve kav ve kibriti(ni) söndürmeksizin yere” atmaları bile yasak faaliyetler olarak tasarlanmıştı³²⁵. Bu kanun önerisi, kabul görüp uygulamaya alınmasa dahi, artık insana fayda ve yarar sağlayan insan merkezli doğa algısından, doğa merkezli çevreci bir ekole geçişi temsil etmektedir.

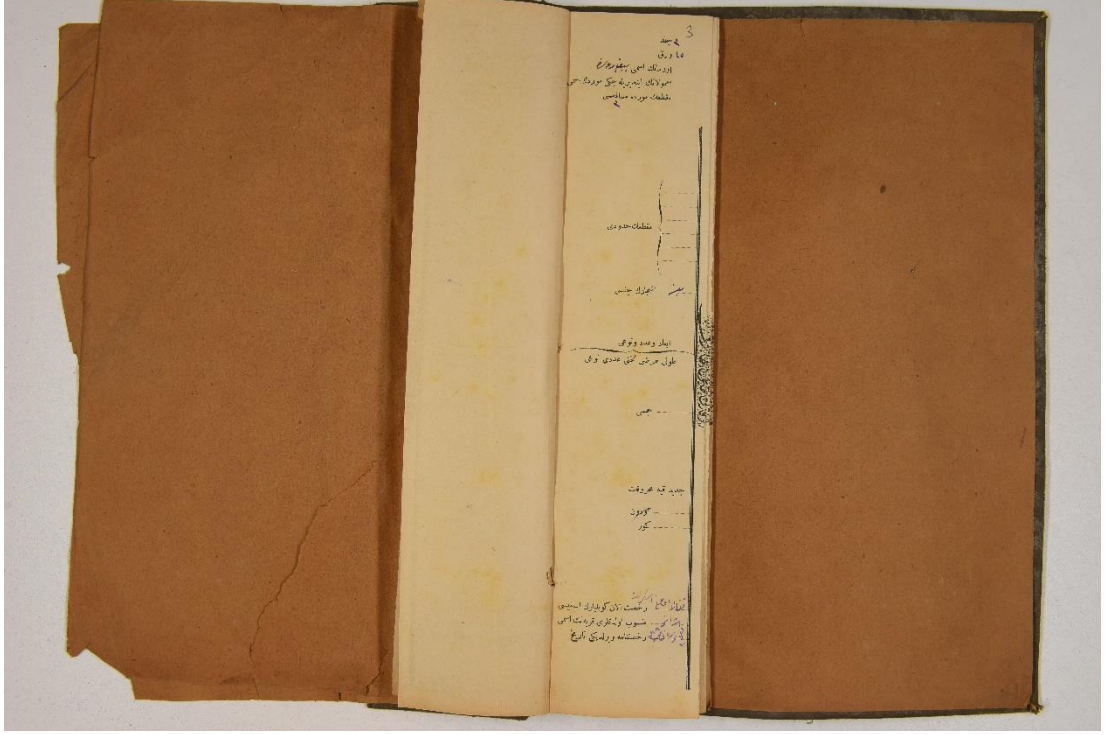
3.2.5. Koçanlar

Koçanların orman defter formasyonları içerisinde farklı bir konumu bulunmaktadır. Koçanlar vakıf idaresi için ormandan kesim yapacak köylülerin kaydedildiği bir defter olmakla beraber köylüler için kesim haklarını garantiye alan ruhsatname niteliği taşımaktadırlar. BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 41218 numaralı vakıf defterinde koçanların üstlendiği rol açıkça anlatılmıştır; “*Ahali-i kura marifetiyle sarfiyat-ı dahiliye için vakıf ormanlarından kat’ olunacak kereste ve saireye mahsus ruhsatnamedir.*”³²⁶. Bu amaçla koçanlar iki adet tutulurdu; bir sureti defterden koparılıp kesim yapacak köylüye verilir diğeri koçan defterinde kalır ve vakıf idaresine gönderilirdi. Böylelikle köylüler orman haklarını resmi bir belgeyle korumakta ve ormanda denetim yapan kolluk kuvvetlerine karşı kendilerini savunabilmektedirler. Dolayısıyla bu uygulamayla ormanda kaçak kesimlerin önlenebileceği düşünülmüştü.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde temel olarak iki farklı koçan formasyonu görülmektedir. I. tip koçan son derece pratik olmasına karşın birçok detayı barındırabilecek bir şekilde hazırlanmıştır.

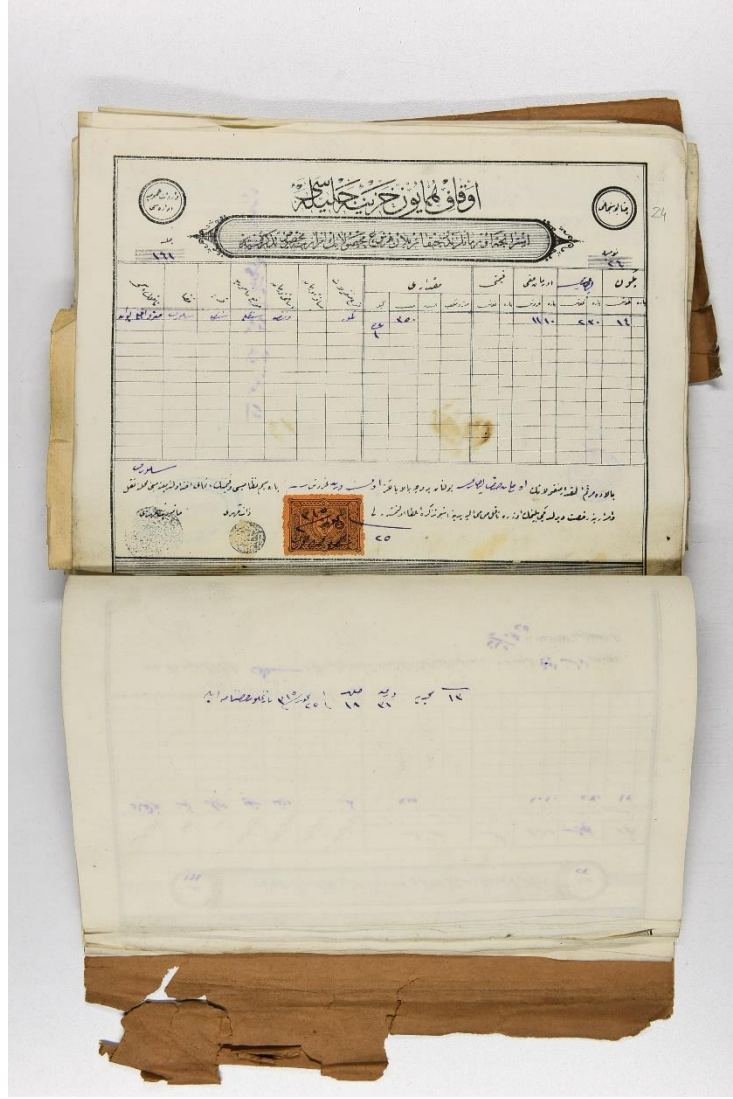
³²⁵ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, 30. madde

³²⁶ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 41218.

Görüntü 1: I. tip Koçan Defteri. BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 41817.

Bu koçanın üzerinde kesim yapılacak ormanın ismi, mamulatin indirileceği müverridin ismi, maktu'un müverride mesafesi, maktu'un hududu, eşcarın cinsi, ebadı adedi, türü, uzunluğu ve genişliği, hacmi, ağırlığının belirtilmesi için bölümler bulunmaktadır. Ayrıca ruhsat alan köylülerin isimleri, mensup oldukları karyenin adı ve ruhsatnamenin verildiği tarih belirtilmektedir. Son derece detaylı hazırlanmış olan bu defterin pratikteki uygulandığı maalesef idealleri gerçekleştirilememiştir. Defterlerde yalnızca kesim yapılan ormanın adı, ağacın cinsi, kesim yapan köylünün ismi, köylünün mensup olduğu köyün adı ve ruhsatnamenin tarihi doldurulmuştur. Diğer alanların bilinçli bir şekilde mi doldurulmadığı ya da mevcut imkânlar çerçevesinde mi doldurulamadığı bilinmemektedir.

Görüntü 2: II. tip Koçan Defteri. BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 40909.

II. tip koçanların üzerinde orman hakkı, miktarı, metreküpü, adedi, hissesi, fiyatı, ağırlığı (kile), cinsi, ormanın mesafesi, ormanın ismi, ormanın hukuki statüsü, görevli olan memurun bağlı olduğu idari birim, köylünün ismi ve adresi (köy ve kasaba) ile köylüden alınan öşr vergisinin kaydedilmesi için bölümler mevcuttur. Fakat yine I. tip koçanlarda olduğu gibi ormanın mesafesi, ürünün metreküp cinsinden hacmi, kile cinsinden ağırlığı, adedi ve fiyatı maalesef görevli memurlar tarafından belirtilmemiştir ya da belirtilememiştir. II. tip koçanların daha iyi anlaşılabilmesi için, örnek bir koçan üzerindeki ifadeler aktarılmıştır;

“

Varak: 49

Cild: 24

Evkaf-ı Hümayun Nezareti

Ahali-i kura marifetiyle sarfiyat-ı dahiliye için vakıf ormanlarından kat' olunacak kereste ve saireye mahsus ruhsatnamedir.

Ormanın ismi: -

Kat' olunacak kıtası: Manastırdere içinde

Hududları: -

Mamulatın nakledileceği mahal: -

Ormanın mesafesi saat: -

...vilayeti dahilinde Çatalca Sancağının Terkos Kazası'nda Istranca nam karye civarında isim ve hudud ve mesafesi balada muharrer canib-i vakfa ait orman kıtası dahilinde...irae olunacak...metreden...metreye kadar devrelerde olan...eşcarından çap ve nev'leri balada gösterilen mamulattan...adedi ol-vecihle imal edilerek...nakil ve fûruht olunmak ve mamulat-ı mezkurenin ber-mûceb-i talimat ve tarife kıyem-i sahihaları üzerinden yüzde...orman bedeli...ta'dâd edilmek ve zirdeki tarihten itibaren...mah müddet zarfında kemalen ormandan bil-ihraç muayyen olan mahale nakil ile arkası alınmak meşrut idüğünden müddet-i mezkurenin hitamından sonra işbu ruhsatnamenin hükmü olamamak ve yeniden devam ve icra-yı ameliyat etmek murad olunur ise müceddeden ruhsatname istihsali mecburi olmak ve mamulat-ı mezkure muayen olan mahalle uğratılmaksızın veya bedeli verilmeksizin bir tarafa nakil veya fûrûht olduğu halde nizamına tevfiikan bedel-i muayyeni iki kat olarak ahz ve istifa kılınmak ve tahsis olan miktar haricden veya işbu ruhsatname mücebince kat'ı caiz olamayan eşcardan kesilmemek ve harik ve sair güne tahribat vukua getirilmemek ve mamulat-ı merkume mağazalara satıldığı vakit memuru marifetiyle âlâmat-ı mahsusasıyla nişanlandırılmak ve gerek pazar mahallerinde ve gerek mağazalardaki kerestelerden şayet miktarı dahilde satılamayıp bahren veya şimendüferle harice emrar edilmek istenilir ise harice çıkarılan mamulat bedelatına kadar farkı nakden te'diye olunarak müruriye tezkeresi ahz olunmak ve bunlardan mağazalara konulanlarından nişansız zuhur edeceklerin dışarı sevkinde harice emrar olunacak mamulat bedeline müsavi bedel alınmak şartlarıyla mezkur 'ul-

miktar 2000 kıyye kömürlük sahibinin kat' ve imal ve muayyen olan mahallere nakl ve fūrūhtu için Istranca karyesinde Nasreddin Ođlu Dimitri ve refikleri yedine işbu ruhsatname verilmiştir.

Fi 9 Mart sene 1314"³²⁷

Aşağıdaki görüntüde, yukarıda transkripsiyonu yapılan koçanın görüntüsü bulunmaktadır. Bu örnek koçan sayfası, koçan defterinden koparılıp orman köylüsüne verilen suretin nadir örneklerindendir. Bu yönü itibariyle teorik düzlemde anlatılan kesim işlemlerinin pratikteki uygulamalarını göstermesi açısından önemlidir. Çünkü arşivdeki koçan defterleri, genellikle *tezkire muharrirlerinin* yani katiplerin ellerinde kalan nüshalardır ve köylünün elindeki nüshalara dair pek fazla veri bulunmamaktadır. Buradaki örnekte sayfanın sonuna düşülen not, kesim işleminin cezai sınırları da aktarmıştır;

“Dağ tepeleriyle, koruların cevanib-i erbaasından ve yol kenarlarından 40 adım baîd mesafesinde bulunan bilcümle ağaçların kat'ı memnu olduğu gibi ormanlar derununda 5-6 bir kökten zuhur edip büyüklü ve küçüklü ağaçlardan irtifaen 150 ve muhiti 15 santimetreden aşığı ve 40 santimetreden yukarı bulunan ağaçlar kesilmeyip beher 20'şer adımda 1 el büyüğü alıkonulup bakileri...üzere kat' eylemelerine ruhsatnamedir.”³²⁸

Notta görüldüğü gibi kesim yapılacak ağaçların *kırmalık* statüsüne girebilecek boyutta olması gerekirdi. Yukarıda belirtilen boyutlardan küçük olan ağaçlar genç olduğu için büyük olanlar ise yaşlı olduğu için kesimleri yasaklanmıştı. Ayrıca kesilen ağaçların boyutlarının geleneksel ölçü birimleri yerine modern ölçü birimi olan santimetre ile üzerinden ölçülmesi de son derece dikkate değer bir gelişmedir.

³²⁷ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 41218.

³²⁸ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 41218.

Görüntü 3: II. tip Koçan Defteri'nde Köylüye Verilen Koçan Sureti. BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 41218.

1303/1887 ile 1323/1907 yılları arasında Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 15 adet koçan defteri tespit edilebilmiştir. Bu defterler Evkaf Defterleri tasnifinde kayıtlı 26702, 30660, 40909, 40919, 40920, 41218, 41219, 41374, 41817, 41597, 45077, 41817 numaralı defterlerdir. Eldeki verilerin kıtlığına rağmen bu defterlerin son derece yaygın kullanıldığı lakin günümüze ulaşamadıkları düşünülmektedir.

3.2.6. Maaş, Masarrıfat ve Aidat Defterleri

Istranca Vakıf Ormanları'nın memur maaşları, vakıf giderleri ve aidatlarının kaydedildiği birkaç farklı defter vardır. Bazen bu veriler tekil olarak kaydedilirken bazı defterlerde birlikte kaydedildikleri görülmektedir. Gerek memur sayısında gerekse vakıf giderlerinde bir stabilizasyon görülmemektedir. Bu rakamlar hem yıl içerisinde hem de yıllar arasında değişiklik gösterir. Bunun sebebi vakıf idaresinin hem “*daimî*” hem de “*muvaakkaten*” (geçici) memur istihdam etmesidir. Geçici olarak istihdam edilen memurların atamaları, vakıf ekonomisinin canlılığına göre yapılmaktaydı. Bu hareketliliği örnekler üzerinden görmek için R. 1312 M. 1896 senesi verileri incelenmiştir.

Öncelikle bu yıl görevli daimî memurlar; ikisi tezkire muharriri, dördü piyade korucusu olmak üzere altı kişilik bir kadrodur.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Yılı Daimî Memurları	
Görevli Memur	Aylık Maaşı
Tezkire Muharriri İbrahim Efendi	500
Tezkire Muharriri Rifkı Süleyman Efendi	300
Piyade Korucusu Ali Efendi	250
Piyade Korucusu Hasan Efendi	250
Piyade Korucusu Çorlulu Ahmet Ağa	250
Piyade Korucusu Tevfik Ağa	250

Tablo 24: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Yılı Daimî Memurları. Maaşlar kuruş cinsinden hesaplanmıştır. BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28600.

Vakıf ekonomisinin en durgun olduğu Mart ayında bile, daimi memurların yanı sıra, 3 geçici memurun da çalıştığı görülmektedir. Vakıf idaresi Mart ayı için toplam 9 memura 2.340 kuruş maaş ödemiştir.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Yılı Mart Ayı Memurları		
Görevli Memur	Aylık Maaşı	Görev Yerleri
Tezkire Muharriri İbrahim Efendi	500	Sinekli

Tezkire Muharriri Rıfık Süleyman Efendi	300	Sinekli
Piyade Korucusu Ali Efendi	250	Sinekli
Piyade Korucusu Ahmet Ağa	250	Sinekli
Piyade Korucusu Adem Ağa	250	Sinekli
Piyade Korucusu Mehmet Ağa	250	Sinekli
Piyade Korucusu Tevfik Ağa	250	Karacaköy
Piyade Korucusu Selim Ağa	153	Sinekli
Piyade Korucusu Hasan Efendi	137	Sinekli

Tablo 25: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Yılı Mart Ayı Memurları. Maaşlar kuruluş cinsinden hesaplanmıştır. BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28600.

Nisan ayında ise memur sayısı neredeyse iki katına çıkmıştır. Bu artış yalnızca Sinekli bölgesiyle sınırlı kalmamış Çerkesköy, Kabakça ve Karacaköy mevkiilerine de atamalar yapılmıştır. Toplamda 16 memura ödenen total meblağ 4.266 kuruşa ulaşmıştır³²⁹.

Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312 yılı Nisan Ayı Memurları		
Görevli Memur	Aylık Maaşı	Görev Yerleri
Tezkire Muharriri İbrahim Efendi	500	Sinekli
Tezkire Muharriri Rıfık Süleyman Efendi	300	Sinekli
Tezkire Muharriri Mustafa Efendi	300	Kabakça
Tezkire Muharriri Mehmet Efendi	300	Çerkesköy
Tezkire Muharriri Mustafa Efendi	141	Karacaköy
Süvari Korucusu Arif Efendi	250	-
Piyade Korucusu Ali Efendi	250	Sinekli
Piyade Korucusu Hasan Efendi	250	Sinekli
Piyade Korucusu Mehmet Ağa	250	Sinekli
Piyade Korucusu Tevfik Efendi	250	Karacaköy
Piyade Korucusu Adem Ağa	250	Sinekli
Piyade Korucusu Selim Ağa	250	Sinekli
Piyade Korucusu Lütfi Efendi	250	Sinekli
Piyade Korucusu Ahmet Ağa	250	Sinekli
Piyade Korucusu İsmail Ağa	250	Sinekli
Piyade Korucusu Mehmet Ağa	225	-

Tablo 26: Istranca Vakıf Ormanları'nın 1312 Yılı Nisan Ayı Memurları. Maaşlar kuruluş cinsinden hesaplanmıştır. BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28600.

Bölümdeki bütünlüğü bozmamak ve tabloların kapladığı uzun alanların önüne geçmek için yalnızca iki aylık memurların detaylı listesi buraya konulmuştur. Fakat yıllık veriyi tek seferde sunabilmek için aşağıdaki grafik oluşturulmuştur.

³²⁹ Fakat Piyade Korucusu Çorlulu Ahmet Ağa'nın sonraki aylarda görülememesi, görev süresinin bittiğini düşündürmektedir.

Grafik 6: 1312 Yılı'nda Istranca Vakıf Ormanları Memurlarına Ödenen Maaşların Aylık Toplamı.
BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28600.

Memur sayılarındaki periyodik dalgalanmalar, vakfın gelirleriyle doğru orantılıdır. Bu durum, dalgalanmaların kaynak noktasının mevsimsel faktörler olduğunu düşündürmektedir. Hasılat Defterleri'ne göre Istranca Vakıf Ormanları'nın R. 1312 yılındaki total geliri 202.511 kuruştur. Aynı yıl memurlara yapılan toplam ödenek ise 48.921 kuruş ile gelirlerin neredeyse dörtte biri oranındadır. Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin başlattığı ıslah çalışmalarının uygulayıcıları orman memurlarıydı. Bu çalışmaların “layıkıyla” yapılabilmesi için vakıf gelirlerinden bu denli yüksek bir meblağın gözden çıkarılmış olması, ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur.

1302 yılında tutulan BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 42181 numaralı defter sayesinde vakıf memurlarının çeşitliliği görülebilmektedir. Buna göre çeşitli tarihli görevlendirilen bu memurlar; Istranca Vakıf Ormanları Memurluğu'nu vekaleten idare eden Çatalca Sancağı Evkaf müdürü ve katibi, vakıf memuru (aylık 2000 kuruş), katip/tezkire muharriri (aylık 500 kuruş), süvari korucusu/muhafaza memuru (aylık 500 kuruş), piyade korucu (aylık 250 kuruş), Bigados memuru, Silivri memuru, Sinekli İstasyonu memuru, Türbedere memuru, Papaslı İskelesi memuru, Papaslı korucusu, Kabakça İstasyonu memurları, Kabakça tezkire muharriri, Karaca İstasyonu memuru, Karamandıra ondalık memuru, Çerkesköy tezkire muharriri,

Karacaköy tezkire muharriri ve katibidir³³⁰. Lakin belirtmek gerekir ki bu memurların birçoğu “*muvaakkaten*” yani geçici olarak istihdam edilmiş memurlardır.

Memur maaşlarının yanı sıra çeşitli giderler de kayıt altına alınmıştır. Bu veriler, düzenli bir şekilde kaydedilmiş olsalar da elde edilen bazı verilere göre şu giderler sıralanabilir; İdarehane masrafları, İdare-i İcariye masrafları, kırtasiye masrafları, Istranca ve Sinekli İstasyonlarına gönderilen makara ücreti ve vagon masrafı, Çatalca Mahkemesi’ne ödenen pul ve saire masrafları, anbarlara gönderilen hınta ve şairin gönderme masrafları, hazineye gönderilen akçenin gönderim masrafı, ekstra görevlendirilen memurların maaşı, muhacirlerin iaşesi için harcanan masraflar, bekçi vb. görevlilere kiralanın odalar, aşarları toplayıp ambarlara sevk eden memurlara ödenen maaşlar, Sinekli İstasyonu’na inşa olunan baraka, emanet aşar ambarına verilen icar ücreti ve mültezimden tahsilat yapılması için görevli memur maaşı. Bunların dışında Istranca Ambar’ından Sinekli’ye trenle nakil masrafları, bunun için gece bekçilerine verilen ücretler, Hamidiye Ambarı’na teslim etmek için koruculara verilen ücretler gibi farklı giderler oluşmuştur³³¹. Bazen ayrı bir defter/cetvel olarak tutulan bu kayıtlar bazen de gelir defterlerinin son sayfasına düşülen notlarla belirtilmiştir.

3.2.7. Köylüler ve Gelirleri

Hasılat Defterleri ve Koçan Defterleri’nin içerisinde her bir orman köylüsünün bireysel olarak kaydedilmiş olması sayesinde, köylülerin vakıf ekonomisi içerisindeki payları görülebilmektedir. Her bir köylünün ne kadar orman hakkı elde ettiği ve ne kadar kömür ürettiği görülebilmektedir. İsim listeleri son derece uzun olduğu için buraya aktarılmamış fakat örnek teşkil etmesi açısından R. 1312 yılı hasılat defteri kullanılarak bir orman köylüsünün ortalama verileri hesaplanmıştır.

Hasılat defterlerindeki ortalama veriyi hesaplamak için defterdeki bütün köylülerin *kömür, orman hakkı, pul resmi ve kereste öşrü* verileri toplanmış daha sonra toplam kişi sayısına bölünmüştür. Fakat köylülerin sayısı sabit olmayıp aydan aya değiştiği için her ayın verisi kendi içinde hesaplanmıştır. Böylelikle bir orman

³³⁰ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 42181.

³³¹ BOA, EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 42181.

köylüsünün o ay elde ettiği *kömür miktarı, kıymeti, pul resmi, orman hakkı, kereste öşrü* ve toplam kazancı ortalama değer olarak sunulmuştur.

Hasılat Defterlerine Göre 1312 Yılında Orman Köylüsünün Kişi Başı Aylık Ortalama Verileri						
Tarih	Kömür		Pul Resmi	Orman Hakkı	Kereste Öşrü	Toplam Gelir İçindeki Payı
	Kıyye	Kıymeti	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Mart (101 Kişi)	698	8	6	22	2	30
Nisan (212 Kişi)	763	8	7	24	2	35
Mayıs (371 Kişi)	1.018	43	8	39	8	48
Haziran (507 Kişi)	1.204	36	10	38	8	58
Temmuz (327 Kişi)	1.660	20	14	53	5	73
Ağustos (380 Kişi)	1.959	16	16	60	3	83
Eylül (297 Kişi)	3.094	20	25	99	5	144
Teşrinievvel (260 Kişi)	2.690	10	22	86	2	105
Teşrinisani (109 Kişi)	2.539	3	20	91	2	111
Kanunuevvel (93 Kişi)	1.592	3	131	51	1	82
Kanunusani (98 Kişi)	1.442	1	1	4	0	5
Şubat (104 Kişi)	99	-	1	-	-	4
Yıllık Toplam (2.859 Kişi)	18.758	168	260	566	38	778

Tablo 27: Hasılat Defterlerine Göre 1312 Yılında Orman Köylüsünün Kişi Başı Aylık Ortalama Verileri. Aylara göre kayıtlı kişi sayısı her ayın hemen altına parantez içerisinde belirtilmiştir. Tablodaki veriler, her ayın bütün gelirlerini o ay kayıtlı olan kişi sayısına bölerek elde edilmiş ve rakamlar yuvarlanarak sunulmuştur. Şubat ayının orman kıymeti ve kereste öşrü defterde bulunmadığı için tabloya eklenememiştir, BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri) 28605.

Kişi sayılarındaki aylık dalgalanmalar, 5 numaralı grafikte gösterildiği gibi, vakıf gelirlerindeki dalgalanmalarla eşgüdümlü bir şekilde seyretmişti. Bu dalgalanmalara göre bahar aylarından itibaren kesime katılan orman köylüsü miktarı artmış, yaz aylarında en yüksek seviyelere ulaşmış, son baharda azalmış ve kış mevsiminde minimum seviyeye inmişti. Bu periyodik dalgalanma gözlemlenebilen

verilerin hepsinde aynı şekilde gerçekleşmişti. Elbette ki bu durum mevsimsel döngüden, kış aylarına yapılan hazırlıktan ve kanunların izin verdiği kesim tarihlerinden kaynaklanmıştı.

R. 1312 yılı Hasılat Defteri'nde kayıtlı olan toplam 2.859 orman köylüsü, o sene vakfa toplam 202.511 kuruş kazandırdı. Bu hasılatın çok büyük bir kısmı odun kömürü üretiminden alınan vergiler sayesinde elde edildi. Bunun yanı sıra vakıf için cüzi fakat köylüler için oldukça önemli olan diğer vergi türlerinden de 6.666 kuruş elde edildi. 6.666 kuruşluk diğer vergilerin içeriğinde ne olduğu bilinemediği için ve bu vergiler deftere bireysel olarak kayıtlanmadığı için orman köylüsünün diğer kazanç türlerinden elde ettiği gelirler, en azından bu defter serisi içerisinde, tespit edilememiştir.

Vakıf içerisinde kaç hanenin bulunduğu, bu hanelerde kaç orman köylüsünün yaşadığı ve kaçının doğrudan orman kömürü üretiminde çalıştığı kesin olarak bilinmese de bu ve benzeri defterlerin kullanımı, vakıf içerisindeki ekonomiyi göstermek açısından alternatif kaynaklar olmuştur. Elbette daha bütüncül bir tablo sunabilmek ve sürekliliği tespit edebilmek için bu tarihten önceki ve sonraki verilerin bireysel bazda derlenmesi gerekmektedir.

3.2.8. Vakıf Defterleri Üzerine Genel Değerlendirme

Buraya kadar anlatılanları özetlemek gerekirse;

A- 1876 tarihli *Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname* ile Istranca Ormanları, Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından idare edilmeye başlandı. Evkaf-ı Hümayun Nezareti bu yetki ve idaresi sebebiyle Istranca Ormanları'nda yeni bir teşkilatlanmaya gitti. Çünkü İstanbul halkının Istranca Ormanları'na olan ihtiyacı hükümet tarafından bilinen bir gerçektir. Evkaf-ı Hümayun Nezareti de aynı zamanda bir devlet kurumuydu ve bu sebeple vakıf ormanları hakkında çıkardığı kararlarında devleti ve hükümeti temsil etmişti. Dolayısıyla İstanbul halkının bu ihtiyacı "hükümet" tarafından göz ardı edilemez bir durumdu. Bu durumun farkına varan Evkaf-ı Hümayun Nezareti Istranca Ormanları'nda yeni bir idare tesis etti. Yeni idare ormanları korumak,

vakıf üretimini ve gelirlerini artırmak ve birim alandan maksimum verim elde edebilmek maksadıyla bu sınırlı alan içerisinde “modern usulleri” uygulama karar aldı. Bunun için Istranca Vakıf Ormanları’na orman mühendisleri, müfettişleri, korucuları, katipleri tayin ettirerek “modern usullerin” uygulanmasını istedi. Bu memurlar ormanlardaki bütün iktisadi faaliyetleri kayıt altına almaya çalıştılar. Vakıf içerisindeki iktisadi hayat memurlar tarafından denetime tabi tutuldu ve ormandan istifade yöntemlerini belirli protokollere bağlandı.

B- Orman memurlarının kayıt faaliyetleri sebebiyle birbirine benzeyen birden fazla defter serisi ortaya çıkmıştır. Aynı amaca hizmet eden farklı defterlerin neden oluşturulduğu bilinmemektedir. Defterler modern kaidelerle oluşturulmuş fakat memurlar tarafından layıkıyla kullanılmamışlardır. Defterlerin hemen hepsinde modern ölçü birimleri, saat ve uzaklık ölçüleri, hacim ölçüleri gibi alanlar bulunurken bu alanlar memurlar tarafından doldurulmamıştır. Bu alanların doldurulmama sebepleri bilinmemektedir. Bununla beraber aynı döneme ait farklı defter türlerinin varlığı verileri mukayese edebilme imkânı vermiştir. Bazı dönemlerde defterlerin verileri arasında uyum görülürken bazen uyumsuzluk tespit edilmiştir. Defterler arasında mutlak bir uyum bulunmasa da dönemin genel tablosunu çizmeleri açısından son derece yararlı kaynaklar olmuşlardır.

C- Orman defterleri vakıf gelirlerini tespit etmek ve kayıt altında tutmak maksadıyla hazırlanmış olsalar da bu veriler aynı zamanda vakıf hakkındaki birçok gerçeği de gün yüzüne çıkarmışlardır. Vakfın üretim kapasitesi ve vakıf içerisindeki iktisadi hayat, defterler sayesinde öğrenilmiştir. Buna göre vakıf ekonomisi, çok büyük oranda odun kömürü üretimine dayandırılmıştı. Kereste üretimi, zirai tarım, hayvancılık, saz ve göller vakıf idaresi önemli gelir kalemleri değildi. Fakat temettuat verilerinde görülmüştür ki bu servet kaynakları aslında köylüler için son derece mühimdi. Köylüler büyük oranda kömürcülükle uğraşsalar da kömürcülüğün yanında diğer meslek gruplarıyla da uğraşanlar olmuştu. Bu yüzden orman ekosisteminde

gerçekleştirilebilecek her türlü iktisadi faaliyet köylüler için büyük önem arz etmişti.

Bölüm III

TASARRUF HAKLARI

1. Tasarruf ya da Tahribat

Bu bölümde anlatılmak istenen, Sinekli Köyü Bulgar ahalisi ve Evkaf-ı Hümayun Nezareti arasında geçen mülkiyet ve tasarruf davasıdır. Bu dava çerçevesinde 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan orman iktisadının rasyonelleşmesinin ekonomik, ekolojik ve hukuki pratikleri somut örneklerle izah edilmeye çalışılmıştır. Devlet kurumlarının ormanlar üzerinde etkin bir kontrole sahip olma isteği, her ne kadar Tanzimat reformlarıyla birlikte başlamışsa da ancak Arazi Kanunnâmesi (1858) ve Orman Nizamnâmesi (1870) ile birlikte uygulanabilir bir politikaya dönüşmüştü. Orman Nizamnâmesi'nin 19. ve 20. maddeleri vakıf ormanlarına ayrılmışsa da bu maddeler vakıf ormanlarını Arazi Kanunnâmesi'ne göre tarif eden maddelerdi. Dolayısıyla Nizamname hazırlanırken konu geçirilmiş ve zamana yayılmıştı. 1876 yılında çıkartılan *Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname* ile vakıf hukuku yeniden bir düzenlemeye tabi tutuldu. *Mazbut vakıflar* Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlandı ve dolayısıyla devletin himaye ve otoritesi altına alındı. Çünkü kararnameye göre bu türdeki vakıflar miri hükümlere tabi tutulacaktı. Aslında bu durum vakıf ahalisinin yaşantısına herhangi bir kısıtlama getiren ya da bu insanların hayatlarını etkileyen bir değişiklik değildi. Fakat kararname aynı zamanda vakıf ormanlarındaki üretime %25 oranında vergi getirdi. Bu ağır vergiler geçimlerini vakıf ekosisteminden sağlayan köylülerin hane ekonomilerine için ciddi bir yükü.

Geçimlerini doğup büyüdükleri toprakları kullanarak sağlamaya çalışan Sinekli Köyü Bulgar ahalisi, muhtemelen bu vergi yükünü çekemedikleri ya da çekmek istemedikleri için, zamanla arazi üzerindeki tasarruf/kullanım haklarını mülkiyet hakkı olarak görmeye başladı. Bu noktada tasarruf ve mülkiyet haklarındaki ayrıma değinmek konuya ayrıca bir açıklık getirecektir. Kenanoğlu Arazi Kanunnâmesi'ni incelerken tasarruf ve mülkiyet haklarının aynı şeyler olmadığını ifade etmektedir. Ona göre toprakların mülkiyeti tartışmasız bir şekilde devletin

elindeydi ve bir toprak üzerinde tasarrufta bulunmak, o toprağın mülkiyetini elde etmek demek değildi³³². Fakat köylülerin dünyasında bu ayrımın bilinip bilinmediğine dair bir kanıt maalesef bulunmamaktadır. Köylüler belki bu durumun bilincindeydiler belki de bilerek görmezden gelmişler ama nihai olan ve araştırılmaya değen nokta, köylülerin yaşadıkları topraklar üzerinde hak iddialarını formüle ediş biçimleridir. En azından Istranca örneğinde miri, vakıf ya da mülk ayrımlarında ziyade köylülerin kafasındaki ayrım gelenek ile yazılı yeni kurallar çerçevesinde gelişmişti. Buna karşılık arazinin hukuki mülkiyetine sahip olan Evkaf-ı Hümayun Nezareti, köylülerin bu iddiasına karşı çıkmış ve taraflar arasında idari ve hukuki süreç başlamıştı.

1.1. Ormanın Eski ve Yeni Sahipleri: Sinekli Köyü ve Evkâf-ı Hümayun Nezareti

Istranca Vakıf Ormanları, Sultan Abdülmecid Vakfı'na bağlıken 19. yüzyılın son çeyreğinde Hazine-i Evkaf'a devredilmiştir³³³. Ormanların hukuki mülkiyeti Hazine-i Evkaf'a ait olmasına rağmen Sinekli Köyü'ne 1849 yılında iskân edilen iki farklı grup, zamanla bu ormanlardan kullanım haklarını ileri götürerek mülkiyet hakkı olarak görmeye başlamıştı³³⁴. Bu iki farklı gruptan hangisinin daha önce iskân edildiği bilinmemekle beraber bir sınıflandırma yapılacak olursa ilk grup Edirne Vilayeti Çirmen Kazası'ndan iskân edilen Bulgar ahalidi. 1902 yılında Muhtarları Todori imzasıyla, Sadaret'e yazdıkları bir dilekçede kendilerini Sinekli Köyü'nün *kavm-i gayr-i mahsur ahalisi*³³⁵ olarak tanımlamışlardı³³⁶. Köylüler kendilerini bu şekilde ifade ederken, resmi makamlar tarafından, ilk defa 20 Ekim 1885 tarihinde, *Sinekli Köyü'nün Bulgar ahalisi* tabiri tercih edilmiş ve konuyla ilgili hemen hemen bütün idari yazışmalarda bu tabir vurgulanmıştır³³⁷.

³³² Mustafa M. Kenanoğlu, *1858 Arazi Kanunnamesinin Osmanlı Siyasal ve Toplumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri (1856-1876)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2002, s. 180.

³³³ BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.1.1, 24 Teşrinievvel 1301/6 Kasım 1885.

³³⁴ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 409.30661.1.2, 15 Mayıs 1310/27 Mayıs 1894; BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.1.1, 24 Teşrinievvel 1301/6 Kasım 1885.

³³⁵ Bu tanımlamayla birlikte nüfuslarının 100'den aşağı bir sayıda olduğunu belirterek aynı zamanda köyde yaşayan tek etnik unsur olmadıklarını da dile getirmiş oldular.

³³⁶ BOA, ŞD. (*Şurayı Devlet*) 3014.11, 3 Mart 1818/16 Mart 1902.

³³⁷ BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.1, 24 Teşrinievvel 1301/20 Ekim 1885.

İkinci grup ise Terkos Nahiyesi'ne tabi Dölgendere karyesi sakinleridir. İkinci gruptaki insanların milli kimliklerine ve nüfuslarına dair hiçbir bulgu yoktur. Haklarında çok sınırlı bilgi bulunan bu insanlar, Bulgar ahalinin girişmiş olduğu hukuki mücadeleleri örnek alarak sonradan Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne dava açmışlardır. Dolayısıyla bu başlık altında işlenen konular ağırlıkla Bulgar ahali üzerinden anlatılmıştır.

1.1.1. İdari Süreç

18 Temmuz 1889 tarihinde, Çatalca Mutasarrıflığı'na mağduriyetlerini dile getiren bazı köylüler Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nden şikayetçi oldular. Bu köylüler Silivri Kazası'na bağlı Sinekli Köyü'nde oturan Bulgar ahaliydi. Vekilleri aracılığıyla yaşadıkları sıkıntıları aktaran köylüler, kendi tasarruflarında olan tarım arazilerine Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından el konulduğunu ve haklarının gasp edildiği iddia ettiler³³⁸.

Çatalca Mutasarrıflığı bu arzuhali dikkate aldı ve doğrudan Dahiliye Nezareti'ne bildirdi. Mutasarrıflık meselenin aslında bu tarihte başlamadığını, köylülerin kanun ve nizam çerçevesinde odun kesip kömür yapabilmesi için onlara ruhsat verilmesi gerektiğini birçok kez Istranca Vakıf Orman Memurluğu'na bildirdiklerini beyan etti. Dahiliye Nezareti tarafından durumun daha iyi anlamak için mahalli düzeyde inceleme kararı çıkardı. Mutasarrıflığın yürüttüğü incelemeler sonucunda ise Bulgar ahaliye kimse tarafından müdahale edilmediği, aksine diğer köy ve kasaba ahali gibi ziraat etmekte oldukları ve hatta tasarruflarında bulunan araziyi istedikleri gibi kullandıkları ortaya çıktı. Böylelikle ahalinin arzu ve isteklerinin haklarını korumak değil, ormandan mümkün olabildiği kadar çok odun kesip kömür yapmak olduklarına kanaat getirildi³³⁹.

Bu ifadelerle birlikte resmî kurumlar köylülerin tasarruf haklarının da sınırlarını ortaya koymuş oldular. Köylülerin tasarruf hakları, kendilerine tanınan alanda zirai faaliyetleri içeren bir serbesti hakkıydı ve buna kimselerce müdahale edilmemekteydi. Fakat burada ormanlık alana dair herhangi bir hak söz konusu

³³⁸ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1639.113, 6 Temmuz 1305/18 Temmuz 1889.

³³⁹ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1639.113, 6 Temmuz 1305/18 Temmuz 1889.

değildi. Köylüler muhtemelen köylerinin Istranca Vakıf Ormanı'na olan yakınlığı sebebiyle *baltalık hakkı* adı altında ormandan istifade etmek istemişlerdi. I. bölümde detaylı bir şekilde anlatılan *baltalık hakkı*, Orman Nizamnâmesi'nin dahi nihai bir çözüme kavuşturamadığı bir problemdi. Tekrar değinmek gerekirse bazı köylerin, genellikle eski yerleşimlerin, *kadimden gelen hakları* doğrultusunda *baltalık* arazileri vardı. Nüfusa bağlı olarak artan yerleşimlerle birlikte yeni kurulan köylerin birçoğu bu haktan mahrumdular. Sinekli köylüsü de bu tarz bir hak arayışı içerisindeydi.

Aradan yaklaşık 6 ay geçtikten sonra, Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin de katıldığı incelemeler neticesinde, Dahiliye Nezareti'nden Çatalca Mutasarrıflığı'na detaylı bir değerlendirmede bulunuldu. Istranca Vakıf Orman Memurluğu tarafından, Sinekli Köyü Bulgar ahalisine ormandan kesim yapabilmek için ruhsat verilmekte olduğu fakat ahalinin amaç ve gayelerinin yalnızca ruhsatla kesim yapmak olmadığı belirtildi³⁴⁰. Zaten ruhsatlı yapılan kesimler vakıf idaresi tarafından engellenmiyor bilakis teşvik ediliyordu. Ruhsatlı kesimler aynı zamanda orman varidatının kontrollü bir şekilde kullanımı demekti. Modern ormancılık tekniklerinin yürütülmeye çalışıldığı Istranca Vakıf Ormanları'nın varidatı, bu usul çerçevesinde çoğaltılmaya çalışılmaktaydı³⁴¹. Taraflar arasındaki ihtilaf yaratan arazi, çeşitli belgelerden anlaşıldığı üzere, orman kompleksi içerisinde Sinekli Köyü'nün yakınlarındaki *meralık* ve *kırmalık* odun ağaçlarının bulunduğu ormanlık alandı. Bu alanın hukuki mülkiyeti Istranca Vakıf Ormanları'nda olmasına rağmen, köylüler araziyi kendi *baltalık* arazileri olarak görmüş ve hayvanlarını buralarda olatıp vergi ödemeyi de reddederek vakıf idaresine karşı alenen muhalefet göstermişlerdi. En azından durum vakfin gözünden bu şekilde algılanmıştı. Dolayısıyla Istranca Vakıf Memurluğu, köylülerin keyfi hareketlerine daha fazla müsamaha göstermemiş ve hayvanlarını vergi ödemedi otlatmalarını yasaklamıştı. Fakat vergisini ödemek karşılığında kömür imali için odun kesimine ruhsat vermeye de devam etmişti³⁴².

Sorunun aslında tam da ruhsatlı kesim meselesinden doğduğu ortadaydı. Nitekim 19 Mayıs 1894 tarihinde ise Evkaf Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen

³⁴⁰ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1695.53, 24 Kanunuevvel 1305/5 Ocak 1890.

³⁴¹ BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.1.1, 24 Teşrinievvel 1301/6 Kasım 1886; BOA, İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*) 82.3538.4.1, 5 Şubat 1301/17 Şubat 1886.

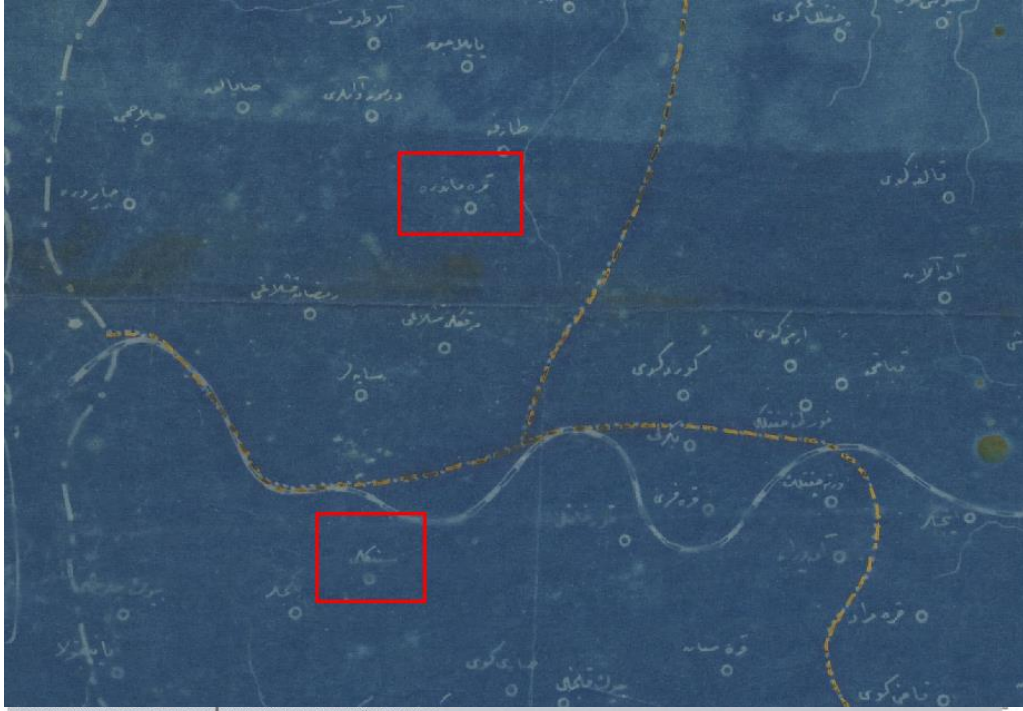
³⁴² BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 1695.53, 24 Kanunuevvel 1305/5 Ocak 1890.

yazıda belirtildiği üzere Sinekli ve Karamandıra köyleri ahalisi³⁴³, ormanlar üzerinde doğrudan tasarruf iddiasında bulundu. Harita 19'da görüleceği üzere Karamandıra Köyü, Sinekli Köyü'nün hemen kuzey doğusunda yer almakta olup Istranca Ormanları'nın daha iç kısımlarında kurulmuş bir orman köyüdür. Köylüler, "Sinekli Ormanı'ndan" kömür imali için ağaç kesen kömürcüleri Silivri Bidayet Mahkemesi'ne şikâyet ettiler³⁴⁴. Şikâyetin ertesinde ise Terkos Nahiye Müdürü, jandarma vasıtasıyla şikâyet edilen kömürcüleri dövdürterek kesim yapmalarını yasaklattı³⁴⁵. Fakat Terkos Nahiye Müdürü'nün ahalinin haklarını korumak gayesinde görünen bu müdahalesi, yıllarca sürececek bir davanın da başlangıcına sebebiyet verdi.

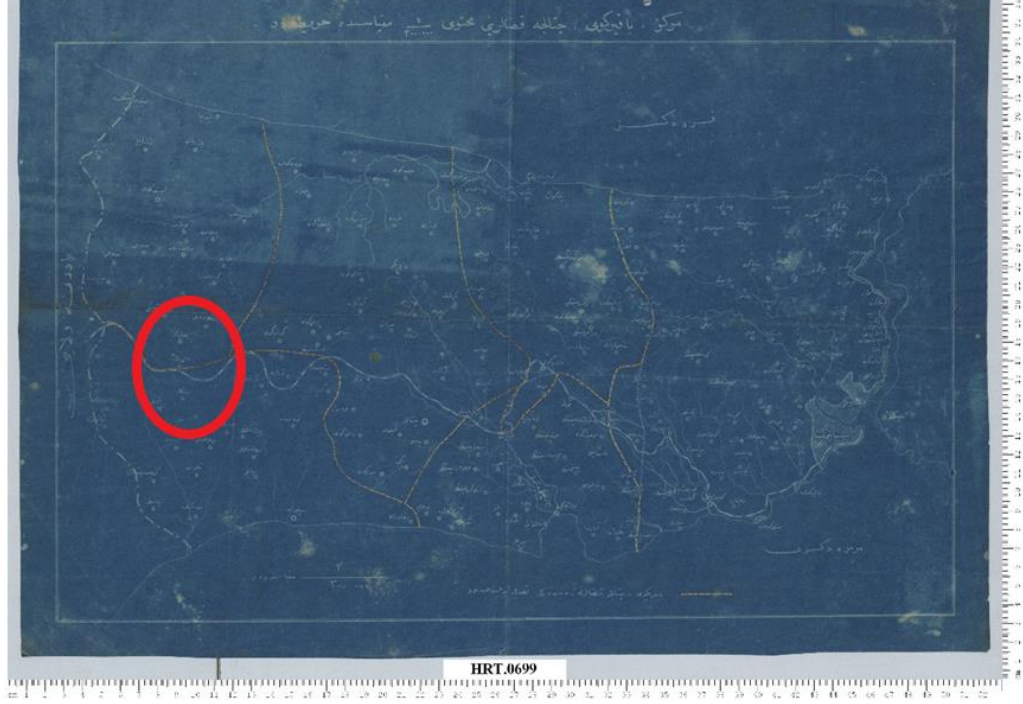
³⁴³ Belgenin aslında Sinekli ve Karamandıra köyleri için "*kura-yı mütecavere*" yani civar/çevre köyler tabirinin de kullanması daha önce değinilen bir meseleye açıklık getirmektedir. Bu tabir aynı zamanda Istranca Vakıf Ormanları'na yapılan tecavüzlerle ilgili sadarete yapılan ilk bildirimde kullanılmıştı ve aradan geçen zaman içerisinde çevre köylerden kastedilenlerin kim oldukları açıkça belirtilmemişti.

³⁴⁴ BOA, BEO. (Bab-ı Ali Evrak Odası) 409.30661.2, 7 Mayıs 1310/19 Mayıs 1894.

³⁴⁵ BOA, BEO. (Bab-ı Ali Evrak Odası) 409.30661.1.2, 15 Mayıs 1310/27 Mayıs 1894.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

Harita 19: Çatalca ve Bakırköy Kazalarının Hudutları Haritası. Sinekli (altta) ve Karamandıra (üstte) köyleri kırmızı alan içerisinde gösterilmiştir. Ölçek 1:200000, BOA. HRT.h. (Harita) 699, 2 Ağustos 1339/12 Ağustos 1923.

Istranca Vakıf Ormanları'nın gelirleri birçok vakıf müessesesinde olduğu gibi mültezimler aracılığıyla toplanmaktaydı. 1892-1894 yılları arasında mültezim

görevini üstlenen Kapudan Yani³⁴⁶, Evkaf İdare Meclisi'ne göndermiş olduğu dilekçesinde, Terkos Nahiye Müdürü'nün müdahalesinin haksız ve hukuksuz olduğunu dile getirdi. Toplamakla yükümlü olduğu vakıf gelirlerinin icar bedelini karşılayamayacak derecede düşmesinden yakınıyordu. Ayrıca dilekçesinde Istranca Ormanları'ndan bir şekilde tasarruf eden/etmeye çalışan 3 farklı kesimden bahsetti. Bu kesimler; ormana iskân edilen muhacirler, ormanın bir kısmını kendi tasarruflarına almış olan Istranca ahali ve Terkos Nahiye Müdürü'nün müdahalesinden sonra tasarruf iddialarında ısrar eden Sinekli ve Karamandıra köyleri ahalisiydi³⁴⁷. Bu tablo, her ne kadar kabaca tasvir edilmiş olsa da vakıf idaresinin karşılaştığı köylü profilini net biçimde göstermektedir.

Terkos Nahiye Müdürü böyle bir tabloya sebebiyet verdiği için Evkaf-ı Hümayun Nezareti hadiseden Çatalca Mutasarrıflığı'nı mesul tuttu. Vakıf arazisine yapılan tecavüzlerin de tıpkı miri araziye yapılan tecavüzler gibi kabul edilmesini isteyen Evkaf-ı Hümayun Nezareti, hukuklarının korunması için itina ve dikkat gösterilmesi gerektiğini mutasarrıflığa bildirdi³⁴⁸. Evkaf-ı Hümayun Nezareti, Istranca Ormanları'nın kendi kontrolünde olduğu “*kuyud-u resmiye*” ile sabitken ve ormanların *vakfiyet* statüsü yerelde bilinirken, Bulgar ahalinin keyfi tecavüzlerine neden göz yumulduğunu bilmek istemişti. Muhtemelen nezaret, daha en başından köylünün yerel idarecilerce teşvik edildiğini düşünüyordu. Bunun yanında ruhsatla kesim yapan kömürcülere karşı böyle haksız bir muamelenin yapılması, kanun ve nizama aykırı hareketler olarak nitelendirildi. Kurumlar arası tartışmaya sebebiyet veren bu hadisede hakimler ile mülki/idari memurların görevlerindeki farklılıklar ve sınırlar hatırlatılarak, hukuki yetkinin Silivri Bidayet Mahkemesi'nde olduğu ve Nahiye Müdürü'nün bir yaptırım gücü olmadığı açıkça ifade edilmişti. Normal

³⁴⁶ Kapudan Yani'nin iltizam süresinin ne olduğu açıkça belirtilmemiştir fakat 30 Ağustos 1892 tarihinde mültezim vasfıyla Çatalca Mutasarrıflığı'na dilekçe yazdığı ve 19 Mayıs 1894 tarihli belgede halen kendisi için mültezim sıfatının kullanıldığı görülmektedir. Istranca Vakıf Ormanları'nın gelirlerinin toplanması için kaç tane mültezim atandığı ya da Kapudan Yani'nin hangi gelirleri toplamakla yükümlü olduğuna dair bir veri bulunmasa da eldeki bilgiler 1892-1894 yılları arasında Kapudan Yani'nin mültezim olarak görev yaptığını doğrulamaktadır. BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 409.30661.2, 7 Mayıs 1310/19 Mayıs 1894.

³⁴⁷ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 409.30661.2, 7 Mayıs 1310/19 Mayıs 1894.

³⁴⁸ Burada Evkaf-ı Hümayun Nezareti, hali hazırda yürürlükte olan kanuna atıf yapmıştır. Kanun hükmüne göre vakıf ormanları, miri ormanlar için hazırlanan hükümlere tabi tutulmaktaydı. İlgili kararın dayanağı için bkz. “Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname”, *Düstür*, Tertip 1, Cilt 4, s. 417-420.

şartlar altında bu hadiseye sebebiyet veren sorumluların hem mültezim Kapudan Yani hem de Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından dava edilmeleri gerektiği ifade edildi. Fakat resmî kurumların birbirini mahkemeye vermesi uygun görülmemiş ve dava açılmamıştı. Aynı zamanda ahalinin tasarruf iddialarındaki ısrarcı tavırlarının mahkemeler vasıtasıyla çözülemeyeceğine kanaat getirilerek, keyfi tecavüzlerinin önlenmesi için Sadaret makamı ayrıca bilgilendirmişti³⁴⁹.

Hukuki süreçten bir sonuç alınmadığı durumlarda Sadaret makamına başvurulması hususu, sıklıkla karşılaşılan bir durum olmuştur. Terzibaşoğlu ve Kaya'nın da örnek davalarda gösterdiği üzere, köylüler mahkemelerden bir sonuç elde edemediğinde ya da verilen kararı beğenmediklerinde idari makamları çekinmeden tercih etmişlerdir³⁵⁰. Bu durum hukukun üstünlüğüne gölge düşürmekle beraber hukuk sisteminin karşılaştığı sorunları da göstermektedir. Çünkü ileride görüleceği üzere siyasi erkler, hukuki sürecin sunduğu kararları beğenmedikleri takdirde, olaya müdahil olup süreci istekleri ölçüsünde yönlendirebilmişlerdir.

1.1.2. Hukuki Süreç

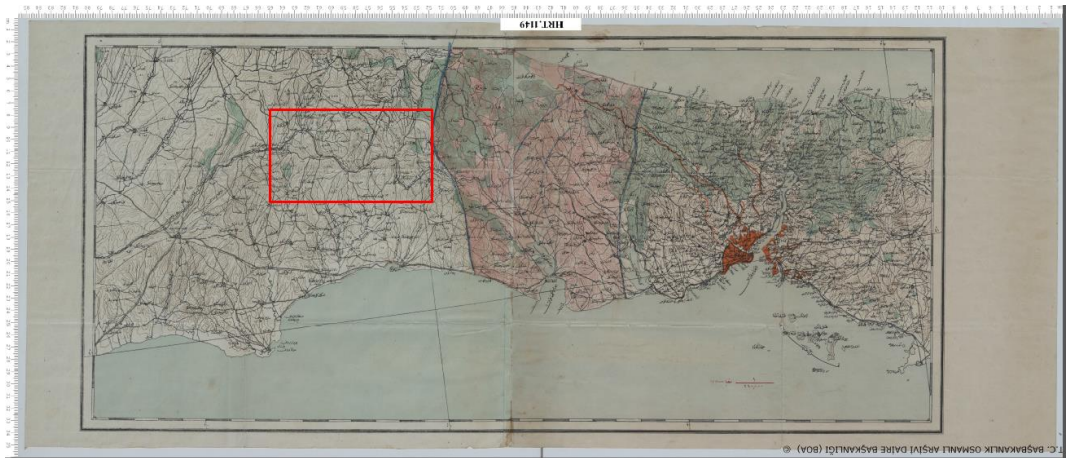
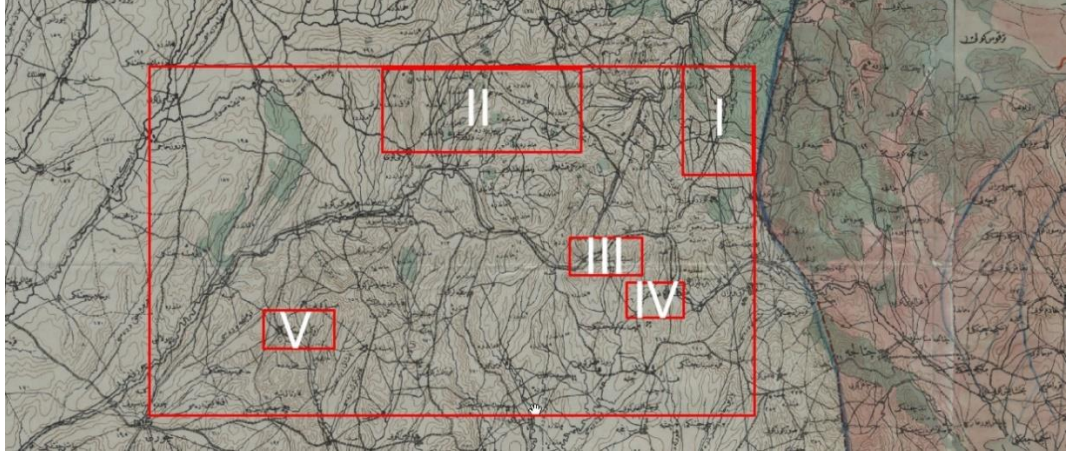
Tasarruf iddialarında ısrarcı olan Sinekli Köyü Bulgar ahali, ellerinde Sultan Abdülmecid tarafından 1849 tarihinde verilen irade-i seniyyenin olduğunu söyleyerek Çatalca Şer'i Mahkemesi'ne başvurdu³⁵¹. Başbakan Osmanlı Arşivi'nde bulunan 12 Eylül 1849 tarihli irade-i seniyyeye göre Sinekli Köyü Bulgar ahalisinin iddia ettikleri arazinin sınırı güneyde; Ulu Yol'dan Kabağağaç bölgesine, batıda Ratve(?) Döngeldere bölgesine, kuzeyde Gözgün/Kuzgun bölgesinden Öküz Köy'üne ve oradan Karamandıra'ya ve Beylik Mandıra'dan Eski Manastır Yol'una, doğuda; Eski Kale bölgesinden Kurfalı Köy'ü arazisi sınırına ve oradan da Ulu Yol

³⁴⁹ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 409.30661.2, 7 Mayıs 1310/19 Mayıs 1894.

³⁵⁰ Yücel Terzibaşoğlu, *19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Hukuksal Dönüşümü: Balkanlarda İdare Meclisleri, Nizamiye Mahkemeleri ve Mülkiyet Hukuku*, Tübitak Proje no: 112K263, İstanbul: Tübitak, 2016, s. 65-68.

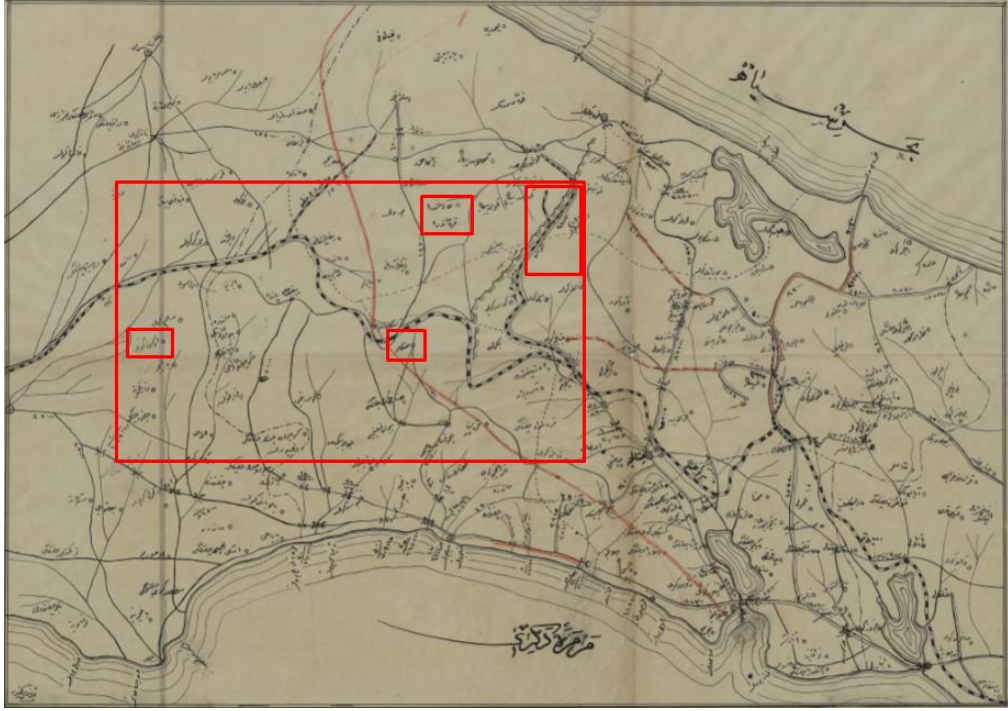
³⁵¹ *İrade-i seniyye* hakkında detaylı bilgi için bkz. BOA, Y.MTV. (*Yıldız Mütenevi Maruzat*) 207-125, 1 Nisan 1316/14 Nisan 1900; BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 2426.52.1.1, 23 Teşrinievvel 1316/5 Kasım 1900; BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 1874.140539.2.1, 16 Haziran 1318/29 Haziran 1902; BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 620.38.1.1, 24 Teşrinievvel 1318/6 Kasım 1902; BOA, Y.MTV. (*Yıldız Mütenevi Maruzat*) 209.46.1.1, 20 Teşrinisani 1316/3 Aralık 1900; 26 Teşrinievvel 1318/8 Kasım 1902; BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 620.38.2.2, 11 Teşrinisani 1318/24 Kasım 1902.

bölgesine kadar olan alandı³⁵². İlgili alanın kaç metrekareye tekabül ettiği belirtilmemiş olsa da bölgenin haritalar üzerinde tespit edilebilen kesimleri aşağıda işaretlenmiştir.

Harita 20: İstanbul, Terkos gölü, Istranca, Silivri, Çorlu Mevkiilerini Gösteren Harita. Sinekli Köyü'nün tasarruf iddiasında bulunduğu bölgeler harita üzerinde işaretlenmiştir. I. numara Eski Yol, II. numara Karamandıra, III. numara Sinekli Köyü, IV. numara Kurfalı ve V. numara Öküz Köyü mevkiini göstermektedir. Ölçek 1:210000, HRT.h. (Harita) 1149,

³⁵² BOA, ŞD. (Şura-yı Devlet) 3028.45.1.

Harita 21: Çatalca Sancağı'nın Kara ve Demiryollarını Gösterir Harita. Sinekli Köyü'nün tasarruf iddiasında bulunduğu bölgeler harita üzerinde çembere alınmış alan içerisinde. Merkezdeki alan Sinekli Köyü'nü, batıdaki alan Öküz Köy'ü, merkez kuzeydeki alan Karamandıra'yı ve kuzeydoğudaki alan Eski Kale'yi işaret etmektedir. Ölçek 1:210000, BOA. HRT.h. (Harita) 1136.

Bahsi geçen alan Istranca Vakıf Ormanları'nın hem ekonomisine hem ekolojisine ciddi tahribatlar verebilecek büyüklüktedir. Dolayısıyla her iki taraf da bu alan üzerindeki tasarruf ve mülkiyet haklarını sonuna kadar savunmuşlardır.

Köylülerin daha önce Silivri Bidayet Mahkemesi'ne gitmiş olmalarına rağmen bu sefer Çatalca Şer'i Mahkemesi'ni tercih etmeleri dikkat çekici bir noktadır. Aslında bu durum Nizamiye Mahkemeleri ve Şer'i Mahkemelerin yetki ve idare kavgasından kaynaklanan bir durumdu. 1870-1900 tarihleri arasında bu mahkemelerin hangi davaları görecekları ve aralarındaki iş bölümlerinin hangi usullere göre ayrıştırılacağı konusunda bir ihtilaf vardı. 1900'lerin ilk yıllarında ise "özellikle mülkiyet anlaşmazlıklarının meclislerde mi yoksa mahkemelerde mi görüleceğine dair tartışmalar hem davalılar hem de nezaretler (Dahiliye ve Adliye Nezaretleri) arasında gündeme gelmiştir"³⁵³. En azından köylülerin gözünden vakıf davalarına bakacak olan yetkili merci kavganın ilk aşamasında Şer'i Mahkeme'ydi³⁵⁴. Fakat bu noktada Şer'i Mahkeme'nin kararı köylüleri tatmin

³⁵³ Terzibaşoğlu, a.g.e., s.40-41.

³⁵⁴ Terzibaşoğlu, a.g.e., s.40-41.

etmemiş olacak ki köylüler bu sefer Nizamiye Mahkemeleri'ne gitmeyi tercih etmişlerdi. Köylüler bir nevi hukuk sistemindeki muğlaklığını kullanmış, imkân ve sınırlarını test etmişlerdi. Konunun Şer'i Mahkeme'ye taşınmasıyla birlikte Evkaf-ı Hümayun Nezareti de ilgili mahkemede kendini temsil edebilmek için memur ataması kararı almıştı³⁵⁵.

Köylülerin ısrarcı tavırlarının yarattığı huzursuzluk, mahalli idareciler tarafından fark edildi. Çatalca Mutasarrıfı Mustafa Cevad Bey, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 31 Mart 1900 tarihli maruzatında, Balkan Silsilesi'nin en doğusunda bulunan Istranca Ormanları'nı "mühim" bir mevki olarak nitelendirip, Sinekli Köyü Bulgar ahalisinin tasarrufuna bırakılmamasını talep etti. Bu talep başlı başına incelemeyi hak eden bir husustur. Çünkü o zamana kadar mesele, tasarruf hakları kapsamında, mahkemelerin işi olarak görülmekteydi. Şer'i Mahkemenin mi Nizamiye Mahkemesinin mi meseleyi görüşeceği ana tartışma konusuydu. Oysa şimdi imparatorluğun diğer yerlerinde de görüldüğü üzere, merkezin kaygılarıyla şekillenen ve giderek idarenin daha fazla söz aldığı bir düzenin, en azından devletin bazı kurumlarınca, desteklendiği görülmektedir³⁵⁶. Cevad Bey'in talebi aslında yeni kurulan Bulgar Prensiği'ne karşı bir güvenlik önlemi talebidir. Dahiliye Nezareti'nin ve Çatalca Mutasarrıflığı'nın Istranca üzerindeki hassas tutumlarının sebebi, 93 Harbi ve 1878 Berlin Anlaşması ertesinde Balkan coğrafyasında yaşanan siyasal kaos ortamıydı. Istranca coğrafyası konumu itibarıyla hassas bir bölgeydi ve buraların Bulgar köylülerin tasarrufuna bırakılmasının çeşitli güvenlik zafiyetlerini de beraberinde getireceği düşünülmekteydi. Çünkü Bulgar Prensiği, bağımsızlık iddialarını kamuoyuna kabul ettirmek istemekteydi ve Istranca'yı bağımsız Bulgar Devleti'nin siyasi sınırları içerisinde sayıyordu. Bunun için silahlı Bulgar Komiteleri'ni destekleyerek Istranca bölgesinde huzursuzluk çıkarıyordu³⁵⁷. İstanbul'un batı tarafından Avrupa'ya açılan ilk kapısı olan Istranca aynı zamanda Erkan-ı Harbiye'nin savunma mevzilerini konuşlandığı ve olası saldırıların

³⁵⁵ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemî*) 2393.46, 9 Ağustos 1316/22 Ağustos 1900.

³⁵⁶ Suriye'deki ve Balkanlar'daki örnekler için bkz. Terzibaşoğlu, *a.g.e.*, s.43-45; Nora Elizabeth Barakat, *An Empty Land? Nomads and Property Administration in Hamidian Syria*, Ph.D. Dissertation, University of California, Berkeley History Department, 2015.

³⁵⁷ BOA, A.}MTZ.(04) (*Sadaret Bulgaristan*) 42.76, 17 Mart 1313/29 Mart 1897; BOA, A.}MTZ.(04) (*Sadaret Bulgaristan*) 43.10, 25 Mart 1313/6 Nisan 1897; BOA, Y.PRK.UM. (*Yıldız Perakende Umumi*) 9.95, 7 Nisan 1313/19 Nisan 1887. Ayrıca bkz. Behram Lütfi, *Kanlı Kitap: Rumeli'nin Dertleri*, İstanbul: Manzume-i Efkâr Matbaası, 1910, s. 4-11.

önlenmesi için çeşitli tahkikatların kurulduğu bir coğrafyaydı. Bu sebeplerden dolayı bölgede huzur ve asayişin temin edilmesi idari yöneticilerin temel gayesiydi. Fakat bu istihkam mevkilerinin eskiliği ve bakımsızlığının yanı sıra bölgedeki sık ormanlık ve tepelik alan ciddi bir güvenlik zafiyetini beraber getirmekteydi. Bulgar eşkıyalar, kolluk kuvvetlerinin seyyar müfrezeleri ile yakalanamıyordu ve günden güne şöhretleri artıyordu. Başlangıçta yalnız Bulgar eşkıyalara rastlanırken sonradan Ermeni çeteleri de faaliyet göstermeye başlamış ve bunlar resmî kurumlarca “*Bulgar erbab-ı fesadı*” ve “*Ermeni erbab-ı fesadı*” olarak nitelendirilmişti³⁵⁸.

Güvenlik meselesinin ardından bu coğrafyaya addedilen değer en büyük etkenlerinden biri ekonomik sebeplerdir. Evkaf-ı Hümayun Nezareti Istranca Ormanları’ndan külliyetli bir gelir elde ediyordu ve bu gelirler yalnızca vakfın hazinesine gitmiyordu. Orman mahsulatından alınan *pul resminin* tamamı hazineye aktarılırken *orman hakkı* vergisinin *onda birlik*³⁵⁹ kısmı Hazine-i Evkaf-ı Hümayun’a gönderilmek için Mal Sandığı’na aktarılıyordu³⁶⁰. 1885 tarihinde yıllık 300.000 kuruş olan Istranca Ormanları’nın geliri hem hazine hem de yerel yönetimler için hatırı sayılır bir kaynaktı.

Sadaret makamının bu noktada Istranca’ya gösterdiği ilginin sebebi ise İstanbul’un iaşesinde halkın ihtiyacı olan mahrukât temini meselesidir. Rumeli Demir Yolu’nun inşasından sonra Sinekli istasyonundan yıllık ortalama 3.000.000 kıyye kömür Dersaadet’e gönderilmekteydi ve bunun nakdi değeri 5.000 liraydı³⁶¹. İstanbul ahalisinin bu kömürlere olan ihtiyacı, diğer birçok ihtiyaçla kıyas edilemeyecek derecede, başlıca ve önemle üzerinde durulması gereken zorunlu ve temel ihtiyaçlardan biri olarak görülmekteydi³⁶².

³⁵⁸ BOA, A.}MKT.MHM. (*Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı*) 614.7, 19 Teşrinievvel 1312/31 Ekim 1896; BOA, A.}MKT.MHM. (*Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı*) 614.8, 19 Teşrinievvel 1312/31 Ekim 1896; BOA, HR.SFR.04 (*Hariciye Nezareti Sofya Sefareti*) 218.52, 9 Temmuz 1318/22 Temmuz 1902; BOA, HR.SFR.04 (*Hariciye Nezareti Sofya Sefareti*) 218.84, 22 Haziran 1318/5 Temmuz 1902; BOA, HR.SFR.04 (*Hariciye Nezareti Sofya Sefareti*) 238.39, 19 Teşrinisani 1322/2 Aralık 1906; BOA, HR.SFR.04 (*Hariciye Nezareti Sofya Sefareti*) 246.26, 14 Mayıs 1324/27 Mayıs 1908.

³⁵⁹ Tarife usulünce hazine için en yakın iskeleye 1 saatten 5 saate kadar mesafede bulunan bir ormandan çıkarılmış olan 100 kuruş kıymetinde bir ağaçtan 25 kuruş *orman hakkı* alınmaktaydı. Bu 25 kuruş içerisinde, Orman İdaresi masrafları için, 10,5 kuruş mukabilinde *kereste öşrü* alınmaktaydı.

³⁶⁰ “Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname”, *Düstûr*, Tertip 1, Cilt 4, s. 417-420.

³⁶¹ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 3158.236795.1.1, 21 Mayıs 1325/3 Haziran 1909.

³⁶² Öztel, *a.g.m.*, s. 487-505.

Istranca'nın önemini dile getiren Cevad Bey'in talepleri Dahiliye Nezareti tarafından değerlendirilmiş ve konuyla ilgili hemen bir soruşturma başlatılmıştı. Sadaret makamı, Evkaf-ı Hümayun ve Dahiliye Nezaretleri'nin talepleri üzerine yapılan incelemeleri padişaha arz etmişti. Konuya kesin bir karar getirilerek, Bulgar ahalinin vakıf arazisine yapmış olduğu müdahaleler tecavüz olarak nitelendirilmiş ve kat'i suretle reddedilmişti. Köylülerin tecavüzlerini yasaklayan bir irade-i seniyye çıkartılmış ve Çatalca Şer'i Mahkemesi'ne gönderilerek idari hüküm açıkça belirtilmişti³⁶³.

Sinekli ahalisinin şer'i mahkemeye delil olarak sundukları irade-i seniyye sureti ile ilgili Bab-ı Ali'de ayrı bir inceleme yürütülmüştü. Defter-i Hakani Nezareti'nin kayıtları irdelenmiş fakat mahkemeye ibraz edilen kayıt bulunamamıştı. Daha önce de belirtildiği gibi köylülerin mahkemeye ibraz ettikleri 12 Eylül 1849 tarihli irade-i seniyye bugün Başbakanlık Osmanlı Arşivi ŞD. (*Şura-yı Devlet*) 3028.45.1 tasnifinde bulunabilmektedir³⁶⁴. Fakat aşağıda görüleceği üzere dava süreci boyunca bu kayıt hiçbir devlet kurumu arşivinde bulunamamıştır. Bu süreç boyunca gerçekten de irade-i seniyye bulunamamış mıydı yoksa bilinçli bir şekilde ortaya çıkarılmamış mıydı? Bu sorunun cevabı kesin olarak bilinmemektedir.

Çatalca Liva Naibliği ile birlikte yürütülen soruşturmada ise irade-i seniyyenin sonradan oluşturulduğuna kanaat getirilmişti. Bu durum ertesinde evrakı düzenleyenler yakalanarak cezalandırılmış ve bahsi geçen irade-i seniyyenin sahteliği böylelikle ispatlanmıştı³⁶⁵. İdari incelemeler, her ne kadar köylülerin aleyhlerinde gelişmiş olsa da köylüler ısrarlarından ve müracaatlarından vazgeçmemişlerdi. Liva Naibi bir çözüme ulaşabilmek için çareyi Meşihat makamına başvurmakta bulmuştu. Meşihat makamından gönderilen tezkirede ise bahsi geçen irade-i seniyyenin tekrar Defter-i Hakani'de aratılması gerektiği ve eğer orda bulunamazsa konunun Sadaret'e devredilmesi gerektiği söylenmişti. Defter-i Hakani

³⁶³ BOA, Y.MTV. (*Yıldız Mütenevi Maruzat*) 207-125, 1 Nisan 1316/14 Nisan 1900.

³⁶⁴ BOA, ŞD. (*Şura-yı Devlet*) 3028.45.1.

³⁶⁵ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 2393.46, 9 Ağustos 1316/22 Ağustos 1900; BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 2426.52.1.1, 23 Teşrinievvel 1316/5 Kasım 1900.

Nezareti'nin tekrar yürüttüğü araştırmalarında da köylüler tarafından iddia edilen kaydın bulunamaması davayı bir çıkmaza doğru sürüklemişti³⁶⁶.

Sinekli Köyü Bulgar Ahalisi dışında daha önce de vakıf idaresiyle sorun yaşayan Kanburoğlu Yorgi, Istranca, Karamandıra, Danamandıra köyleri ahalisi ve muhtar ve ihtiyar heyetleri tarafından sadarete yazılan dilekçeler, konuyla ilgili idari makamların tutumlarına ayrıca bir açıklık getirmektedir³⁶⁷. Köylüler, tıpkı Sinekli Köyü ahalisi gibi tüm geçimlerini ormandan ağaç kesip kömür yaparak sağladıklarını ve Orman Müfettişliği'nin de açıkça buna engel olduğunu dile getirmişlerdi. Dahiliye Nezareti'nin, Evkaf-ı Hümayun Nezareti ve Orman ve Ziraat Nezaretleri'yle birlikte yürüttüğü soruştırma neticesinde ise ahalinin mağduriyetlerine sebebiyet veren şahsın gerçekten de Orman Müfettişi Vasıf Bey olduğu ortaya çıkmıştı. Üstelik bu meseleye yalnızca ahalinin hakları gözıyla bakılmamış, aynı zamanda vakıf gelirlerinin gönderildiği Medine'deki hastaneler hatırlatılarak daha büyük bir mağduriyetin yaşanmaması istenmişti. Mevcut düzenin korunması için Vasıf Bey'in yerine, "orman bilimine yatkın" biri olduğu gerekçesiyle Ali Rıza Efendi'nin tayini kararlaştırılmış ve hem vakıf hem de ahalinin çıkarları korunmak istenmişti³⁶⁸. Lakin Sinekli davasında farklı bir tutum sergileyen Sadaret makamı, Bulgar ahalinin tasarruflarını, vakıf mülküne yapılan tecavüz ve tahribat olarak nitelendirmiştir. Yukarıda bahsi geçen köylülere ormandan el çektirdiği halde Sinekli Köyü Bulgar ahalisinin tecavüzlerine göz yuman Vasıf Bey, alenen suçlu bulunmuştu. 16 Haziran 1901 tarihli kararla birlikte Vasıf Bey'in tedbirsiz davranışları Istranca ve İstanbul³⁶⁹ ahalisinin çıkarlarını zedeleyici nitelikte görölmüş ve orman bilimine yatkınlığı

³⁶⁶ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemı*) 2393.46, 9 Ağustos 1316/22 Ağustos 1900; BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemı*) 2426.52.1.1, 23 Teşrinievvel 1316/5 Kasım 1900; BOA, BEO. (Bab-ı Ali Evrak Odası) 1948.146093.2.1, 26 Teşrinievvel 1318/8 Kasım 1902.

³⁶⁷ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemı*) 2516.35, 17 Temmuz 1317/30 Temmuz 1901; BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemı*) 2499.8.1.1, 3 Haziran 1317/16 Haziran 1901.

³⁶⁸ Ali Rıza Efendi'nin buradaki görev süresi bilinmemektedir. Fakat bu karardan 3 yıl sonra Orman Nizamnâmesi'ne (1870) alternatif olarak Orman ve Mera Kanunu (1904) tasarısını hükümete sunmuştur. Bu şahsiyetin bölgeye tayin edilmesi, hükümet nezdinde Istranca Ormanları'na verilen kıymet ve önemi göstermektedir. BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemı*) 2499.8.1.1, 3 Haziran 1317/16 Haziran 1901.

³⁶⁹ İstanbul halkına atıf yapılmasının sebebi, Istranca Ormanları'nda üretilen odun kömürlerinin İstanbul'a gönderilmesidir.

olmadığına kanaat getirilerek son derece önemli bir mevki olarak addedilen Istranca Ormanları'ndan başka bir yere tayin edilmiştir³⁷⁰.

Sinekli Köyü Bulgar ahalisi, muhtarları Todori'nin imzasını taşıyan bir dilekçe³⁷¹ yazıp, “devletin izniyle tasarruf ettikleri” arazilere Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından el konulmasının haksızlığını vurgulayarak, bu toprakların kendi hakları olduğunu iddia etmişlerdi³⁷². Bu arazilerin içerisindeki meraları kullanamadıklarından dolayı hayvanları açlık çekmiş ve ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Eğer bahsi geçen meraları kullanamazlarsa hayvanlarının telef olacaklarını dile getiren köylüler, mağduriyetlerinin giderilmesi talebinde bulunmuşlardı. Üstelik bu arazilere bizzat devletin izniyle yerleştirildiklerini ve tasarruf haklarının da yine devlet tarafından kendilerine verildiğini iddia etmişlerdi. Köylülerin aktardığına göre, babaları ve dedeleri 1849 yılında anavatanları olan Edirne Vilayeti Çirmen Kazası'ndan Sinekli Köyü'ne göç ettirilmişlerdi. Bu göçün sebebi ise “*bilad-ı selâse*”³⁷³ ve İstanbul ahalisinin yakacak işesini temin etmek için ormandan ağaç kömürü imal etmektir. Sinekli Köyü Bulgar Ahalisi, babalarına ve dedelerine bu görevi ifa etmeleri için bahsi geçen ormanın tahsis edildiğini ve bunun da irade-i seniyye kaydıyla sabit olduğunu söylediler. Devletin izniyle tasarruf ettikleri arazilere Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından el konulmasının haksızlığını vurgulayarak, bu toprakların kendi hakları olduğu iddiasından vazgeçmemişlerdi³⁷⁴.

Ahalinin mağduriyetlerinin yarattığı rahatsızlık Çatalca Mutasarrıflığı'nı giderek daha fazla endişelendirmişe benziyordu. Gerçekten de davanın seyri, yakın gelecekte bu meselenin çözülemeyeceğini gösteriyordu. Mutasarrıflık, her ne kadar geçici bir çözüm olsa da dava sonuçlanana değin, Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin el koyduğu meralarda köylünün tasarrufuna izin verilmesini Dahiliye Nezareti'nden istemişti. Bu istek, kurumlar arasındaki görüşmeler ertesinde Şura-yı Devlet gündemine taşınmış ve konuyla ilgili kapsamlı bir açıklama yapılmıştı. Köylülerin 53

³⁷⁰ BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 2499.8.1.1, 3 Haziran 1317/16 Haziran 1901.

³⁷¹ Sadaret makamına ahali tarafından iki kere dilekçe gönderilmiş fakat yalnızca ikincisi olan 16 Mart 1902 tarihli arzuhal arşiv malzemesi içerisinde bulunmuştur. İlk dilekçe varlığı da bu belge sayesinde anlaşılmaktadır. BOA, ŞD. (*Şurayı Devlet*) 3014.11, 3 Mart 1818/16 Mart 1902.

³⁷² BOA, ŞD. (*Şurayı Devlet*) 3014.11, 3 Mart 1818/16 Mart 1902.

³⁷³ Bilâd-ı selâse, İstanbul'a bağlı üç kazayı (Galata, Üsküdar, Eyüp) belirtmek için kullanılmış özel bir tabirdir. Detaylı bilgi için bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bilad-i-selase>, (erişim tarihi, 12.06.2021).

³⁷⁴ BOA, ŞD. (*Şurayı Devlet*) 3014.11, 3 Mart 1818/16 Mart 1902.

senedir kendilerine tahsis edilen merayı kullanmakta oldukları ve vakıf idaresiyle de bugüne kadar herhangi bir sorun yaşamadıkları gerekçesiyle bu şekilde mağdur edilmeleri uygun bulunmamıştı. Hukuki süreç tamamlanana değin, köylülerin merayı kullanmalarına izin verilmişti³⁷⁵. Şura-yı Devlet, Mahkeme kararının beklenmesini ve dava sonuçlanıncaya değin geçici bir idari savunmuştu. Lakin Şura-yı Devlet tarafından verilen karara Evkaf-ı Hümayun Nezareti itirazda bulunmuştu. Ahalinin bahsi geçen merayı “*kadimden beri*”³⁷⁶ kullandığı fakat her sene düzenli miktarda ödedikleri mera ücretini birkaç senedir ödemediklerini ifade etmişti. Üstelik Çatalca Şer’i Mahkemesi’nin incelemelerine göre, bizzat köylülerin ibraz ettikleri senedin üzerinde yıllık 48 İstanbul kilesi buğdayın mera ücreti olarak Evkaf-ı Hümayun Nezareti’ne verilmesi gerektiği de açıkça yazıyordu ve ahali, mahkeme huzurunda bunu kabul etmişti. Mahkemeye delil olarak sunulan bu senet incelemeye alınmış fakat Senet İdaresi’nin kayıtlarında bu senedin sureti bulunamamıştı. Bahsi geçen senedin 1902 tarihli olmasına karşın bulunabilen en erken tarihli kayıttın 1889 tarihli olması, gerçekten de köylülerin yaklaşık 3 yıllık bir süre zarfında vakıf arazisini hiçbir ücret ödmeden keyiflerince kullandığını ispat ediyordu³⁷⁷.

Bulgar ahalinin hali hazırda devam eden arazi davaları, Sinekli Köyü’ne yerleştirilen Döngeldereli ikinci grubu da harekete geçirmişti. Döngeldereli muhacirler, Bulgarların hak taleplerini emsâl göstererek mahkemeye başvurdu. 1849 yılında muhacir olarak Sinekli’ye geldiklerinde geçimlerini sağlamak için ormandan kâfi miktar bir alanın kendilerine tahsis edildiğini beyan ederek bu yerler üzerinde hak iddia ettiler. Bu iddialarının kanıtı olarak mahkemeye bir irade-i seniyye sunmalarının ardından konu üst makamlara havale edildi³⁷⁸. 1848 ile 1852 tarihleri Hazine-i Evrak’ın irade-i seniyye defterleri tarandı fakat Sinekli Köyü’ne Istanca Ormanı’ndan yer verildiğine dair herhangi bir kayıt bulunamadı³⁷⁹. Bu sefer

³⁷⁵ 1 Mayıs 1900 tarihli Şura-yı Devlet mazbatasıyla ilgili bilgiler için bkz. BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 1874.140539.2.1, 16 Haziran 1318/29 Haziran 1902; BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 620.38.1.1, 24 Teşrinievvel 1318/6 Kasım 1902; BOA, DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*) 620.38.2.2, 11 Teşrinisani 1318/24 Kasım 1902. BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 1948.146093.21, 26 Teşrinievvel 1318/8 Kasım 1902.

³⁷⁶ Her ne kadar kadimden beri tabiri kullanılıyor olsa da burada bahsi geçen tarih aralığı 1849-1902 yıllarını kapsamaktadır.

³⁷⁷ BOA, ŞD. (*Şurayı Devlet*) 160.14, 10 Haziran 1318/23 Haziran 1902.

³⁷⁸ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 940.070461.1.2, 24 Mart 1313/5 Nisan 1897.

³⁷⁹ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 940.070461.1.1, 13 Nisan 1313/25 Nisan 1897.

köylülerin arzuhalı üzerine Istranca Ormanları'nın haritası kullanılarak sınırları belirli bir alanın tahsis edilmesi için izin istendi³⁸⁰. Fakat bu istekler idari ve hukuki makamlarca bir karşılık görmemişti. Olayın sürüncemede kalması üzerine 6 Ocak 1900 tarihinde Sadaret devreye girmiş ve muhacir köylülerin ormandan tasarruf edebilmesi bir kira sözleşmesi yapılması gerektiğini belirtmişti³⁸¹. Defter-i Hakani'nin yürüttüğü araştırmaya göre Sinekli Köyü'nün 13 Haziran 1849 tarihinde çıkarılan *emr-i âli* ile Istranca Vakıf Ormanları arazisine ilhak edildiği ve muhacirlere herhangi bir orman hakkı tanınmadığı ortaya çıkarıldı³⁸². Bununla birlikte köylülerin ormandan istifade edebilmeleri için 1848 kasımı ile 1849 ocak ayları arasında kira sözleşmesi (akd-i icâr) yapıldığı da bildirilmişti³⁸³. Nihai olarak Döngeldereli muhacirlere Istranca Vakıf Ormanları tarafından hiçbir mülki hak tanınmamıştı. Bu noktada Döngeldereli muhacirler hukuki ve idari süreci bıraktılar.

Fakat Bulgar ahalinin davası hala resmî kurumların gündemindeydi ve kurumlar arası tartışmalara sebebiyet verecek raddeye gelmişti. Köylülerin hem ücret ödemeyip hem de araziyi tasarruf etmek istemesi, Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hukuk Müşavirliği tarafından hukukun gereklerine ve vakfın çıkarlarına aykırı bulundu. Müşavirlik bu durumu bir üst makam olan Sadaret'e bir kez daha bildirerek ve Şura-yı Devlet'in konuyla ilgili kararının iptalini istedi³⁸⁴. Daha önce muhtemel gelir kaybına ve köylülerin elindeki senede gönderme yaparak Şura-yı Devlet kararını eleştiren nezaret, şimdi Hukuk Müşavirliği aracılığıyla kendi görüşünü bir kez daha ortaya koymuştu. Yaşanan bu gelişmenin ardından Sadaret makamı ise şer'i mahkemenin incelemelerini değerlendirerek bir sonuca vardı. Köylülerin aleyhine öne sürülen "*deliller*" ve "*ispatlar*"ı dayanak göstererek, dava sonuçlanana değin meraların kullanımını uygun gören Şura-yı Devlet kararı ertelendi³⁸⁵. Sinekli Köyü davası idari makamlar arasında adeta bir ikilik yaratmaktaydı ve şer'i mahkmeden çıkan her bir karar Şura-yı Devlet'in gündeminde yeni bir tartışmaya yol açıyordu. Karşılıklı olarak yapılan itirazlar, mağduriyet bildiren arzuhaller ve istirhamlar

³⁸⁰ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 940.070461.1.2, 24 Mart 1313/5 Nisan 1897.

³⁸¹ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 1396.104647.1, 25 Kanunuevvel 1315/6 Ocak 1900.

³⁸² BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 1360.102000.2, 2 Eylül 1315/14 Eylül 1889.

³⁸³ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 1360.102000.3, 5 Temmuz 1315/17 Temmuz 1889; BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 1360.102000.4, 10 Eylül 1315/22 Eylül 1889

³⁸⁴ BOA, ŞD. (*Şurayı Devlet*) 160.14, 10 Haziran 1318/23 Haziran 1902.

³⁸⁵ BOA, BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 1874.140539.2.1, 16 Haziran 1318/29 Haziran 1902.

neticesinde sık sık karar değişikliğine gidiliyordu. Bu noktada mülkiyet ve tasarruf ilişkilerine dair alınan kararlarda tikel bir devlet yapısının olmadığı aksine birbirlerinden ayrı kararlar veren devlet kurumlarının varlığı açıkça görülmekteydi. Sinekli davasında hukuki sürece son noktayı koyan Çatalca Şer'i Mahkemesi, ahalinin tasarruf iddialarını reddetti fakat ücreti mukabilinde merayı kullanmalarına da izin verdi. Gündemde yaratacağı tartışmalardan ötürü Çatalca Şer'i Mahkemesi'nin bu kararı Meclis-i Tedkikat-ı Şer'iyeye'den ve Fetvahane'den de onay olarak tasdiklendi³⁸⁶. Ancak bu çözüm bekleneceği üzere köylülerin itirazıyla karşılaştı.

1.1.3. İtiraz Süreci

1902 yılının haziran ayında hukuki sürecin tamamlanmasına karşın Sinekli Köyü Bulgar ahalisi şer'i hükme itirazda bulundu ve tasarruf iddialarından vazgeçmediğini bildirdi. Köylüleri şer'i mahkemede temsil eden Hasan Hüsnü Bey, 30 Mart 1904 tarihinde Şura-yı Devlet'e bir dilekçe yazdı. Hüsnü Bey çok ilginç bir beyanda bulunarak, idari ve hukuki süreç boyunca müvekkillerinin beyan etmiş olduğu irade-i seniyye kaydının Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nde mevcut olduğunu fakat davayı saptırmak amacıyla bu kaydın bir türlü işleme sokulmadığını bildirdi. Hüsnü Bey'in iddialarına göre Evkaf-ı Hümayun Nezareti, köylülerin mahkemeye sunduğu irade-i seniyye için "*güya mühürleri okunamaz durumda*" teşhisi koyarak davanın kaderiyle oynamıştı. Hüsnü Bey yalnızca ithamda bulunmakla kalmamış, iddialarını destekleyen kanıtlar da sunmuştu. Hüsnü Bey, Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nden Divan-ı Hümayun Kalemî'ne gönderilen 12 Eylül 1849 tarihli tezkire incelenirse müvekkillerinin elindeki irade-i seniyyenin doğruluğunun ispat edileceğini söylemişti.³⁸⁷

Resmi makamlar tarafından herhangi bir geri bildirimde bulunulmaması üzere "son kez" arzuhalini dile getiren Hüsnü Bey, Şura-yı Devlet'e tekrar dilekçe yazdı. 10 seneden beri hak ve hukuklarının Evkaf-ı Hümayun Nezareti Hukuk

³⁸⁶ BOA, ŞD. (*Şurayı Devlet*) 160.14, 10 Haziran 1318/23 Haziran 1902.

³⁸⁷ BOA, ŞD. (*Şura-yı Devlet*) 3028.45.2, 17 Mart 1320/30 Mart 1904.

Müşavirliği tarafından gasp edildiğini dile getirerek daha önce bildirmiş oldukları dilekçelerin işleme alınmasını talep etti³⁸⁸.

Şura-yı Devlet tarafından bir kez daha köylülerin dilekçeleri işleme alınmış ve 2 Ekim 1904 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne karar bildirilmişti. Öncelikle Hüsnü Bey'in öne sürdüğü argümanların tartışıldığı fakat köylülerin aleyhine gelişen davanın hükümlerinin kesin olduğu ve kararların fetvahaneye ve padişah tarafından tasdiklendiği bildirilmişti. Tekrar ve tekrar köylülerin maksatlarının geçimlerini sağlamak olmadığı dile getirilerek tasarruf iddiasında buldukları arazinin ücretini de ödemek zorunda oldukları dile getirildi³⁸⁹.

Görüldüğü üzere Şura-yı Devlet tarafından köylülerin tasarruf iddialarının reddedilmesinin sebeplerden birisi köylünün "ihtiyaç fazlası" bir alan üzerinde hakimiyet kurmak istemesidir. Burada devlet tarafından köylülerin tasarruf ve tüketimlerinin "ihtiyaçları ölçüsünde" sınırlandırıldığı görülmektedir. Söz konusu ihtiyaçlarının kapsamı köydeki hanelerin yaşamlarını idame ettirebilecekleri kadar yakacak odun ve hayvanlarının iâşesine yetecek kadar meralık alan şeklinde tanımlanmıştı. İdarenin tercihlerine herhangi bir atıfta bulunmayan kararda Şura-yı Devlet, köylünün ormana erişimini ölçüte bağlamıştı. Nitekim, Şura-yı Devlet mazbatasının ardından geçen 10 yıllık süre zarfında, Ali Rıza Efendi tarafından Orman Nizamnâmesi'ne alternatif olarak oluşturulan Orman ve Mera Kanun'u taslağında yukarıda bahsi geçen hak ve ihtiyaçların sınırları gayet net bir biçimde çizilmişti. Köy ve kasabaların *baltalık* ve *meralık* haklarının hane başına 10'ar atik dönüm olmak üzere belirlenmesi isteniyordu. Bu hak arazi veriminin coğrafyadan coğrafyaya değişmekte olduğu göz önüne alınsa dahi ancak köylülerin geçimlerini sağlayabilecekleri ölçüde biçilmiş bir miktardı. Kanuna göre köylüler bu haklarını kullanacakları arazileri önceden belirtmek zorundalardı. Böylelikle bu araziler yalnızca onların kullanımına mahsus olacaktı ve hem tapu kayıtlarında hem de arazide bir çeşit boya ile birlikte bahsi geçen arazi işaretlenecekti. Sınırları belirlenmiş olan arazilerindeki kullanım hakları ise şu şekilde belirlenmişti; köylüler evlerinin, ağıllarının ve ambarlarının tamiri için veya bu binaları yeniden inşa etmek için odun kesebilirlerdi. Ziraat araç gereçleri içinde odun ve kereste kullanabildikleri

³⁸⁸ BOA, ŞD. (*Şura-yı Devlet*) 3028.45.3, 6 Temmuz 1320/2 Ekim 1904.

³⁸⁹ BOA, ŞD. (*Şura-yı Devlet*) 3028.45.4, 19 Eylül 1320/19 Temmuz 1904.

gibi yine ihtiyaçları ölçüsünde kömür üretebilir ve/veya yakacak kereste kullanabilirlerdi. Fakat bu hakların dışındaki bütün ekstra tüketim ve tasarruflar ihtiyaç fazlası olarak nitelendirilmiş ve kullanımının yasaklanması öngörülmüştü³⁹⁰.

1.2. Değerlendirme

Ormanlar üzerindeki hakimiyet mücadelesi, köylüler ile vakıf idaresi arasında yaşanan mülkiyet ve tasarruf sorunu çerçevesinde gelişen ekonomik kaygılar bütünüdür. Taraflar arasında ardı arkası kesilmeyen hukuki ve idari mücadelenin sebebi ormanların taşıdığı ekonomik değeri. Köylüler öne sürdükleri senedin arkasına sığınarak, tasarruf haklarını mülkiyet hakkı gibi görmeye başlamışlardı. Kendilerine verilen senet, rakabesi (çıplak mülkiyeti) Istranca Vakıf Orman'ında olan arazileri, yıllık ücreti mukabilinde kullanabilmelerine izin veren bir tasarruf senedi idi. Lakin köylüler, 50 yıldan beri aynı arazi üzerinde tasarruf etmekte olduklarını öne sürerek, tasarruf haklarının sınırlarını ihlal etmişler, bu toprakları kendi mülkleriymişçesine kullanabileceklerini düşündüler. Köylülerin bu düşünceye kapılmasının nedeni belki de yarım asırlık bir süreyi *kadim zaman* olarak nitelendirmelerinden kaynaklanmaktaydı. İdari yazışmaların birçoğunda da doğrudan zaman aralığı verilmeyip "*kadimden beri*" tabiriyle ifade edilmesi aslında *kanun-u kadime* atfedilen önemin göstergesiydi fakat köylülerin tasarruf haklarını mülkiyet statüsüne taşımaya/dönüştürmeye yeterli değildi.

Peki neden köylülerin yaklaşık yarım asır boyunca sorunsuz bir şekilde tasarruf ettikleri toprakları yüzyılın sonuna doğru artık bir sorun teşkil etmeye başlamıştı? Bu soruyu ele alırken iç ve dış dinamikleri hatırlamak gerekir. Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin Istranca Ormanları üzerinde yürüttüğü mücadele aslında Tanzimat'la birlikte devlet kurumlarının ormanlar üzerinde giderek artmakta olan ilgi ve alakalarıyla ilgiliydi. Bu ilgi ve alaka zamanla devlet kurumlarının ormanlar üzerindeki tasarruf ve mülkiyet haklarını kanunlar aracılığıyla tesis etme ve koruma çabasına dönüşmüştü. Devlet, 1840 Lâyihası'ndan beri sınırlarını çizmeye çalıştığı ormanlara, memurlarını atayarak bu ormanlar üzerindeki hakimiyetini tesis etmeye çalışıyordu. Yaklaşık olarak yarım yüzyıl boyunca evirilen ve ekonomik çıkarlarını

³⁹⁰ *Orman ve Mera Kanunu*, 1328, 16-23. maddeler.

gölgesinde oluşturulan kanunlaştırma hareketleri, yüzyılın son çeyreğinde artık olgunlaşmış ve uygulanmaya başlamıştı. Bu olgunun sonucu olarak devlet, kurumları vasıtasıyla, ormanlar üzerinde yüzyılın başlarına göre ciddi bir kontrol mekanizması kurmuştu. Fakat bu dava örneği göstermektedir ki; devlet, merkezileşmesinin zirve dönemlerinde “mutlak otoriter” bir karakter taşımamaktadır. Mahkemeler ve nezaretler arasındaki görüş ayrılıkları rahatlıkla dile getirilmiş, köylülerin hak arayışlarına resmî kurumlar kapılarını kapatmamış, birçok kez verilen kararların iptaline gidilmiştir.

Sinekli Köyü Bulgar ahalisinin davasında seyri değiştiren ana etmenler, iç dinamiklerle dış etkenlerdi. Dahiliye Nezareti'nin açıkça belirttiği üzere Balkanlar'da giderek büyüyen Bulgar tehlikesi aynı zamanda bir iç güvenlik meselesine de sebebiyet vermekteydi. Istranca Ormanları'nda gizlenmekte olan ve coğrafi sebeplerle izleri sürülemeyen Bulgar Komiteleri, Osmanlı ülkesinde eylemlerini gerçekleştirip çok rahat bir şekilde Sofya-İstanbul arasında seyahat edebiliyorlardı³⁹¹. Sinekli Köyü Bulgar ahalisinin üzerinde hak iddia ettiği araziler tam da bu güzergahın kalbinde yer almaktaydı. Sinekli'nin giderek büyüyen nüfusu ile ticari kapasitesine karşın Bulgar komitacıların bölgedeki bağımsızlık talepleri, Sinekli köylüsüne karşın doğal bir tavır alınmasına sebebiyet vermişti. Ayrıca İstanbul'un giderek artmakta olan kalabalık nüfusu, Sadaret makamını her zaman olduğundan daha çok endişelendirmekteydi. Mahrukât iaşesinin en büyük kaynaklarından biri olan Istranca coğrafyası bu gibi sebeplerle son derece “hassas” bir bölge olarak nitelendirilmişti. Devlet kurumları, köylüler ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti arasındaki mülkiyet ve tasarruf ilişkilerini ele alırken bu faktörlerden bağımsız hareket etmedi ve bunun neticesinde tüm tarafların çıkarlarının devamlı müzakere edildiği bir ortamda ormanlık alan üzerindeki tasarruf hakları tartışmalı ve de dinamik biçimde belirlendi.

³⁹¹ Örneğin Bulgaristan Komiserliği için BOA, A.MTZ. (04) (*Sadaret Bulgaristan*) 26.129.3.1, 20 Kanunuevvel 1310/1 Ocak 1895, Selanik Vilayeti için BOA, A.MTZ. (04) (*Sadaret Bulgaristan*) 26.129.2.1, 26 Kanunuevvel 1310/7 Ocak 1895.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun modern ormancılığa geçiş süreci, 1840 yılında radikal bir şekilde başlatılmış fakat sonradan yavaşlatılmış ve zamana yayılmıştır. Modern usullerin ve kanunların uygulanması için gerekli ortamın oluşması beklenmiş ve bu nedenle yumuşak geçişler denenmiştir. Toplumsal aktörler ve artan devlet denetimi arasındaki uyumu yakalayabilmek için her iki tarafında tam orta noktada “gri bir alanda” reformlar yürütülmeye çalışılmıştır. Devletin orman sahaları gibi alanlarda denetimini giderek arttırmak istemesine çoğu zaman farklı siyasi ve toplumsal güçler tarafından ciddi biçimde karşı çıkılmıştır. Bu yüzden tüm bu süreç Osmanlı bürokrasisinin, Osmanlı toplumunun farklı kesimlerinin ve imparatorluk coğrafyasına yeni yerleşenlerin devamlı olarak çatıştığı, uzlaştığı, yeni dinamiklere alıştığı ve değiştiği bir süreç olmuştur.

1870 Orman Nizamnâmesi bu evrimsel sürecin ürünü olarak daha esnek yapıda bir kanun biçiminde oluşturuldu. Kanun hazırlayıcıları tarafından Nizamnâme metninde muğlak birçok nokta bırakıldı³⁹². Bu noktalar devletin tesis ettiği otoritesi ölçüsünde ve toplumdan alınan reaksiyonlara göre sonradan çıkartılan talimatname ve kararnamelerle dolduruldu. Bu şekilde Nizamnâme yürürlükte kaldı ve gerekli görülen düzenlemeler adım adım eklendi.

Bu hukuki platformlar Istranca Vakıf Ormanları'nda uygulanacak olan modern atılımların temel dayanağı oldular. Kanun, lâyiha ve nizamnâmeler yalnızca vakıf haklarını korumakla ve vakfın “modernleşme” hamlelerine uygun ortamı sunmakla kalmadı. Bu kodifikasyonlar birçok modern atılımın hangi usul ve yöntemlere göre yapılacağına tarifini yaptılar. Böylelikle vakıf idaresinde başlatılan kontrol, hızlı atılımlarla gerçekleştirildi. Vakıf içerisindeki hayat adeta kapsamlı bir “tahrir”e tabi tutuldu ve vakfın bütün gelir ve giderleri çeşitli defterlere kaydedildi. Fakat 1876 yılında yürürlüğe konan vakıf kararnamesi, bu atılımlara kaynaklık eden hukuki zemin olmakla birlikte, aynı zamanda ağır bir vergi yükünü de beraberinde getirdi. Bu vergiler vakıf içerisindeki ekonomik hayatı derinden etkilemiş olmalı ki

³⁹² Osmanlı hukukunda yaratılan “gri alanların” (grey areas) ve muğlak noktaların örnek anlatımı için bkz. Avi Rubin, *Ottoman Nizamiye Courts: Law and Modernity*, New York: Palgrave Macmillan US, 2011, s. 70, 81.

yüzyılın son çeyreğinde vakfa karşı açılan arazi davalarında, orman köyleri arasındaki sınır ihtilaflarında, ormanda yapılan kaçak kesimlerde, ormanlık araziden tarla açımında ve ormanların otlak alan olarak kullanımında ciddi artışlar görüldü.

Köylülerin en büyük servet kaynakları olan orman ekosisteminin bu şekilde ağır vergiye tabi tutulması insanları farklı alternatiflere yöneltti. Bu süreç bizlere 19. yüzyılın ikinci yarısında Istranca ormanları üzerinde yaşanan kavganın iki önemli eksenini de sunuyor. Bunlardan ilki, devletin giderek artan kontrolünün Osmanlı son döneminde yaşanan idari ve hukuki dönüşümlerle yakından ilişkili olduğu gerçeğidir. Rubin'in de vurguladığı üzere bu dönüşüm, idari ve hukuki aygıtların rasyonelleşmesi bağlamında öngörülebilirlik ve standartlaşma üzerinden yürümüştü³⁹³. Gerçekten de Istranca Ormanları'nın gelir ve giderlerini daha iyi kontrol etmek adına idarecilerin tuttuğu defterler, bu çabanın bir sonucuydu. Ancak diğer tüm alanlarda olduğu gibi hem yerel halk hem de devlet kurumları, bu çabayı test ederek daha yavaş bir süreç dâhilinde geçirdiler. Nitekim büyük bir çabanın ürünü olan defterler, gelir kalemlerinde büyük tutarsızlıklar taşımaya devam ettiler. Defterlerde olması gereken çoğu bilgi ise girilmeden boş bırakıldı.

Orman alanlarındaki kavganın ikinci eksenini ise standartlaşma ve orman kullanımını düzenleme adına oluşturulan idari ve hukuki mekanizmaların ironik bir biçimde hem devletin kendi kurumlarına hem de köylülere yeni hukuki ve siyasi referans noktaları açmasıydı. Nitekim köylüler ağır vergi yükünün altında kalmamak ve orman kullanımının engellenmesinin önüne geçmek adına kaçak kullanımlara başvurdular, vakıf yönetimine davalar açtılar, atik senetler öne sürerek ormandan hak iddia ettiler. Tüm bunları yaparken de eskinin geleneklerini yeni mekanizmalar içinde yeniden yarattılar. Örneğin köylüler haklı veya haksız olsalar dahi hak ve hukuklarını aramakta asla çekinmediler. Bu amaçla bazen yerel idarecilerin “merhametine sığındılar”, bazen kadının vereceği hükme güvendiler, bazen de gelenek ve alışkanlıkları öne çıkardılar ve haklarında çıkan kararı beğenmedikleri takdirde Nizamiye Mahkemeleri'ne başvurdular. Köylüler hak mücadelelerinin her safhasında, hukuk sistemindeki esnekliği büyük bir beceriyle kullandılar. Süreci daima güncel tutup, asla zaman aşımına uğratmadılar. Hatta öyle ki kimi zaman mağduriyetlerini “acizane” bir şekilde dile getirerek en üst makamlara başvurdular.

³⁹³ Rubin, *a.g.e.*, s. 64, 70, 81.

Sadaret makamı birçok kez bu insanların “feryatlarına” çare olmak için Şura-yı Devlet kararını bozdu. Hükümetin konu hakkında aldığı kararları askıya aldı, erteledi ya da sürecin yeniden görülmesini istedi.

Bütün bu süreç ormanlar üzerinde hâkimiyet mücadelesinin aslında kusursuz bir yansımasıdır. Köylüler ve vakıf idaresi arasında yaşanan çekişme önce hukuki kanallarda çözülmeye çalışıldı. Fakat sorun yalnızca köylülerin yerel kullanımı ve vakıf gelirlerindeki düşüşten ibaret değildi. Istranca Ormanları'nın akıbeti yerel ölçekli ekonomik faaliyetleri etkilediği kadar aynı zamanda İstanbul halkının yakacak ihtiyaçlarını da etkiliyordu. Dolayısıyla Bab-ı Ali'nin süreçle yakından ilgilenmesi, köylüler ve vakıf arasındaki mücadelenin mahkemelerden idari kanallara taşınmasına sebebiyet verdi. Çünkü hukuki yolların “*sürüncemede*” kalabileceğinden şüphe edilmişti. Böylelikle Sinekli Köyü ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti arasındaki dava, çok taraflı bir mücadeleye dönüştü. Taraflar arasında Sinekli Köyü, Şer'i Mahkeme, Nizamiye Mahkemesi, Sadaret, Bab-ı Ali, Evkaf-ı Hümayun Nezareti ve Fetvahane vardı. Aslında bu durum devlet mekanizmasının bir bütün olmadığını ve devlet aygıtlarının bir ölçüde birbirlerinden bağımsız hareket edebildiğini göstermiştir. Sürece Bab-ı Ali'nin de dahil olmasıyla birlikte Evkaf-ı Hümayun Nezareti ve köylüler arasında orta yol bulundu. Fakat köylülerin hak ve özgürlüklerindeki ısrarları ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin vakıf haklarından ödünç vermek istemeyişi, çözüm sürecini baltaladı.

Evkaf-ı Hümayun Nezareti, Sadaret makamı ve Bab-ı Ali ile peşi sıra yazışmalar gerçekleştirdi. Köylülerin niyetlerinin geçimlerini sağlamak olmadığına karar verildi. Hatta köylülerin gaye ve amaçlarının “bütün bir ormanı meraya çevirmek” olduğuna kanaat getirildi. Elbette ki bu tavır değişiminde yerel yöneticilerin ve dış politikanın da etkisi oldu. Batı sınırlarında yükselen Bulgar tehdidi Istranca coğrafyasında kargaşaya sebebiyet veriyordu. Üstelik Bulgar eşkıya ve komitacılar ormanlık alanın sunduğu gizlilik imkânını sonuna kadar kullanıyor ve güvenlik güçlerine yakalanmadan eylemlerini gerçekleştiriyordu. Vakıf idaresine dava açan Sinekli ahalsinin Bulgar asıllı olması bir bakıma “mimlenmelerine” sebebiyet verdi. Sadaret makamı yükselmekte olan Bulgar tehdidini öne sürerek ve orman içerisindeki kaotik düzeni sebep göstererek, vakıf idaresinin mutlak

otoritesinden yana tavır aldı. Böylelikle hem coğrafya üzerindeki devlet hakimiyeti sağlamlaştırıldı hem de Istranca kaynaklı İstanbul'un iâşesi meselesi çözülmüş oldu.

Sinekli davası, orman ekosistemindeki ticari faydanın ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu fayda ve kâr güdüsü gerek köylüler gerekse devlet tarafından çekişmeli bir mücadeleye sebebiyet verecek kadar önemli bir hadisedir. Fakat bu noktada taraflar arasındaki dengesizliğin ve emel ve gayelerin farklılığına değinmek gerekir. Köylüler geçimlerini sağlayabilmek ve belki de kendi ölçülerinde zenginleşebilmek maksadıyla hak iddialarının arkasına sığındılar. Tek istekleri arazi üzerindeki haklarına sahip olmak ve böylelikle eskiden olduğu gibi herhangi bir kira ya da vergi vermeden orman kullanımını sürdürmekti. Fakat Evkaf-ı Hümayun Nezareti vakıf muhasebesini yaparken orman kompleksini bir bütün olarak düşündü ve köylülerin isteklerini vakıf gelirlerinde yaratacağı düşünüş üzerinden değerlendirdi. Devlet perspektifinden bakıldığında ise temel gaye ormanlar üzerindeki otoriteydi.

Tezin başından sonuç bölümüne kadar sıklıkla vurgusu yapılan “ekolojik kaygıların” ya da “ekolojik bilincin” pratikteki uygulamalarda unutulduğu vurgulanması gereken bir noktadır. Yıllarca süren hakimiyet mücadelesi içerisinde hiçbir taraf ormanların tahribatından bahsetmemiştir. Tahribat konusuna değinilen birkaç noktada ise durum bahane edilmiş, karşı taraf hedef gösterilmiş ve daha da önemlisi tahribatın doğal etkileri değil iktisadi etkileri kastedilmiştir. Istranca Ormanları modernleşen devletin orman reformlarını uyguladığı/uygulamaya çalıştığı noktalardan birisidir. Literatürde henüz yeteri kadar çalışma bulunmadığı için imparatorluğun diğer bölgelerindeki durumun ne olduğu, ekolojik referansların kullanılıp kullanılmadığı ve orman reformlarının nasıl karşılandığına dair pek fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Bu hususta farklı bölgeler üzerine yapılacak daha küçük ölçekli çalışmalar daha bütüncül bir perspektiften Osmanlı ormancılığına bakabilmeyi sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

I- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

a. Müteferrik Evraklar

A.}AMD. (*Saderet Amedi Kalemi Evrakı*)

A.}MKT.MHM. (*Sadaret Mektubi Mühimme Evrakı*)

A.MKT.NZD. (*Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı*)

A.MTZ. (04) (*Sadaret Bulgaristan*)

BEO (*Bab-ı Ali Evrak Odası*)

DH.MKT. (*Dahiliye Mektubi Kalemi*)

DH.İ.UM. (*Dahiliye İrade-i Umumiyye*)

HR.SFR.04 (*Hariciye Nezareti Sofya Sefareti*)

İ.DH. (*İrade Dahiliye*)

I.MLU. (*İrade Meclis-i Umumi*)

İ.MMS. (*İrade Meclisi Mahsus*)

İ.MVL. (*İrade Meclis-i Vala*)

MV. (*Meclis-i Vükela*)

MVL. (*Meclis-i Vala*)

ŞD. (*Şurayı Devlet*)

Y.PRK.DH. (*Yıldız Perakende Dahiliye Nezareti Maruzatı*)

Y.PRK.OMZ. (*Yıldız Perakende Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti Maruzatı*)

Y.PRK.KOM. (*Yıldız Perakende Komisyonlar Maruzatı*)

Y.MTV. (*Yıldız Mütenevi Maruzat*)

Y.PRK.UM. (*Yıldız Perakende Umumi*)

b. Defterler

BEO. Ayn.d. (*Ayniyat Defteri*) 1702.

ML.d. (*Maliye Defterleri*) 1328.

ML.VRD.d. (*Maliye Varidat Defterleri*): 3972.

ML.VRD.TMT.d (*Maliye Nezareti Temettuat Defteri*) 6217.

EV.d. (*Evkaf Defterleri*) 26702, 26735, 26757, 26781, 26856, 26873, 26923, 27011, 27038, 27054, 27073, 27102, 27157, 27303, 27325, 27367, 27398, 27426, 27462, 27493, 27575, 28561, 28600, 28605, 28670, 28711, 28747, 28908, 28949, 28979, 29541, 29532, 29569, 29716, 29739, 29796, 29819, 29863, 30660, 36690, 39190, 40909, 40920, 41218, 41219, 41374, 41817, 41597, 45077, 41817, 42181.

c. Haritalar

HRT.h. (*Harita*): 273, 274, 699, 869, 1136, 1149, 2601.

d. Planlar

ML.EEM (*Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti*): 1140, 5628, 4431.

II- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.18.1.1.22.75.13

30.18.1.2.24.77.10

Başvekalet Umum Arşivi 4.7257 (Bu evrak (BCA), 30.18.1.2.24.77.10, 09 Aralık 1931 tasnifinde kayıtlı iken sonradan kaldırılmıştır.)

III- Kütüphaneler

a. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

92265---0002,92281---0003, 92319---0001, 92433---0001.

b. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı

Hrt. 25, 10318, , 11225, 11170.

IV- İnternet Kaynakları

<https://islamansiklopedisi.org.tr/cebilibereket>, (erişim tarihi, 16.03.2020).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/bilad-i-selase>, (erişim tarihi, 03.04.2020).

<https://www.ogm.gov.tr/Sayfalar/OrmanHaritasi.aspx>, (erişim tarihi, 03.04.2020).

<https://web.ogm.gov.tr/Sayfalar/Kurulusumuz/OsmanliHaritasi.aspx>, (erişim tarihi, 16.03.2020).

<https://www.beylikduzuketbellegi.com/Icerik/Goruntule/459>, (erişim tarihi, 14.06.2021).

<http://www.beylikduzuketbellegi.com/Icerik/Goruntule/741>, (erişim tarihi, 14.06.2021).

V- Yayınlanmış Kanunnâmeler

“11 Şevvâl 1286 Tarihli Orman Nizamnâmesi'nin 23, 36 ve 52. Mevâdd-ı Muaddelesi”, *Düstur*, Tertip 1, Cilt 8, s. 302.

“11 Şevvâl 1286 Tarihli Orman Nizamnâmesi'nin 31. Maddesini Muaddil Kanun-i Muvakkat”, *Düstur*, Tertip 2, Cilt 6, s. 70.

“Alelumum Ormanlardan Çıkarılan Kereste ve Hatab ve Kömürden Ahz ve İstifa Kılınacak Rüsûmat ile Mukabilinde Sarf Edilecek Tezakirin İstimaline ve Tetkik Kontrollerine Dair Talimattır”, *Düstur*, Tertip 1, Cilt 3, s. 29.

Arazi Kanunnâme-i Hümayunu

Dersaadet ve Rumeli Sevâhilinden Anadolu'nun Vilâyât-ı Malûmesine Sevk Olunan ve Badema Gönderilecek Olan Muhacirinin İcra-yı İskânları Emrinde Vâli ve Mutasarrıf ve İskân Memurları ve Vilâyat ve Elviye Merkezlerinin İdare Komisyonları ve Kaza Kaymakamlarıyla Mezkûr Komisyonlar Şubelerinin Sûret-i Hareketlerini Mübeyyin Tanzim Olunan Talimattır, İstanbul: Matbaa-i Osmani, 1304.

“Evkaf Ormanlarının Suret-i İdaresine Dair Kararname”, *Düstûr*, Tertip 1, Cilt 4, s. 417-420.

“Mîrî Ormanlarda Çam Ağaçlarından Sakız İhracına Dair Orman Memurlarına İ'tâ Olunan Talimattır”, *Düstur*, Cilt 3, s. 297.

“Mîrî Ormanlarından Eşcâr Furuhtuna Dair Talimat-ı Muvakkate”, *Düstur*, Tertip 1, Cilt 7, s. 4.

“Mîrî Ormanları ile Madenler Üzerine Tarh Olunan Techizât-ı Askeriye Tertibinin Kemakân Ahzına Devam Olunması Hakkında Re'sen Tebliğ Olunan İrâde-i Seniyye”, *Düstur*, Tertip 1, Cilt 7, s. 911.

“Odun ve Kömürden İstîfâ Olunacak Rüsûmât Hakkında İki Fasil ve On Üç Bendi Hâvî Talimattır”, *Düstur*, Tertip 1, Cilt 3, s. 287.

“Ormanların İddia-yı Tasarrufunda Bulunan Eşhâsın Hâmil Oldukları Senedâtı Muayene ve Tetkik Etmek Üzere Bazı Vilayât ve Elviyede Bu Defa

Teşekkül Etmiş Olan Komisyonların Muamelat-ı Lâzimesi Hakkında Kaleme Alınan Talimattır”, *Düstur*, Cilt 3, s. 300.

Orman ve Mera Kanunu

Orman Nizamnâmesi, Dersaadet: Papazyan Arotin Matbaası.

“Orman Nizamnâmesi’nin Beşinci Maddesi Hükmünce Ahali-i Kurâyâ Meccanen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Suret-i İtası Hakkında Lazım Gelen Talimat”, *Düstur*, Cilt 3, s. 285.

“Orman Nizamnâmesi’nin 7. Maddesinin Yerine Kaim Olmak Üzere Kaleme Alınan Madde-i Nizâmiye”, *Düstur*, Tertip 1, Cilt 6, s. 1544.

Orman Nizamnâmesi’nin Mevad-ı Muhtelifesinde Muharrer Ahkam-ı Nizamiyeyi Tefsiren ve Muvahharan Biltanzim Ba-İrade-i Seniyye-i Cenab-ı Padişahi Mevki’i İcraya Vaz’ Edilerek Düstura Dahi Derç Edilmiş Olan Kararname ve Beyanneyi Havidir, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet: 1314, s. 30-32.

“Ormanları Taht-ı İdare ve İnzibata Alınmayan Vilâyâta Mahsûs Talimattır”, *Düstur*, Tertip 1, Cilt 3, s. 281.

“Ormanların Usul-i İdare-i Fenniyyeleri Hakkında Kanun”, *Düstur*, Tertip 2, Cilt 9, s. 637.

VI- Araştırma ve İncelemeler

Ardıç, A., “Ormancılık Tarihimize Kısa Bir Bakış”, *İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, Cilt 36, Sayı 1, 1986, s. 98-114.

Açııcı, Ş., *Devlet Orman İşletmeleri Tarafından Gerçekleştirilen Orman Emvali Satışları*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2009.

Ağanoğlu, H. Y., *Türkiye’de Göç ve Göçmen Meselesi (Balkan Harbi Sonrası Örneği 1912-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

Ali Rıza Efendi, *Amenajman*, Dersaadet: Kanaat Matbaası, 1333.

Aydın, M., “1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Esnasındaki Rumeli Göçünün Meclis-i Mebusan’a Yansımaları ve Yapılan Yardımlar”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Cilt 45, Sayı 45, 2015, s. 209-230.

Aytekin, E. A., “Hukuk, Tarih ve Tarihyazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnâmesi’ne Yönelik Yaklaşımlar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2005, s. 723-744.

Barakat, N. E., *An Empty Land? Nomads and Property Administration in Hamidian Syria*, Ph.D. Dissertation, University of California, Berkeley History Department, 2015

Barton, G. A., “Empire Forestry and American Environmentalism”, *Environment and History*, Vol. 6, No. 2, 2000, s. 187-203.

Baykal, B. S., “Edirne’nin Uğramış Olduğu İstilalar”, *Edirne*, Ankara: TTK, 1993, s. 179-195.

Bernhard, R., *Haslık Konferansları: Türkiye Ormanları Konferansı*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1927.

Bricogne, A., *Ziraat Vekaleti, Müttehassıs Raporları, Orman Kısmı*, (çev. Mehmet Fahrettin), İstanbul: Milli Matbaa, 1927.

Bryant, R. L., Bailey, S., *Third World Political Ecology*, London, New York: Routledge, 1997.

C. Ernst, “How Professional Historians Can Play a Useful Role in the Study of an Interdisciplinary Forest History”, *Methods and Approaches in Forest History*, (ed. Mauro Agnoletti vd.), New York: CABI Pub., 2000, 29-33.

Cin, H., *Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*, Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1987.

_____, “Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu”, *AÜHFD*, Cilt 22, Sayı 1, 1966, s. 745-798.

_____, “Tanzimattan Sonra Türkiye’de Ormanların Hukuki Rejimi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1-4, 1978, s. 311-379.

Culture and the Question of Rights: Forests, Coasts, and Seas in Southeast Asia, (ed. Charles Zerner), Durham, London: Duke University Press, 2003.

Çağlar, Y., *Türkiye Ormancılık Tarihi*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2012.

_____, *Türkiye Ormanları ve Ormancılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

_____, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ormancılık ve Gelişimi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 s. 1563-1574.

Çelik, S., "It's a Bad Fate to be Born Near a Forest': Forest, People and Buffaloes in mid-19th Century North-Western Anatolia", *Seeds of Power: Exploration in Ottoman Environmental History*, (ed. Onur İnal vd.), Winwick: White Horse Press, 2019, s.111-133.

_____, “On Dokuzuncu Yüzyıl Ortasında Kuzeybatı Anadolu’da İnsanlar, Mandalar ve Ormanlar”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 310, 2019, 42-47.

Cemal, A. *Memalik-i Osmaniyyeye Mahsus Coğrafya-yı Askeri*, İstanbul: Mekteb-i Fünun-u Harbiye Matbaası, 1310.

Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Eski ve Yeni Harflerle*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

Demir, K.; “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Tütün Tarımı ve Reji Şirketi”, *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, Cilt 22, Sayı 41, 2019, s. 419-446.

Diker, M., *Türkiye’de Ormancılık - Dün - Bugün - Yarın*, Ankara: Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 1947.

Duffy, A., E., “Fighting Fire with Fire: Mobile Pastoralists and French Discourse on Wildfires in Nineteenth-Century Algeria”, *Resilience: A Journal of the Environmental Humanities*, Vol. 3, 2016, s. 71-87.

Durgunoğlu, H. T., *Kabakça-Sinekli Demiryolu Güzergâhı Avan Projesi, Cilt I-Rapor*, İstanbul, 1982.

Dursunkaya, A. R., *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*, Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi, 1948, s. 68.

Dursun, S., *Forest in State: The History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, Sabancı University Institute of Social Sciences, Ph.D. Dissertation, İstanbul, 2007.

_____, "A call for an Environmental History of the Ottoman Empire and Turkey: Reflections on the Fourth ESEH Conference", *New Perspectives on Turkey*, Vol. 37, 2007, s. 211-222.

_____, "The History of Environmental Movements and the Development of Environmental Thought in Turkey, 1850-1980", *Environmentalism in Central and Southeastern Europe, Historical Perspectives*, (ed. Hrvoje Petrić vd.), Lanham, Boulder, New York, London: Lexington Books, 2017, s.111-128.

_____, "Dispossession by concession: forest commons in the Ottoman Empire and early Turkish Republic", *In Seeds of Power*, Winwick, Cambridgeshire: White Horse Press, 2019, s.260-284.

_____, "Çevresel (ekolojik) tarih lensinden Osmanlı tarihine yeniden bakmak", *New Trends in Ottoman Studies Papers presented at the 20th CİÉPO Symposium Rethymno, 27 June – 1 July 2012*, (ed. Marinos Sariyannis vd.), Rethymno: University of Crete, 2014, s. 56-69.

_____, "The Forest Question in the Nineteenth Century Ottoman Empire", *Law and Political Economy in the Russian and Ottoman Empires Workshop*, İstanbul, Turkey, 2004.

_____, "Limits to Forest Administration in the Ottoman Empire 1870-1914", *Law and Transformation in the Russian and Ottoman Empires Workshop*, İstanbul, Turkey, 2005.

_____, "İmparatorluğu Yeniden Üretmek: II Meşrutiyet'te Ormancılık ve İktidar Tasavvuru", *2008'den 1908'e Bakışlar Sempozyumu*, İzmir, Turkey, 2008.

_____, "Rational Forestry and Forest Economy in the Ottoman Empire 1840-1908", *XI International Congress of Social and Economic History of Turkey*, Ankara, Turkey, 2008.

_____, "Re Conquest of the Forest Landholding and Politics of Forest Use in the Ottoman Empire 19th and early 20th Centuries", *Berliner Seminar, Winter Term 2008/09*, Berlin, Germany, 2009.

_____, "Forest Ownership and Tax Evasion in the Ottoman Empire 1870-1914", *Third World Congress for Middle Eastern Studies*, Barcelona, Spain, 2010.

_____, "Borderland Forests and Railway Concessions Some Political and Economic Aspects of the Forest Question in the Balkans", *Black Sea Historiographies Workshop II: 19th Century SE Europe from Socio-Economic Perspectives*, İstanbul, Turkey, 2012

_____, "Çevre İktidar ve Siyaset Yeşil Bir Tarihsel Ekolojinin Sınırları", *Bilgiye Erişim ve Birlikte Değerlendirme Atölyeleri (BEBDA)*, Ankara, Turkey, 2012.

_____, "Türkiye’de Ormanlık Tarihi", *Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Kolokyumu*, İstanbul, Türkiye, 2013.

_____, "The Question of the Forest Rethinking the Deforestation Narratives in the Late Ottoman Empire", *Disease and Disaster in Ottoman Anatolia Conference*, Cambridge, Canada, 2016.

_____, "Forest Commons and Property Rights in the Late Ottoman Empire and Early Turkish Republic", *International Conference on the Environmental History of the Ottoman Empire and Turkey*, Hamburg, Germany, 2017.

_____, "Rethinking the Deforestation Narratives in the Late Ottoman Empire", *American Society for Environmental History Annual Conference*, Rivers, United States Of America, 2018.

_____, "Forest Security in the Balkans in the Nineteenth Century", *Securing the World: Global Perspectives on Security History in the Nineteenth Century*, Amsterdam, Netherlands, 2017.

_____, "Negotiating and Contesting Urban Forests: Local Use and “Scientific Forestry” in Istanbul in the 19th and Early 20th Centuries", *European Society for Environmental History (ESEH) 9. Biennial Conference*, Zagreb, Croatia, 2017.

_____, "Environmentalism and Authoritarian Nationalism: A Reappraisal of the Turkish Modern State between 1930s-1940s", *2017 Annual Conference Understanding Turkey: Vision, Revision, and the Future*, Stanford, United States Of America, 2017.

_____, "Enclosing Forests: Property and Political Ecology in the Çiftlik of Western Anatolia in the Late Nineteenth Century", *Tenth International Symposium (Halcyon Days in Crete X)*, Rethymno, Greece, 2018.

el-Hac Mehmed Nasrullah b. el-Hac Nasır Dağıstanî, *Atlas-ı Coğrafya-yı Osmani*, İstanbul: Hakkak Serviçen Matbaası, 1310.

Eler, Ü. *Orman Amenajmanı*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2001.

Erdem, U.; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2014.

Erdem, S.; Başkan, A., "Osmanlı Devleti'nde Orman ve Orman Alanlarının Kullanımı ve Buna Yönelik Hukuki Düzenlemeler", *JASS*, Sayı 42, 2016, s. 283-303.

Global Deforestation and the Nineteenth-Century World Economy, (ed. Richard P. Tucker, vd.), Durham, N.C.: Duke Press Policy Studies, 1983.

Grove, R.; Falola, T.; Richard Grove, Toyin Falola, Chiefs, Boundaries, and Sacred Woodlands: Early Nationalism and the Defeat of Colonial Conservationism in the Gold Coast and Nigeria, 1870-1916, *African Economic History*, No. 24, 1996, s. 1-23.

Gölen, Z., "Tanzimât Döneminde Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek Ormanlarını Korumaya Yönelik Çabaları", *Bellekten*, Cilt 80, Sayı 288, 2016, s. 547-572.

Guha, R., "Forestry in British and Post-British India: A Historical Analysis", *Economic and Political Weekly*, Vol. 18, No. 44, 1983, s. 1882-1896.

Gündoğdu, U.; *19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kırsal Borçluluk Bağlamında Emek ve Mülkiyet İlişkilerinin Dönüşümü*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019.

Güran, T., *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Gümüş, C., *Devlet Ormancılığına Geçiş Sürecinde Karadere Serüveni*, Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği, 2017.

_____, *Türk Orman Devrimi*, Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği, 2018.

_____, "Tarihsel Süreçte Ulaşım ve Transport Olanakları ile Ormancılık Politikası Etkileşimleri", *Üretim İşlerinde Hassas Ormancılık Sempozyumu*, Kastamonu, Türkiye, 4-6 Haziran 2015, s. 266-276.

_____, "Cibali Mubahadan Devlet Ormancılığına Türkiye'nin Ormancılık Serüveni", *Türkiye'nin Ormancılık Serüveni, Örgütlenmesi ve Ormancılıkta Kadının Yeri*, Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği, 2016, s. 2-43.

_____, "Historical Development of Forestry Education in the context of Forest Resources Management in Turkey", *Turkish Journal of Forestry*, Cilt 17, Sayı 1, 2016, s. 93-98.

_____, "Demiryolu Mukaveleleri ve I. Dünya Savaşı'nın Anadolu Ormanları Üzerine Etkileri", *Orman ve Av*, Cilt 95, Sayı 5, 2017, s. 32-39.

_____, "Effects of the Contracts and Construction of Istanbul-Baghdad Railway on Anatolian Forests", *Journal of Sustainable Forestry*, Vol. 38, No. 6, 2019 s. 572-590.

_____, "A Historical Review on the Effects of Settlement Problems on Turkish Forestry", *International Symposium on New Horizons in Forestry*, 18-20 October 2017, Isparta, Turkey.

_____; Akesen, A., "Savaşlar, Ormanlar ve Ormancılık," *IV. Ulusal Ormancılık Kongresi*, Antalya, 2017, s.43-52.

_____; Kılıç, E., *Bozüyük Ormancılık Tarihi*, Ankara: Ers Matbaası (Ogem Vak), 2019.

Günel, N.; "Çatalca Yöresinin Kuzeybatı Kesiminde Odun Üretimi", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 34, 1999, s. 51-62.

Güneş, M.; "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Vilayet İdaresinin Teşekkülü", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2015, Sayı 37, s. 181-199.

Harrison, R. P., *Forests: The Shadow of Civilization*, Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992.

Hasanbat, B.; *Edirne-Kırkareli-Tekirdağ İlleri Sınırları Dahilindeki Tarihi İstasyon Binaları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2018.

Haykıran, A. S., “Osmanlı Ekonomisinde Ormancılığın Yeri: XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti'nde Ormanlar ve Ormancılık Faaliyetleri”, *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, (ed. Arif Bilgin vd.), İstanbul: Kronik Kitap, 2019, s. 209-222.

Heske, F., *German Forestry*, New Haven: Yale University Press, 1938.

_____, *Türkiye'de Orman ve Ormancılık, Wald und Forstwirtschaft in der Türkei*, (çev. Selâhattin İnal), İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1952.

_____, Türkiye'de Orman Dâvası, *İÜİFM*, 1950, Cilt 12, Sayı 1-2, s. 148-188.

İhsan, S., “Ormanlarımızın Tarihçesi”, *Orman Mekteb-i Alisi Mecmuası*, Sayı 1, 1333, s.26-32.

İslamoğlu, H., “Property as a Contested Domain: A Reevaluation of the Ottoman Land Code of 1858”, *New Perspectives on Property and Land in the Middle East*, (der. Roger Owen), Cambridge: Harvard University Press, 2000, s. 3-61.

İpek, N.; “The Balkans, War, and Migration”, *War & Nationalism The Balkan Wars, 1912-1913, and Their Sociopolitical Implications*, (ed. M. Hakan Yavuz vd.), Salt Lake City: The University of Utah Press, 2013, s. 621-664.

Güloğlu, Y., “Orman Mülkiyetinin Doğuşu ve Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemine Kadar Ormanlarla İlgili Yapılan Yapısal Düzenlemeler”, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Sayı 10, 2010, 180-194.

Günel, N., “Çatalca Yöresinin Kuzeybatı Kesiminde Odun Üretimi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 34, 1999, s. 51-62.

Karakoç, S., *Külliyat-ı Kavânîn*, (haz. M. Âkif Aydın vd.), Ankara: TTK, 2006.

Kaya, A. Y., “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz Liman Şehirlerinde Kadastro Siyaseti: Genel Çıkarın İnşasında Ya Da Yıkımında Özel Çıkarların Rekabeti”, *Akdeniz Tarihi, Kültürü ve Siyaseti, “Çoğulluğu ve Farklılığı İçeren Bir Birlik Özlemi”*, *Sempozyum Bildirileri*, (ed. A. Yücel Kaya vd.), İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi Yayınları, 2016, s. 17-39.

_____, “Genç Marx ve “Odun Hırsızlığı Kanunu Tartışmaları”, *İktisatta Bir Hayalet: Karl Marx*, (der. Sevinç Orhan vd.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 13-43.

_____, “Balkanlar ve Batı Anadolu’da İlk Birikimin Gelişimi (1839-1914)”, *Devrimci Marksizim*, Sayı 45-46, 2021, s. 11-66

Kenanoğlu, M. M., *1858 Arazi Kanunnâmesinin Osmanlı Siyasal ve Toplumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri (1856-1876)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2002.

Kenan, D. vd., *Anadolu ilm-i arz haritası*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1336.

Keskin, Ö., *Orman ve Ma’âdin Nezâreti’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2005.

_____, “Üzümün Bağı Asmanın Kurdu: Osmanlı İmparatorluğu’nda Filoksera ile Mücadele”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 30, Sayı 2, 2015, s. 479-505.

Kılıç, E. “Osmanlı ormancılığında orman yangınlarıyla mücadele yöntemleri”, *Ağaç ve Orman*, Cilt 1, Sayı 1, 2020, s. 12-20.

_____, “Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı’da Odun Dışı Orman Ürünleri”, *4th International Non-Wood Forest Products Symposium*, (ed. Mustafa Yılmaz vd.), Bursa: Bursa Technical University Faculty of Forestry, 2018, s. 511-521.

_____; Ok, K., “Memalik-i Mahruse-i Şahane’de Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Lâyiha-i Mütercimedir İsimli 1840 Tarihli Belgenin Osmanlı Ormancılığındaki Rolü”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Cilt 2016, Sayı 22, 2019, s. 5-34.

Kırklareli İli 2019 Yılı Çevre Durum Raporu, Kırklareli: T.C. Kırklareli Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020.

Koç, B., “Osmanlı Devleti’ndeki Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma”, *OTAM*, Sayı 10, 1999, s. 139-158.

Kollektif, *Sultan II. Abdülhamit Devri Harita ve Planlarında İstanbul*, İstanbul: Kültür A.Ş., 2013, s. 29-30.

_____, "1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 24, 2005, s. 231-257.

_____, "Osmanlı Devleti'ndeki Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma", s. 139-158.

Köprülü, B., "Türk Hukukunda Orman Mülkiyeti", *İÜHFİM*, Cilt 14, Sayı 3-4, 1948, s. 700-754;

_____, "Cibal-i Mubaha ve Sahih Vakıflara Ait Ormanlarla Baltalıkların H. 1274 Tarihli Arazi Kanunnamesine Nazaran Hukuki Durumları", *İÜHFİM*, Cilt 15, Sayı 2-3, 1949, s. 703-726.

_____, "11 Şevval H.1286 Tarihli Orman Nizamnâmesinin Getirdiği Yenilikler", *İÜHFİM*, Cilt 16, Sayı 1-2, 1950, s.237-271.

_____, "Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nev'iyetleri ve İcareteynli Vakıflar", *İÜHFİM*, Cilt 18, Sayı 1-2, 1952, s. 215-257.

Köylü, K.; *Küçük Ziraat İşletmecilik Bilgisi*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara: 1939.

Kunter, A. "Istranca (Yıldız) Dağlarının Temel, Yapısal ve Jeomorfolojik Özellikleri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6-7, 1976, s. 1-28.

Kutluk, H., *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1339 (1487-1923)*, İstanbul: Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 1948.

_____, *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 1202-1341 (1787-1925)*, Ankara: Orman Genel Müdürlüğü, 1967.

_____, "Ahmed Şükrü Bey ve Zamanı", *Orman ve Av*, Sayı 2, 1942, s. 41-49.

_____, "Ormancılıkta Kanunlaştırma Hareketi", *Orman ve Av*, Sayı 6,7,8, 1942, s.129-135.

_____, "Türkiye'de Yabancı Orman Mütahassısları: I Tassy", *Orman ve Av*, Sayı 6, 1943, s.150-156.

_____, "Türkiye'de Yabancı Orman Mütahassısları III Simon", *Orman ve Av*, Sayı 12, 1943, s.435-439.

_____, “Fransız Ormancılarını Nasıl Getirildi? Orman Mektebi Kimlerin İsteği İle ve Ne Suretle Açıldı?”, *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken 1857-1957*, Ankara: Türkiye Ormancılar Cemiyeti, 1957, s.18-21.

_____, “Türkiye’de Yabancı Ormancılar”, *Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken 1857-1957*, Ankara: Türkiye Ormancılar Cemiyeti, 1957, s.181-198.

_____; Yund Hoca, *Ali Rıza Orman Umum Müdürlerinden Hayatı ve Eserleri 1843-1925*, Ankara: Verim Yayınları, 1950.

Lowood, H. E., “The Calculating Forester: Quantification, Cameral Science, and the Emergence of Scientific Forestry Management in Germany”, *The Quantifying Spirit in the 18th Century*, (ed. Tore Frängsmyr vd.), Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, 1990, s. 315-343.

Luebke, D. M., *His Majesty’s Rebels, Communities, Factions, and Rural Revolt in the Black Forests, 1725-1745*, Ithaca, London: Cornell University Press, 1997.

Lütfi, B.; *Kanlı Kitap: Rumeli'nin Dertleri*, İstanbul: Manzume-i Efkâr Matbaası, 1910.

Marx, K. “Proceedings of the Sixth Rhine Province Assembly, Third Article, Debates on the Law on Thefts of Wood”, *Rheinische Zeitung*, No. 298, 1842.

Mazhar, M., *Orman Fenni: Usul ve İdare Kısmı*, Antalya: Antalya Matbaası, 1924.

_____, “Kanunlarımız ve Orman Usul İdaresi”, *Orman ve Av*, Cilt, 1 Sayı 2, 1928, s. 18-19.

Methods and Approaches in Forest History, (ed. Mauro Agnoletti vd.), New York, Wallingford: CABI Publishing, 2000.

Mikhail, A., *Nature and Empire in Ottoman Egypt: An Enviromental History*, New York: Cambridge University Press, 2011.

Mugnozaa, G. S., Oswaldb, H., Piussic, P. vd., “Forests of the Mediterranean Region: Gaps in Knowledge and Research Needs”, *Forest Ecology and Management*, Vol. 132, No. 1, 2000, s. 97-109.

Ok, K., “Türkiye’de Ormancılığın Yeniden Yapılandırılması Üzerine Düşünceler”, Ormancılıkta Yönetim ve Örgütlenme, Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği, 2020, s.50-67.

Orman Hükümleri, A. R. İncealemdaroğlu Matbaası, Zonguldak: 1944,
Orman Fakültesi Prof. ve Doçentleri, *Orman Davamızın Çeşitli Yönlerine Dair İlmî Görüşler*, Ankara: Türkiye Orman Cemiyeti, 1951.

Tevfik, “Ormanlarımızın Tezyid Varidatı Nasıl Mümkündür?”, *Orman Mekteb-i Alisi Mecmuası*, Sayı 1, 1333 s. 5-9.

Özden, S., Birben, Ü., “Ottoman Forestry: Socio-economic Aspect and It’s Influence Today”, *Ciência Rural*, Vol. 42, No. 3, 2012, s. 459-466.

Özgün, C., “Osmanlı Ağaç Kültüründe Yeni ve Egzotik Bir Tür: Okaliptüs”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı 26, 2013, s. 5-29.

Özlü, Z., Demir, E., “1334 (1918) Tarihli Adapazarı Devlet Ormanları Bilimsel İşletme Planına Göre Hendek Nahiyesi Ormanlarının Tanıtımı ve Sınıflandırılması”, *Geçmişten Günümüze Sakarya, Tarih, Kültür, Toplum, Uluslararası Sakarya Sempozyumu*, (ed. Mehmet Yaşar Ertaş vd.), Adapazarı: Sakarya Büyükşehir Belediyesi, 2018, s. 337-348.

Öztel, M., “İstanbul’un Temel İhtiyaçlarından Mahrukâtın (Odun ve Kömür) Önemi ve Mahrukât Arz Piyasası (1789-1918)”, *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 7, 2013, s. 487-505.

Quataert, D.; *Osmanlı Devleti’nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş 1881-1908*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Radkau, J., *Natur und Macht: eine Weltgeschichte der Umwelt*, Universität Bielefeld, 2002.

_____, *Nature and Power: A Global History of the Enviroment*, (çev. Thomas Dunlap), Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Rajan, R., *Modernizing Nature: Forestry and Imperial Eco-Development 1800-1950*, (ed. J. Harries vd.), Oxford: Clarendon Press, 2006.

_____, “Imperial Environmentalism or Environmental Imperialism? European Forestry, Colonial Foresters and the Agendas of Forest Management in British India 1800–1900”, *Nature and the Orient: The Environmental History of*

South and Southeast Asia, (ed. Richard H. Grove vd.), Delhi: Oxford University Press, 1998, s. 324-371.

Rubin, A., *Ottoman Nizamiye Courts: Law and Modernity*, New York: Palgrave Macmillan US, 2011.

Rüstow, A., *İktisadi Coğrafya: Birinci Cilt*, (çev. Refii Şükrü Suvla), İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1946.

Sahlins, P., *Forest Rites, The War of the Demoiselles in Nineteenth-Century France*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1994.

Sarles, C., "The instatement of order: state initiatives and hegemony in the modernization of French forest policy", *Theory and Society*, Vol. 35, No. 5-6, 2006, s. 565-585.

Saydam, A., *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara: TTK, 1997.

Serkiz, K., *Külliyat-ı Kavânîn*, Haz. M. Âkif Aydın vd., Ankara: TTK, 2006.

Seviğ, V. R., *Toprak Hukuku Dersleri*, Ankara: İstiklâl Matbaacılık ve Gazetecilik, 1953.

Sivaramakrishnan, K., *Modern Forests: Statemaking and Environmental Change in Colonial Eastern India*, Stanford: Stanford University Press, 1999.

Süleyman, *Ormanlara Dair Usul ve İdare-i Fenniye yani Amenajman Planlarının Suret-i Tertibi*, İstanbul: 1332.

Şener, A., "Tanzimat ve Osmanlı Maliyesi", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 1990, s.49-76.

Talu, O., *Orman Hükümleri*, Zonguldak: A.R. İncealemdaroğlu Matbaası, 1944.

Terzibaşoğlu, Y., *19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Hukuksal Dönüşümü: Balkanlarda İdare Meclisleri, Nizamiye Mahkemeleri ve Mülkiyet Hukuku*, Tübitak Proje no: 112K263, İstanbul: Tübitak, 2016.

Whited, T. L., *Forest and Peasant Politics in Modern France*, Yale University Press, London: 2000.

Vandergeest, P., Peluso, N. L., “Empires of Forestry: Professional Forestry and State Power in Southeast Asia, Part 1”, *Environment and History*, Vol 12, No. 1, 2006, s. 31-64.

Vadas, A.; Szabó, P., “Not Seeing the Forest for the Trees? Ottoman-Hungarian Wars and Forest Resources”, *Hungarian Historical Review*, Cilt 7, Sayı - 3, 2018, s. 477-500.

Yurt, İ., Ergil, G., Sevil, H. T., *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Rapor III, Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1971.